اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری

الحمد للہ کہ این نسخہ متبرکہ مشتمل بر ارشادات و ذکرہا حضرت شاہ منشاء دنیا و دین

امام العارفین محبوب العالمین خواجہ خواجگان خواجہ بہاء الحق والدین نقشبند رضی اللہ عنہ

المسمّی بہ

انیس الطالبین

در ۱۳۲۳

فاضل اجل شیخ اکمل عالم اسرار شریعت ماہر رموز حقیقت حضرت خواجہ

صالح بن مبارک بخاری خلیفہ مجاز حضرت خواجہ خواجگان شاہ غریب نواز نقشبند رضی اللہ

از جانب

انجمن خدام الصوفیہ

باہتمام حافظ ظفر علی سکرٹری انجمن

در مطبع نولکشور لاہور طبع گردید

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حمد بے منتہا حضرت خدائے را جل جلالہ وعم احسانہ کہ محامد اولین و آخرین فاتحہ تحمید اوست و محامد مقربان ملاء اعلی ابجد تمجید اوست۔ دولت باریافتگان بساط قبول از تلطف او معرفت کمال عارفان عجز از تعرف او کہ سبحان من لم یجعل للخلق الی معرفتہ سبیلا الا بالعجز عن معرفتہ بیت
سبحان خالقے کہ صفاتش زکبریا ٭ برخاک عجز مے فگند عقل انبیاء ٭ گر صد ہزار سال ہمہ خلق کائنات
فکرت کنند در صفت و عزت خدا ٭ آخر بعجز معترف آئند کاے الٰہ ٭ دانستہ شد کہ ہیچ ندانستہ ایم ما ٭
و صلوات طیبات بر حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم کہ عمدۂ کائنات است و زبدۂ موجودات خواجۂ لولاک و سلطان سبل رہنمائے جزو کل و بر آل و اصحاب او کہ نجوم ہدایت اند بیت آل و صحب او نجوم راہ حق ٭ بردہ در صدق و صفا ہر یک سبق ٭ و بر تابعین و تبع تابعین الی یوم الدین اما بعد بر ارباب بصائر پوشیدہ نیست کہ بعد از مقام نبوت مرتبہ شریف تر از ولایت خاصہ نیست اگرچہ باشارت وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون مطلق ولایت در غایت نفاست و کمال است زیرا کہ حکمت در جلوۂ بر منصۂ تکلیف آنست کہ ہر یکے از خواص و عوام را جوہر معرفت حضرت عزت جلت آلاءہ حاصل آید حدیث کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف از شواہد این دعوی است و از دلائل این معنی فاما قسمت این خلعت معرفت از کارخانۂ صنع و تقدیر بر قامت ہر کسے بحسب قابلیت او بحکم واللہ فضل بعضکم علی بعض و بموجب الناس معادن کمعادن الذہب

والفقہ ظہور یافتہ است از ینجاست کہ نسبت بعضے مبنی است بر مجرد اعتقاد صحیح و نسبت بعضے
مع ذلک مؤید است بنور یقین نُورٌ علیٰ نورٍ یہدی اللہ لنورہٖ مَن یشاء ذٰلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء
و حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم طریق حصول این مراتب را نمود چنانکہ ابو حنیفہ را رضی اللہ عنہ فرمود
سائل العلماء و خالط الحکماء و جالس الکبراء و خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ در کتاب
خود نوادر الاصول در شرح این حدیث چنین ذکر کردہ است - رجال اللہ و خواصہ فی الارض
ثلث طبقات و کل طبقۃ انما تعرف بما عندہا و ہم رجال و ما عندہم فرجال ہم علماء بامور اللہ تعالےٰ
من الحلال والحرام فعلیہم سمات العلم و بالعلم یعرفون و رجال ہم علماء بتدبیر اللہ تعالیٰ فعلیہم سمات
الحکمۃ و بالحکمۃ یعرفون و رجال ہم علماء باللہ تعالےٰ فعلیہم سمات نورہ و ہیبتہ فباللہ یعرفون فہم
اولیاء اللہ تعالےٰ و ہو قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وصحابہ لابی حنیفہ سائل العلماء الحدیث
یعنی اگر بیان عقائد و شرائع خواہی سوال از علماء شریعت کن و اگر وقوف بر تدبیر و حکمت میطلبی
دوستی و آمیزش با حکما کن و اگر انکشاف اسرار و حقایق مے طلبی مجالست با کبرا کن کہ ایشانند
بحقیقت اولیاء اللہ و دیدار ایشان دواست و مجالست ایشان شفاست و در نوادر ہم درین معنے
درہمین موضع مذکور است قال عیسیٰ علیہ السلام العلماء ثلثۃ عالم بامر اللہ لیس بعالم باللہ و عالم باللہ
لیس بعالم بامر اللہ و عالم باللہ عالم بامر اللہ فہذا الثالث من کبراء الدین و عالم باللہ قال لابی حنیفہ
جالسہم فان رؤیتہم دواء و مجالستہم شفاء و این حدیث اگرچہ اشارت است بآنکہ ہر طائفہ بعلمے مخصوص اند
و استفادہ ہر علمے بطریق خاص واجب است نقاب جمال از جمال آن حدیث جوامع الکلم کہ طلب العلم
فریضۃ علیٰ کل مسلم و مسلمۃ مے کشاید لان کلام الرسول یفسر بعضہ بعضا فرد شرح نطق او انموذج ہیں
اے سلیم حکمت لقمان زلقمان حکیم ۞ چون باجماع اہل تصوف در ظہور آثار و احوال اولیا ہیچ قصد
و اختیار نیست قاید ہدایت است در اسباب وصول بصحبت مشایخ طریقت ہیچ کہ سرمایہ سعادت ست
ہیچ طالبے را قصد و اختیار نیست قاید ہدایت و سابق عنایت بحکم رویاے صالحہ این بندہ ضعیف
صالح بن مبارک البخاری را در شہور سنہ خمس و ثمانین و سبعمائۃ بخدمت ملاذ الاصفیاء شد

الاولیا خلیفه قطب العالمین خواجه علاء الحق والدین المشتهر بعطار ادام الله تعالی برکات روحه المطهر
علی الاخیار رساننده و بواسطهٔ ایشان بنظر قبول حضرت قدوة العارفین قطب الکاملین المکملین
محیی سنن سید المرسلین موضح آثار الصحابة اجمعین الذی یعنی الکلام لا یحیط بوصفه ما لا یعنی محالا بنفذه
فهر دگر نگویم شرح صفتش بر دوام ٭ بگذرد عمر و نگردد این تمام ٭ یعنی حضرت شیخ بهاء الحق والدین المشتهر
بنقشبند قدس الله روحه و افاض علی الخلایق فتوحه مشرف گشتم چون طریقه حضرت ایشان صحبت
بوده است بدرویشان ایشان مصاحب شدم اول بواسطهٔ آنکه هر یک از ایشان نقلیات
خود را بسبب مشاهدهٔ انوار ولایت و آثار کرامت بحسب ظاهر و باطن در مجالس صحبت بسیار ذکر
میکردند و بحقیقت کرامت ولی **معجزهٔ نبی** اوست که از برکت متابعت **حضرت** او از آن
ولی بظهور می آید این ضعیف را داعیهٔ قوی و رغبتی عظیم پیدا شد بجمع آن آیات بینات
ولایت **بیت** گر ز احوال مردان نیست بهره ٭ ذکر آن بهتر که اندر کام زهر ٭ اما صدیقی اشارت فرمود
که خدمت مولانا **حسام الدین خواجه یوسف** نور الله مرقده که از فرزندان **مولانا**
حافظ الدین کبیر البخاری بودند و استاد علماء بخارا و شرف مجالس صحبت حضرت خواجهٔ ما را بسیار
دریافته بودند میخواستند که بجمع این مقامات مشغول گردند حضرت خواجه ایشان را فرمودند این زمان اجازت
نیست بعد از این اختیار شما راست - بنابران این ضعیف متوقف شده چون در شب دوشنبه سوم
ماه ربیع الاول سنه احدی و تسعین و سبعمائه حضرت خواجهٔ ما داعی یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی
ربک راضیة مرضیة را اجابت فرمودند - و سر امتثال انا لله وانا الیه راجعون بظهور پیوست - و
فرصتی بر آن بگذشت از خدمت ارشاد پناهی خواجه علاء الحق والدین نور الله مرقده وطیب مشهده
که خلیفه حضرت خواجه بودند بحق قایم مقام مطلق در زمان خود **حضرت خواجه** بسیاری را
از طالبان بمصاحبت ایشان امر میفرمودند و استخاره کرده بجمع اشارت فرمودند و چون بعضی از آن
آیات ولایت هم از نقل ایشان در قلم آورده شد تصاریف زمان حایل آمد و دست اهتمام با دراک
ذیل اختتام آن نرسید بعده خدمت خلافت پناهی بروح الله روحه با تمام اشارت فرمودند

لاجرم بموجب قضیۂ اشارالی من اشارتہ حکم وطاعتہ علم مساعی جمیلہ در تکمیل ایں فضیلہ واجب نمود
چہ امتثال انفاس شریفۂ ارباب ولائت فرض عین است و وسیلہ سعادت دارین تا باشد کہ از
نسیمات توجہات ایشان روحی بدلہائے طالبان واصل گردد وحجاب بشریت از پیش دیدہ ہا زایل
وایں کتاب یعنی انیس الطالبین وعدۃ السالکین ذریعہ بحصول مطلوب گردد ورابطہ قبول
قلوب گردد چہ بےشک آں اشارت از صحیفۂ لی منطق است واگر فیاض عنائت بارے یاری
دہد شمہ از کرامات ومقامات حضرت خواجہ قدس اللہ سرہ شرح دادہ آید آنچہ بایں ضعیف
رسیدہ است از نقل ملازمان ونزدیکان ودرویشان ایشان واجازت اظہار آں شد امید واثق
است کہ آثارے واحوالے کہ از خدمت مطلع الانوار خلافت پناہے زاد اللہ انوار روحہ المطہر الطیب
نیز بظہور آمدہ است از برکات نظرے ولطفے کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ بحکم ما صب اللہ
فی صدری شیئاً الا وقد صببتہ فی صدرہ بایشاں فرمودہ اند در ذیل ایں مقامات حضرت خواجہ ثبت
کردہ شود ایں مقدار کہ بنقل صحیح بایں ضعیف رسیدہ است وتخصیص خود مشاہدہ کردہ باسر آنکہ حضرت
خواجہ میفرمودند مصرعہ من چہ پنہاں کردم آنکہ برزند انوار من ** بر عالمیان روشن گردد ایں
روشنائی واسطہ آشنائی حقیقی ایشاں شود۔ وچوں ایں کتاب مشحون است بذکر انوار ولایت
وآثار قربت وکرامت ونتائج محبت واجب نمود کہ کلمہ چند در مبدا ذکر کردہ آید در معنے
آنکہ ولائت وکرامت چیست وولی کیست وکرامت ولی معجزہ نبی اوست وبیان شود حال گروہے
کہ کرامت اولیا را منکر اند واحوال ایشاں نفی میکنند وذکر نامبارکی اعتراض بر اہل اللہ وشرح
فضائیل اولیا وشرف قبول صاحب دولتانی کہ لباس سعادت ایشاں طراز محبت ایں طایفہ یافتہ
است وخسارت جماعتے کہ بسلاسل واغلال عداوت اہل اللہ گرفتار شدہ اند تا ہر کہ توفیق یابد۔
ایں کتاب را از راہ تیمن واسترشاد مطالعہ کند وشرائط تعظیم ونیاز بجا آرد وشمائل وفضایل اولیا را
کہ محض عنایت الٰہی است از سر وقوف وادب در نظر آرد۔ وایں کتاب مرتب بر چہار قسم کردہ
آمد قسم اول در تعریف ولایت وولی قسم دوم در شرح ابتدائے احوال حضرت خواجہ ما قدس

اللہ سرہ و ذکر سلسلۂ خواجگان نوراللہ مرقدہم قسم سوم دربیان صفت احوال واقوال و اخلاق حضرت خواجۂ ما و شرح طریقہ وروش ونسبت سلوک ایشان ونتایج صحبت وکیفیت معاملۂ ایشان باطالبان در ہر مجلسے وذکر حقایق ولطایفے کہ درمجالس صحبت بر لفظ مبارک ایشان میگذشتہ است قسم چہارم در ذکر سایر کرامات وظہورات ومقامات واحوال وآثار کہ از حضرت خواجۂ ما در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است قسم اول در تعریف ولی وولایت بدانکہ ولایت عبارت از نوریست کہ بحکم واشرقت الارض بنور ربہا از مشرق عنایت حق جل وعلا بر دل بندہ طلوع کند وانشراح صدر وانفتاح قلب اورا حاصل آید واسلام حقیقی در لباس نور یقین جمال ونور روئے نماید افمن شرح اللہ صدرہ للاسلام فھو علے نور من ربہ وبشرف قربت ومحبت وکرامت حق سبحانہ مخصوص گردد وآنچہ از وے در ہر مجلسے ظہور کند پرتو آن نور باشد واثر قربت وکرامت ومحبت اگرچہ درلباس درویشان ظاہر آں راکرامات گویند اولیاء اللہ را علامت بسیار است نقل صحیح است از ابن عباس رضی اللہ عنہما کہ از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم سوال کردہ شد من اولیاء اللہ تعالے چہ کسانند دوستان حق تعالی فرمود- الذین اذا رأو ذکر اللہ آنانند دوستان حق تعالے کہ ہرگاہ کہ ایشان را بینی ترا از حق تعالے یاد آید- امام العارفین خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ در شرح این حدیث در کتاب خود نوادر الاصول فی احادیث الرسول علیہ الصلوۃ والسلام ذکر کردہ است کہ دل ولی معدن انوار جلال الٰہی است وہیبت کبریا وبہا قربت اوست وتازگی ونور روئے ولی از دل اوست پس چوں دل بندۂ مومن بحیات طیبہ آں نور زندہ گردد وعکس آں بر سیمائے آں ظاہر گردد و در صفحۂ جبیں او لایح تا ہر کہ در روئے آں ولی محبوب نظر کند اورا از حق تعالے یاد آید واز حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والغفران منقولست کہ میفرمودند رباعی

با ہر کہ نشستی ونشد جمع دلت   وز تو نرمید زحمت آب وگلت

نهارازاں قوم گریزاں مے باش ‏ ‏ ‏ ‏ ورنہ نکند روح عزیزاں بحلت

بعلامت ولایت اشارت فرمودند کہ بندہ از برکت مجالست کبرا حقیقت از زحمت آب وگل بصحبت جان ودل میرسد۔ واز تفرقہ قالب بجمعیت قلب۔ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ بسیار میفرمودند قطعہ

سہ نشان بود ولی را زنخست آں معنی ‏ ‏ ‏ ‏ کہ چو روی او ببینی دل تو با وگراید

دوم آنکہ در مجالس چو سخن کند ز معنی ‏ ‏ ‏ ‏ ہمہ را ز ہستی خود بحدیث مے رباید

سوم آں بود بمعنی ولی اخص عالم ‏ ‏ ‏ ‏ کہ ز ہیچ عضو او حرکات بد نیاید

ودراں حدیث قدسی کہ اذا وجدت قلب عبدی خالیا عن الدنیا والاخرة ملائہ حبی حتی اذا قبضت علیہ فکان فی قبضتی کنت سمعہ وبصرہ ویدہ ورجلہ ولسانہ وفوادہ بی یبصر وبی یسمع وبی ینطق وبی یمشی وبی یعقل اشارتے است غامض بایں علامات زیراکہ چوں بندہ بحق گوید وبحق بیند وبحق شنود لاجرم آخر الصفات ہر آئنہ جمیع حرکات او در غایت حسن وقبول بود ہرکہ او را ببیند یا سخن او بشنود شیفتہ جمال ور بودہ کمال او گردد حکایت یکے در روئے مبارک خواجہ ما قدس سرہ نظرے کردہ است فرمودند کہ در ما نظر بسیار مکن تا دل بیاد نہی فرد

دیوانہ شود کسیکہ بیند رخ ما ‏ ‏ ‏ ‏ کم گرد بگرد ما چو دیوانہ شد

مذہب اہل حق آنست کہ ہرچہ کرامت ولی است معجزۂ رسول اوست وثبوت ولایت بظہور کرامت ہست کہ مقارن بود باستقامت ومتابعت سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در افعال واعمال وانفاس شریفہ حضرت خواجہ ماست قدس اللہ سرہ کہ بظہور خوارق عادات وکرامات اعتمادے نیست کار استقامت دارد ومتابعت سنت چنانکہ در عقائد مسطور ہست۔ کما ظہر کرامة للولی یکون معجزة للرسول فان بظھورھا یعلم انہ ولی ولن یکون ولیا الا وان یکون محقا فی دیانتہ یعنی علے بحم

الشرع هے التی علی الصواب فی سیرته و در کتاب تعرف فی علم التصوف مذکور است

واجمعوا علی اثبات کرامات الاولیاء وان کان تدخل فی معجزات

کالمشی علی الماء وکلام البهائم وطی الارض وظهور الشئ فی غیر موضعه

و وقته ۔ فقهائے است از اہل سنت وجماعت واہل معرفت را اجماع است بر اثبات

کرامات اولیاء ہر چند در باب معجزات داخل گردد چوں بر آب رفتن وسخن گفتن با بهایم وطی

زمین وپدید آوردن چیزے در زمان ومکان غیر معهود کرامات اولیا است و وقته ہر یکے در

اخبار و آثار بنقل صحیح آمده است ولسان تنزیل باں ناطق است و ہمه را آنجا ذکر کرده است که کرامات

ولی در عصر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مصدق او بود بعد از عصر او نیز مصدق اوست

پس ہر که منکر کرامات اولیا است به حقیقت منکر معجزات است وکفی به ضلالا عجب از

حال منکران کرامات نیست عجب از اہل سنت وجماعت است که به براہین قاطعه و

حجج ساطعه اثبات کرامات اولیاے کنند وباوجود آنکه خوارق عادات که از ایشان مشاہده

کنند سخنانے میگویند که دراں سب اولیا است اعاذنا اللہ وایاکم من ذالك

الکلمات العوراء ہرگز مباد ہیچ مومن پاک اعتقاد را در حق اولیاء اللہ چنیں ظن که بد باشد

یا ایها الذین امنوا اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم ۔ بیت

اے اولیائے حق را از حق جدا شمرده گر ظن نیک داری بر اولیا چه باشد

واگر چنانکه مثل ایں سخنان در حق ایں طائفه بطریق جزم گوید لیکن پیش از وقوف بر احوال

ایشان ہم نشاید از جہت آنکه حضرت صمدیت جل جلاله حبیب خود محمد را صلی اللہ علیہ وسلم

نہی فرمود ولا تقف ما لیس لك به علم ای لا تقل ما لم تعلمه یقینا وعلما گفته اند که

چیزے را که بیقین ندانی مگوے ولنا فیه اسوة حسنة خصوصا در نفی کرامات سخن گفتن

که بحقیقت نفی معجزه پیغمبران است واگر بعد از وقوف وظهور آیات ولایت باشد طریق

حسد وکتمان حق را گفته باشد ولا تلبسوا الحق بالباطل وتکتموا الحق و

انتم تعلمون حسدا من عند انفسہم من بعد ما تبین لهم الحق فہم ظاہر بیان مقصود برین است کہ ولی از گذشتہ و آئندہ خبر میدہد و اذیں خبر ندارد کہ ہر کہ بصحبت اولیا راہ یا بد بنظر قبول ایشان مشرف گردد و صفات بشری او متبدل بصفات ملکی شود و در کتاب نوادر الاصول مذکور است کہ تفرقہ میان حق و باطل مخصوص علماء باطن است بواسطہ آنکہ نور یقین ہمراہ ایشان است حق سبحانہ و تعالیٰ عقول ایشان زیادہ کردہ است۔ بنا بر احتمال احوالے قادر شدند کہ علماء ظاہر ازاں عاجز و متحیر گشتند ازینجاست کہ بعضے از اہل ظاہر منکر شدند کہ وسوسہ در نماز از آدمی منقطع گردد و یا او بر آب تواند رفت یا طے ارض او را حاصل آید یا طعام مہیا او را در وقت یا در مکان غیر معہود حاضر گردد و اگر نہ ایں بودے علماء ظاہر ہماں گفتندے کہ مطرف ابن عبد اللہ کہ از اولیاء امت است رفیق خود را گفت الملک ب بنعم اللہ یکذب ھذا بیت

منکر چہ شوی بحالت زندہ دلاں چوں ہر چہ ترا نیست کسے را نبود

اعتراض بر اہل اللہ مبارک نیست آنچہ بر ایشاں میگذرانند مبنی بر حکمت است آں را عرضہ قدح و طعن ساختن بغایت محل خطر است حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ میفرمودند کہ ہر سوء ادبے کہ بنسبت ایں طایفہ کردہ بودند آں را تدبیر ہست الا اعتراض بر ایشاں کہ بے تدبیر است از برائے آنکہ ایشاں عذر خواستن میدانند اگر عذر خواہند از ایشاں در گذرانند صاحب اعتراض از خیر و برکت ایشاں بے بہرہ بماند۔ و ہم حضرت ایشاں فرمودند کہ در صحبت اولیاء اہل تمکین محافظت خود نمودن بغایت دشوار است از آنکہ سلطان ولایت ایشاں بر حال ایشاں مستولی نیست کسے صفت و حال ایشاں را بے آنکہ او را انجو در راہ دہند نمے تواند شناخت اگر ازیں کسے را بنسبت حال ایشاں در خاطر یا در ظاہر یا باطن چیزے گذرد خطر عظیم وارد مثل ایں ہمچو آتشے است کہ در خاکستر نہان است در حکمت صلح مکہ در آیت و لولا رجال مومنون و نساء مومنات لم تعلموھم ان تطؤھم فتصیبکم منہم

محرّم بغیر علم اشارت باین معنی است و در کتاب قوت القلوب فی معاملۃ المحبوب مسطور است
که هر که مقامے از مقامات اہل یقین را و یا طریقے از طریق عارفان را منکر شود حسن حال او ضعف
یقین است و بدترین احوال او کفر است بصفت ایمان و کمینہ عقوبت او حرمان وجد و فقدان
شہود و در فاتحۃ العلوم از بعضے عارفان منقولست که ہر گز از علم صدیقان و مقربان او را نصیبے
نباشد بد بدی حال او در نفس آخر متیسر ہم داند که جز اینست منکران این علم آنست که ہیچ وجہ
ازین علم محفوظ نگردند و علامت آنکہ شمہ ازین علم بمشام جان او رسیدہ است آنست که تصدیق
کامل او را بحقیقت این علم حاصل باشد و بکلی وجود اہل این علم را التسلیم باشد بدانکہ فضائل اولیاء
بسیار است و در نوادر الاصول از حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بنقل صحیح ذکر کردہ است - کہ
صدیقان است مراد مرتبہ خلافت انبیا است علیہم السلام یدعون الی ما یدعون الیہ الانبیاء
و اجماع اہل تصوف کہ صدیقیت نزدیک ترین مقامے و مرتبہ ایست بہ نبوت و سخن سلطان
العارفین ابو یزید بسطامی است قدس سرہ کہ آخر نہایت صدیقان اول احوال انبیا
ست و از کلمات قدسیہ بشان است کہ نہایت مقام عامہ مومنان بدایت مقام اولیا
ست و نہایت مقام اولیا بدایت مقام شہدا نست و نہایت مقام شہیدان بدایت
مقام صدیقان است و نہایت مقام صدیقان بدایت مقام انبیا ست و نہایت
مقام انبیا بدایت مقام رسل است و نہایت مقام رسل بدایت مقام اولوا العزم
است و نہایت مقام اولوا العزم بدایت مقام مصطفے است صلی اللہ علیہ وسلم و مقام
مصطفے را نہایت پیدا نیست جز حق جل و علا کسے نہایت مقام وے را نداند و در
روز ازل مقام ارواح و بروز میثاق ہم برین مراتب بود کہ ذکر کردہ شد و در روز قیامت
ہم برین مراتب باشند و اسرار ایشاں در محبت حق برین مراتب باشد و در کتاب ختم الولایہ
خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ سرہ آوردہ است کہ در آیۃ وما ارسلنا قبلک
من رسول ولا نبی ابن عباس رضی اللہ عنہما ولا محدث نیز میخواند اشارت بآنست

که بعضے از اولیا حق تعالی چنان اند که از طریق الهام بر دلهائے ایشان سخنان میگذرانند و در نوادر الاصول در شان این صفت از اولیا ذکر کرده است ولما صفت عقول المحدثین وطهرت قلوبهم ونزهت من الآفات والشهوات والعلائق کلموا علی القلوب فاذا کان الکلام علی الارواح فی المنام کان جزءًا من ستة واربعین جزأ من النبوة فاذا کان القلوب فی الیقظة کان کثیرا وربما کان ثلث النبوة وربما کان نصفها وربما کان اکثر علی قدر قرب القلوب من ربها فی تلک المجالس والخلوات یعنی حضرت حق عزّ وعلا هرچه گاه سخنان که بر ارواح این اولیا در خواب میگذرانند یک جزو باشد از چهل و شش جزو نبوت هر آئینه سخنان که بر دلهائے ایشان در بیداری گذرانند زیاده باشد بر قرب دلهائے ایشان در مجالس قبول حق تعالے و هم نوادر الاصول مذکور است ان لاهل الیقین حظا من النبوة الا تری الی قول رسول الله صلی الله علیه وسلم الاقتصاد والهدی الصالح والسمت الحسن جزء من اربعة وعشرین جزء من النبوة یعنی میانه رفتن در دین و روش صالح و طریق نیکو یک جزو است از بیست و چهار جزو پیغمبری ثمرهٔ محبت اولیاء الله سعادت بے پایانست و دشمنے ایشان سبب خسران **بیت**

گر تو مارا دوستداری بر دوام ‌‌‌‌ زود از دنیا بر آریمت تمام

ور تو مارا دشمنی نه دوست دار ‌‌‌‌ زود از دینت بر آریم اینت کار

و اگر مدد توفیق آلهی بظهور آید شمهٔ از مناقب اولیا در فضایل الولایة ذکر کرده شود انشاء الله تعالے **قسم دوم** در ذکر بدایت احوال حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره و ذکر سلسله حضرات خواجگان روح الله روحهم **حکایت** کردند خواجهٔ علاء الحق والدین نور الله مرقده از لفظ مبارک حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که میفرمودند یکے از عنایات حق سبحانه وتعالے در حق من این بود که در ابتدائے ایام طفولیت بنظر مبارک حضرت شیخ بزرگوار

خواجہ محمد بابا سماسی قدس سرہ مشرف شدم ومرا بفرزندے قبول کردند حکایت کردند از جد حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ گفت سہ روز از ولادت فرزندم بہاء الدین گذشتہ بود کہ خدمت خواجہ محمد بابا قدس سرہ با جمعی از اصحاب بقصر ہندوان نزول فرمودند ومرا بحضرت ایشان ارادت ومحبت تمام بود واز محبان ایشان دراں موضع بسیار بودند بخاطر گذشت کہ ایں فرزند را بخدمت ایں صاحب دولت برم معاملہ بر سینہ او گذاشتم وبہ نیاز وتضرع تمام اور ا بحضرت خواجہ محمد بابا بردم ایشان فرمودند کہ ایں فرزند ماست ما اور ا قبول کردہ ایم پس از اں روئے باصحاب کردند وراں جمع امیر سید کلال بودند خواجہ توجہ بایشاں نمودند وفرمودند چند کرت کہ بریں موضع گذر افتادہ با شما گفتہ بودیم کہ ازیں خاک بوئے مردی مے آید ودریں کرت کہ از منزل شما بایں طرف متوجہ شدیم چون نزدیک ایں موضع رسیدیم با شما گفتیم کہ آں بوئے زیادہ شد مگر آں مرد متولد شدہ است کہ بوئے او بیشتر مے آید واینک آں مرد ایں فرزند است امید است کہ مقتدائے روزگار گردد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ در ایام ولادت حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ بعضے از اصحاب حضرت خواجہ محمد بابا نور اللہ مرقدہ در قصر ہندوان بسیار بودند ومیگفتند کہ پیش از ولادت خواجہ بہاء الحق والدین حضرت خواجہ محمد بابا بقصر ہندوان بسیار مے آمدند ودر مجالس صحبت میفرمودند زود باشد کہ ایں قصر ہندوان قصر عارفان شود والحمد للہ کہ ایں زمان اثر آں نفس مبارک حضرت خواجہ محمد بابا بظہور آمد حکایت نقل کردند از والدہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ العزیز کہ میفرمودند فرزندم بہاء الحق والدین چہار سالہ ویک ماہہ بیش بود اتفاقاً مرا فراخ شاخی مادہ بود ودر شکم بار داشت روزے فرزندم متوجہ باو شد وگفت ایں فراخ شاخ ما گوسالہ مچہ پیشانی خواہد آورد واز قدرت حق تعالیٰ بعد از چند ماہ آں فراخ شاخ ہماں طریق گوسالہ آوردہ ہر کہ آں روز آں سخن را از فرزندم

شنیده بود تعجب بسیار کرد و اثر نفس مبارک حضرت خواجه محمد بابا قدس الله سره بر او محقق
گشت حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین روح الله روحه از حضرت خواجه ما قدس الله
سره که فرمودند من در سن هژده سالگی یا کمابیش بودم و جدّ من علیه الرحمة سعی می نمود که من
زود متاهل شوم مرا بحضرت شیخ بزرگوار خواجه محمد بابا قدس الله سره بسماس فرستاده اند با بندگی
حضرت ایشان چون بآن بقعه شریفه رسیدم و بلقاے حضرت خواجه مشرف شدم و آن شام
در صحبت شریف ایشان بودم و از برکت صحبت ایشان دران شب در من تضرعے و
مسکنتی قوی پدید آمد در آخر آن شب برخاستم و وضو ساختم و دران مسجد متبرک که مسجد جماعت
ایشان بود در آمدم و دو رکعت نماز گذاردم و سر بسجده نهادم و در دعا تضرع بسیار نمودم و در آن زمان
بر زبان من گذشت که الهی قوت کشیدن بار بلا و تحمل محنت محبت خود مرا کرامت کن
گفته اند محبت در یکو فت محنت جواب واو باهمد و چون بحضرت خواجه حاضر شدم توجه
بمن کردند و از مقام فراست و بصیرت آنچه دوش بر من گذشته بود فرمودند و گفتند اے
فرزند در دعا چنین باید گفت که الهی آنچه رضاے حضرت تو در آن است این بنده ضعیف
را بران دار بفضل و کرم خود و هر آئینه رضاے خدا عز و جل در آنست که بنده را بلا نجود و اگر
بحکمت بدوستی بلا فرستد بعنایت خود آن دوست را قوت کشش آن بار دهد و حکمت
آن را بر او ظاهر گرداند که باختیار طلب بلا کردن دشوار است گستاخی نباید کرد بعده سفره
حاضر آوردند چون طعام خورده شد حضرت خواجه قرصی از سفره بمن دادند و من از قبول در
باطن امتناع میکردم فرمودند که قبول کن که بکار آید من آن قرص را گرفتم و در رکاب ایشان
بقصر عارفان روانه شدم در آن راه در عقب مرکب ایشان پیاده تمام میرفتم تا چند کرت خاطر
را فترت شد بواسطه نسبت هواجس نفسانی هر بار که آن تفرقه واقع می شد ایشان التفاتی
بمن مے نمودند که در عقب بودم و میفرمودند که خاطر را نگاه میباید داشت و مرا از مشاهده
آن احوال یقین و محبت بحضرت ایشان زیاده مے شد و در راه موضعی رسیده شد که

در آنجا یکی از محبان حضرت خواجه بود بمنزل او رفتند آن نیازمند به بشاشت و تضرع و
مسکنت تمام پیش آمد چون خواجه نزول فرمودند او را اضطراب شد خواجه فرمودند حقیقت حال
چیست براستی باز نمائی آن نیازمند گفت حال این است که سبو شیر حاضر است ولیکن
نان نیست خواجه توجه بمن کردند که آن قرص را بیار که عاقبت کار بکار آمد و امثال این احوال که در رفتن
و آمدن از حضرت ایشان مشاهده میشد اول احوالی که از ایشان معلوم کردم حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین
عطر الله تربته از لفظ مبارک حضرت خواجه ما قدس الله سره که میفرمودند چون خواجه محمد بابا
نور الله مرقده در پرده شدند جد من علیه الرحمه مرا بسمرقند بردند و هر کجا درویشی و اهل دلی
بود مرا بصحبت ایشان رسانیدند و نیاز و تضرع بی اندازه میکردند و هر یکی از ایشان مرا
نظری میفرمودند و بعد از آن مرا به بخارا آوردند و نسبت تاهل مرا تمام کردند و من در قصر عارفان
می بودم و در آن اثنا از الطاف الهی کلاه مبارک عزیزان بمن رسید و حال من دیگر شد و
وقوی امیدوار شدم و بهار درین فرصت خدمت سید امیر کلال قدس سره تشریف حضور
فرمودند و گفتند حضرت خواجه محمد بابا مرا وصیتی فرموده اند که در حق فرزندم بهاء الدین تربیت
و شفقت دریغ نداری و ترا بحل نکنم اگر تقصیری کنی خدمت سید امیر کلال فرمودند مرد نباشم
اگر در وصیت خواجه تقصیر کنم حکایت کردند از حضرت خواجه ما قدس سره که فرمودند در
همین ایام بخواب دیدم که حضرت حکیم آتا قدس الله سره که از کبار مشائخ ترک بودند مرا بدرویشی
سپارش می نمایند چون بیدار شدم صورت آن درویش در خاطر من بود و مرا جده صالحه
بود آن خواب را با ایشان گفتم فرمودند که فرزند ترا از مشائخ ترک نصیبه خواهد بود و من دائم
طالب ملاقات آن درویش می بودم روزی در بازار بخارا مرا با او ملاقات شد او را شناختم
نام او خلیل بود و در آن حال مرا با او صحبتی میسر نشد و بعده چون نگران خاطر بمنزل رفتم و شام
شد قاصدی بیامد که آن درویش خلیل ترا می طلبد زود معامله گرفتم و به نیاز و شوق تمام
نزدیک او رفتم چون بصحبت او مشرف شدم خواستم که آن خواب را با او گویم بترکی با من

گفت کہ آنچہ در خاطر تست پیش ما عیان است حاجت بیان نیست حال من دیگر شد و میل خاطر من باو بسیار شدہ احوال شگرف در صحبت او مشاہدہ مے افتاد و انفاقاً او را بعد از فرصتے پادشاہی ماوراءالنہر مسلم شد او را سلطان خلیل میگفتند و بواسطۂ امرے مرا در آں زمان سلطنت با او ملاقات شد ملازمت و خدمت او بایست نمودن و دران زمان پادشاہی نیز از وحالہائے بزرگ مطالعہ کردہ میشد و میل خاطر باو بیشتر مے شد و مرا شفقت بسیار میکرد گاہے بلطف و گاہے بعضب آداب خدمت مرا درمے آموخت و ازاں معنی فواید بسیار بمن میرسید و تعلیم آں آداب در مقام سیر و سلوک دریں راہ مرا قوی بکار آمد و مدت شش سال در سلطنت او بریں طریق در خدمت او بودم کہ در ملازمت رعایت آداب حرمت او مے نمودم و در خلا محرم صحبت خاص او بودم و بسیار وقت در حضور خواص بارگاہ خود چنیں میگفت کہ ہر کہ از جہت رضائے حق سبحانہ و تعالےٰ مرا خدمت کند در میان خلق او بزرگ شود و مرا معلوم مے شد کہ مقصود او کیست و چیست اشارت باں معنی میکرد کہ اعزاز و اجلال سلاطین نہ از جہت ابہت و عظمت ظاہری ایشاں مے باید کرد بلکہ از جہت آں میباید کرد کہ مالک الملک علی الاطلاق ایشاں را مظہر جلال و بزرگی خود گردانیدہ است و چوں بعد ازیں مدت مملکت او از کمال برزوال انتقال یافت در لحظۂ آں خدم و حشم و ملک ہیاءً منثوراً شد تمام دنیا و کار دنیا بر خاطر من سرد شد بہ بخارا آمدم و در زیورتون کہ از دہہائے بخارا است ساکن شدم ایں قصہ را بروایات مختلفہ از درویشان حضرت خواجۂ ما قدس اللہ اسرارہم شنیدم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از لفظ مبارک حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ فرمودند مبدا آگاہی و انتباہ و توبہ و انابت من آں بود کہ در خلوت بایکے کہ خاطر را باو میلے بود التفات مے نمودم و سخن میگفتم ناگاہ آوازے بگوش من رسید کہ وقت بیامد کہ از ہمہ باز آئی و روے بحضرت ما آری **بیت**

عزیست کہ ہاں از آن خویشی — ہیں وقت آمد از آنِ ما شی

ازاں آواز حال بر من دیگر شد بضرورت از خانه بیروں آمدم فصل تیر ماه بود و دراں جوار جوئے آب بود بآب در آمدم و غسل کردم و جامه ہا را شستم و دراں حالت شکستگی دو رکعت نماز گذاردم بعد ازاں سالہا گذشت که در آرزوئے آنم که مثل آں نماز توانم گذارد و نمیتوانم حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس الله سره که میفرمودند در بدایت جذبه مرا گفتند دریں راه چوں مے در آئی گفتم بایں طریق هرچه من گویم و خواهم همچناں شود خطاب آمد که هرچه ما میگوئیم آں میباید کردن گفتم من طاقت آں ندارم اگرچه هرچه من میگویم آں شود دریں راه قدم میتوانم زدن و اگر نے شود نمیتوانم دو کرت بایں طریق جواب و سوال شد بعد ازاں مرا بمن گذاشتند تا مدت پانزده روز احوال مرا خرابے شد و تمام خشک شدم بیت

ایں کششے ہست ناگہاں تو نبری بجز و گماں　　پیک قبول ہست آں کاں سوئے مات میکشد

بعد از نومیدی خطاب شد که بیا هرچه تو میخواهی همچناں باش که بیت

آں را که در پذیرد معبود لا معله　　اورا چه حاجت آید رنج چهار چله

هرکه در سلسلۂ ما قدم نهد تا بمقصود نرسد از دنیا نرود و هرکه از سلسلۂ ما روئے بتابد از دنیا بے ایمان رود حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طاب ثراه از حضرت خواجۂ ما قدس سره که میفرمودند چوں بتوبه موفق شدم در زیورتون مے بودم و ملازمت نماز جماعت در مسجد میکردم و اتفاقاً یک نماز بجماعت فوت شد آں دانشمند متقی که دراں مسجد زیورتون امام بود مرا گفت ما ترا دریں میدان صفدر تصور کرده بودیم تو صف شکن بودی گفتم حضرت شما چناں تصور فرمودند که صفدر میدان طاعتم اما من علی الحقیقة قلب روی اندودم و بر زبان آن بزرگوار رحمه الله ایں بیت گذشت بیت

قلب روی اندود نستانند در بازار حشر　　خالصے باید که از آتش بروں آید سلیم

از سخن آں عزیز دردے در باطن من پیدا شد و آتش آں هر ساعت شعله میزد و آں بیقراری من زیاده مے شد حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سره که فرمودند در اوائل

احوال و غلبات جذبات و بیقراری در نواحی بخارا شبہا مے گشتم و بہر مزارے می رفتم
شبے بسہ مزار از مزارات متبرکہ رسیدم و بہر مزارے کہ میرسیدم چراغے مییافتم افروختہ و دران
چراغدان روغن تمام و فتیلہ میبود اما فتیلہ را اندک حرکتے مے بایست داد تا از روغن بیرون
آید و بتازگی برافروزد و نمیرد و در اول شب بمزار متبرک خواجہ محمد واسع رحمہ اللہ علیہ رسیدم
اشارت شد کہ بمزار خواجہ محمود الخیر فغنوی مے باید رفت چون بآن مزار رسیدم دو کس آمدند
و دو شمشیر بر میان من بستند و مرا بر مرکبے نشاندند و عنان مرکب را بطرف مزار مزداخن
گردانیدند و در آخر آن شب چون بمزار مزداخن رسیدم فتیلہ و چراغدان بہمان کیفیت بود
متوجہ قبلہ نشستم و دران توجہ غیبتے افتاد و دران غیبت مشاہدہ چنان شد کہ دیوار جانب
قبلہ شق شد و تختے بزرگ ظاہر شد و بزرگے بران تخت نشستہ و پردہ سبز در پیش کشیدہ
و گرد بر گرد آن تخت جماعتے حاضر و ظاہر بودند و خواجہ محمد بابا را دران جمع دیدم دانستم
کہ این جماعت از گذشتگان اند اما بر خاطر من گذشت کہ آن بزرگ دران جماعت کہ باشد کیکے از انجماعت
مرا گفت آن بزرگ خواجہ عبد الخالق اند و آنجماعت خلفائے ایشان و نامی خلفا را تعداد میکردند
و بہر یک اشارت کردند خواجہ احمد صدیق و خواجہ اولیا کلان و خواجہ عارف ریوگروی و خواجہ محمود انجیر
فغنوی و خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ اسرارہم و چون بخواجہ محمد بابا سماسی رسیدند
اشارت کردند و گفتند کہ ایشان را خود در حال حیات ایشان دریافتہ و دیدہ ایشان
شیخ تو اند و ایشان ترا کلاہے دادہ اند ایشان را مے شناسی گفتم ایشان را مے شناسم
از قصہ کلاہ مدتے شد خبر ندارم فرمودند آن کلاہ در خانہ تست و ترا این کرامت دادند
کہ ہر بلائے کہ نازل شدہ باشد از برکت تو آن بلا دفع شود آنگاہ آن جماعت گفتند
گوش دار و نیک شنو کہ حضرت خواجہ بزرگ جہان قدس اللہ سرہ سخنان خواہند فرمود
کہ ترا در سلوک راہ حق بکار آید از آن جماعت در خواستم کہ میخواہم بر حضرت خواجہ
سلام کنم آن پردہ را از پیش برگرفتند بر خواجہ سلام کردم و حضرت خواجہ قدس سرہ

سخنانے کہ بمبدا سلوک و وسط ونہایت تعلق داشت با من در میان آوردند وازاں سخنان
یکے آں بود کہ گفتند آں چراغ ہا کہ بآں کیفیت با تو نمودند ترا بشارت واشارت بداں بود کہ
ترا استعداد وقابلیت ایں راہ است اما فتیلۂ استعداد را درحرکت مے باید آورد تا روشن شود
واسرار ظہور کند بر موجب قابلیت عمل مے باید کرد تا مقصود بحاصل آید ودیگر فرمودند ومبالغت
نمودند کہ درہمہ احوال قدم برجادۂ شریعت واستقامت امر ونہی مے باید نہاد وعمل بعزیمت
وسنت مے باید کرد واز رخصت وبدعت دور مے باید بود دائما احادیث مصطفیٰ را
صلی اللہ علیہ وسلم پیشوائے خود داشتن وتفحص وتجسس آثار واخبار رسول وصحابۂ کرام
او بودن بعد از تمامی ایں سخنان خلفائے خواجہ فرمودند مرا کہ شاہد حالت صدق
تو آنست کہ نزدیک مولانا شمس الدین امینکوی روی وگوئی کہ فلاں ترک بر
سقا نامی دعوی میکند وحق درطرف آں ترک است وشما جانب سقا را رعایت
مے نمائید واگر سقا حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شود تو سقا را بگوے کہ اے سقائے
تشنہ وے ایں سخن را میداند شاہد دیگر آنکہ سقا بایکے فسادے کردہ است وچوں ازاں
نتیجہ ظاہر شدہ است آنرا اسقاط فرمودہ است ودر فلاں موضع در زیر تاک دفن کردہ باز
فرمودند کہ چوں ایں رسالت را بمولانا شمس الدین رسانی مے باید کہ روز دیگر بامداد برفور سہ
عدد مویز گیری وبراہ ریگ مردہ بطرف نسف متوجہ گردی بخدمت امیر سید کلال وچوں
بہ پشتۂ فراخواں رسی پیرے با تو ملاقات خواہد کرد وآں پیر ترا قرص گرم خواہد داد۔ آں
قرص را از وگیری وبا او سخن نہ گوئی واز وچوں گذری بکاروانی خواہی رسید وچوں ازاں
کاروان گذرے ترا سواری خواہد پیش آمد وتو آں سوار را نصیحت خواہی کرد وبدست تو
توبہ خواہد کرد وکلاہ عزیزان را کہ با تست بخدمت سید امیر کلال باخود بری بعدہ آں
جمع مرا حرکت دادند وبوجود آوردند دراں صبحدم بتعجیل تمام بطرف ریورتون بمنزل خود
رفتم واز متعلقان از قصۂ کلاہ پرسیدم گفتند کہ آں کلاہ مدتے است کہ در فلاں موضع است

چوں کلاہ عزیزاں دیدم حال من دیگر شد بسیار گریستم و درہماں ساعت بہ ابیکنہ رفتم و نماز بامداد در مسجد
مولانا شمس الدین گذاردم و بعد از نماز برخاستم و گفتم ماموروم باوامر رسالت قصہ را بمولانا گفتم متحیر شدند
سقا حاضر بود حقیقت جانب ترک مدعی را منکر شد سقا را گفتم کہ یک گواہ من آنست کہ تو سقائے
تشنہ و ترا از عالم معنے نصیبے نیست خاموش شد و گواہ دیگر من آنست کہ تو با یکے فساد کردہ و نتیجہ
کہ ازاں ظاہر شدہ است آں را فرمودہ اسقاط کردن و در فلاں موضع در زیر تاکی دفن کردہ سقا آں
سخن را منکر شد مولانا و خلق مسجد بآں موضع رفتند و تفحص کردند بچہ افگندہ چہ را در آں موضع یافتند
سقا در مقام عذر شد و مولانا و خلق مسجد در گریہ شدند و احوال شگرف ظاہر شد چوں آں روز گذشت
روز دیگر در وقت آفتاب بر آمدن بر مقتضائے آنکہ در واقعہ مامور شدہ بودم سہ عدد مویز گرفتم و براہ
ریگ مردہ بطرف نسف متوجہ شدم از توجہ من مولانا را خبر کردند مرا طلبیدند و الطاف بسیار فرمودند
و گفتند ترا درد طلب پدید آمدہ است شفاء درد تو نزد ماست وہمیں جا قرار گیر تا حق تربیت ترا بجائے
آریم در جواب سخن ایشاں بر زبان من گذشت کہ من فرزند دیگرانم اگر پستان تربیت در دہان من
نہید نباید کہ سر پستان را گیرم حضرت مولانا خاموش شدند و مرا اجازت فرمودند و در ہماں
اول روز میان را محکم بستم و دو کس را فرمودم تا از ہر طرفے بقوت تمام میان بندم را کشیدند و در
راہ در آمدم چوں بپشتہ فزاخون رسیدم بہ پیرے مرا ملاقات شد قرص گرم بمن داد از و گرفتم و
با او سخن نگفتم چوں از و درگذشتم بکاروانے رسیدم اہل کاروان از من سوال کردند کہ از کجا مے آئی
گفتم از ابیکنہ گفتند وقت چہ بود کہ از انجا بیروں آمدی گفتم وقت آفتاب بدر آمدن و آں ساعت
کہ من بایشاں رسیدم وقت چاشت بود و ایشاں تعجب کردند و گفتند ازاں دہ تا ایں موضع چہار
فرسنگ است و ما اول شب بیروں آمدہ ایم و چوں از ایشاں درگذشتم آں سوار مرا پیش آمد چوں
باو رسیدم سلام گفتم آں سوار گفت تو کیستی کہ از تو میترسم گفتم من آنکسم کہ ترا بر دست من توبہ میباید
کرد زود از مرکب پیادہ شد و تضرع بسیار نمود و توبہ کرد و با او خر دارہائے خمر بود ہمہ را بریخت چوں از و
درگذشتم و بحد نسف رسیدم بموضعے رفتم کہ خدمت سید امیر کلال قدس سرہ در آنجا بودند بخدمت

ایشان مشرف شدم و آں کلاه مبارک عزیزاں را پیش ایشان گذاشتم امیر لحظهٔ خاموش
شدند و بعد از فرصتے بسیار فرمودند که ایں کلاهِ مبارک عزیزان است گفتم بلے امیر فرمودند اشارت
چنیں شد که ایں کلاه را در میان دو پرده نگاه داری من قبول کردم و کلاه را گرفتم پس ازاں خدمت
امیر مرا سبق ذکر تلقین کردند و نفی و اثبات بطریق خفیه مشغول کردند مدتے بریں متابعت
کردم و بموجب آنکه دراں واقعهٔ مامور بودم عمل بعزیمت کردن بذکر علانیه عمل نکردم و بسیار مستغرق بود فرمود
حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره العزیز در آخر ایں قصه چندیں سالست که گذشته است که من
هنوز میان بستهٔ خود نگشادم حکایت کردند از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که میفرمودند
بعد ازاں فرصت هریکے ازاں سخنان که حضرت خواجهٔ بزرگ مرا فرموده بودند در محل خویشتن
اثر خود مے نمود دراں محل نتیجهٔ عمل باں وصیت معاینه مے گشت و چوں مامور بودم بتفحص
اخبارِ رسول علیه الصلوٰة والسلام و آثار صحابهٔ کرام رضوان الله علیهم اجمعین ملازمت علماء
مے نمودم و احادیث میخواندم و آثار صحابهؓ معلوم میکردم و بهر یک عمل میکردم و نتیجهٔ آں
بعنایت الٰهی در خود مشاهده میکردم حکایت کردند از حضرت خواجهٔ ما قدس الله روحه که
در اوائل جذبه شبے نزدیک مزار مزداخن بودم و درویش محمد زاهد با من بود تکیه کرده بودم
دراں حال روح من از قالب من بیروں آمد و گردان گردان بطرف آسمان رفت و همان صفت
آسمان اول را سیر کرد و ازانجا باسمان دوم و سوم و چهارم باں طریق رفت و سیر کرد همچنیں گردان
گردان بسوئے زمین آمده در قالب من در آمد و ازیں احوال محمد زاهد هیچ خبر نداشت و کس را
وقوف نیست که مارا چه حالت است حکایت کردند حضرت خواجه علاء الحق والدین عطر الله
تربته از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره که فرمودند دراں مبادے احوال شبے در مسجد زیوتون
در پس ستونی متوجه بقبله نشسته بودم ناگاه اثر غیبت و فنا ظاهر شدن گرفت و اندک اندک
استیلا آورد بکلی از خویشتن محو شدم و دراں حالت بفنائے کلی رسیدم گفتند آگاه باش آنچه مطلوب
و مقصود است یافتی و بآں رسیدی بعد از فرصتے مرا باز ازاں حالت بخود آوردند حکایت

کردند خواجہ علاء الحق والدین نوراللہ مشہدہ از لفظ مبارک حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ
کہ فرمودند ہم در مبادی احوال بعد از قصۂ زیور توتن روزے دراں باغ بودم و اشارت
باں باغے کردند کہ حالیا مزار مرقد منور و مطہر ایشاں در آنجاست و جماعت متعلقان با من دراں
باغ بودند ناگاہ اثر جذبات و لطف عنایت بے علت آلہی ظاہر شدن گرفت و اضطراب و
بیقراری پدید آمد و نتوانستم کہ باستراحت مشغول گردم بیقرار برخاستم و متوجہ قبلہ نشستم ناگاہ دراں
توجہ غیبتے واقع شد و آں غیبت بفناء حقیقی انجامید و بحقیقت فنا فی اللہ عزوجل رسانید دراں
فنا معاینہ دیدم کہ روح مرا بر ملکوت آسمانہا گذرانید و بدانجا رسید کہ روح من در صورت ستارہ در
دریائے نور بے نہایت محو و ناپدید شد و اثرے از حیات ظاہری بر قالب من نماند و اہل و
متعلقان دراں حالت مے گریستند و اضطراب و بیخودی ظاہر میکردند ناگاہ پارہ پارہ بوجود
بشریت مرا باز آوردند و آں غیبت و فناء کلی دراں وقت مدت شش ساعت بنجومی کما بیش
داشتہ است حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ در اواخر حیات درحالیکہ
از ابتدای حال سلوک خود حکایت میکردند و توجہات خود را بارواح طیبۂ مشایخ طریقت
و کبراء حقیقت قدس اللہ اسرارہم ظہور اثر توجہ روحانیت ہر یک از ایشاں بیان میکردند میگفتند اثر توجہ روحانیت اویس قرنی انقطاع
تمام و تجرد کلی از علایق ظاہری و باطنی بود و ہرگاہ بروحانیت خواجہ امام محمد علی حکیم ترمذی
قدس اللہ سرہ توجہ نمودہ شدی اثر آں توجہ مشاہدہ بے صفتی محض بودے و دراں بے صفتی
ہیچ اثرے و کردی مطالعہ نمے افتاد و در تاریخ سنہ تسع و ثمانین و سبعمائۃ ایں بندۂ ضعیف در خدمت
حضرت خواجہ ما قدس سرہ بود میفرمودند مدت بیست و دو سالست کہ ما متابعت طریقۂ حضرت
خواجہ محمد علی حکیم ترمذی قدس اللہ روحہ مے نمائیم و ایشاں بے صفت بودند اگر کسے بشناسد
من نیز ایں زماں بے صفتم حکایت کرد صالحے کہ دراں فرصت اوائل کہ حضرت خواجہ ما
قدس سرہ ریاضتے عظیم داشتند گاہ گاہ ایں معتقد بصحبت شریف ایشاں میرسید اتفاقاً فصل
زمستان بود و ہوا بغایت سرد سحرگاہے بود کہ حضرت خواجہ بکلبۂ ایں فقیر رسیدند و اثر

ریاضت در ایشان ظاهر بود تجرد و انقطاع تمام داشتند دراں ساعت فرمودند مدت ہشت
ماہ بود کہ ما توجہ بروحانیت اویس قرنی داشتیم و در صفت او سیر سلوک میکردیم اینک ایں لحظہ از
صفت او بیروں آمدیم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از حضرت
خواجہ ما قدس سرہ کہ بسیار میفرمودند کار گذار روندۂ ایں راہ را نیاز و مسکنت و علو ہمت است
و ما را ازیں در در آوردہ اند و ہرچہ یافتیم ازیں دریا فتیم بیت

اینجا رخ زرد و جامہ پارہ خرند بازارچہ قصب فروشاں دگر است

شبے در زیور توران بودم و در راہ میرفتم بہ پلے رسیدم حالے عجب در من تصرف کرد الہامے
بدل من رسید کہ از حضرت ما چہ میخواہی بطلب از راہ نیاز و مسکنت گفتم آلہی از دریاہائے
رحمت و عنایت خود ذرۂ نصیب من کن الہامے رسید باز کہ از کرم حضرت ما ذرۂ مے طلبی
حال بر من دیگرگوں شد و علو ہمت در حرکت آمد بقوتے ہرچہ تمامتر طپانچہ برروئے خود زدم
چنانکہ اثر آں تا چند روز باقی بود پس ازاں گفتم پاکا کریما دریاہائے رحمت و عنایت خود را
نثار حال من کن و مرا قوت تحمل آں بخش در حال اثر عنایت و موہبت بظہور آمد و از برکت
آں دیدہ شد ہرچہ دیدہ شد بیت

ہمت ترا بکنگرۂ کبریا کشد ایں سقف گاہ را بہ ازیں نردبان مخواہ

ما آں پل را پل ہمت گفتیم حکایت کردند علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ از حضرت
خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ در زمانیکہ از بدایات احوال خود حکایت میکردند فرمودند۔ ما
دو لیست تن بودیم کہ قدم دریں راہ طلب نہادہ بودیم و دائم ہمت من آں بود کہ از ہمہ در گذرم
عنایت آلہی در رسید و مرا از ہمہ در گذرانید و بمقصود رسانید بیت

مردان رہش بہمت و دیدہ روند زاں در رہ او نشان پیدائے نیست

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ
کہ میفرمودند دریں راہ نفی وجود و نیستی و کم دیدن بزرگ کاریست سر رشتۂ دولت وصول

بقبول است ومن دریں طور نسبت ہر طبقہ از طبقات موجودات سیر و سلوک کردم وخود را بہر
ذرۂ از ذرات موازنہ کردم ہمہ را از خود بحقیقت بہتر دیدم تا بحدیکہ طبقۂ فضلات را نیز سیر کردم
ودر آنہا منفعت یافتم ودر خود ہیچ منفعتے نیافتم بفضلۂ سگ رسیدم تصور کردم کہ در وے منفعتے
نباشد مدتے نفس خود را بریں قرار دادم آخر الامر معلوم کردم کہ در وے نیز منفعتے بودہ است
بتحقیق دانستم کہ در من ہیچ نوع منفعتے نیست چنانکہ گفتہ اند رباعی

از ہیچ کسے خویشتن بے جرم | از ہیچ سگے بہ نیم الابترم
ہر چند بحال خویشتن مے نگرم | یک حبہ نیرزد ز قدم تا بسرم

حکایت کردند علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ از کمال
شفقت وعنایت تربیتے کہ حضرت ایشاں را قدس سرہ در حق روندگان ایں راہ بود علو
ہمت را بایشاں چنیں مے نمودند ومیفرمودند کہ ہرگز شما را بحل نکنم اگر شما را ہمت در طلب مقصود
چناں نباشد کہ قدم خود را بر سر من نہید وبگذرید ودریں سخن خواجۂ ما اشارتست بانکہ شیخ بحسب
ظاہر و باطن در جمیع مقامات ومنازل معراج مرید است وترقی از حالے وصفتے بتحقیق مرید را
بواسطۂ مرقاۂ ملطف ظاہری و باطنی شیخ است توجہ او چناں مے باید کہ مرید بر براق ہمت سوار گرد
واز حضیض بشریت بسر حد بقاع ملکیت جولان نماید آنکہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
مر امیر المومنین علی را رضی اللہ عنہ فرمودند تا قدم بر کتف مبارک حضرت نہاد وبتاں را
از دیوار کعبہ بینداخت اشارت بہمیں صفت است حکایت کرد دانشمندے کہ از محبان
حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ بود کہ دراں فرصت کہ در بخارا بطلب علم بغایت مشغول
در فتح آباد ساکن مے بودم یک بار در آخر روز در شہر بخارا مرا بایکے از درویشان حضرت
خواجۂ ما ملاقات شد گفت کہ چرا بصحبت حضرت خواجۂ ما قدس سرہ نمے شتابی من او را عذر
گفتم کہ روز بیگاہ است ودر خاطر من گذشت کہ دریافت حضرت خواجہ را احرام علیحدہ میباید
کرد ودیگر آنکہ مجلس شریف ایشاں را بوجود خود چہ ملوث سازم وبمنزل خود رفتم بامدادگاہ از

فتح آباد متوجہ حضرت خواجہ شدم چوں بلقائے ایشاں مشرف شدم حضرت خواجہ توجہ
بعضے از اصحاب کردند و فرمودند دوستی داشتیم دانشمند بود و فقیہ و بزرگ و بصحبت ما مے رسید
او را گفتیم کہ چونست کہ بصحبت کم مشرف میشویم آں دانشمند فرمود کہ میخواہم کہ مجلس شریف حضرت
خواجہ را بوجود خود ملوث نسازم ما آں فقیہ را گفتیم حال ایں چنیں نیست بیا تا مصاحب ما را ببینی
و او را بطرف خانہ بردیم سگ گربینی بود کہ با او صحبت میداشتیم آں دانشمند را گفتیم کہ مصاحب ما
ایں جانور است چہ جائے ایں حکایات است کہ شما میگوئید بیت

سگ بوز کسے باشد کو پیش سگ کو پیش   جاں را محلے بیند دل را قدرے داند

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ روحہ کہ میفرمودند سخن کبرائے حقیقت
است کہ روندۂ ایں راہ اگر نفس خود را صد بار از نفس فرعون بدتر نبیند اندریں راہ نیست
حکایت کرد آں دانشمند کہ دراں تاریخ کہ آنچناں لشکر عظیم از طرف دشت قبچاق بجانب بخارا آمد
و آں چنداں خلق ولایت بخارا در حصار در آمدند و از غایت ازدحام مردم بسیار از بامہا مبرز ساختہ
بودند روزے حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ با جمعی از درویشان کہ دراں حادثہ درجوار
حضرت ایشاں بودند بر بامے کہ مسجد ساختہ بودند و نماز بجماعت میگزاردند نشستہ بودند اتفاقاً دو
کس از طلبۂ علم کہ از محباں حضرت خواجہ بودند آمدند و خواجہ ایشاں را فرمودند کہ ایں بامہا را
کہ دریں جوار خلق مبرز ساختہ اند پاک سازید کہ من جمیع مبرز ہائے شہر بخارا را پاک کردہ بودم
و بر سر کشیدہ بودم و من چوں ایں عمل را بدرویشے گفتم گفت سہل کارے کردۂ کہ بر سر کشیدۂ
من مبرز ہا پاک کردہ بودم و سر خود بر کشیدہ حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ
کہ در اوائل جذبات و طلب مرا با یکے از دوستان حق جل جلالہ ملاقات شد با من خطاب
کردند از آشنایان مے نمائی گفتم امید دارم کہ از برکت نظر دوستان حق آشنا شوم آں عزیز وقت
حق از من پرسید کہ معاملہ با روزے چوں میکنی گفتم اگر مے یابم شکر مے کنم و اگر نمے یابم صبر میکنم
آں عزیز تبسم فرمود و گفت ایں سہل کاریست کہ تو کردۂ کار آنست کہ نفس خود را در توبہ در آری

واگر ہفتہ نان و آب نباید سرکشی نکند من تضرع کردم و ازاں عزیز استمداد نمودم چنیں فرمود مرا کہ در بیابانے درآئی کہ امید نفس بالکلیہ از خلق منقطع گردد و بریں قدم تا سہ روز سلوک کنی چوں روز چہارم شود بدامن کوہے خواہی رسید شاہ سوارے ترا پیش آید بر مرکب برہنہ نشستہ چوں برسی بر او سلام کنی و بگذرے چوں از وسہ قدم گذری ترا خواہد گفت اے جوان قرضے وارم بگیر با او التفات مکن۔ من باشارت او در بیابانے درآمدم و بہماں طریق رفتم چوں سہ روز گذشت روز چہارم بدامن کوہے رسیدم و آں شہسوار باں کیفیت مرا پیش آمد برو سلام کردم و از و گذشتم بر من قرض عرض کرد باں التفات نکردم باز فرمودند آں عزیز کہ بدریافت خاطرہا و رخدمت فروماندگان و ضعیفان و شکستگان و کسانیکہ خلق بایشان نظرے و التفاتے ندارند مے باید مشغول گردی و مسکنت و نیاز پیش آری و من براں اشارت او باں طریق مشغول شدم و مدتے براں صفت سلوک کردم و باز فرمود آں عزیز کہ برعایت و تیمار حیوانات استادگی نمائی و بر قدم نیاز باشی کہ اینہا نیز خلق خدا اند و نظر ربوبیت بنسبت ایشان نیز ہست و اگر ریشے و جراحتے بر پشت و پہلوے ایشان باشد بتدبیر و علاج آں مشغول گردی و بر موجب آں امر باں خدمت قیام نمودم و فرصتے باں مواظبت کردم و اگر در راہے حیوانی مرا پیش آمدی توقف میکردم تا اول او گذشتی بر پیشے نمیکردم و شبہا روئے خود را بر جائیکہ سم ستوراں بودے بر زمین مے مالیدم مدت ہفت سال بریں منوال دریں راہ رفتم باز فرمودند کہ بخدمت سگان ایں درگاہ از سر نیاز مشغول باشی و از ایشان طلب کہ دریں میان بایک سگے خواہی رسید سعادتے خواہد رسید و من باں اشارت ایں خدمت غنیمت شمردم و ملازمت مے نمودم ناشہ بسگے رسیدم و حال من دیگر بود و نیاز و تضرع پیش آں سگ بردم و گریۂ عظیم بر من مستولی شد دراں حال آں جانور را دیدم کہ پشت خود را بر زمین داشت و روے سوئے آسمان کرد و ہر چہار دست خود از زمین برداشت و آواز حزیں و نالہ از و شنیدہ مے شد من از راہ شکستگی و نیاز ہر دو دست بر داشتہ بودم و آمین میگفتم تا چندانکہ آں جانور خاموش شد و بحالت خود باز آمد و ہم دریں اوقات روزے در رفت گرم گاہ تموز[1] از قصر عارفاں بطرفے میرفتم ولے حال آں جانور را کہ او را آفتاب پرست میگویند

[1] تموز نام ماہی است کہ او را در ہندی بھادوں میگویند۔

دیدم که در جمال آفتاب حیران و مستغرق شده است ازاں صفت او مرا ذوقے پیدا شد در خاطر من آمد
که ازو در خواہم تا مرا باین بارگاہ شفاعت کند باادب و حرمت و نیاز تمام ایستادم و ہر دو دست بر داشتم
آں جانور از حالت استغراق باز آمد و پشت خود بر زمین نہاد و روئے بآسمان کرد تا دیری و من
آمین میگفتم و باز فرمود بخدمت راہہا میباید مشغول گردی اگر در راہے چیزے ظاہر بود که سبب آں اہانت خلائق بود آنرا
از نظر ایشاں پوشیدہ گردانی تا زیان زدہ نشوند و من بآں عمل مشغول مے بودم و دراں ہفت سال
ہرگز آستین و دامن من از خاک خالی نبود و ہر عمل که آں دوست حق فرمود من آنرا از راہ صدق و نیاز بجائے آوردم
و نتیجه ہر یک ازاں عملہا در خود مشاہدہ کردم و ترقی تمام در خود معلوم کردم **حکایت** کردند از حضرت **خواجہ** ما قدس
سرہ که در اواخر و اوائل احوال خود حکایت میکردند فرمودند فصل زمستان بود و ہوا بغایت سرد جمیع آبہا یخ کردہ بود در **زیورتون** شبے
با جمعے از درویشان در منزلے بودم و مرا دراں شب احتیاج بغسل شد از انجا بیروں آمدم بہر طرفے که
رفتم چیزے نیافتم که باں یخ را شکنم و آب گیرم و غسل آرم و نخواستم که نیز ہیچکس بواسطہ من در چناں
شب مشوش حال گردد کسے را اعلام نکردم کہنہ پوستینے پوشیدہ بودم دراں سرما از **زیورتون**
بقصر **عارفان** آمدم و چوں بمنزل رسیدم نخواستم که ہیچکس از متعلقان بر حال من با خبر شود
در اطراف و حوالے منزل تفحص کردم آخر الامر بر کنار حوضیکه نزدیک مسجد ہست کدوئے یافتم که ستور ازاں آب میدادند
بزحمت و مشقت بسیار یخ را شکستم و دست من مجروح شد باں کدو آب گرفتم و غسل کردم سرما بغایت در من اثر کردہ ہماں کہنہ
پوستین را پوشیدم و دراں شب دراں سرما از قصر عارفاں باز بطرف زیورتون متوجہ شدم **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق**
والدین از حضرت **خواجہ** ما قدس اللہ سرہما که فرمودند دراں جذبات و بیخودی بہر طرفے میرفتم و پاے
من از خار و خاشاک مجروح گشتہ بود و کہنہ پوستین در بر داشتم اتفاقاً فصل زمستان بود و ہوا بغایت
سرد شبے مرا جاذبہ صحبت حضرت سید امیر **کلال** علیہ الرحمہ پیدا شد چوں بمنزل ایشاں رسیدم
امیر با درویشان در موضعے نشستہ بودند چوں نظر مبارک ایشاں بر من افتاد سوال کردند که
ایں کیست چوں معلوم کردند اشارت فرمودند که زود او را ازیں منزل بیروں کنید و چوں ازاں
منزل بیروں آمدم نزدیک شد که نفس من سرکشی کند و عنان تسلیم و ارادت در رباید **عنایت**

الٰہی دریں حال مرا یاری کرد باخود گفتم ایں خواری از برائے رضائے حضرت عزت جلت عظمتہ گزیدہ در ہمیں ست ازیں در گذر نیست سر بناز بر آستان عزت نہادم و گفتم ہر حال کہ خواہد شد سر ازیں آستان نخواہم برداشت اندک اندک برف مے آمد و ہوا قوی سرد بود چوں صبح نزدیک شد خدمت امیر سید کلال قدس سرہ از منزل بیروں آمدند قدم شریف بر سر من نہادند سر مرا از آستان برداشتند و در منزل در آوردند و بشارت دادند و فرمودند فرزند ایں لباس سعادت بر قد تست و بدست مبارک خود خس و خار و خاشاک را از پائے من کشیدند و جراحت ہا را پاک میکردند و نظر بسیار فرمودند حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مرقدہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ در زمانیکہ از ریاضات و مجاہدات خود حکایت میکردند فتور طالبان را در طلب ذکر کردند و در آخر آں فرمودند ہر صباحیکہ از منزل بیروں مے آیم میگویم شاید کہ طالبے سر بر آستان عزت نہادہ باشد ہمہ عالم شیخ است مرید نیست بیت

گر نشاید بدوست رہ بردن　　　شرط یاری ست در طلب مُردن

حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ مے فرمودند کہ من در بخارا بودم و خدمت سید امیر کلال رحمہ اللہ در نسف بودند مرا جاذبہ دریافت صحبت ایشاں پیدا شد بطرف نسف متوجہ شدم چوں بخدمت ایشاں رسیدم فرمودند فرزند در محل نیک آمدی خمداں را بار کردہ ایم کسے نیست کہ ہیزم آرد من آں اشارت را قبول کردم ہمہ ہیزم خار مغیلاں را بر پشت خود نزدیک خمداں آوردم بیت

جمال کعبہ چناں مے دواندم بنشاط　　　کہ خارہائے مغیلاں حریر مے آید

و میفرمودند کہ بر خدمت مولانا بہاء الدین قشلاقی رحمہ اللہ حدیث خواندہ بودند در اثنائے طلب ایں راہ گذر من بر نسف افتاد خدمت ایشاں را اتفاق داعیہ آں شدہ بود کہ باغچہ عمارت فرمایند و دراں موضع درختان کج بسیار بود احتیاج تبر شد بر زبان مولانا گذشت کہ تبر ما در بخارا ست نزدیک مولانا حسام الدین اصلی چوں من نگرانی خاطر مولانا را معلوم کردم بطریقہ کہ

مولانا و آں جمع حاضران معلوم نکنند از نسف بطرف بخارا متوجہ شدم و آں تبر مولانا روز دیگر از بخارا بنسف آوردم بخدمت مولانا بہاء الدین رسانیدم حکایت کردند کہ دراں فرصت کہ حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ در قصر عارفاں بعمارت مسجد مشغول بودند بر سر مبارک خود بر بام مسجد گل مے کشیدند و ایں بیت میخواندند بیت

بجان و دل کنم کار تو چہ انکنم بسر و دیدہ کشم بار تو چرا نکشم

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در کبر سن بسیار ذکر میکردند کہ ما در اوقات جوانی از حضرت حق سبحانہ و تعالے درخواستہ بودیم کہ مدد توفیق بخشد و قوت تحمل بارہائے ایں راہ کرامت فرماید تا ہر ریاضتے و بارے کہ دریں راہ باشد بکشم و حضرت احدیت جل الطافہ کرم فرمود و باجابت عنایت کرد تا بارہائے ایں راہ را در جوانی کشیدم و در پیرے آزاد گشتم بیت

رسمیست کہ مالکان تحریر آزاد کنند بندۂ پیر

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند کہ در بدایت طلب بہر صاحب دولتے میرسیدم از وے میپرسیدم ضعیفے را با قوی کار افتادہ است چہ کند فرمودند کہ صبر کند تا روزے بسر وقت یکے از دوستان حق تعالے رسیدم از وے پرسیدم از من پرسیدند کہ حال چیست گفتم منتظر عنایتم آں دوست حق فرمود اے فرزند ما جستیم و نیا فتیم تو طلب کن کہ خواہی یافت از برکت نفس آں عزیز از آں روز با نجد و طلب من زیادت شد دریں راہ حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ فرمودند در اوائل طلب روزے گذر من در قمار خانہ افتاد جمعے را دیدم کہ بقمار مشغول بودند و دراں جمع دو کس را استغراق تمام بود دراں کار اما یکے مغلوب شدہ بود و ہرچہ داشت از نقد و نسیہ در باختہ و با وجود آں ہر لحظہ سعی و جہد او دراں کار زیادہ بود و باں حریف غالب مے گفت اے یار شیریں رو بے اگر سر ز دو از یں کار رو ئے نگردانم چوں من آں حالت

ویرا دیدم دراں کار ازاں ذوق وشوق اومرا غیرت آمد از آں روز باز طلب وسعی من دریں راه درترقی شد بیت

تا در نزنی بہر چہ داری آتش ہرگز نشود حقیقت وقت تو خوش

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ ثراہ از حضرت خواجہ ما قدس سرہ کہ میفرمودند در بدایت طلب حال چناں بود کہ ہر جا دو کس با یکدیگر سخن میگفتند من گوش میدا شتم اگر سخن او میگفتند شادمے شدم و اگر سخن غیر میگفتند بغایت ملول مے شدم بیت

ہر کہ نہ گویائے تو خاموش بہ ہر چہ نہ یاد تو فراموش بہ

ومیفرمودند کہ گاہے احوال بر من غلبہ میکرد و بے طاقت شدم آشنائے مے جستم کہ از عالم مقصود با او گویم وازو شنوم بیت

گر ہیچ نیابم کسے بنشانم تا از تو میگوید ومن مے شنوم

حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند دراں غلبات طلب روزے از بخارا بطرف نسف میرفتم بدریافت صحبت شریف سید امیر کلال چوں برباط جعفرانی رسیدم سوارے مرا پیش آمد چوبے بزرگ برسم گلہ باناں بدست گرفتہ نمد پوشیدہ نزدیک من آمد وباں چوب مرا زد وبزبان ترکی مرا گفت اسپاں را دیدی من با او ہیچ سخن نگفتم چند بار پیش راہ مرا گرفت وہمچناں تشویش مرا داد ورا گفتم من ترا مے شناسم کہ تو کیستی تا رباط قراول درعقب من آمد ومرا گفت بیا تا زمانے صحبت داریم ومن با و التفات نکردم چوں بخدمت امیر سید کلال رح رسیدم فرمودند بخدمت خواجہ خضر علیہ السلام التفات نکردے گفتم بلے چوں متوجہ حضرت شما بودم با و التفات نکردم۔

حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ میفرمودند کہ دراں فرصت کہ ملازمت سید امیر کلال میکردم روزے خدمت سید امیر کلال رح با جماعت درویشان درراہے میرفتند دریں اثنا خدمت امیر درراہ خطی کشیدند و فرمودند کسے ازیں خط نگذرد جماعت درویشان متحیر شدند و ایستادند عنایت الٰہی مرا یاری کرد قدم نہادم وازاں خط گذشتم ودرعقب امیر رواں شدم چوں

نزدیک میر رسیدم در من نظر کردند و فرمودند نیک کردی اے فرزند که بخطے از ما بازنماندی بیت

هر کجا خطِ مشکلے باشند　　جهد کن تا درون خط باشی

حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور الله مرقده از حضرت خواجهٔ ما قدس سره که میفرمودند دران جذبات یک بار از بخارا به نسف میرفتم اتفاقاً والدهٔ من آنجا بود با مادرے بسر چاہے رسیدم جوانے را دیدم نماز بامداد گذارده بود و دست نیاز برداشته و دعاے کرد و من آمین میگفتم و بر خاطر من گذشت که از وے پرسم که چه دعا کردی که من آمین گفتم ازان جوان پرسیدم گفت پدرے و مادرے دارم دعا کردم که الٰهی اگر ایشان مرا از حضرت تو بازمیدارند دیدار ایشان مرا روزے مکن خواجهٔ ما فرمودند من شکر کردم که آمین گفتم فرد

هر که ما را از راهِ طلب بست آدم خویش است　　گر ز عشاق رهش نیست که بیگانهٔ ماست

بیت

ترک خویش و ترک خویشان کرده ام　　هر که بے او یار ما اغیار ماست

حکایت کردند که بار اول که حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره از حج آمدند از راه نسف بقصر عارفان نزول فرمودند والدهٔ حضرت ایشان در شهر بخارا بودند گفتند داعیهٔ ملاقات والده میشود مکرر فرمودند که اگر این نبودے یعنی اگر مرا از حضرت حق سبحانه وتعالے بتعظیم ایشان نبودے این داعیه پیدا نشدی این گفتند و بر دراز گوش برنشستند و بطرف شهر بخارا روانه شدند چون مسافتے راه رفتند حالے عجب واقع شد دران اثنا حضرت خواجه سه کرت فرمودند توبه انگاه گفتند با من عتاب کردند که دعوے محبتِ ما میکنی و توجه ملاقات غیرے نمائی بیت

بر رخ هر کس که نیست داغ غلامی دوست　　گر پدر من بود دشمن و اغیار م اوست

حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین از حضرت خواجهٔ ما قدس الله سرهما که میفرمودند بعد ازانکه کریم علی الاطلاق جل عطاءه بلطف بے علت در توبه را بر من کشاده گردانید شبے در راهے میرفتم جماعتے از یاران ایام گذشته مرا پیش آمدند و بطریق تقیید بخود مرا دعوت و دلالت کردند

وجود مسی نمودند بعنایت الٰہی این کلمہ از من ظاہر شد کہ درے را کہ حق تعالیٰ بستہ باشد شما میتوانید
کہ کشادہ گردانید ما یفتح اللہ للناس من رحمۃ فلا ممسک لھا و ما یمسک فلا مرسل
لہ من بعدلا کا

بیت

کس بستہ در نو باز نتواند کرد	در باز بود فراز نتواند کرد

این سخن دران جماعت اثر کرد ہمہ از تابیان شدند حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین
از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہما کہ در زمانیکہ از اوائل احوال خود حکایت میکردند میفرمودند
کہ مدت ششماہ در فیض بر من بستہ شد ہیچ فیضے بمن نمیرسید بیطاقت و بے آرام گشتم خواستم کہ بخدمت
و ملازمت مخلوق مشغول گردم دران حال گذر من بر مسجدے افتادہ بود و بر آن مسجد این نوشتہ
دیدم **بیت**

اے دوست بیا کہ ما ترائیم	بیگانہ مشو کہ آشنائیم

چون این بیت خواندم رقتم شد و عنایت الٰہی در رسید و باز آن در بر من کشادند حکایت
کردند خواجہ علاء الحق والدین از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ اسرارہما کہ میفرمودند در آوان عبور
منازل و مقامات صفت حسین ابن منصور حلاج و وکرت در وجود من پدید آمد نزدیک
شد کہ آن صدائے کہ از وے بظہور آمدہ بود از من نیز بظہور آید در بخارا داری بود ہر دو کرت
خود را بپائے آن دار بردم و گفتم کہ جائے تو سر این دار است بعنایت الٰہی ازان مقام عبور افتاد
منقولست از حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والرضوان کہ در زمان ابن منصور اگر یکے از فرزندان
خواجہ عبد الخالق قدس اللہ سرہ مے بود ابن منصور بر سر دار نمے رفت حکایت کردند خواجہ
علاء الحق والدین از حضرت خواجۂ ما قدس سرہما کہ مے فرمودند از سلطان العارفین ابویزید
بسطامی قدس سرہ منقول است کہ میفرمودند در مقام سیر در صفات انبیا علیہم السلام سیر میکردم
ببارگاہ محمدی صلی اللہ علیہ وسلم رسیدم خواستم کہ در صفت او سیر کنم دستے در پیشانی من نہادند حضرت
خواجۂ ما فرمودند چون من بعنایت الٰہی در سیر باین مقام رسیدم گستاخی نکردم سر نیاز و تعظیم بر

آستانۂ عزت و احترام او نہادم حکایت کردد رویشے کہ در نسف در رکاب میمون حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ میرفتم و ایشاں از نسبت سلوک خود سخنے میفرمودند دراں اثنا بسیار از مشایخ کبار را ذکر کردند و فرمودند در مقام سلطان ابویزید قدس سرہ سیر کردم باتجاکہ او رسیدہ بود من نیز رسیدم و در مقام شیخ جنید و شیخ شبلی و ابن منصور حلاج نیز سیر کردم و آنجا کہ ایشاناں رسیدہ بودند من نیز رسیدم تا بجائیکہ بارگاہے رسیدم کہ ازاں معظم تر بارگاہے نبود دانستم بارگاہ محمدیست صلی اللہ علیہ وسلم گستاخی نکردم و آنچہ ابویزید کردہ بود من نکردم حکایت کردند از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ بعضے از مشایخ طریقت فرمودند کہ ولایت محمدیہ بر ما ختم شدہ است خواجہ فرمودند کہ ایشاں ختم ولایت زمان خود بودہ اند اما مثال ایں تاویل حضرت خواجۂ ما در تاویلات آیات و احادیث بسیار است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین روح اللہ روحہ از حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ کہ میفرمودند جماعتے ایں شام از قطب الاقطاب زمان و اوتاد زمین حاضر شدند مرا در منارے سفید نشاندند و اطراف آں را گرفتند و مرا بر تختے بزرگ نشاندند و ہر آینہ مرا بعد ازیں ہیچ غمے نخواہد بود ذکر سلسلۂ حضرات خواجگان نور اللہ مرقدہم حکایت کردند کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در طریقت نظر قبول بفرزندے از شیخ طریقت خواجہ محمد بابائے سماسی است قدس اللہ سرہ کہ ایشاں از خلفاء حضرت عزیزان خواجہ علی رامیتنی اند و ایشاں از خلفاء خواجہ محمود انجیر فغنوی اند و ایشاں از خلفاء خواجہ عارف ریوگروی اند و ایشاں اند از خلفاء حضرت خواجۂ بزرگوار خواجہ عبد الخالق غجدوانی اند قدس اللہ اسرارہم و نسبت ارادت و صحبت و تعلیم و آداب سلوک و تلقین ذکر خواجۂ ما بحضرت امیر سید کلال است رحمہ اللہ کہ ایشان از خلفاء خواجہ محمد بابائے سماسی مذکورند اما نسبت تربیت حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ در سلوک بحقیقت از روحانیت حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی است قدس سرہ چنانکہ شمۂ ازاں واقعہ در زیارت مزار مزداخن مذکور شد و حضرت خواجہ عبد الخالق از خلفاء امام ربانی شیخ ابو یعقوب یوسف ہمدانی اند و خواجہ

یوسف را در تصوف انتساب بشیخ طریقت ابو علی فارمدی طوسی است که از کبار مشایخ
خراسانند و حجۃ الاسلام امام محمد غزالی را تربیت و علم باطن از ایشان است و شیخ ابو علی فارمدی را
انتساب بدو طرف است یکے بشیخ بزرگوار ابو القاسم گرگانی طوسی است که نسبت سلسلہ مشایخ
بسہ واسطہ بسید الطایفہ شیخ جنید مے پیوندد و دیگر نسبت شیخ ابو علی فارمدی در تصوف بشیخ بزرگوار
شیخ ابو الحسن خرقانی است که پیشوائے مشایخ و قطب زمان خود بودند شیخ ابو الحسن خرقانی انتساب
در تصوف بسلطان العارفین شیخ ابو یزید بسطامی است و تربیت ایشان در سلوک از روحانیت
شیخ ابو یزید است و ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات شیخ ابو یزید بہ ہنگامیست و این مدت نود و سالست
و شیخ ابو یزید را انتساب در تصوف بامام جعفر صادق است رضی اللہ عنہ و تربیت ایشان از
روحانیت امام جعفر است و بنقل صحیح ثابت شدہ است که ولادت شیخ ابو یزید بعد از وفات
امام جعفر است رضی اللہ عنہما و امام جعفر را انتساب در علم باطن بدو طرف است یکے بپدر خود
امام محمد باقر است رضی اللہ عنہ و امام محمد باقر را بپدر خود امام زین العابدین علی بن الحسین
است بن علی رضی اللہ عنہم و امام زین العابدین را بپدر خود سید الشہدا الحسین بن علی است
رضی اللہ عنہم و سید الشہدا الحسین بن علی را بپدر خود امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ
و امیر المومنین علی را بحضرت رسالت صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ و تبعہ و سلم و دیگر امام جعفر را انتساب
بپدر مادرے خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق است رضی اللہ عنہم و قاسم بن محمد از کبار تابعین
است و از فقہائے سبعہ که درمیان تابعین مشہورند و آراستہ بعلم ظاہر و باطن و قاسم را رضی اللہ
عنہ انتساب در علم باطن بسلمان فارسی است رضی اللہ عنہ و سلمان فارسی را با وجود دریافت
شرف صحبت رسول صلی اللہ علیہ وسلم و تشریف سلمان منا اہل البیت انتساب در علم باطن بابوبکر
صدیق است رضی اللہ عنہم فشم سیلوہم بعد از انتساب بحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بیان صفت
احوال و اقوال و اخلاق حضرت خواجہ ما و طریقہ و روش و نسبت سلوک ایشان و نتایج صحبت و
کیفیت معاملہ ایشان با طالبان در ہر محلے و ذکر حقایق و لطائفے که در مجالس صحبت بر لفظ مبارک

ایشاں گذشتہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ مشہدہ کہ حضرت خواجہ
ما قدس اللہ روحہ وافاض علی العالمین فتوحہ فقیر بودند وترک دنیا وقطع تعلقات وتجرد کلی ونفی
ماسوا ہمیشہ انفاس قدسیۂ ایشاں در اثبات فقر بود و در محبت فقر امیفر مودند ما ہر چہ یافتیم ازیں
صفت یافتیم در منزل ایشاں در زمستان خاشاک مسجد مے بود و در تابستان بوریا سے
کہنہ و طریقۂ ایشاں چناں بود کہ در رعایت حلال واجتناب از شبہات مبالغہ مے نمودند
خصوصاً در باب لقمہ و دائماً در مجلس صحبت آں حدیث نبوی را کہ در اسرار الوحی مذکور ست قال
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم العبادۃ عشرۃ اجزاء تسعۃ منہا طلب الحلال وجزء واحد منہا
سائر العبادات میفرمودند وحضرت ایشاں را با وجود کمال فقر فدا و ایثار در اعلےٰ درجہ بود و ہر کہ نزد
ایشاں ہدیہ آوردے بر متابعت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مثل آں ہدیہ یا امثال آں
با او احسان میفرمودند و در جماعت متابعان از برکت صحبت ایشاں آں صفات نیز حاصل
مے شد وبعمل مے پیوستند ونتائج آں را بدل خود بتحقیق مشاہدہ میکردند وبواسطہ آں در ہر محل نسبتہا
خود را میگذاشتند و ایثار میکردند اگر دوستے ومہمانے بمنزل ایشاں مے آمد چوں شام شدے
طعامیکہ دراں اندک تکلفے بودے حاضر آوردندے وپیش آں دوست گذاشتندے وبطرفے
چراغ نشاندندے تا آں عزیز آں طعام را بخوردے واگر در خواب شدے وہوا سرد بودے اگرچہ
صاحب منزل را یک جامہ بیش نبودے آں را نیز برآں عزیز پوشانیدندے وطعام حضرت
خواجۂ ما از زراعت مے بود ہر سال پارۂ جو و پارۂ ماش زراعت میکردند و در باب تخم و زمین و کار
فرمودن فراخ شاخ۔ احتیاط تمام میکردند واکابر وعلما کہ بصحبت شریف ایشاں میرسیدند طعام
ایشاں را بطریق تبرکی میخوردند وحضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر خانۂ ملکی نبود عاریت وار
مینشستند وایشاں را خادم وخادمہ نبود ازیں معنی ایشاں را سوال کردند فرمودند کہ بندگی با
خواجگی راست نمے آید وحضرت خواجہ میفرمودند بسبب آنکہ در آثار آمدہ است کہ در حجرات ازواج
طاہرات رضی اللہ عنہن آرد جو را بغربال نمے بیختند چند روز در منزل ما آرد جو را نا بیختہ

طعام ساختند و خوردند جمیع متعلقان و فرزندان رنجور شدند مرا معلوم شد که ایں حال بواسطۂ آنست که با اہل بیت حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بے ادبی کردہ شد و دراں تشبیہ صورت مساواتی نمودہ آمد و در متابعت مے باید کوشیدن اما خود را فی الحقیقت در ہر امرے مقصر مے باید دید بعد ازاں آرد جو را طعام نساختند ہمہ صحت یافتند فرد

ہر کہ پے در پے رسول نہاد   از ہمہ رہرواں بہ پیش افتاد

وحضرت خواجہ اکثر اوقات بخدمت سفرہ و پختن طعام خود اقدام مے نمودند و در وقت خوردن طعام بتخصیص برعایت وقوف وحضور درویشاں را وصیت میکردند و مبالغہ وتاکید مے نمودند و ہر چند اجتماع قوی مے بود و دراں میاں کسے خواستی کہ لقمہ را از راہ غفلت بخورد حضرت خواجہ از راہ شفقت وتربیت بطریقۂ او را آگاہ کردندے ونگذاشتندے کہ آں لقمہ را بخورد و اگر طعامے بغفلت وکراہت پختہ شدہ بودے آں را نمیخوردند و مجلس را از درویشان نمیگذاشتند کہ بخورد حکایت کردند کہ یک بارے حضرت خواجۂ ما قدس سرہ بدعوت رفتہ بودند درویشے طعامے بحضرت ایشاں آوردہ است فرمودند بار اے شاید ازیں طعام خوردن بسبب آنکہ بغضب پختہ شدہ است از زمان آرد بیختن و خمیر کردن و پختن آں در کسے غضبے بودہ است واگر یکے کفگیرے از غضب یا بکراہت در دیگ زدی آں طعام را نے خوردند و مے فرمودند ہر کارے کہ بغضب و غفلت و یا بدشواری کردہ میشود دراں کار خیر وبرکت نیست نفس وشیطان راہ یافتہ است نتیجہ ازاں عمل کہ بظہور آید بنائے صدور اعمال صالحہ وافعال حسنہ بر طعام حلال است کہ از سر وقوف و آگاہی خوردہ شود وحضور در جمیع اوقات خاصہ در نماز ازینجا حاصل میشود حکایت کردند کہ دراں فرصت کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ بہرات رسیدند ملک حسین را داعیہ پیدا شد کہ جمیع علماء و مشائخ را کہ در شہر ہرات بودند دعوتے بدہد ہمہ را طلب داشت و دراں اجتماع قوی شد حسین بنفس خود بخدمت سفرہ قیام نمود و گفت بخورید کہ حلال است و جہ ایں طعام از مہر میراث رسیدہ است اگر بقیامت چیزے باشد بعہدۂ من حاضران بخوردند وحضرت خواجہ

نمیخوردند شیخ الاسلام مولانا **قطب الدین** که مقتدائے ولایت هرات بودند و بر خوان ملک
متوجه بحضرت **خواجه** شده گفتند که طعام **ملک** را چرا نمی خورید ایشان فرمودند مرا حالے است
این قصه را بر وے عرض کردم مرا دو راه پیش آورد و گفت اگر نخوری گوئی که بر خوان ملک طعام نخورده
ام و اگر خوری پرسند که چرا خوردی چه گوئی چوں حضرت **خواجهٔ ما** این نکتهٔ بزرگ در طریقت مولانا
قطب الدین هروی در چناں مجمع گفتند حال **مولانا** دیگر شد **ملک** را گفتند درویشان چنین
نکته فرمودند و اشارت بحضرت **خواجه** کردند آنگاه از ملک درخواست کردند که امروز مارا با ایشان
بخشند ملک نیز از اں نکته متحیر شده درخواست مولانا را قبول کرد و توجه بمولانا کرد و گفت پس ایں
طعامها را باکه صرف کنیم مولانا گفتند جواب ایں هم از ایشان پرسیم از حضرت **خواجه** سوال کردند فرمودند
در شریعت وظیفه آنست که هر چیزیکه در و شبه ایست مصرف آں فقر است اگرچه ایں طعامها حلال
است شک نیست که در هرات چندیں مردم باشند و بلقمهٔ ازیں طعام محتاج باشند بایشاں میباید
داد حضار مجلس ازاں انفاس قدسیه خواجه در حیرت ماندند **حکایت** کردند که در آں وقت که حضرت
خواجهٔ ما قدس الله سره در بلدهٔ **سرخس** بودند قاصدان ملک **حسین** از هرات رسیدند و نشان
ملک ظاهر گردانیدند مضمون آنکه مارا اشتیاق صحبت درویشان است اشارت چه میشود اگرچه حضرت
خواجهٔ ما را ملاقات ملوک و سلاطین وظیفه نبود فاما بواسطهٔ آنکه اگر ملک **حسین** بطرف **طوس**
یا **سرخس** توجه نمودے بر خلق آں دیار دشوار مے شد حضرت خواجهٔ ما بنا براین معنی بطرف
هرات متوجه شدند چوں بمجلس ملک رسیدند ازدحام عظیم بود از حشم و خدم و اعیان و ارکان
مملکت هرات جمع کثیر حاضر بودند چوں حضرت **خواجهٔ ما** با ملک ملاقات کردند ساعتے گذشت
خوان حاضر آوردند بانواع تکلف کرده بودند حاضران بخوردن طعام مشغول شدند حضرت خواجه
هیچ نمیخوردند بعده گوشت صید حاضر آوردند خواجه ازاں هم نخوردند علما گفتند که در گوشت صید شبه نیست چرا نمیخورید
خواجه فرمودند مرا بر خوان ملک نمے شاید طعام خوردن من معتقد جماعتے ام واینکه از درویشان در دستے انابت نال
اینجا حاضر است ایشاں چه دانند که من چه طعام میخورم ازیں سخن حقانی خواجه همه خاموش شدند چوں خوان

بردا شتند ملک از حضرت خواجہ سوال کرد کہ صفت درویشی شما را موروثی است خواجہ فرمودند نے
بحکم جذبۃ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین جذبۂ رسید وبایں سعادت
مشرف شدم ملک پرسید کہ پس در طریقۂ شما ذکر جہر وسماع وخلوت مے باشد خواجہ فرمودند
نے باشد ملک پرسید پس طریقۂ شما چیست خواجہ فرمودند سخن خانوادۂ خواجہ عبدالخالق
غجدوانی است قدس سرہ کہ خلوت در انجمن ملک پرسید کہ خلوت در انجمن چہ میباشد خواجہ فرمودند
بظاہر با خلق بودن وبباطن با حق بیت

از دروں شو آشنا واز بروں بیگانہ وش — ایں چنیں زیبا روش کم مے بود اندر جہاں

ملک گفت ایں چنیں میسر شود خواجہ فرمودند حضرت حق سبحانہ وتعالے در کتاب کریم خود
میفرمایند رجال لا تلھیھم تجارۃ ولا بیع عن ذکر اللہ ۔ بعد از زمانے ملک سوال
کرد کہ بعضے از مشایخ گفتہ اند الولایۃ افضل من النبوۃ کدام ولایت است کہ از نبوت فاضلتر
است خواجہ فرمودند ولایت ہماں نبی فاضلتر است از نبوت او روایت کرد درویشے کہ
دراں سفر کہ در خدمت خواجہ ما بود کہ حضرت ایشاں در ہرات در خانقاہ شیخ عبداللہ
انصاری علیہ غفران الباری نزول فرمودہ بودند چوں آں روز در مجلس ملک از حضرت
خواجہ آں سخنان سبحانی بظہور آمد در ہماں شام ملک حسین با جمعی از خواص بارگاہ خود
انواع خدمتہا در طبقہا بخدمت خواجہ فرستادند والتماس نمودند کہ قبول فرمایند خواجہ آن
ہدیہ را قبول نفرمودند وگفتند دریں چند سال کہ حق تعالے با من عنایت کردہ است دریں
میدان درویشی ہیچ احدے نتوانستہ است کہ پشت مرا بر زمین آرد ملک را گوید کہ تا بامثال
ایں معنی خاطر خود را مشغول نگرداند چوں فرصتے گذشت ہمدراں شب خواجہ سرایان ملک
آمدند واز طرف خاتون ملک نیازمندی بسیار اظہار کردند وپیراہنے وجامۂ ورومال آوردند
کہ اینہا را خاتون ملک بہ نیازمندی تمام بدست خود رشتہ است ودرخواست مے نماید کہ قبول
فرمایند والحاح بسیار کردند خواجہ آنہا را نیز قبول نفرمودند وازانجا نیکہ خواجہ بشہر ہرات درآمدند

تا زمانیکہ بیروں آمدند دریں مدت حضرت ایشاں را نمدے وعمامۂ وکفش کہنہ ہمراہ ایشاں بود
الحق مشاہدۂ ایں احوال سبب ازدیاد رسوخ محبت ملک واتباع او وخلق ولایت ہرات شد
بحضرت خواجہ **بیت**

دیوانہ کنی ہر دو جہانش بخشی　　دیوانۂ تو ہر دو جہاں را چہ کند

حکایت کردند دراں باغ کہ ایں زمان مرقد منور حضرت **خواجہ** در قصر عارفان درآنجاست
حجرۂ بود دراں حجرہ مے بودند وکیفیت احوال معاملۂ ایشاں بقدر آنکہ درویشاں را براں اطلاع
میدادند چنیں مے بود کہ درباب لقمہ احتیاط بکار مے بردند ومبالغت ومحافظت تمام مے نمودند
وگاہے کہ بروزہ مے بودند درہر زمانے کہ مہمان آمدے اگر ما حضرے مے بود البتہ با او موافقت
میکردند ودر عقب آں عزیز با درویشاں میگفتند در آثار آمدہ است از اصحاب رسول **صلی اللہ**
علیہ وآلہ وصحابہ وسلم کانوا لایتفرقون الا عن ذواق - گفت چوں صحابۂ کرام بیک جا
جمع شدندے ومتفرق نشدندے مگر بچیزے خوردن وآنروز کہ روزہ دار بودندے موافقت
کردندے وروزہ کشادندے وحضرت شیخ ابوالقاسم گرگانی قدس سرہ در کتاب خود
صول الطریقہ وفصول الحقیقۃ ذکر کردہ است کہ فضل موافقت برادران درکارے کہ معصیت
نباشد کمتر از روزۂ نوافل نیست ومن الاداب فی الصوم قلۃ الملاحظۃ بہ گفت یکے از آداب
روزہ آنست کہ روزہ را در نظر روزہ دار مقدارے نباشد **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق**
والدین طیب اللہ تربتہ کہ روزے بیازمندی در حضرت **خواجۂ** ما قدس اللہ سرہ ماہی بچہ آوردہ
بود ودرویشاں حاضر بودند ودراں جمع جوانے بود عابد وزاہد نیز بود اتفاقاً صایم بود خواجہ
اورا گفتند موافقت کن وبخور بنفس شریف ایشاں را اجابت نکرد حضرت **خواجہ** کرم فرمودند
وباز گفتند من ثواب روزۂ رمضانرا بتو بخشم بخور ہم اجابت نکرد کرت سوم فرمودند ہمہ ثواب روزۂ رمضان ترا
بخشم بخور ہم اجابت نکرد **خواجہ** فرمودند در حضرت سلطان العارفین **ابو یزید** قدس سرہ چنیں واقع شدہ است او را گذارید
کہ اندر راندگان است منقولست کہ آنجوان عابد از مرتبہ صیام وقیام بمذلت طلب حطام دنیا گرفتار شد وبوسطہ ترک ادب

وموافقت ناکردن بدرویشان و سبک داشتن نفس اولیاء الله از شرف صحبت ایشان محروم
شد حکایت کرد درویشے که روزے در حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره هریسه آورده بودند
ایشان تناول میفرمودند درویشے دران صحبت حاضر بود و طعام نمیخورد خواجه فرمودند چرا نمیخوری
گفت روزه میدارم خواجه فرمودند چه روزه میداری آن درویش خاموش شد خواجه فرمودند
که بخور که ما را از در فضل در آورده اند وظیفهٔ ما ادائے فرض است و واجبها و سنتهائے موکده من
شغله الفرض عن الفضل فهو معذور ومن شغله الفضل عن الفرض فهو مغرور و فرمودند که هرکه
از اصحاب ماست او را متابعت مے باید نمود درویش بے متابعت دریابندهٔ نسبتِ ما نمیشود
و میفرمودند آن ریاضتها و عملها که بعنایتِ الٰهی ما بجاے آورده ایم شما را طاقت آن نیست تدبیر
شما آنست که بے اعتبار باشید و در نسبت رضا طلبی رعایت عملها نماید درویش میبایدکه نگران
باشد که چه عمل کند که آن مرضی اهل الله باشد از سخنان این طایفه است که خدمت مشایخ درویش
را افضل از نوافل عبادات است در اخبار آمده است که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در سفرے
بودند و ابوبکر صدیق و عمر رضی الله عنهما در خدمت رسول بودند صلی الله علیه وسلم و روزه میداشتند
حضرت رسول علیه الصلوٰة والسلام ایشان را فرمود که بخورید که سفر است بواسطهٔ روزه شما
ضعیف میشوید و از خدمت باز مے مانید و دیگرے را بخدمت خود مشغول مے سازید
حکایت کرد دانشمندے که روزے بصحبت شریف خواجهٔ ما قدس سره رسیدم اتفاقا من
صایم بودم و کسے از حال من واقف نبود حضرت خواجه درویشے را فرمودند که طعام بیارد
متوجه من شدند و فرمودند در حدیث صحیح وارد شده است بئس العبد عبد هواه یضله -
و این حدیث را شرح کردند و فرمودند هوائے مُضِل آنست که در کارها ترک حق نکند و در مقام
سیر الی الله ترک حق کند چون طعام حاضر شد فرمودند بخور که گفته اند عمر از جهت آن میبایدکه
کسے اول تجربه کند و آنگاه عمل کند با تجربه کردیم مے باید خوردن اشارت بحال من کردند که تو
سالک راهِ حقی و این روزه تو از هواست ترک حق کرده حق بنسبت تو خوردن طعام است

حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ از برکت نظر حضرت خواجۂ ما قدس
اللہ سرہ درانک فرصتے درویشان حضرت ایشاں را احوال چناں مے شد کہ از حظوظ بشری
و اوصاف نفسانی بالکلیہ خلاص مے یافتند تا بحدے کہ اگر طعام میخوردندی طعم از طعام را معلوم
نمیکردند از ترشی و شیریں و تلخی مے آرند کہ درویشے طعام غیر معہود میخوردہ است او را پرسیدہ اند کہ
ایں چہ طعام است گفتہ است طعم حال من دارد زیرا کہ حالت قبض را طعم دیگر است و حالت بسط را
طعم دیگر خلق حضرت خواجہ ما قدس سرہ در اعلی درجہ بود اگر دوستے بمنزل ایشاں میرسید او را
بانواع خدمت و رعایت میکردند و بحکم حدیث نبوی کہ ھم المومن دابتہ وھم المنافق بطنہ
در تربیت مرکب او مبالغہ مے نمودند تا آنکہ خاطر دوست از طرف آں مرکب فارغ گشتے و صحبت
بے شوائب مزاحمت اغیار توانستے بود و میفرمودند کہ از حضرت عزیزاں قدس سرہ منقولست
کہ اول بخدمت و تربیت مرکب دوست اشتغال مے نمودند و میفرمودند ایں جانور سبب شدہ
است کہ ایں دوست تشریف قدوم فرمودہ است آں شیخ شادی غدیوتی رحمہ اللہ کہ از جملہ
مشایخ منظوران و مقبولان حضرت خواجۂ ما بودہ منقولست کہ ہرگاہ دوستے و مہمانے نزدیک
او مے آمد چوں از خدمت آں عزیز فارغ مے شد آب و علف پیش مرکب او میگذاشت و
بہ نیاز و مسکنت تمام دو دست ادب برہم نہادہ تا صبحدم مے ایستاد ہم از و منقولست کہ ہرگاہ
درویشان حضرت خواجہ بمنزل او نزول میفرمودند کلوخ استنجا و استبرا ایشاں را بروے
خود مے مالید و راست و مہیا میکرد و از غایت ذوق میگفت منت اینہا ہمہ برجان ماست
و حضرت خواجۂ ما را اگر بمنزل درویشی میرفتند جمیع فرزندان و متعلقان و خادمان ایشاں را
پرسش میکردند و خاطر ہر یکے را بنوعے در مے یافتند و احوال مرغان و ستوران او را جدا
بجد اتعہد و تفحص مے نمودند و بنسبت ہر یکے شفقتے بجا مے آوردند و میفرمودند از حضرت
سلطان العارفین ابویزید قدس سرہ العزیز منقولست کہ ہرگاہ از عالم استغراق باز
مے آمدند ایں چنیں معاملہ میکردند و از مکارم اخلاق حضرت خواجہ ہمسایہ و دوست و آشنا

محظوظ مے شدند واورا دلیل براہ حق مے شد درویشے میگفت کہ پیش ازانکہ بسعادت صحبت
خواجہ مشرف گردم بفرصتے بدہقانی مشغول بودم پالیزی کشتہ بودم روزے حضرت خواجہ
بران موضع گذر کردند وما حضرے نبود در پالیز تفحص کردم شنفجۂ یافتم زود بحضرت ایشاں
بمسکنت ونیاز بردم وعذر خواستم کہ ما حضرے جزایں نیست حضرت خواجہ بلطف تمام آنرا
قبول فرمودند ومدتے مدید با من بنسبت ظاہر شفقت کردند تا آں خلق ایشاں سبب شد
بمحبت ایشاں وآں محبت دلیل شد بسلوک راہ حق وبعد ازاں بنسبت ظاہر وباطن بمن و
متعلقان من چندیں سال است کہ شفقت مے کنند حضرت خواجہ بسیار در مجالس صحبت
میفرمودند در نسبت عمل آں درویش کہ خلق با ما آشنا نشدہ بودند آں درویش بنسبت ما حق

اثبات کرد بیت

جان میفروختم بجوے کس نمیخرد — آں لحظہ یار بر سر بازار ما رسید

آنچہ در پالیز او بود نزدیک ما آورد بطریق نیاز وہر آئنہ برما واجب است کہ بظاہر وباطن رعایت
احوال او نمائیم کہ متابعت در احسان کارے بزرگست ہرگاہ بایکدیگر دو کس ملاقات میکنند یکے
براد یگرے پیشی سلام کنند جواب برآں دیگرے واجب شود وگفتہ اند تا آنکس در حیات حق سلام اونے تواند گذارد
در رعایت سلوک ایں رہ است ہر کہ بجائے رسید ازینجا رسید چنانکہ آں بزرگوار دیں گفتہ است
من اتصل بالادب ومن لم تصل ترک الادب واحوال درویشان حضرت خواجہ ما از برکت
صحبت شریف ایشاں آں بود کہ ہمہ را حضوری وجمعیتے حاصل بود واگر جماعتے کہ در طریقہ حضرت
ایشاں مبتدی بودند وازاں صحبت بواسطہ ضرورتے بیروں مے آمدند ورعایت احوال
باطن نمیتوانستند نمود وخاطرہا ایشاں رابطرفے برفتے میشدند وازدولت آں حضور محروم
میشدند چوں بحضرت ایشاں میرسیدند بنابر ضعف احوال ایشاں ہر ذرہ تطہیرے راہ
بر رفت خوطر ازراہ تربیت وشفقت با ایشاں مے نمودند وبقدر توقف دریافت بنسبت
آں طریقہ با ایشان معاملہ میکردند وعنایت مے فرمودند ایشاں را ازاں باز بیروں

مے آوردند وطریق محافظت آں حضور را وکیفیت دفع خواطر را بتکرار با ایشاں مے نمودند و
بعدہ اگر آں جماعت را ہر چند مہم بودے از صحبت حضرت خواجہ نمی خواستند کہ بیروں آیند از
خوف بر رفت خواطر حذر میکردند و بازاں بحکم ایں حدیث صحیح کہ لا یلدغ المؤمن من جحر واحد
مرتین خود را نگاہ میداشتند واگر متوسط الحال مے بودند از برکت ملازمت صحبت شریف حضرت
خواجہ وموافقت درویشان ایشاں آں جماعت را قوت رعایت حضور حاصل شدہ مے بود
وطریق محافظت آں را در نسبت جذبہ وسلوک دانستہ مے بودند وکیفیت دفع خواطر را نیز
شناختہ وبرکات ہر یکے را بعمل پیوستہ وطریقہ عذر وانابت را دریں نسبت حضرت ایشاں تحقیق
کردہ کہ صاحب قصور مے باید کہ اول آنچہ بر وگذشتہ است پیدا کند وانگاہ بعذر وانابت بصفت
تضرع ودرماندگی مشغول گردد تا مفقود موجود گردد ومفقود بحصول موصول کہ اگر با وجود ایں مقدار
شناخت خواطر ایشاں را بیروں ایں صحبت بطرفے بر رفتنے شدی یا ایشاں را خدمتے
فرمودندے واندک از کراہت ودشوار آمدی بنسبت باطن دراں خدمت بر ایشاں گذشتی
وزود بتدبیر وعذر وانابت بر طریقہ معلومہ مشغول نشدندے حضرت خواجہ ایشاں را بر آں
خواطر وآں مقدار کراہت مواخذہ میکردند وبار حزن وقبض ایشاں را نہایت نمے بود ولحوال
باطنی ایشاں تمام دیگر مے شد وحضرت خواجہ التفات شریف خود را از ایشاں باز نمے گرفتند
وبحکم وضاقت علیہم الارض بما رحبت زمین فراخ بر ایشاں تنگ نمے شد وسر رشتہ نسبت
خود را رعایت میکردند لاجرم ایشاں را مے بایست سعی نمودن وآنچہ بر ایشاں گذشتہ است
پیدا کردن وبراں تدبیر بر طریقہ مذکورہ اشتغال نمودن اگر بعنایت الٰہی مینو انستند آں بر رفت خوطر وآں
مقدار کراہت را پیدا کردن وطریقہ عذر وانابت را سلوک کردن از بار خلاص مییافتند وسر رشتہ نسبت را
بدست مے آوردند واگر نمے توانستند پیدا کردن در خلا وملا تضرع مے نمودند وبسیاری از درویشان بحضرت خواجہ بشفیع مے آوردند
تا آں بر رفت خوطر وکراہت را با ایشاں از راہ شفقت وتربیت مے نمودند وسر رشتہ نسبت خود را مییافتند وبتدریج ایشاں را
دراں نسبتہا زیادتی قوتے بحاصل مے آمد ودریں حال حضرت خواجہ بسیار مے فرمودند کہ خلق

میگویند که در طریقۂ ما ریاضت نیست واگر درویشے باشارت حضرت ایشاں سفرے رفتے
مدت رفتن ومراجعت نمودن خوشحال سے بود واز برکت ایشاں احوال ظاہر وباطن او
محفوظ مے بود واگر آں درویش بعد سالے مثلاً از سفر آمدے جمیع آنچہ او را در سفر واقع شدہ
بودے در ہر منزلے بتفصیل ازوے پرسیدند واگر او صاحب وقوف نبودے واز بیان آنچہ
بر و گذشتہ است عاجز بودے از راہ شفقت ہمہ را با او شرح میفرمودند تا مزید یقین او را در یں
طریق بحاصل آمدے وحضرت خواجہ قدس سرہ درویشاں را در مباحات بسیار مخالفت نفس
میفرمودند وہر کہ باں عمل مشرف میشد نتایج بزرگ مشاہدہ او مے شد ویقین او در یں راہ زیادت
مے شد ومیفرمودند ہر کہ توفیق یابد کہ مخالفت نفس کند ہر چند آں عمل اندک باشد باید کہ آنرا
بزرگ دارد وشکر توفیق حق تعالے وتقدس گوید وآنچہ گفتہ اند اذا اردت مقام الابدال فعلیک
بتبدیل الاحوال مراد از تبدیل مخالفت نفس است ومیفرمودند حضرت ایشاں درویشاں را کہ نفسہائے
خود را انہمت نہید وہر کہ باں عمل موفق مے شد حضرت ایشاں نیز با او نسبت آں معاملات
میکردند وتحقیق او را در باب ایں عمل میدانستند وسعادت ازاں عمل باو میرسید ہر چہ اشارت آیت
وما ابری نفسی ان النفس لامارۃ بالسوء ہر گناہے وعصیانی کہ بندہ بر نفس خود کند گویند حقیقۃ
زیادت ازاں ازوے متصور است وما ابری نفسی ولا ازکیہا کہ ہر چہ نقل کنند از
بشر در امکان است وآں عزیز از حقیقت حال گفتہ است رباعی

زہر بدی کہ تو دانی ہزار چندانم — ہر اندازیں گونہ کس کہ من دانم
باشکار بدم در نہاں زبد بترم — خدائے داند ازیں آشکار و پنہانم

در یں محل میفرمودند کہ ہر کہ بعنایت حق نفس خود را بہ بدی شناختہ باشد ومکر وکید او را دالسنۃ نزد
او ایں عمل سہل باشد از رندگان ایں راہ بسیار بودند کہ گناہ دیگرے را بجد ولطف الٰہی بر خود نہادہ
اند وبار آں را کشیدہ وبظاہر وباطن خود را فدائے آں دوست کردہ مصرعہ

از خود چو گذشتی ہمہ عیش است وخوشی

ان احسنتم احسنتم لانفسکم واکثر سخنان از حضرت خواجہ بظہور آمدہ است از اشارت و رموز واحادیث نبوی وآثار صحابہ و سیرت سلف صالح میفرمودند قولہ تعالےٰ یایہا الذین امنوا امنوا باللہ و رسولہ اشارت بآنست کہ در طرفۃ العینی نفی این وجود طبعی مے باید کرد واثبات معبود حقیقی مے باید نمود وجودک ذنب لایقاس بہ ذنب از حضرت جنید قدس سرہ منقولست کہ میفرمودند سہ بیست سال است کہ در ایمان آوردنم و خواجہ ما میفرمودند اگرچہ نماز و روزہ و ریاضت و مجاہدت طریق وصول است بحضرت احدیت تعالےٰ و تقدس اما نفی وجود نزدیک ما اقرب طرق است این ہم مے باید ولیکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل نمیشود روزے بلفظ مبارک خواجہ ما میگذشت کہ تعلق باسوار وندگان این راہ حجابے بیغایت بزرگست بیت

تعلق حجابست وبے حاصلی　　چو پیوندہا بگسلے واصلی

برخاطر این ضعیف گذشت کہ تعلق بایمان و اسلام نیز باید کہ زیان دارد حضرت خواجہ باین شکستہ فرمودند و تبسم کردند و توجہ نمودند کہ بیت ابن منصور حلاج را نشنودہ شعر

کفرت بدین اللہ والکفر واجب　　علیّ وعند المسلمین قبیح

گفتند کہ ایمان و اسلام حقیقی وارد و اہل حقیقت ایمان را چنین تعریف کردہ اند کہ الایمان عقد القلب بنفی جمیع ما توہمت القلوب الیہ من المضار والمنافع سوی اللہ عز وجل منقولست کہ درویشے بود حنفی المذہب از جملہ منظوران حضرت خواجہ ما قدس سرہ روزے بایکے ہم از درویشان ایشان در تقریر و تحقیق ایمان سخنے میگفت و بر اقرار و تصدیق کہ تعریف ایمانست تسلیم را زیادہ میکرد و آنرا تمثیل میکرد و درمیان مبالغہ مے نمود آنگاہ بحث ایشان بسمع مبارک حضرت خواجہ رسید آن درویش را فرمودند ترا این بحث تعلق شدہ است مصلحت آنست کہ ازین ایمان تقلیدے گذری آن درویش مضطر و متحیر شدہ نتوانست ازان گذشتن حضرت خواجہ فرمودند بعد ازین ترا در صحبت درویشان راہ نخواہد بود طاقتش طاق شد از حضرت

ایشاں مددے طلبید و تضرع بسیار کرد تا عنایت آلٰہی در رسید و ازاں عقبۂ تقلیدے در گذشت
حالش قوی خوش شد اضطراب بسیار کرد چوں ازاں حال باز آمد در حضور جمیع درویشاں گفت کاشکے
حضرت خواجہ پیش ازیں با من ایں لطف میکردند الحمد للہ حضرت اللہ تعالےٰ مرا از عقبۂ تقلیدے
گذرانید و بسعادت ایمان حقیقی رسانید وہم درنقل آمدہ است کہ روزے خدمت خلافت پناہے
خواجہ علاء الحق والدین را با درویشے از کبار درویشاں بخارا کہ مشہور بود بنسبت خلوے ملاقات
شد و در میان ایشاں قضیۂ گذشت از عالم غیرت براں درویش خلوے غلبہ کردند آں معنی بحضرت
خواجہ رسید متوجہ خواجہ علاء الحق والدین شدند کہ تو ولی ایشاں آں صفت را از خود نفی کردند باز
حضرت خواجہ فرمودند من میگویم تو ولی ایشاں چنانکہ تضرع و مسکنت بحسب ظاہر و باطن کہ دخلا
و ملار وظیفۂ ایشاں بود خصوصاً در حضور خواجہ پیش آوردند حضرت خواجہ فرمودند ترا چارۂ نیست
اگر صحبت مرا مے طلبی از صفت ولایت گذر خدمت خواجہ علاء الحق والدین فرمودند از برکت
توجہ حضرت خواجہ عنایات حق سبحانہ و تعالےٰ در رسید و مرا ازیں عقبہ و حجاب گذرانیدہ دیدم
آنچہ دیدم و معلوم کردم کہ کمالے و حالے ازاں شریف ترنیست اگر روندۂ ایں راہ را باآں اندک
تعلقے و دلبستگی است میان او و میان مقصود آں سد عظیم است و حجاب اکبر است **مصرعہ**

گر بستہ بموئے زاں موئے در حجابے

حکایت کردند یک بارے حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در کوفین بودند و جمعے از درویشاں
ایشاں و خلقے ازاں اطراف در رکاب خواجہ میرفتند و حضرت **ایشاں** دراں حال میگریستند
ازاں حاضران نیز میگریستند و ہیچکس را براں حال ایشاں اطلاع نبے بعد از ساعتے حضرت
خواجہ از راہ مسکنت و افتقار تمام فرمودند با وجود ایں خرابی و عجز و افلاس و بیحاصلی کہ من دارم
شائستہ آں نیستم کہ سلام مرا جواب گویند حق تعالےٰ و تقدس مرا در میان خلق رسوا کردہ است
وایشاں را با من مشغول گردانیدہ دریغا کسے را از حال من خبر نیست **بیت**

گر بدانندم برانندم ز شہر　　اے دریغا کس نمیداندم مرا

ازیں کلمات حضرت **خواجہ** ما معلوم مے شود کہ در ہر محلے کہ توہم است کہ وجودے از سالک
ایں راہ سر بر زند بمدد عنایت حق مے باید کہ آں را نفی کند و حق این است کہ خواجہ فرمودہ
اند زیراکہ تا بندہ بکلیت احوال و صفات و حرکات و سکنات و خطرات و تعلقات قلبی و
قالبی و سری و غیر آں بحق مشغول نباشد و تمام از خود منقطع نشود اسم بندگی بر وطریق حقیقت
منطلق نگردد و بسعادت اخلاص مشرف نشود و بجہت آنکہ شعب تعلقات بشریہ و ہوائے
نفس بد فرمائے بسیار است ہر لحظہ بحکم رجعنا من الجھاد الاصغر الی الجھاد الاکبر از ہر
یکے تبری و بیزاری و انقطاع باید نمود چنانکہ حق تعالے میفرماید فمن یکفر بالطاغوت و یومن
باللہ فقد استمسک بالعروۃ الوثقی دریں طریق ماسوائے حق طاغوت است کفر بوے و
ایمان بحق در ہر قدمے شرط لازم سالک است و پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است الھوے
عند اللہ ابغض من جمیع الالھۃ بدترین خدایانی کہ بر زمین مے پرستند ہوائے
انسان است و حق تعالے میفرماید افرایت من اتخذ الھہٗ ھواہ یعنی اے محمدؐ
آں را کہ ہوائے خود را بخدائے گرفتہ است آں بیچارہ مے پندارد کہ او بندہ خدا است **بیت**

خواجہ پندارد کہ دارد حاصلے حاصل خواجہ بجز پندار نیست

در حدیث صحیح وارد شدہ است کہ لعن عبد الدراھم لعن عبد الزوجۃ در ہلاکت است
بندۂ زن و فرزند ہر آئنہ ہر یک بندہ چیزے میباشد آنرا پرستد **بیت**

ہر چیز کہ اندر دو جہاں بستۂ آنی آنست ترا در دو جہاں مونس و معبود

بالضرورت از ہمہ مے باید برید و بحق تعالیٰ مے باید پیوست منقول است از حضرت **عزیزاں**
علیہ الرحمۃ والرضوان پرسیدند کہ درویشی چیست فرمودند بر کندن و پیوستن بر کندن از غیر و
پیوستن بحق تعالے سخن یکے از بزرگان ایں طائفہ است کہ ہر کہ از ماسوائے حق بسلامت
رستگاری یافت او مسلمان است و ہر کرا از مرادات و مقاصد خود امین کردند در دو جہان مومن
است حق تعالیٰ میفرماید ما کان اللہ لیذر المؤمنین علی ما انتم علیہ حتی یمیز الخبیث من الطیب

مومن نباشد مرد تا طیب را از خبیث جدا نکند هرچه مراد و هوائے اوست خبیث است و هم سخن اوست که بعد آنکه همه موجودات را از آسمانها و زمین ها و عرش و فرش وا پس گذاشتی و از بند رسیدن و نارسیدن خود برخاستی و از توقع دیدن و نادیدن پاک شدی از همه آفتها و بلاها رستی هیچ بلائے ترا درین راه سخت تر از وجود نیست و هیچ زهرے قاتل تر درین راه از تمنائے مریدان نیست از سر همه بر باید خاست آخر سخنے که حضرت خواجهٔ ما قدس سرہ بطریق وصیت باین بندهٔ ضعیف فرمودند درین معنی موجز و وافی این بیت بود بیت

تا در نزنی بهرچه داری آتش   هرگز نشود حقیقت وقت تو خوش

و در آثار صحابه آمده است رضی الله عنهم که بعضے مر بعضے را گفته اند تعال نؤمن ساعة بیا تا ساعتے ایمان آریم و این اشارت بآنست که اگر جمعی از طالبان این راه بایکدیگر صحبت دارند دران خیر و برکت بسیار است امید است که ملازمت و مداومت بران صحبت منتهی بایمان و اسلام حقیقی میشود و خدمت خلافت پناهے خواجه علاء الحق والدین نور الله مرقده بتکرار در مجلس صحبت بتاکید و تحقیق این معنی اشارت میکردند و درویشان را امر میفرمودند که مے باید که بایکدیگر صحبت دارید که صحبت سنت مؤکده است و میفرمودند قوله تعالیٰ واما بنعمة ربک فحدث امر است از حضرت منعم علی الاطلاق عمت نعماءه بحضرت پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم که نعمت هدایت و عنایت ما را با خود حدیث کن و الطاف ربوبیت ما را بر و گذران و درینجا اشارتست بپرورش صفت محبت حضرت حق سبحانه وتعالیٰ که در جواهر وجود حضرت رسالت است صلی الله علیه وسلم و در حدیث قدسی آمده است که حضرت صمدیت عز سلطانه بداؤد پیغمبر علیه السلام خطاب کرد که ما را دوست دار و دوستداران ما را دوست دار و بندگان ما را دوست گردان و ما را به بندگان ما دوست گردان داؤد گفت الٰهی بندگان تو ترا چگونه دوست دارند فرمود هرگاه که بندگان من از مناهی باز ایستند من ایشان را دوست گیرم داؤد گفت بار خدایا تو اِم حضرت پاک ترا دوست دارم و دوستان دوست دارم اما نے توانم که محبت ترا در دلهائے بندگان تو پیدا کنم حق عز وجل و علا با داؤد گفت هرگاه که نعمتها

مارا با بندگانِ ما حدیث کنی و یاد دہی چناں باشد کہ محبت ما را در دلہائے بندگانِ ما پیدا کردہ باشی و پیغمبر مودند قولہ صلے اللہ علیہ وسلم من استوی یوماہ فی دینہ فھو مغبون ومن کان غدہ شر یومہ فھو ملعون ومن لم یکن فی الزیادۃ فھو فی النقصان ومن کان النقصان فالموت خیر لہٗ اشارت بحال روندۂ راہ حق است مے باید کہ در ورزاو در طلب مزید یقین برآرنا باشد و پیغمبر مودند در اخبار و آثار یا سخنان مشائخ وارد شدہ است اذا احب اللہ عبدًا لا یضرہ ذنبٌ تاویل آنست کہ چوں بندۂ محبوب عذر گناہ داند و نخواہد گناہ او را مضر نکند و پیغمبر مودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اکثروا السؤال من اللہ حتی الملح لقدورکم والشیع لنعالکم الحدیث معنی اکثروا السؤال یکے آنست کہ یک نعمت را کہ از حضرت عزت جل انعامہ مے طلبید چنداں تضرع نماید کہ بحصول پیوندد و آنگاہ نعمت دیگر را ہمیں طریق طلبید در اخبار آمدہ است ان اللہ تعالیٰ یحب الملحین فی الدعاء پیغمبر مودند صلی اللہ علیہ وسلم ماکرھت ان یراہ الناس منک فلا تفعلہ اذا خلوت اشارت بآنست کہ درویش مے باید کہ خلا را در ملا باشد و رعایت ادبے کہ در نظر خلق مے نماید در خلوت نیز نماید و پیغمبر مودند قولہ صلے اللہ علیہ وسلم الصلوٰۃ معراج المؤمن اشارت بدرجاتِ نماز حقیقی است چنانکہ در نماز و در زبان تحریمہ مے باید کہ اکبریت حضرت حق جل جلالہ در وجود نماز گذارندہ حال شود و خضوع و خشوع در وے پیدا شود تا بہ حال استغراق رسد کمال ایں صفت مر حضرت رسالت را صلے اللہ علیہ وسلم بودہ است و در اخبار وارد شدہ است کہ در نماز از سینۂ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم چناں آوازے آمد کہ در بیرون مدینہ آں را شنیدہ مے شد ولہ ازیز کازیز المراجل اشارت بایں معنی است یکے از علمائے بخارا از حضرت خواجۂ ما سوال کردند کہ حضور در نماز بچہ حاصل مے شود خواجہ فرمودند بخوردن طعام حلال کہ از سر وقوف و آگاہی خوردہ شود و در اوقات بیروں نماز و در زبان وضو و تحریمہ رعایت وقوف نیز کردہ باشد و پیغمبر مودند الصوم لی اشارت بصوم حقیقی کہ امساک کلی است از ماسوی حق و پیغمبر مودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم

نصیب اُمتی من نار جھنم کنصیب ابراھیم من نار نمرود وقال علیہ الصلوۃ والسلام لا تجتمع
اُمتی علی الضلالۃ مراد ازیں امت امت متابعت است امت سہ است امت دعوت است و
امت اجابت است و امت متابعت و میفرمودند الفقراء الصبراء جلساء اللہ یوم القیمۃ
ای المقربون غایۃ القرب اشارت بہ بیان حال اہل ظاہر است و فقر بر دو نوع است
اختیاریست و اضطراری و ایں بہتر است کہ اختیار حق است بہ نسبت بندہ و میفرمودند کہ آنچہ در حدیث
قدسی وارد شدہ است انا جلیس من ذکرنی بشارت بہ بیان حال اہل باطن است
دیگر میفرمودند قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لی مع اللہ وقت لا یسعنی فیہ ملک مقرب و لا نبی
مرسل و معنی لا یسعنی فیہ ملک مقرب و لا نبی مرسل یکے آنست کہ مرا حالے میباشد کہ دراں حال ملک
مقرب و نبی مرسل ملاحظہ نے بودہ و ایں حال مبتدی را نیز در بعضے اوقات مے باشد و دیگر
آنکہ مرا حالے مے باشد کہ آں حال اعلیٰ و اشرف است از حال ملک مقرب و نبی مرسل و آں حال
عبارت از ولایت و نبوت رسول است علیہ الصلوۃ والسلام چنانکہ بعضے از مشایخ گفتہ اند
ھذا الولایۃ افضل من النبوۃ و دیگر آنکہ شاید اشارت باشد بایں معنی کہ ہر گاہ کہ حق تعالیٰ
بہ بندہ بصفت جمال تجلی کند وجود آں بندہ چناں بزرگ شود کہ در عالم نگنجد و میفرمودند قولہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان اللہ تعالیٰ تسعۃ و تسعون اسما مائۃ غیر واحدۃ من احصاھا دخل الجنۃ
معنے احصاھا یکے آنست کہ نامہائے حق را شمار کند و دیگر آنکہ ایں نامہا را داند و دیگر آنکہ عمل بموجبات
ایں نامہا تواند کرد چوں رزاق گوید مثلاً اصلاً غم روزے بر خاطر او نگذرد و چوں متکبر گوید عظمت و
کبریا و پادشاہی از آں حق داند و پس از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ چوں تسعۃ و
تسعون مذکور شدند بذکر مائۃ غیر واحدۃ چہ احتیاج بود حضرت خواجہ فرمودند جہت آں محل تاکید
شد کہ عرب را در باب حساب مہارتے نبود و ایں التفات ندارند ازیں جہت حضرت رسالت
صلی اللہ علیہ وسلم در بیان عدد روزہائے ماہ فرمود الشھر ھکذا و ھکذا باگشتان اشارت
کرد و در کرت سوم یک انگشت را بر داشت و محسوس نمود کہ ماہ بیست و نہ روز مے آید و بزبان نگوید

ومیفرمودند قوله صلے اللہ علیہ وسلم امط الاذی عن الطریق مراد از اذی نفس است واز
طریق راہ حق دع نفسک وتعال بیت

خود را بر در جانان وانگہ در رو٭ در راہ تو خاشاک وخسے نیست توئی

بیت

زیر دیوار وجود تو توئی گنج و گہر٭ گنج ظاہر شود ار تو ز میان برخیزی

وآنچہ در حدیث قدسی وارد شدہ است نفسک مطیتک فارفق بہا اشارت
بنفس مطمئنہ است کہ بخلعت الالہام ربّی مشرف شدہ است بعضے از اولیاء اللہ را حال چنان
است کہ نفس ایشان در مقام انقیاد بجائے میرسد کہ اگر او را بصفتے امر کنند خلاف امر ایشان نکند و
میفرمودند ولایت نعمتے است ولی مے باید کہ داند کہ او ولی است تا بشکر این نعمت قیام نماید
ولی محفوظ عنایت الٰہی است او را با او نمیگذارند واز آفات بشریت نگاہ میدارند بر ظہور خوارق
عادات واحوال وکرامات را ہیچ اعتمادے نیست کار استقامت دارد ور افعال واقوال شیخ
عبد الرحمن سلمیؒ در کتاب خود حقایق التفسیر در تفسیر این آیہ کہ فاستقم کما امرت نقل کردہ
است از یکے ارباب حقیقت کہ کن طالب الاستقامۃ لا طالب الکرامۃ فان ربک یطلب
منک الاستقامۃ ونفسک یطلب منک الکرامۃ واز سخنان این طائفہ است کہ اگر ولی در بستان
در آید واز ہر برگ درخت آواز آید کہ یا ولی اللہ مے باید کہ بظاہر وباطن او را بآن صفت ہیچ التفاتے
نباشد بلکہ ہر لحظہ سعی او در صفت بندگی وتضرع زیادہ گردد کمال این مقام را حضرت مصطفےٰ
صلی اللہ علیہ وسلم داشت کہ ہر چند احسان واکرام وانعام الٰہی نسبت او بیشتر مے شد بندگی و
نیازمندی ومسکنت او بیشتر مے شد از ینجا مے گفت افلا اکون عبداً شکوراً وآنچہ
بر ولی میگذرانند از قصورات حکمت دران نفی وجود بشری اوست ومیفرمودند روندہ این
راہ را بہ تبعیت اولیاء اللہ در ولایت خاصہ میدارند ومیفرمودند کہ این طائفہ سہ قسم اند مقلد
وکامل ومکمل مقلد شنودہ عمل میکند وکامل از خود تجاوز نمے تواند کرد وتربیت غیر کامل

تکمیل نمیکنند و نمے تواند و میفرمودند ارادت و تسلیم و بے اختیاری بزرگ کاریست و در ارادت سخنان گفتند مختار این است الارادة ترك الارادة فی الارادة مرید مے باید که خواست خود در خواست مقتدا بکلی گذارد بیت

ما اختیار خویش ہم از دست داده ایم — کاں اختیارِ شاه ہمه اختیار ماست

اختیار ماست اگر خواہیم طالب را بطریق جذبہ مشغول گردانیم و اگر خواہیم بطریق سلوک مرشد طبیب حاذق است علاج بنوعیکه موافق حال مستر شد است میکند و در حدیث صحیح وارد شده است که حضرت حق سبحانہ و تعالے با ہر بنده بحکمت بالغہ خود معاملہ میکند یکے را در فقر و شدت میدارد یکے را در غنا و ثروت میدارد و میفرمودند طالب مے باید که در سلوک اول مدتے با یاران رانشیند تا در او قابلیت صحبت ما پیدا شود بیت

نه ہیچ وقت سفتن ہر و حکاک — بشاگردان وہد دُر خطر ناک

و میفرمودند طریقۂ ما از نوادر است و عروة الوثقی است چنگ در ذیل متابعت سنت مصطفٰے صلی اللہ علیہ وسلم زدنست و اقتدا با آثار صحابۂ کرام او نمودن درین راه مارا از درِ فضل در آورده اند اول تا آخر ہمیں فضل حق مشاہده کرده ایم نه عمل خود و درین طریقہ باندک عمل فتوح بسیار است اما رعایت متابعت سنت کاری بغایت بزرگست و میفرمودند ہر که از طریقۂ ما روے گرداند خطر دین وارد از حضرت خواجۂ ما سوال کردند که حضرت شمارا بچه توان یافت فرمودند بمتابعت سنت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و میفرمودند طریقہ ما صحبت است و در خلوت شہرت است و در شہرت آفت و میفرمودند خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت و صحبت در نفی بودن در یکدیگر و میفرمودند جمعیکه بصحبت ما میرسند بعضے چنانند که تخم محبت در دلہاے ایشان میباشد اما بواسطۂ خاشاکِ تعلقات نشو و نمائے تواند یافت ما آں تعلقات او مے باید پاک کردن و بعضے چنانند که تخم محبت در دلہاے ایشان نیست مارا مے باید آنرا پیدا کردن و میفرمودند ہر که با ما اہل خاطرے و مجلسے وارد خواه دور باشد از ما خواه نزدیک در ہر شبا روزے مارا بنسبت او گذرے مے باشد و از سر چشمۂ شفقت و تربیت ما با فیض

رسندہ است اگر او واقف حال خود بود دور انگدا فیض را از خاشاک تعلقات پاک وارد و میفرمودند سالک در طریقۂ ما مے باید کہ بداند کہ در چہ مقام است تا حجاب راہ او نشود من راضی بمقامہ حجب عن اماما و میفرمودند کہ مرشد مے باید کہ از سہ حال طالب کہ ماضی و حال و آئندہ است باخبر باشد تا او را تواند تربیت کردن و از شرائط طالب آنست کہ در زمانیکہ با دوستی از دوستان حق تعالیٰ و تقدس مصاحب است وقف حال خود بود و زمان صحبت را با زمان گذشتہ موازنہ کند تا اگر تفاوتے از نقصان بکمال مشاہدہ کند بحکم اصبت فالزم ملازمت صحبت آں عزیز را بر خود فرض عین داند و میفرمودند الطریقۃ کلہا ادب و از شرائط طلب ایں راہ ادبست ادبے است نسبت بحق سبحانہ و ادبے بنسبت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و ادبے است بنسبت مشائخ طریقت اما ادبے کہ بنسبت حق سبحانہ و تعالیٰ است آنست کہ بظاہر و باطن بشرط کمال بندگی فرمانہائے او را بجا آرد و از ما سوا بکلی اعراض نماید ادبے کہ بنسبت پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم آنست کہ خود را تمام در مقام فاتبعونی دارد و در جمیع احوال بواجبے حرمت او را نگاہ دارد و واسطۂ کل موجودات بحضرت حق سبحانہ او را داند ہر کہ ہست و ہر چہ ہست ہمہ را سر بر آستان عزت اوست و ادبے کہ بنسبت مشائخ لازم و واجب است بر طالبان بجہت آنست کہ ایشاں بواسطۂ متابعت سنت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بمقام دعوات خلق بحق رسیدہ اند پس درویش مے باید کہ در غیبت و حضور ادب وقت ایشان نگاہ دارد و مے فرمودند اولیاء اللہ اہل کرم اند و آموختگان الطاف حضرت لایزالی قصورات و خطورات کہ بر طالبان مے گذرد و مے بینند و در میگذرانند و احوال مختلف است در زمان مشاہدۂ الطاف ربوبیت کو ہی کاہی است بیت

پیش جوش لطف بیحد تو شاہ　　　توبہ کردن از گناہ آمد گناہ

در حدیث یا آثار صحابہ یا سخنان مشائخ آمدہ ترک الذنب ذنب و میفرمودند ایں طائفہ امینانند ذرہ و قطمیرے کہ بر طالب میگذرد مے بینید و از راہ تحقیق با و مے نمایند

در مقام شفقت فروگذاشت نیست **بیت**

اگر بینی کہ نابینا و چاہ است — وگر خاموش بنشینی گناہ است

ومیفرمودند روش با اہل اللہ کسے میتواند نمود کہ از خود تمام گذشتہ بود **بیت**

یا مکن باپیلبانان دوستی — یا بنا کن خانۂ در خورد پیل

ومیفرمودند اہل ارشاد مثل صیاد استاد است کہ بدقایق صنعت جانور متوحش را در قید مے آرد
وازاں صفت او را بمقام استیناس میرسانند بنجابنزاین طائفہ اہل حکمت اند بحسن تدبیر معاملہ با طالب
طبیعت چناں میکنند کہ او را انقیاد و تسلیم میگردانند و در طریقت متابعت سنت مے درآرند
وازانجا بمقام وصول میرسانند ومیفرمودند معاملۂ ایں طائفہ با ہر کسے بقدر قابلیت اوست
اگر طالب مبتدی است بار او مے کشند و خدمت او مے کنند از حضرت عزت جل سلطانہ
ایں خطاب شد یا داؤد اذا رایت لی طالبا فکن لہٗ خادمًا بسیار مے باید تا طالب را
قابلیت سلوک طریقت پیدا شود ومیفرمودند کہ سلوک ایں راہ موقوف بر حصول یقین
صحبت از اہل اللہ **بیت**

تا تو نہ بینی جمال عشق نگیرد کمال — مے شنوی وصف یار رست بباید شنید

ہمہ اعمال سالک مے باید کہ بریں طریق باشد تا نتیجہ بظہور آید و معرفت تفصیلیہ کہ منتہائے
مقاصد طالبان است بحصول پیوندد زیرا کہ از حسن عقیدت طالب بنسبت حقیقت اہل اللہ
حاصلے نیست اعتقاد او باندک چیزے مبدل میشود ومیفرمودند تلقین ذکر مے باید کہ از پیر کامل
مکمل باشد تا موثر بشود و نتیجہ از و بظہور آید تیر از ترکش سلطان مے باید تا حمایت را شاید
و ما تلقین ذکر از خلیفۂ حضرت شیخ بزرگوار خواجہ محمد بابائے سماسی داریم ومیفرمودند از
حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والغفران دو طریقۂ ذکر منقول است جہر و خفیہ ما خفیہ را بجہت
آنکہ اقوی و اولی است اختیار کردہ ایم ومیفرمودند وقوف عددی اول مرتبۂ علم لدنی است
حکایت کرد دانشمندے صالح کہ پیش از آں کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ مراد وقوف عددی را تلقین
فرمائند بیان سلسلۂ خود کردند بحضرت شیخ یوسف ہمدانی رسانیدند و فرمودند کہ روزے خواجہ

عبدالخالق عجدوانی رح بر استاد خود امام صدرالدین رح تفسیر میخوانده اند بایں آیہ رسیده اند ادعوا ربکم تضرعا وخفیة انه لا یحب المعتدین از استاد خود پرسیدند کہ ایں خفیہ کہ حضرت حق سبحانہ فرموده است چہ طریقہ است اگر ذاکر بلند میخواند یا بمقام ذکر با عضا حرکت مے کند غیر واقف میشود خفیہ نماند واگر بدل گوید الشیطان یجری فی عروق ابن ادم مجری الدم او واقف میشود استاد فرمودند ایں علم لدنی است اگر حق تعالے خواستہ باشد از اہل اللہ کسے بتو رسد کہ از برکت صحبت وے ترا معلوم شود حضرت خواجہ عبدالخالق منتظر مے بوده اند تا چند انکہ بحضرت شیخ یوسف رح رسیدند وقوف عددے را باو تلقین کردند و میفرمودند لا الہ نفی آلہہ طبیعت است الا اللہ اثبات معبود بحق و مقصود از ذکر آنست کہ ذاکر بحقیقت کلمۂ توحید برسد بسیار گفتن شرط نیست وحقیقت کلمہ آنست از گفتن کلمہ ما سوائے بکلی نفی شود و میفرمودند وقوف زمانے کہ کار گذار رونده آنست کہ واقف احوال خود باشد کہ در ہر زمانے صفت حال او چیست موجب شکر است یا موجب عذر و میفرمودند بنائے کار سالک را بر ساعت کرده اند تا دریابندۂ نفس خود شود کہ بحضور میگذرد یا بر رفت کہ اگر بر نفس بنا کند سالک دریابندۂ ایں دو صفت نشود و مے فرمودند سالکان در رفع خواطر شیطانی و نفسانی متفاوت اند بعضے چنانند کہ پیش از انکہ چیزے از نفس شیطانی بخاطر در آید او را مے بینند وہم از انجا دفع میکنند و بعضے چنانند کہ چوں در خاطر در آید پیش از انکہ قرار گیرد او را دفع میکنند و بعضے چنانند کہ بعد از در آمدن و قرار گرفتن دفع میکنند وایں چنداں فائده نمیکند اما اگر منشاء آں را وسبب انتقالات او را پیدا سازند خالی از فائده نیست و میفرمودند شناختن کیفیت تحول و انتقال از صفتے بصفتے بغایت دشوار است و میفرمودند راه عارفان کہ بواسطۂ آں مے یابند و دیگران نمے یابند سہ است مراقبہ و مشاہده و محاسبہ والمراقبة نسیان رویة المخلوق بدوام النظر الی الخالق یعنی رونده راه را مے باید کہ دائما ناظر جناب احدیت باشد و رقم نیستی و فنا و نسیان بر ناصیۂ ہستی جمیع مکونات کشیده و

دوام مراقبہ نادرست ازیں طائفہ اندک دریں معنی کسب کردہ اند وما طریق حصول آنرا یافتہ ایم مخالفت نفس است و مشاہدہ وارادت غیبیہ است کہ بر دل نزول میکند و بواسطہ زمان گذرندہ است سکون ندارد وآں وارد لئے توانیم ادراک کرد بصفتے کہ در ما حال شود از قبض وبسط آنرا در مے یابیم در قبض مشاہدۂ صفت جلال مے کنیم و در بسط مشاہدہ صفت جمال و محاسبہ آنست کہ ہر ساعتے آنچہ بر ما گذشتہ است حساب کنیم کہ بر رفت وحضور حیست مے بینیم کہ ہمہ ہم نقصان است بازگشت میکنیم و عمل از سر مے گیریم از حضرت عزیزان علیہ الرحمۃ والغفران منقول است کہ میفرمودند عمل مے باید کردن و ناکردہ انگاشتن و خود را حقیر و مقصر دیدن و عمل از سر گرفتن وچوں راہ دریں سہ منحصر است و دیگران غیر ایں مے طلبند بجہت آں نمیابند و خدمت خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ میفرمودند کہ از برکت نظر حضرت خواجہ ما قدس سرہ طالباں را حال چناں مے بود کہ ہمہ در قدم اول بسعادت مراقبہ مے شدند و ہرگاہ ہم نظر حضرت ایشاں زیادہ مبذول میشدی بدرجۂ عدم میرسیدند چوں از آں ہم زیادہ ترشدی بمقام فنا میرسیدند و از خود فانی میشدند و بحق باقی و دریں حال حضرت خواجہ چنیں میفرمودند ما واسطۂ دولت وصولیم از ما منقطع مے باید شد و بمقصود حقیقی مے باید پیوست و سنت ارباب تکمیل و ایصال چنین است کہ اطفال ایں راہ را در گہوارۂ طریقت مے بندند و از پستان تربیت شیر میدہند تا آنگاہ کہ بحد وصال رسند بعد ازانکہ ایشاں را بنوعے از خودیئے بشر باز میکنند و محرم بارگاہ احدیت مے سازند تا بواسطۂ وسیل فیض از حضرت عزت جل جلالہ تواند گرفت

بیت ممکن نبود وصول مقصد بے بدرقۂ عنایت یار

اگر وصل عمر ابدی یابد شکر تربیت موصل نتواند گذارد **بیت**

گر بگویم شکر لطفش بر دوام بگذرد عمر و نگردد ایں تمام

ومیفرمودند مجاورت با حق مے باید نہ با خلق حق ومیفرمودند کہ در عبادت طلب وجود ست و در عبودیت تلف وجود تا نہ خود باقی است ہیچ عمل نتیجہ نمیدہد ومیفرمودند کہ اذا اردت مقام

الابدال فعلیک بتبدیل الاحوال اشارت بمخالفت نفس است وترک ہوا وطبیعت وتبدل وتغیر اوصاف نفسانی ازینجا بکمال سے آید اما بعنایت مرشد علے الاطلاق جل نعمه

بیت

کیست ابدال آنکه او مبدل بود خمرش از تخلیل برجان خل بود

ومیفرمودند حقیقة الادب ترک الادب اولیاء اللہ را اوقاتست زمانے است که در صحبت ایشان بے ادبی عین ادب است وزمانی است که ادب عین بے ادبی است وترک ادب وقبول نفس حقیقت عین ادب است ومیفرمودند من عرف اللہ لایخفی علیه شیئ وخدمت خواجه علاء الحق والدین روح اللہ روحه چنین مے گفتند مراد ازین کلمه قدسیه حضرت خواجه آنست که ظاہر شدن اشیا بر عارف باز بسته بتوجه اوست ومیفرمودند آئینه ہریکے از مشایخ راد وجهت است وآئینهٔ ما ر اشش جهت است ومیفرمودند که چهل سال است که ما آئینه داری میکنیم ہرگز آئینه وجود ما غلط نکرده است اشارت بآں کردند اولیاء اللہ آنچه مے بینند از نور فراستی مے بینند که حضرت لایزال ایشان راکرامت کرده است ہر آئینه ہرچه از خدا ئیتعالے باشد بلاشک صواب وراست باشد حکایت کردند از عبدالقدوس که قطب اولیاء عزلت بود که گفت سیر حضرت خواجه ما قدس سره در مجموع طبقات آسمان وزمین جاری بود ومیفرمودند از سخنان عزیزان است علیه رحمة الرحمان که زمین در نظر این طایفه چون سفره است وما میگوئیم چوں روے ناخن است وہیچ چیز از نظر ایشان غایب نیست منقولست که حضرت عزیزان بر سر سفره بودند بنسبت این حال فرموده اند وآنچه حضرت خواجهٔ ما فرمودند از نسبت ہفت دایره ولایت فرموده اند وآں بزرگی دل عارف در شرح نمے آید ومیفرمودند بسر توحید زود مے تواں رسیدن اما بسر معرفت رسیدن دشوار است ومیفرمودند اگر در قدم درویشے خارے مے خلد باید که شناسد که از کجا ست در حضرت خواجهٔ ما ذکر کردند که فلاں نگران خاطر است که بر حضرت ایشاں سلام کردم جواب نفرمودند خواجه فرمودند اورا عذرے باید

خواست کہ در زمان سلام او بہمگی متوجہ استماع کلام حق تعالیٰ و تقدس بودیم شغلنی کلام الحق عن سلام الخلق ومیفرمودند الکاسب حبیب اللہ اشارت بکسب رضاست نہ بکسب دنیا ومیفرمودند ہر کہ خود را بسلامتی بحضرت حق تعالےٰ و تقدس تفویض کند انجا مودن او بغیر حق جل وعلا شرک است وایں شرک از اہل عموم معفو است واز اہل خصوص معفو نیست ومیفرمودند کہ متوکل مے باید کہ خود را متوکل نہ بیند و توکل خود را در کسب پنہان کند ومیفرمودند حق تبارک و تعالےٰ لامر برائے خرابی دنیا موجود کردہ است وخلق از من عمارت دنیا مے طلبند

بیت

چرا بعالم اصلی خویش وا نروم | من از کجا غم باران و ناودان زکجا

ومیفرمودند اگر وجودے ازیں خراب تر وجود بودے کہ ایں گنج فقر را آنجا نہادندے گنج در ویرانہا پنہاں دارند مدام ومیفرمودند اہل اللہ بار خلق از برائے آں مے کشند کہ خلق ایشاں مہذب شود نادلی را دریابند از برائے آنکہ ہیچ ولی نیست کہ حضرت حق را با و نظرے نیست خواہ صاحب آں دل واقف باشد یا نباشد ہر کہ آں دل را در مے یابد ازاں نظر آلہی فیض باو رسندہ است

بیت

صد سفرہ بد شمن بکشد طالب مقصود | باشد کہ یکے دوست بیابد بضیافت

ومیفرمودند اگر بعیب یار نظر میکنیم بے یار مانیم ہیچکس نیست کہ از صفت خبیثے خالی باشد فرد

حاصل دریا نہ ہمہ دُر بود | یک ہنر از ہر کہ بود پُر بود

میفرمودند کشیدن بار ایں راہ را یاراں مے شاید گفتہ اند در دین بار بسیار یار از کبریت احمر است از حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس سرہ سوال کردند کہ آب بچہ میرود فرمود بمدد یار میرود در اخبار آمدہ است کہ تا عمر رضی اللہ عنہ ایمان نیاورد بانگ نماز آشکار الرفیق ثم الطریق از لوازم ایں راہ است ومیفرمودند کہ ہر کہ خود را خواہد خود را نخواہد و ہر کہ دیگر را خواہد خود را خواہد ومیفرمودند چوں شمع باش چوں شمع مباش چوں شمع باش کہ رو...

بدیگرے رسانی چوں شمع مباش کہ خود را در تاریک گذاری حق تعالیٰ و تقدس مر پیغمبر را
صلی اللہ علیہ وسلم نہی میکند و میگوید و لا تبسطها کل البسط فتقعد ملوما محسورًا
با آنکہ فدا و ایثار حضرت او در اعلا درجۂ کمال بودہ میفرمودند ہر کہ روزے کفش پیش ما نہادہ
است او را شفاعت خواہیم کرد روزے ایں بیت دیوانہ میخواند فرد

نیکواں را دوست دارد ہر کہ باشد در جہاں گر بداں را دوست داری گوی بردے از میاں

حضرت خواجہ فرمودند ما ازیں سخن سبق گرفتیم درویشاں را گفتند ایں بیت را یاد گیرید آنر
حضرت خواجۂ ما التماس کردند کہ فلاں رنجور است توجہ خاطر دریوزہ مے نماید خواجہ فرمودند
اول بازگشت خستہ مے باید آنگاہ توجہ خاطر شکستہ و میفرمودند ما دریں راہ خواری گزیدیم
حق تعالیٰ بفضل و کرم خود ما را عزت داد و للہ العزۃ و لرسولہ و للمؤمنین
و میفرمودند کار صاحب پندار دریں راہ بغایت مشکل است بیت

گرچہ حجاب تو بروں از حد است ہیچ حجابیست چو پندار نیست

حضرت خواجۂ ما قدس سرہ یکے بصفت تکبر نسبت کرد فرمودند کبر ما از کبریا حق است

بیت

باد تکبر اگرم در سر است ہم ز دم اوست کہ در من دمید

و میفرمودند کہ درویش مے باید کہ ہرچہ گوید از سر حال گوید مشائخ طریقت گفتہ اند ہر کہ
سخنے از حال گوید کہ در وے نباشد ہرگز حق سبحانہ و تعالیٰ او را بسعادت آں حال
نرساند و میفرمودند ہر کہ دو دید گور گرفت گور کسے گرفت کہ دو دید اشارت بدوام سعی است
دریں راہ رباعی

اے عاشق بیچارہ او باش طلب ایں وعدہ کہ کرد است کہ فرداش طلب
در غم اگرش نیابی و در شادی جوے سرگردانی گزیں و ہر جاش طلب

و میفرمودند عادت انس ملیلہ انس نشود و میفرمودند از برکت دعاے حضرت پیغمبر
انس طبیعت ترک نوافل یا دت سالک را گاہ گاہے بداست تا عادت او را

علیہ الصلوٰۃ والسلام مسخ صورت امت ازیں امت برخاستہ شد اما مسخ معنی باقیست بیت

اندریں امت نباشد مسخ تن　　لیک مسخ دل بود اے ذوالفطن

دے گفتند اولیا را بر اسرار اطلاع است و مید ہند اما بے اجازت اظہار آں نمیکنند و گفتہ اند
ہر کہ ہر چہ بیدار و مے پوشد و ہر کہ ندارد میخروشد اخفاء الاسرار من صنع الابرار مصرعہ

سر فاش مکن کہ خون نریزی بر زمین

و میفرمودند آنچہ از ما نسبت اظہار خواطر و اعمال و احوال خلق صادر میگردد در میان نیستیم یا یا ما
مارا اعلام مے نمائید یا بواسطہ کسے بما میرسانند و میفرمودند درویشی چیست بیروں بیرنگ
و درون بے جنگ بیت

تا دریں خرقہ ایم از کس ما　　ہم نرنجیم و ہم نرنجانیم

و میفرمودند یکے از اکابر دین را سوال کردم کہ درویشی چیست فرمودند بوئی عزیزے مرا
گفت واقف باش کہ کارہا را خود میکند و تارہا را بر تو مے ورانند میفرمودند درویش در مقام
تحمل و بارکشی مے باید کہ چوں دہل باشد ہر چند طبانچہ خورد و صداے مخالف ازو ظاہر نشود
و میفرمودند درویشان اہل نقد ند حوالہ با آئندہ نکنند بیت

امروز ہیں بدیدۂ باطن جمال دوست　　اے بیخبر حوالہ بفردا چہ میکنی

الصوفی ابن الوقت اشارت بایں صفت است بیت

خردمند ازانکس تبرا کند　　کہ او کار امروز فردا کند

و میفرمودند سخن شیخ ابوالحسن خرقانی است قدس سرہ کہ راہے کہ از حق است بہ بندہ ہمہ سعادت
در سعادت است و راہیکہ از بندہ بحق است ضلالت در ضلالت است و میفرمودند تصحیح نیت
در امور بغایت مہم است بجہت آنکہ نیت از عالم غیب است نہ از عالم کسب نہ بینی کہ آں
بزرگوار دین بر جنازۂ حسن مصری رح نماز نکرد و گفت لم یحضرنی النیۃ گفت ہنوز نیت
حاضر نیامدہ است از شیخ عبداللہ تستری رح منقولست کہ گفت النیۃ نور لاحد انا

النون نور والیاء ید اللہ علی عبدہٖ والھاء ھدایۃ اللہ تعالیٰ فان البنۃ نسیم الروح والریحان حضرت خواجہ ما
قدس سرہ سوال کردند کہ اگر کسے علم منطق خواند بچہ نیت خواند فرمودند بہ نیت تمیز حق از باطل
و میفرمودند ہر کرا ابغیۂ قابلیت بواسطۂ صحبت ہائے مختلف فاسد شدہ کار او دشوار است جز
بصحبت اہل تدبیر کہ کبریت احمر است بصلاح نمی آید رباعی

جز صحبت عاشقان مستان مپسند دل در ہوس قوم فرومایہ مبند
ہر طائفہ ات بجانب خویش کشد چغدت سوئے ویرانہ و طوطی سوئے قند

و میفرمودند در اول ماخود را مطلوب میساختیم و دیگراں را طالب ایں زمان آں طریقۂ خود
را گذاشتہ ایم مرشد علی الاطلاق اوست و ہر کرا داعیۂ طلب ایں راہ پیدا شود و بسر وقت
ما فرستد آنچہ نصیبۂ او باشد با ورسد و میفرمودند در اثبات اختیار بندہ سعادت بسیار است
تا اگر عملے بر خلاف رضائے حق تعالیٰ بروے گذرد و اختیار خود بہ بیند از راہ خجالت
بعذر و انابت مشغول گردد و اگر محل رضا او دریابد اختیار بیند و شکر توفیق آں گوید و میفرمودند
المجاز قنطرۃ الحقیقۃ مراد آنست کہ جمیع عبادات ظاہری قولی و فعلی مجاز است تا روندۂ
راہ از ینہا نگذرد بحقیقت میسر نشود روزے کودکے بیروں آمد مصحف با او بود خواجۂ ما را
سلام گفت چوں مصحف او را کشادند ایں آیہ برآمد وکلبھم باسط ذراعیہ بالوصید خواجہ
فرمودند کہ امید واریم کہ ما آں باشیم و میفرمودند کہ سخن شیخ ابو سعید ابو الخیر است قدس
سرہ کہ عتاب الزیارۃ مع حضور القلب خیر من دوامھا لا حضور حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ
والسلام مر ابو ہریرہ را رضی اللہ عنہ فرمودہ زر غبًّا تزدد حبًّا ابو ہریرہ از پس ستون
درگذشت گفت یا رسول اللہ بیش ازیں طاقت ندارم اگرچہ ابو ہریرہ اظہار کمال
محبت خود کرد فاما اگر متابعت او کردے بہتر بودے و میفرمودند کہ اگر طالب را در کار عقدۂ
مشکلے پیدا شود باید کہ بمقدار طاقت خود صبر کند و بے اعتقاد نشود کہ حکمت آں بر وظاہر شود
و اگر او را طاقت آں نباشد و مبتدی بود از مقتدا سوال کند کہ او را سوال روا است و اگر متوسط

الحال بود سوال نکند حکایت کردند از حضرت خواجہ ما قدس سرہ کرت دوم کہ بزیارت بیت اللہ زادہا اللہ شرفا مشرف شدند در زمان مراجعت بغداد رسیدند و دراں ایام مجمع عظیم شد از علما و فقرا و غیرہم و حضرت خواجہ ما قدس سرہ با شیخ نورالدین عبدالرحمن نبیرۂ شیخ نورالدین رحمہما اللہ بودند دراں جمع بر یک صُفہ گردیدند مقابل یکدیگر و اصحاب حضرت خواجہ ما علی اللہ مراتبہم در پہلوے ایشاں نشستہ بودند و حضار آں مجلس نیز حضور حضرت خواجہ ما قدس سرہ از جملہ سکوت بظاہر شدہ وصفت کان علی رؤسہم الطیر در ایشاں پدید آمد در آں زماں صورت غیبتے از حضرت خواجہ مطالعہ کردہ میشد بعد از زمانے سر برآوردند و باصحاب بطریق مسارہ گفتند ایں زماں کہ غیبتے واقع شد دراں غیبت چناں مطالعہ افتاد کہ شیخ بزرگوار بابا سماسی روح اللہ روحہ حاضر شدند و مرا گفتند فرزند دریں مجمع سوال بزرگ خواہد بود در طریقت وقف حال باش و بے وحشت جواب گوے بعد از زمانے از درویشانی کہ دراں مجمع بودند پایان ایں مجلس سوال کردند کہ در اخبار و آثار یا سخنان اہل اللہ ایں چند سخن منقولست کہ ما رأیت شیئاً الا و رایت اللہ فیہ ما رایت شیئاً الا و رایت اللہ معہ ما رایت شیئاً الا اللہ معکم اینما کنتم و رایت اللہ بعدہ و ما رایت شیئاً الا توفیق درمیان ایں سخنان بر چہ وجہ است شیخ نورالدین عبدالرحمان رحمہ اللہ از خواجہ ما التماس جواب کردند خواجہ حوالت با ایشاں کردند ہمچنیں چند کرت مراجعت کلام میان ایشاں واقع شد آخر الامر حضرت خواجہ ما قدس سرہ بسکوت و وقار تمام سخن موجز بر معنی اجیاں اہل آں مجلس ہمہ در ذوق شدند و بیک کلمہ اظہار تحسین کردند و ہیبت حقانیت کلام ایشاں بر ہمہ محیط شد با آنکہ دراں جمع و براں صُفہ بسے از عرفا و علما مناظرہ حاضر بودند و صنعت ایشاں در سرعت خوض در کلام خاص در مجلسے کہ خاص و عام حاضر بودند معلوم شد مشایخ طریقت قدس اللہ ارواحہم گفتہ اند علامۃ خاطر الحق سبحانہ ان یطمئن القلب النفس و الجوارح عندہ لا تعرض علیہ احد کاینا ما کان بل یستمیل لہ ویسترسل و یتطوّ من قیود الشک والریب از حضرت خواجہ ما قدس سرہ یکے از کبار

اہل اللہ ما وراء النہر سوال کردند مقصود از سیر و سلوک چیست خواجہ فرمودند مقصود معرفت تفصیلی است آں بزرگوار باز پرسید کہ معرفت تفصیلی چیست خواجہ میفرمودند آنست کہ آنچہ از مخبر صادق اجمالاً قبول کردہ شد آنرا بطریق تفصیل شناختہ شود از مرتبۂ دلیل و برہان بمرتبہ کشف و عیان رسیدہ شود از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ دانشمندے سوال کرد کہ لطف و قہر ہر دو صفت حق است و در اعلاء مرتبہ کمال است ایں تفرقہ از کجاست کہ ہر کہ مظہر صفت قہر میشود محل نفی است و ہر کہ مظہر صفت لطف میشود محل اثبات است خواجہ فرمودند مظہر قہر را دو معنی است یکے آنکہ قہر حقانی از و صادر شود و ظاہر گردد و علامت آں لا یبغ و لا یعارض بشئی من جہۃ العباد اصلاً و شک نیست کہ ایں صفت کمالست دیگر آنکہ قہر حقانی بر وے واقع و ظاہر گردد ایں صفت نقصان است از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ فرق میان بلا و بلوی چیست خواجہ فرمودند بلا بنسبت ظاہر است و بلوی بنسبت باطن از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ ہر گاہ حق تعالے حالے را از درویشے باز گیرد چہ کند فرمودند اگر رمقے ازاں حال باقی ماندہ است دلیل آنست کہ از و تضرع و نیاز خواستہ اند و از حضرت حق تعالے آں را در خواہد و اگر باقی نماندہ است دلیل آنست کہ از و صبر و رضا خواستہ اند و میفرمودند خدا طلبی بلا طلبی است در احادیث قدسیہ آمدہ است من احبنی ابتلاہ ابتلیتہ ایں معنے روشن است کہ لازمہ وظیفۂ محبت آنست کہ محب چوں با محبوب شد و ہر چند محبوب عزیز تر در راہ طلب او بلا بیشتر و در اخبار آمدہ است کہ یکے بحضرت رسول علیہ الصلوۃ والسلام آمد و گفت یا رسول اللہ ترا دوست میدارم رسول گفت فقر را آمادہ باش و دیگرے گفت خدائے را دوست میدارم گفت بلا را آمادہ باش و میفرمودند کمال دریں راہ طلب حقیقی است چنانکہ طالب را بیقرار و بے آرام سازد بیت

ایں طلب مفتاح مطلوبات تست　　　ہم سپاہ نصرت از آیات تست

از حضرت خواجۂ ما سوال کردند کہ درویشان تمام از خود گذشتہ اند و ہیچ بہرہ نے طلبند پس

اللهم اغفرلی چرا میگویند فرمودند بجہت پاکی وجود خود وبجہت پاکی دیگراں از حضرت خواجہ ما سوال کردند کہ درویشان در کرامات چہ میگویند فرمودند کہ ہر چیز کہ ہست ہمہ در جنب حقیقت کلمہ توحید نفی ہست کرامات چہ باشد اصحاب الکرامات کلھم محجوبون والعارفون عن النظر الیھا محجوبون از حضرت خواجہ ما قدس سرہ سوال کردند کہ ایں بصیرت وشناخت اہل اللہ بنسبت خطورات واحوال واعمال خلق از کجا است فرمودند از نور فراست است کہ حق تعالی بایشان کرامت کردہ است چنانکہ در حدیث وارد است اتقوا فراسۃ المؤمن فانہ ینظر بنور اللہ از حضرت خواجہ ما قدس سرہ کرامات طلبیدند فرمودند کرامات ما ظاہر است با وجود چندیں ہ بر روے زمین مے توانم رفت ومیفرمودند کہ ظہور احوال از مرید کرامات شیخ است منقول است از شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ العزیز کہ از ایشاں کرامات طلبیدند فرمودند من بر سر کشتی ام پس ایں چندیں خلق چرا بر من جمع آمدہ اند ہم از حضرت شیخ ابوسعید ابوالخیر قدس سرہ سوال کردند کہ در پیش جنازہ شما کدام آیہ خواہیم خواند فرمودند ایں بیت خوانید بیت

چیست ازیں خوبتر در ہمہ آفاق کار دوست رسد نزد دوست یار بنزدیک یار

وحضرت خواجہ ما فرمودند ایں خواندن کار بزرگ است در پیش جنازۂ ما ایں بیت خوانند بیت

مفلسانیم آمدہ در کوئے تو شیئاً للہ از جمال روئے تو

از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ از قلب سلیم سوال کردند فرمودند رباعی

عاشق تو یقین داں کہ مسلماں نبود در مذہب عشق کفر وایماں نبود
در عشق دل وعقل وتن وجاں نبود ہر کس کہ چنیں نباشد او آں نبود

از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ بعضے از مشایخ گفتہ اند الصوفی غیر مخلوق اویل ایں چیست خواجہ فرمودند صوفی را در بعضے اوقات صفتی وحالی میباشد کہ او نے باشد ایں سخن بنسبت آں وقت است والا صوفی مخلوق است از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کرد کہ از حضرت شیخ جنید قدس سرہ منقول است کہ فرمودند اقطع القارئین وواصل الصوفیین

قاری کیست خواجہ فرمودند قاری آنست کہ باسم مشغول باشد از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ سوال کردند کہ الفقیر لایحتاج الی اللہ از سخنان این طائفہ است مراد چیست فرمودند این نفی احتیاج سوالست حسبی من سوالی علمہ بحالی اشارت باین مقام است از حضرت خواجۂ ما سوال کردند از معنی اذا تم الفقر فھو اللہ فرمودند این اشارت بفنا و نیستی بندہ و محو صفات اوست **بیت**

چون تو نبودی کہ بود جملہ خدا بود و بس　　چون تو نماندی کہ ماند جملہ خدا اے گدا

و نیز فرمودند آنچہ گفتہ اند لا تصح معرفۃ العارف حین یتضرع الی اللہ اشارت بہستی بندہ و بقای صفات اوست **بیت**

تا ز تو ہستی خود زیر و زبر نگروی　　در نیستی مطلق مرغ دو پر نگروی

قسم چہارم در ذکر سائر کرامات و ظہورات احوال و آثار کہ از حضرت خواجۂ ما قدس سرہ العزیز در محل تلاطم امواج بحار ولایت بظہور آمدہ است **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ حضرت **خواجۂ ما** در بخارا بودند و **مولانا عارف** کہ از دوستان عزیز ایشان بودند بخوارزم رفتہ بودند و **خواجہ** در صفت حس بصیری سخنے میفرمودند دران اثنا گفتہ اند کہ این زمانہ مولانا عارف را اتفاق شد کہ از خوارزم بطرف سرایے رود از خوارزم بیرون آمد و تا فلان موضع از راہ سرایے رفت بعد از لحظہ خواجہ فرمودند کہ باز در خاطر **مولانا عارف** افتاد کہ بسرایے نرود و اینک برگشت و بطرف خوارزم آمد جمعے از درویشان درین زمان در صحبت خواجہ بودند تاریخ این قصہ را نوشتند بعد از فرصتے مولانا عارف از خوارزم آمدند حاضران مجلس از ایشان پرسیدند کہ در فلان تاریخ در **خوارزم** شما را اتفاق سرایے رفتن شدہ بود مولانا عارف قصہ را تمام گذاردا ز اول تا آخر چنانکہ حضرت **خواجہ** فرمودہ بودند شرح کردند کہ داعیۂ رفتن و باز گشتن را نیز مشاہدہ کردند **حکایت** کرد دانشمندے کہ از اکابر بلاد ماوراء النہر بود کہ در اوائل مرا بحضرت **خواجہ** قدس سرہ پیوستگی و محبتے شدہ بود و از برکت

نظر ایشاں صفتے در من حاصل شدہ بود مرا وصیتے کردہ بودند کہ ما را فراموش نکنی و من زمانے
از ایشاں خالی نبودم دریں اثنا پدرم را اتفاق سفر گنج بر دو مرا با خود برد چوں بھرات
رسیدیم مطالعۂ او شناع آں دیار افتاد آں صفت کہ از حضرت خواجہ بمن رسیدہ بود غایب گرد
بعدہ چوں باصفہان رسیدم دراں اطراف عزیزے بود کہ خلق روزگار با و تقرب مے نمود
و علامات ولایت از و مشاہدہ کردہ بودند پدر من ازاں عزیز نظرے بجہت من التماس نمود
حال آں بود از صفت غیوری خواجہ مے ترسیدم بعد از آنکہ لباسے یا بیشتر از طرف حج مراجعت
کردہ آمد در زمان ملاقات بحضرت خواجہ خوف تمام داشتم از سبب قصور شہر ہرات و قصۂ
صفہان خواجہ فرمودند مترس آں کار ماست تو فرزند مائی کسے فرزند ما را تصرف نمیتواند
کرد باز فرمودند چوں بھرات رسیدی ما را فراموش کردی مصرعہ

فراموشی نہ شرط دوستان است

حکایت کرد دانشمندے کہ چوں عزیمت شہر عراق مرا مصمم شد اتفاقاً از درویشان حضرت
خواجہ بہاء الحق والدین قدس اللہ روحہ مرافقت افتاد چوں بسمنان رسیدم شنودہ آمد کہ
دریں دیار عزیزیست میر محمود قصر معالی نام از جملۂ محبان حضرت خواجہ است یاں در و بہا
ایشان بصحبت آں عزیز شتافتم چوں با و ملاقات شد از سبب پیوستگی بحضرت خواجہ پرسیدہ
گفت از عنایات الٰہی شبے بخواب دیدم کہ در موضعے بغایت باصفا حضرت خواجہ
کونین علیہ الصلوٰۃ والسلام حاضر بودند واللہ اعلم یا بزرگے از بزرگان است و دراں مجلس
بغایت نورانی نشستہ من از حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بتضرع و مسکنت التماس مے
میکردم کہ بشرف صحبت و برکت عہد و زمان خدمت شما رانیافتم و ازاں سعادت دور ماندم تد
کار من چیست حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام مرا آں بزرگ میگویند کہ اگر خواہی خیر و
برکت ما را دریابی متابعت ایں عزیز نمائی و نام مبارک حضرت خواجہ با من گفتند و حال
پیش ازیں خواجہ را در ہیچ حال ندیدہ بودم چوں بیدار شدم صورت و سیرت خواجہ را بشبہ

کتاب نوشتم و تاریخ آنرا ثبت کردم بعد از چند سال روزے در بازار بر دوکان بزازی نشسته بودم ناگاه عزیزے نورانی آمد و بر دوکان بنشست و اثر ہیبت و جلال در جبین مبارک او ظاہر بود چوں در روے او نظر کردم مرا آں صورت کہ در پشت آں کتاب نوشتہ بودم در خاطر گذشت حال بر من دیگر شد بعد از زمانے دراز چوں بحال آمدم از حضرت خواجہ التماس کردم کہ ہمتا کہ قدم شریف بخانۂ ایں ضعیف رسد خواجہ کرم فرمودند و در پیش آمدند و من در عقب ایشاں راست بمنزل ایں فقیر قلندر و ایں اول کرامتے بود کہ از حضرت ایشاں مشاہدہ کردم کہ ہرگز ایشاں منزل مرا ندیدہ بودند و چوں در آمدند اتفاقاً حجرۂ مرا بود فی الحال قصد آں حجرہ کردند چوں در آمدند بر دیوار آں حجرہ طاقی بود و در انجا چند کتابے بود حضرت خواجہ دست مبارک خود دراز کردند و در میان آں کتابہا کتابے بود و بیروں آوردند و بدست من دادند و گفتند بر پشت ایں کتاب چہ نوشتہ چوں نظر کردم چناں بود کہ آں واقعہ را بر پشت آں کتاب نوشتہ دیدم و تاریخ آں کتاب و آں واقعہ تا زمان ملاقات بحضرت ایشاں ہفت سال شدہ بود و احوال من از اں اشراف ایشاں دیگر قوی شد چوں بحال خود باز آمدم لطف فرمودند و درخواست مرا قبول کردند و مرا بسعادت بندگی خود مشرف گردانیدند بعدہ آن دانشمند امی روے بایں ضعیف گفت کہ از کمال محبت امیر محمود بہ نسبت خواجہ و کمینہ درویشان ایشاں را حالتے مشاہدہ کردہ شد کہ از تحریر و تقریر بیرون است **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ شامی حضرت **خواجہ** ما قدس سرہ در بخارا در محلۂ کلاباد بودند در منزل درویشی جمعی از درویشان نیز حاضر بودند دریں حال حضرت خواجہ قدس سرہ توجہ بمولانا **نجم الدین** و ادراک کردند فرمودند آنچہ ترا فرمائیم بجاے آری گفت مے آرم فرمودند فلاں عمل و فلاں کار اگر فرمائیم از عہدہ بیروں مے آئی گفت مے آئم خواجہ فرمودند دزدی اگر فرمایم خواہی کرد گفت نے خواجہ فرمودند چرا گفت بجہت آنکہ آں کارہائے کہ حق خدمت کرم او را نہایت نیست و دزدی تعلق بحق بندگان دارد خواجہ مولانا را ادراک را

گفتند تو امر ما را پیش نمے بری ترک صحبت ما کن درحال قبض و اندوہ عظیمے بر وی مستولی شد و
قوی در اضطراب آمد حاضران از حضرت خواجه درخواست کردند و تضرع بسیار نمودند تا حضرت
خواجه از مولانا دادرک عفو فرمودند بعد ازاں حضرت خواجه ازاں منزل بیروں آمدند و در صحبت
ایشاں مولانا دادرک بود و بعضے از درویشان متوجه بطرف محلهٔ دروازهٔ سمرقند شدند چوں
آں موضع رسیدند حضرت خواجه متوجه بخانه شدند و درویشاں را فرمودند ایں خانه را سوراخ سازند
و درویشاں بآں عمل مشغول شدند و سوراخ کردند خواجه فرمودند در فلاں موضع درون
ایں خانه جوالے است پر از رخت مے باید دریں خانه درآمدن و آں جوال را بیروں آوردن
خواجه با درویشاں در گوشهٔ بیروں بنشستند چوں ساعتے براں گذشت آواز سگ آمد خواجه
مولانا دادرک را فرمودند با بعضے از درویشان که بطرف آں خانه روید چوں رفتند دیدند
که دزداں آنطرف دیگر آں خانه را سوراخ کرده اند و دراں خانه درآمده و گفتند از ما پیشتر عیاران
درآمده اند آنچه دریں خانه بوده است برده اند چوں آنحالت را مشاهده کردند متحیر شدند اتفاقاً خداوند
خانه بباغ رفته بود بامداد حضرت خواجه آں جوال رخت را بدرویشے نزدیک خداوند خانه
فرستادند و آں درویش را گفتند بگو که درویشاں چنیں شب بریں موضع گذشتند بریں حال
واقف شدند و جوال را از دزداں گرفتند بعده خواجه مولانا دادرک را گفتند اگر تو در ابتدا ایں
قبول میکردی حکمت بسیار بر تو ظاهر گشتے مولانا دادرک قوی نا امید شد و مطالعهٔ ایں
واقعه سبب رسوخ محبت جماعتے شد بحضرت ایشاں در کتاب صحیح بخاری در قصهٔ موسی
و خضر علیهما السلام ایں حدیث مذکور است که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمودند
رحم الله اخی موسی لو صبر لقص الله علیه حکایت کرد درویشے که دراں فرصت که
حضرت خواجهٔ ما قدس سره در حیات بودند در خدمت ایشاں بودم و حضرت ایشاں درویشاں
را بقدر حال هر یک را بمخالفت طبیعت بشریت میفرمودند دریں ولا مرا میل اهل و اولاد
تشویش میداد مے ترسیدم که اجازت طلبم جهت رفتن بخارا شیخ احمد حسین آنجا در خدمت

ایشاں بود از دو درخواست کردم کہ شما در محل مناسب مرا از حضرت خواجہ اجازت حاصل سازید
کہ از اطراف بخارا کسے آمدہ است و خبر آوردہ کہ برادرم شمس الدین فوت شدہ است ازیں امر
خاطرم نگران است و اتفاقاً روز جمعہ بود و در آں زمان کہ حضرت خواجہ میخواستند کہ از مسجد
جمعہ بیروں آیند شیخ امیر حسین خبر برادرم شمس الدین تقریر میکرد خواجہ فرمودند امیر حسین
تو ایں سخن فوت او را از کجا میگوئی او نمردہ است بوئے او مے آید باز فرمودند بوئے او نزدیک
مے آید حضرت خواجہ با شیخ امیر حسین دریں سخن بودند کہ برادرم شمس الدین از طرف
بخارا رسید و بر حضرت خواجہ سلام کرد خواجہ فرمودند امیر حسین را اینک شمس الدین حاضر آں
را حال دیگر شد و آں قصہ دراں بقعہ مشہور شد حکایت کرد یکے از محبان حضرت خواجہ
ما قدس سرہ و گفت دراں تاریخ کہ لشکرے از طرف دشت قبچاق بخارا آمد و آں خلق را
ہلاک کرد بسیار مردم را نیز بہ اسیرے بردند برادرم را بردند و پدر من بجہت فرزند قوی خستہ
خاطر شدہ بود و دائم مرا میگفت اگر رضائے من میطلبی برائے برادر بطرف دشت قبچاق برو
چوں مرا بحضرت خواجہ عقیدہ و محبت تمام بود و در مہمات رجوع بارشادات ایشاں مے کردم
ایں قصہ را نیز برائے ایشاں عرض کردم فرمودند بزودی بر و رضائے پدر بحاصل آر
کہ دریں کفایت سعادت بسیار است در سے معاملہ بحضرت ایشاں بردم لطف نمودند
و قبول کردند بعد از قبول باز من دادند و گفتند با خود نگاہدار کہ برکات خواہد بود و ہر گاہ ترا
در سفر مہمے پیش آید توجہ بما نمائے چوں باشارت رواں شدم دراں سفر باندک تجارتے
فتوح بسیار شد و بے تشویش بزودترین اوقات برادر را در خوارزم یافتم و با جماعت
اسیران در کشتی نشستیم و بطرف بخارا متوجہ شدیم و حال آں بود کہ در کشتی خلق بسیار بودند
ناگاہ باد مخالف برخاست و خوف آں شد کہ کشتی غرق گردد و فغان از آں خلق بر آمد
دراں حال درماندگی آوازے بگوش من آمد کہ کسے خواجہ را یاد میکند آں سخن حضرت
خواجہ مرا بیاد آمد کہ ہر گاہ ترا مہمے پیش آید توجہ بما نمائے توجہ بحضرت خواجہ کردم دریں حالی

دیدم که حضرت ایشان ظاهر شدند بر ایشان سلام کردم در لحظهٔ از برکت ایشان باد ساکن
شد و موج دریا ایستاد بعد ازاں فرصتے که هر دو برادر بنجارا رسیدیم بدریافت لقائے حضرت
خواجه شتافتیم سلام کردیم خواجه تبسم فرمودند و گفتند آں زمانیکه در کشتی بر ما سلام گفتی ما
جواب سلام تو گفتیم اما تو نشنودی از مطالعهٔ ایں واقعه محبت و عقیدهٔ من بحضرت ایشان زیاده
شد حکایت کردند از شیخ عبدالله خجندی رحمه الله که او گفت سبب بیهوشگی من بحضرت
خواجه قدس سره آں بود که پیش ازانکه بصحبت ایشان مشرف گردم بچندیں سال بیهوش مرا
جذبه پیدا شده بود در خجند بیقرار و بے آرام گشته بودم و در طلب ایں راه بوجود من استیلا
آورده بود دراں حال از خجند بیروں آمدم و بهر طرفے میرفتم بترمذ رسیدم بر قد منوره حضرت
خواجه محمد علی حکیم ترمذی قدس سره رفتم اضطراب قوی داشتم از غایت آں نسبت
آں مقام از من بے ادبی صادر شد خادم مزار ازاں واقف شد قصد آں کرد که مرا رنجاند
چوں حالت مرا معلوم کرد معذور داشت بعده دراں مسجد که در کنار آب جیحون است در آمدم
و بخواب رفتم خیاں دیدم که دو پیر نورانی در آمدند و یکے ازاں دو پیر مرا میگوید مارا مے شناسی-
من محمد علی حکیم ترمذی ام و آں دیگر حضرت خواجه خضر علیهما السلام تو خود مارا ایں زماں تشویش
مده و اضطراب مکن که آنچه تو مے طلبی وقت آں نیست بعد از دوازده سال در بخارا خواهد بظهور
آمد و بتو خواهد رسید که آں خواجه بهاء الدین است که قطب جهان خواهد بود ازیں واقعه مرا
تسکین پیدا آمد بطرف خجند رفتم روزے در بازار رفتم در مسجدے دیدم دو ترک نشسته اند و
باهم سخنے میگویند استماع نمودم ازیں باب حکایتے میگفتند مرا با ایشاں میل خاطرے شد
زود طعامے پیش ایشاں آوردم با یکدیگر گفتند ایں درویش از راه نیاز طالب است لایق نسبت آں
که در منظر سلطان زاده ما باشد اسحاق خواجه چوں از ایشاں ایں سخن شنودم تفحص کردم که
اسحاق خواجه در نواحی استخان است از خجند بصحبت او رفتم بمن لطف بسیاری نمودند فرزندے
داشت شایسته و آثار قبول در ناصیهٔ او ظاهر بود روزے پدرش اسحاق خواجه گفت

کہ ایں درویش مسکین ہست مے باید کہ بصحبت شما باشد اسحاق خواجہ گریان شد وگفت اے فرزند ایں درویش فرزند خواجہ بہاء الدین خواہد بود مارا باد تصرفے نسبت باز بطرف خجند رفتم ومنتظر زمان ظہور آں دو بشارت مے بودم بعد از مدتے مرا کششے پیدا آمد بطرف بخارا و نتوانستم توقف کردن متوجہ بحضرت خواجہ شدم چوں بخارا آمدم رسیدم بحضرت ایشان فرمودند خوش آمدی عبداللہ خجندی سہ روز ماندہ ہست تا آں دوازدہ سال تمام شود ازیں اشارت ایشاں صفت عظیمے در من تصرف کردہ صبح سعادت محبت ایشاں در من پیدا آمد درویشان کہ در صحبت ایشاں بودند تعجب کردند ازاں اشارت قصہ را از من پرسیدند اول تا آخر تمام با ایشاں گفتم حیرت درویشاں زیادہ گشت بعدہ حضرت خواجہ عنایت نمودند ومرا بہ بندگی قبول کردند حکایت کردند از بابا صاحب سمرقندی کہ گفت چوں کرامات ومقامات خواجہ بہاء الحق والدین رح مشہور شدہ بود مرا داعیہ ملاقات ایشاں پیدا آمد از سمرقند بدریافت صحبت شریف ایشاں بخارا آمدم ودائما ازاں زمانیکہ توجہ بخدمت ایشاں کردم در خاطر من ایں بود کہ در بخارا اول بخدمت ایشاں مشرف گردم چوں بخارا رسیدم در کاروان سرائے نزول کردم وپیش ازانکہ بکسے ملاقات شود زود از کاروان سرائے بعزیمت دریافت خدمت خواجہ بیروں آمدم ومتوجہ بطرف ایشاں شدم دیدم کہ جمعی در پیش میروند در خاطر من گذشت کہ ایں طائفہ مے باید کہ از درویشان باشند صفتے در من تصرف کرد کہ بتعجیل در عقب ایشاں رواں شدم دریں حال در خاطر من گذشت کہ مے باید کہ چوں بحضرت خواجہ رسم اول مرا سر شیر دہند وکسے با من شریک نباشد چوں دریں صفت دو سہ قدم رفتم آں جمع استادند ودر میان عزیزے نورانی کہ آثار ولایت در جبیں او لایح بود مرا استقبال کرد ودر کنار گرفت ودو کرت گفت خوش آمدی بابا صاحب سمرقندی وحال آں بود کہ پیش ازیں ہرگز مرا باآں عزیز ملاقات نشدہ بود متحیر شدم کہ ایشان مرا چگونہ دانستند دراں حال در خاطر من آمد کہ ایشاں حضرت خواجہ بہاء الدین اند وہماں

صورت رواں شدند از من احوال اکابر علمائے سمرقندی پرسیدند چوں در منزل بیروں
درآمدند زود حضرت خواجه از آں منزل بیروں آمدند و اصحاب ہمچنانکه سنت و طریقۂ ایشاں
بود حاضر و غایب آمده نشسته بودند صحبتے بود بغایت خوب و خوش و مجلسے قوی و دلکش
لحظۂ گذشت خواجه آمدند و قرص سر شیر پیش آوردند و نزدیک من نشستند و فرمودند بخور
نصیبۂ تست کسے را با تو شرکت نیست و آہسته با من گفتند خاطر عزیزاں را بایں مقدار
چیزے نمے باید رنجانید **حکایت** کرد درویشے یعنی شیخ امیر حسین که از ملازمان حضرت
خواجۂ ما قدس سره بود که بامداد عید قربان بود و حضرت ایشاں در شهر بخارا در منزل درویشی
بودند و از مقام معرفت سخنے میفرمودند در خاطر من گذشت کسے باید اجازت فرمایند تا
حضرت والدۂ ایشاں را مبارکباد عید گویم و دیگر مرا طعام خلوتے دهند و دیگر سه درم
را بادام و سه بادرم را رسته و سه درم را مثانۂ شور بمن دهند چوں حضرت خواجه از مصلے
بیامدند مرا گفتند که نزدیک والدۂ من بمبارکباد عید برو چوں نزدیک خانۂ آں درویش رسیدند
اورا فرمودند که خانه را خلوت سازد مرا اشارت کردند که دراں خانه دررو و حضرت خواجه
آں مقدار طعام پیش آورده بودند که از من زیاده آمد بعده مردے آمد و پارۂ رسته پیش خواجه
آورد از وے پرسیدند که ایں رسته را بچند درم خریدۂ گفت بسه درم و دیگرے بیامد طبقے مثانۂ شور
آورد از وے پرسیدند بچند درم خریدۂ گفت سه درم ساعتے گذشت کسے بیامد و بخدمت ایشاں
بادام بسه درم هدیه آورد بطرف من اشارت کردند فرمودند تو امروز سه چیز طلبیده بودی اجازت
مبارکباد عید و طعام خلوت و ایں سه چیز آنگاه فرمودند ایں خواستنیها نیک نیست بایں واسطه
ما از آں عالم بایں عالم آمدیم و از جهت کفایت کار تو گوشۂ خاطر مشغول کردیم **حکایت**
کرد درویشے کرت اول که حضرت خواجۂ ما قدس سره از سفر مبارک مراجعت فرمودند
بماخان آمدند و دانشمندے بود که اورا مولانا محمد هروی میگفتند در عقب ایشاں از بغداد آمد
و اظهار طلب کرد خواجه فرمودند موقوف بر زمان التفات است روزے جمعی از درویشان

حاضر بودند خواجہ فرمودند آں ساعتے و زمانیکہ ہمہ طالبان و عاشقان و سوختگانِ این راہ نگرانند رسیدہ ہست مولانا محمدؐ را ازو بیک خود خواندند و فرمودند وقف باش تا بہرہ گیری نگشت مستحد را بر زانوے او رسانیدند حالش دیگر شد خواجہ او را باز بحالِ خود آوردند فرمودند باخبر باش کہ زمان میگذرد باز با و التفات نمودند ہمان حالت اول واقع شد باز ش بخود آوردند و فرمودند نیک واقف باش کہ فرصت بغایت اندک ماندہ ہست **مولانا محمدؐ** متوجہ حضرت **خواجہ** شد ایشان باد عنایت میفرمودند چوں ساعتے براں حال گذشت خواجہ فرمودند لے مسلمانان دریں زمان چہ محل یاد باغ زاغان ہست چوں **خواجہ** این سخن گفتند **مولانا محمدؐ** در گریہ شد و جامہ بر خود پارہ کرد و اضطراب عظیم نمود چوں آں اضطراب ساکن شد اصحاب ازو پرسیدند کہ درآں زماں کہ حضرت **خواجہ** فرمودند کہ چہ جائے یاد باغ زاغانست سبب آں چہ بود و آں اضطراب شما در پئے آں سخن خواجہ از چہ بود مولانا محمدؐ گفت قصہ باغ **زاغاں** آں بود کہ روزے با دوستے در باغ زاغاں ہمراہ بودم آں دوست مرا گفت وقتیکہ صحبت دوستے از دوستان حق تعالیٰ برسی و ترا از برکت آں صاحب وقت خوش شود درآں وقت مرا فراموش مکن و در زمانیکہ حضرت **خواجہ** با من **التفات** میکردند و عنایت میفرمودند احوال عجیب بود قصہ باغ زاغان بر خاطر من گذشت حضرت **خواجہ** ازاں جہت فرمودند کہ چہ جائے یاد باغ زاغانست و اضطراب من ازاں بود کہ خواجہ براں خاطر من مطلع شدند و من سالہا بودکہ در عالم مے گشتم باین کمال کسے ندیدہ بودم و گمان من این بود کہ دریں زمان چنیں صاحب اثرے نیست **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ روضتہ کہ روزے در ملازمت حضرت **خواجہ** قدس سرہ بودم و اتفاقاً ہوائے ابر بود خواجہ از من پرسیدند کہ وقت نماز پیشین شدہ است من گفتم ہنوز وقت نماز پیشین نشدہ ہست خواجہ فرمودند بطرف آسمان نظر کن چوں نظر کردم ہیچ حجاب نبود و بدیدم کہ جمیع فرشتگان آسمانِ دنیا برائے فرض نماز پیشین مشغول اند

من ازاں گفتہ خود محجوب شدم و استغفار کردم و مدتے در بار آں سخن بودم حکایت کرد
یکے از درویشان حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ از خواجہ علاء الحق والدین قدس
سرہ سوال کردند کہ حال دل نزد شما چہ کیفیت است ایشاں فرمودند کیفیت دل پیش من
معلوم نیست آں درویش گفت دل پیش ما چوں ماہ سہ روزہ است حاضران آں قصہ
را بحضرت خواجہ رسانیدند حضرت خواجہ فرمودند آں درویش نسبت حال دل خود را
بیان کردہ است انگاہ حضرت خواجہ علاء الحق والدین را طلب کردند و بایشاں لطفے کردند
حال بزرگی در ایشان تصرف کرد بعد ازاں کہ خواجہ علاء الحق والدین ازاں حال باز آمد
حضرت خواجہ فرمودند ایں حال را شرح دہ ایشاں فرمودند جمیع موجودات در خود مشاہدہ
کردم حضرت خواجہ فرمودند کہ نسبت دل تو ایں است و چوں حال تو ایں باشد پس تو کے
توانی کہ حال دل خود را ادراک کنی صفت بزرگی دل در بیان نمے آید سر آں حدیث را
کہ لا یسعنی ارضی و لا سمائی و لکن یسعنی قلب عبدی المؤمن کسے شناسد کہ دل را شناسد
حکایت کردند کہ روزے شیخ شادی غدیوتی علیہ الرحمہ با جمعی از درویشان غدیوت
بحضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ بقصر عارفان آمدند حضرت ایشاں نزدیک باغ مزار
بودند شیخ امیر حسین در حضور ایشاں با جمعی در زمین بہ پنبہ کاری مشغول بودند چون درویشان
غدیوت رسیدند خواجہ با شیخ امیر حسین میگفتند دریں سخن حق بر طرف ماست یا در طرف
تو شیخ امیر حسین ہیچ نگفت حضرت خواجہ بصفت ہیبت در وے نظر کردند افتاد و سر
او چوں آماج در زمین میرفت و سر و گردن او در خاک پوشیدہ گشت و از وے ہیچ نفسے بر
نمے آمد دراں نزدیکے درختے بود حضرت خواجہ پشت مبارک برآں درخت باز گذاشتند شیخ
شادی بار دیگر گفتند کہ تو دریں راہ مبتدی و سخن ترا قبول میکنند از حضرت خواجہ
شیخ امیر حسین را در خواہ آں درویش از حضرت خواجہ درخواست کرد خواجہ درخواست
او را در حق امیر حسین قبول کردند و بطرف شیخ امیر حسین رواں شدند و اتفاقاً در کنار

آں پنبہ زار دو کس ایستادہ بودند و بطرف حضرت خواجہ نظرے میکردند دریں اثنا نظر
خواجہ بایشاں افتاد ایشاں نیز افتادند چوں حضرت خواجہ نزدیک **امیر حسین** رسیدند
قدم مبارک از کفش بیروں آوردند و بر سینۂ او نہادند در حال در حرکت آمد و بسیار گریست
و عذر خواست آنگاہ او را فرمودند در آب در آ و اشارت بحوض مزار کردند و آں درویش
گفت کہ خواجہ مرا فرمودند کہ بنگر ایں دو کس کیستند و آں جانب رفتم محمد زاہد و محمد زیورتونی بود
بحضرت خواجہ عرضہ داشتم کرم فرمودند و نزدیک ایشاں رفتند و سہ کرت گفتند محمد زاہد
جواب داد و برخاست از ایشاں پرسیدند کہ شمارا چہ حال شد گفتند بطرف شما نظر میکردیم
از ہیبت شما ایں حال واقع شد چوں حضرت خواجہ بباغ مزار در آمد شیخ امیر حسین میخواست
کہ در حوض در آید چوں در آمد غوطہ خورد و بسیار توقف کرد خواجہ فرمودند سر از آب بر آر
و گرنہ ہماں صفت بایزید پیدا خواہد شد زود از آب بیروں آمد ایں قصہ را ایں ضعیف از
ناقل شنیدہ بود از شیخ امیر حسین نیز پرسیدم کہ سبب توقف شما در آب چہ بود فرمود چوں
غوطہ خوردم چشم کشادہ بودم نہ آب بود و نہ زمین و نہ آسمان و نہ ستارہ و نہ ماہ و نہ آفتاب
و نہ شب و نہ روز ہر طرف کہ نظر میکردم نورے بے نہایت بود **حکایت** کرد درویشے
عزیز یعنی شیخ خسرو کہ یک کرت بصحبت شریف حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ رسیدم
ایشاں از قصر **عارفان** بطرف شہر بخارا میرفتند و در رکاب مبارک یکے از نزدیکان
بود باو متوجہ شدند و اشارت بایں فقیر کردند و فرمودند ایں مردیست کہ بر آسمان خواہد
پریدن چند روز در صحبت شریف ایشاں بودم و آں لفظ ایشاں در خاطر من مے بود
چوں مرا بطرف ولایت خود روانہ ساختند از برکت التفات خاطر مبارک خواجہ
صفتے بزرگ در من تصرف کردہ بود روزے در منزل نماز میگذاردم در قعود بودم حالے
عجیبے ظاہر شد چناں دیدم خود را کہ بر آسمان میروم تا چندانکہ رسیدم بجائے کہ تقریر از شرح
آں عاجز بود نہ آسمان بود و نہ زمین بود و نہ ماہ و ستارگان **حکایت** کرد درویشے

که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در قصر عارفان بودند شبے نماز خفتن گذارده بودند بر در مسجد ایستاده و مردم ده که نماز بجماعت گذارده بودند نیز حاضر بودند اتفاقاً فصل بهار بود حضرت خواجه بمن اشارت کرده فرمودند که پارهٔ ترانجبین از شهر بخارا بیار زود در نظر ایشان روانه شدم اتفاقاً دراں فرصت گرگ غلبه کرده بود و خلق را قوی تشویش میداد مشهور شده بود که بسیاری از مردم هلاک کرده است در راه چوں به پل علی سلیمان رسیدم سه گرگ بیامدند وقصد من کردند و نزدیک بمن رسیدند چنانکه دهان آنها بمن رسید نتوانستند که دهان را کشادند چوں بشهر بخارا رسیدم هنوز مردم نماز خفتن میگذاردند بیازار در آمدم هر کجا دوکانے بود میگفتم که بنده از بندگان خاص حق را ترانجبین مے باید تا چندانکه ترانجبین خریدم دراں حال متوجه بقصر عارفان شدم چوں نزدیک رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد در آمدم آں شب بسیار باران آمد چوں صبح دمید خلق ده بمسجد حاضر شدند و مرا دیدند بایکدیگر گفتند که او خلاف امر خواجه کرد و ترانجبین نیاورد چوں حضرت خواجه نماز بامداد بجماعت گذاردند من آں ترانجبین را در خدمت خواجه گذاشتم خواجه فرمودند در راه گرگان پیش آمدند گفتم بلے ولیکن اسلے بر من نتوانستند رسانید حضرت خواجه فرمودند هر آئینه نتوانند دهان آنها بسته بودند اهل مسجد بایکدیگر آهسته سخن میگفتند خواجه فرمودند چه سخن میگوئید گفتند ما را مشکلے است خواجه فرمودند از وسوال مے باید کرد گفتند امشب باران بسیار آمد پوستین او خشک است من گفتم چوں نزدیک ایں ده رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد آمدم خلق متحیر شدند و گفتند از زمان نماز خفتن گذاردن تا زمان باران آمدن اندک فرصتے بود و ایں مسافت یک فرسنگ راه چوں رفته است و آمده من گفتم مرا ه سعادت را بر من کشاده بودند مرا بار فتن و آمدن چه کار ے

حکایت کرد درویشے که از جمله متابعان حضرت خواجهٔ ما قدس سره بود که سبب پیوستگی من بحضرت ایشان آں شد که درویشانے که در بخارا بودند بعیادت خواجه ما بطریق اجتماع آمده بودند و ایشان در باغ مزار بودند دراں حالت رنجورے در و یشان را بغایت تلقی

خوش کردند و بشاشت بسیار نمودند و باوجود مرضے کہ داشتند زور تجمعے کہ در صحبت ایشاں بودند رفتند و گوسفنداں آوردند یک گوسفند را بر دوش مبارک خود نہادہ بودند آنگاہ بکار پختن طعام خود مشغول شدند و الحق مشاہدۂ آں مکارم اخلاق سبب محبت من شد بحضرت ایشاں بعدہ مرا بشغلے بمنزل خود فرستادند و فرمودند چوں بدیہ رسی منزل ما را پرس و کودکے فرست و بگو تا دیگ و کلیہ و آنچہ بکار پختن وارد طلبید و بتو دہد اگر کودکے نیابی آہستہ حلقہ بردر زن و آنچہ گفتم طلب کن و زود بیار چوں بدیہ رفتم ضعیفہ نشستہ بود ازو پرسیدم کہ منزل شیخ بہاء الحق والدین کدام است آں ضعیفہ بجفا کردن مشغول شد و گفت درین موضع شیخ نیست طرا بیست جلادیست منزل او فلاں است خاطر من از سخنان او بغایت خستہ شد بطریقے کہ مرا بحضرت خواجہ تعلیم فرمودہ بودند حلقہ بردر زدم و آں اسباب پختن طعام را با ایشاں رسانیدم درمن نظر کردند و فرمودند آنچنانکہ از پیش ما رفتہ بودے نیامدے سبب تغیر تو چیست باز نمائی آنچہ ازاں ضعیفہ شنیدہ بودم بضرورت گفتم حضرت خواجہ فرمودند باز برو و سفرہ بیار و باز رفتم آں ضعیفہ در جفا زیادہ کرد گفت ایں شخص را چہ شیخ میگویند ذکرے و سماعے و خلوتے ندارد و از سخن او ایں زمان خستہ تر شدم و از منزل خواجہ سفرہ طلبیدم بطریقۂ معلومہ و بخدمت خواجہ بردم فرمودند ایں کرت از گذشتہ متغیر تر آمدۂ سبب را گفتم فرمودند بیروں ایں باغ درویشے است از آن ما امیر حسین نام بزراعت مشغول است او را طلب نمائی چوں شیخ امیر حسین حاضر شد خواجہ فرمودند فلاں ضعیفہ را بگوے کہ جلادی تو مے کنی و بر ما تہمت مے نہی اگر گوید کہ من جلادی نکردم بگوے کہ با فلان کس در فلان کاہدان فسادکردی و چوں اثر آں در تو ظاہر شد مرد ماں خواستند کہ ترا فضیحت کنند آنرا از خود دفع کردی و در فلاں جائے دفن کردی بعدہ مرا فرمودند کہ در عقب امیر حسین برو بنگر تا ایں سخن را چنانکہ از ما شنیدی میگوید با شیخ امیر حسین نزدیک آں ضعیفہ رفتم ایں سخنان را چنانکہ از خواجہ شنیدہ بودم با آں ضعیفہ گفتہ او در گریہ و

ناله آمد و تضرع بسیار نموده و گفت بندگان حق تعالی برین کارها واقف مے شوند بد کردم
و توبه کردم شیخ امیر حسین گفت اگر حق تعالی ایشان را اطلاع ندهد کے توانند بظهور آوردن
ناقل گفت مشاهدهٔ این احوال سبب مزید محبت من شد بحضرت ایشان حکایت کردند
که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در قصر عارفان در منزل دیگران مے ساختند بداس
احتیاج شد هرچند طلب کردند نیافتند خواجه فرمودند انشاء الله این داس ظاهر خواهد شد مکتوبے
فرستادند بغدیوت نزدیک درویشے و او را گفتند که این داس در خانهٔ قطب الدین
غدیوتی است آهنین داس را در خرقه پیچیده است و در سقف گنجینهٔ خود نهاده از در گنجینهٔ او چون
در آئی بر زبر سر خود در سقف آن خانه است داس را زود فرست درویش آن داس را در
همانجائے که حضرت خواجه اشارت فرمودند در گنجینهٔ قطب الدین یافت و بحضرت
خواجه فرستادند و کسانیکه دران زمان فرستادن مکتوب و آوردن داس حاضر بودند همه
متحیر شدند حکایت کرد درویشے عزیز که روزے حضرت خواجه قدس سره در شهر بخارا
در راهے میرفتند و هنوز از اکابر بخارا و علماے بخارا کسے بحضرت ایشان نپیوسته بود و
آشنا نشده در آن روز مولانا حسام الدین خواجه یوسف رحمه الله که نبیرهٔ مولانا حافظ الدین
کبیر بخاری بودند علیه الرحمة با جمعی از طلبهٔ علم از طرف مقابل حضرت خواجه دران راه مے آمدند
خواجه آن جمع را دیدند بطرفے متوجه شدند و بتعجیل میرفتند و مسافت درمیان خواجه و آن جمع
بسیار بود آن بزرگوار دین از میان طلبه یگانه بیرون آمد و مقدارے راه بطرف خواجه آمد و
بتواضع و نیاز تمام بر خدمت خواجه سلام کرد و حضرت خواجه بلطف تمام جواب سلام ایشان
را باز دادند بعده با من فرمودند که اول کسیکه از علماے بخارا با ما آشنا خواهد شد این بزرگوار
خواهد بود و آن نفس خواجه دائما در خاطر من بود بعد هفت سال اثر آن نفس ظاهر شد و خدمت
خواجه یوسف بخواجهٔ ما پیوستند حکایت کرد درویشے که پیش از انکه بشرف حضرت
خواجه قدس سره مشرف گردم در نسف میبودم و دران موضع مردے از ترمذ آمده بود و او

را دخترے بود و مرا با او میل خاطر شد روزے آں دختر را در خانۂ خالی یافتم و با او ہر نوع سخنے میگفتم و او را در کنار گرفتم و بوسہ دادم بعد ازاں آں درویش از بخارا آمد مرا بصحبت او میل شد چند روزے با او مصاحب شدم معلوم کردم کہ او از جملۂ درویشان خواجہ است چوں بخارا رسیدم با حضرت خواجہ ملاقات شد بمن التفاتے کردند و فرمودند در چہ کارے گفتم داعیۂ صحبت درویشان دارم فرمودند ایں از کجا و آں احوال کجا دختر مرد ترمذی را دراں خانۂ خالی بوسہ میدہی و کنارے گیری و باز میگوئی کہ محبت درویشاں دارم من گفتم ندانستم آں کار بد بودہ است خواجہ فرمودند آں کار بد بودہ است و آں کار حرام است و نامشروع من گفتم شما آنجا نبودید چوں معلوم کردید خواجہ فرمودند آنکس کہ دید و دانست مرا معلوم گردانید من متحیر شدم و محب حضرت ایشاں شدم **حکایت** کرد درویشے از نزدیکان حضرت خواجہ کہ مرا بیست و پنج دینار عدلی غائب شدہ بود بحضرت خواجہ گفتند ایشاں فرمودند کہ ایں عدلی را کنیزک ایں خانہ گرفتہ است کنیزک را فرمودند کہ عدلی را بدہ گفت در فلاں موضع در زیر خاک دفن کردہ ام خواجہ فرمودند آنچہ در زیر خاک است سہ دینار است حاضران ازاں سخن خواجہ تعجب کردند دیدند در زیر خاک سہ دینار بیش نبود **حکایت** کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ بعضے از نواحی بخارا بودند و جمعی از درویشاں در صحبت ایشاں بودند اتفاقاً فصل زمستان بود و در نزدیکے آں موضع مردم نبودند و درویشان گرسنہ شدند خواجہ یکے ازاں حاضران را فرمودند کہ در فلاں دیہہ برود دراں دیہہ باں علامت باغے است دراں باغ حوضے است در وے اندکے آب است و دراں آب ماہی بزرگ است بیار تا اصحاب را طعام شود آں درویش مسافتے راہ قطع کرد و باں دیہہ رفت باں باغ کہ حضرت خواجہ فرمودہ بودند در آمد و حوض را طلب کرد بہمان صفت کہ خواجہ فرمودہ بودند دراں حوض اندک آب بود و دراں ماہی بزرگ را بحضرت خواجہ آورد حاضران را حالتے خوش پیدا شد **حکایت** کرد درویشے عزیز کہ جمعی از درویشاں در سفرے در خدمت خواجہ قدس سرہ بودند توشہ

تمام شده بود اصحاب از حضرت خواجه طعام طلبیدند خواجه فرمودند آرزوے شما چیست
گفتند بریانی دران نزدیک توده بود بغایت بزرگ اشارت فرمودند خواجه گفتند بران توده
برآیید اصحاب چون برآمدند سوارے آمد و خوان آراسته آورد بریانی و سبزی و سرکه و نان و
نمک مهیا اصحاب طعام را سیر بخوردند حکایت کرد درویشے دران فرصت که آں لشکر
عظیم از طرف دشت قپچاق بخارا آمد خلق آں ولایت در حصار درآمدند و احوال اہل
اسلام بغایت دشوار شد و آں لشکر گرد حصار گرفته بود دران زمان غلام ترکی داشتم گریخت
و از حصار بیروں آمد و بطرف آں لشکر رفت من قوی نگران خاطر شدم از جهت گریختن غلام
و از جهت خوف از حاکمان حصار که مرا متهم نسازند که تو خبرے از حال اہل حصار نزدیک
آں ظالمان فرستادۂ بحضرت خواجه رفتم و صورت حال را عرض کردم فرمودند تو خا
دار که اگر از حاکمان حصار بر تو تهمتے نهند عزامت آں من کشم و از طرف غلام نیز خاطر جمع
دار که غلام تو خواهد آمد آں درویش گفت آنچنانکه حضرت خواجه فرمودند بظهور آمد هیچکس از
طرف حاکمان حصار از جهت گریختن غلام مرا سخن نگفتند روزے بجهت تقاضائے غلام
رفتم فرمودند این زمان وقت تقاضا نیست بار عالم بر ماست **بیت**

اگر خراب شود مملکت ز شاه چه رنج
که نزد اہل حقیقت گناه درویش است

اگر غلام تو نیامد ملک و سرائے را برهم زنیم ناقل گفت از توجه و برکت خاطر مبارک حضرت
خواجه آں غلام از سرائے آمد چنین گفت که مرا بسرائے برده بودند گریختم و بایں طرف آمدم
این ضعیف نیز این قصه را از آں غلام پرسیدم همچنیں تقریر کرد حکایت کرد جمعے
از درویشان حضرت خواجه ما قدس سره که میفرمودند وقتے با محمد زاهد که درویشے صاحب
بود در صحرا بودیم بکارے بیروں آمده بودیم تیشه ها با ما بود حالتے پدید آمد تیشه ها را گذاشتیم
و روے در بیابان آوردیم و با یکدیگر از هر نوع سخن مے گفتیم تا بدانجا رسید که سخن در عبودیت
و فنا میرفت محمد زاهد پرسید که فنا تا چه غایت باشد گفتم تا غایتے که اگر درویشے را گوید

مے باید مردن فی الحال بمیر و در زمان گفتن صفتے در من پیدا شد کہ روئے بمحمد زاہد کردم وگفتم کہ بمیر در حال محمد زاہد بیفتاد و روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و مدتے بریں صفت بگذشت تن او بعد از مفارقت روح او فتادہ بود پشت بر زمین و روئے سوئے آسمان و پائے سوئے قبلہ از چاشت تا نیم روز آں روز ہوا بغایت گرم بود و آفتاب در برج سرطان بود و ازاں صفت قوی مضطرب شدم در نزدیکی آنجا سایہ بود زمانے در حیرت دراں سایہ نشستم و باز از انجا پیش او آمدم و در روئے او نگاہ کردم رنگ روئے او از تاثیر گرمی ہوا بسیاہی میزد حیرت من زیادہ شد ناگاہ الہامے بدل من رسید کہ بگو محمد زاہد زندہ شو سہ بار ایں کلمہ را بگفتم اثر حیات در وے ظاہر شدن گرفت و در اعضائے او حرکتے پیدا شد و درہماں ساعت زندہ شد و بحال اصلی باز آمد و بخدمت سید امیر کلال رفتم و ایں قصہ را بایشاں عرض کردم کہ روح از بدن او بکلی مفارقت کرد و من متحیر شدم امیر فرمودند اے فرزند چرا دراں حالت حیرت نگفتی زندہ شو گفتم الہامے رسید تا چنیں گفتم او بحال آمد حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ درویشے را بطرفے روانہ میکردند چنانکہ طریقہ ایشاں بود و اور ا در کنار گرفتند و حالے و صفتے ہمراہ آں درویش کردند اتفاقاً اخی محمد در آں ہمی کہ از کبار درویشاں خواجہ بودند چند قدمے بارفقۂ آں درویش رفت و بعد از ساعتے آں درویش افتاد و حال دیگر شد و روح از قالب او بیروں آمد اخی محمد چوں آں حال را مشاہدہ کرد زود بحضرت خواجہ رفت و قصۂ او را عرض کرد خواجہ کرم فرمودند و نزدیک آں درویش رفتند و قدم مبارک بر سینۂ او نہادند در حرکت آمد و روح او در قالب آمد بعدہ خواجہ فرمودند روح او را در آسمان چہارم یافتم بازگردانیدم حکایت کرد یکے از سادات صحیح النسب کہ بحضرت خواجہ ما قدس روحہ محبت و عقیدت راسخ داشت کہ دراں یک کرت کہ حضرت خواجہ ما بزیارت بیت اللہ رفتہ بودند و دراں روز کہ حجاج قربان میکردند فرمودند ما ہم قربان کنیم پسرے داریم مے باید کہ آں را قربان کنیم درویشان کہ در خدمت

ایشاں بودند دراں سفر مبارک ایں سخن را ثبت کردند بعد ازاں چوں بخارا آمدند آں پسر خواجہ فوت شدہ بود سوال کردند درہماں روز کہ بر لفظ مبارک خواجہ گذشتہ بود در کعبہ آں پسر ایشاں در بخارا ہماں روز فوت شدہ بود **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین عطر اللہ تربتہ کہ دراں ابتدا کہ بحضرت **خواجہ** قدس سرہ فقیر پیوستم روزے باجمعی از درویشان در شہر بخارا در دروازہ کلاباد بودند در منزل درویشی اتفاقاً آں درویش کلاہ نو روزے برائے حضرت **خواجہ** میدوخت وآں کلاہے بود کہ امرا و حکام مے پوشیدند وحضرت **خواجہ** بسط عظیم داشتند چنانکہ ہمہ را ازاں صفت ایشاں ذوق عظیم پیدا شدہ بود درآنحال حضرت خواجہ برائے درویشاں کہ در صحبت ایشاں بودند ہر یکے را کلاہے پوشیدند انگاہ خواجہ فرمودند چوں کلاہ اہل ملک برسر نہادیم مے باید کہ در مملکت تصرف کنیم اکنوں خود را بر کدام از اہل ملک زنیم **پہلوان محمود** رحمہ اللہ تعالےٰ درویشے بود دراں صحبت ذکر حاکے کرد کہ دراں عصر حاکم ماوراء النہر بود فرمودند بروزدیم حاضران تاریخ آں را ثبت کردند ودراں مجلس کسے بود کہ بکابل میرفت نزدیک یکے از امراء بخاری کہ ازیں حاکم ماوراء النہر گریختہ بود خواجہ بدست آں روندگان کابل مکتوبے برائے امیر بخاری فرستادند کہ حال چنیں شد باید کہ پانصد دینار معاملہ بدست دارندۂ مکتوب نزدیک درویشاں روانہ کنی بعد از چند روز خبر آوردند کہ آں حاکم ماوراء النہر کشتہ شد تفحص کردند درہماں تاریخ بود وہمہ از حال آں تعجب کردند وگفتند کہ حق تعالےٰ وتقدس بندگان خاص خود را چنیں تصرف ہا دادہ است وآں واقعہ سبب مزید یقین جماعتے شد حضرت خواجہ میفرمودند در اوقاتے کہ ایں معنی از ما بظہور مے آید اے دوستان ما درمیان نہ نشینیم بر بلائے خواست میگذرانند وگرنہ از فقیر مخلص عاجز مجز تقصیر چہ در وجود آید **بیت**

نے ہے سلطان نے ہمتا کہ باچا کرندسودا   اگر خواہد دہد کالا وگر خواہد براندازد

باوجود ایں کمال قرب کہ حضرت محمدی را صلے اللہ علیہ وسلم بود باو خطاب آمد وما

وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی ازینجا معلوم کن کہ احوال بیچارگان است او چہ خواہد بود ہر چہ از درویشان صادر میشود ایشان را دران اختیارے وحظے نیست بجہت راہ نمودن طالبان است حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ برکنار حوضے ایستادہ بودند کہ طرف قبلۂ شہرستان بخاراست دران حال درویش عزیزے کہ مشہور در میان خلق بارشاد و تربیت بود با خواجہ ملاقات کرد از وسوال کردند کہ شنیدہ ام کہ اتفاق رفتن بخوارزم داری گفت بلے خواجہ فرمودند ما ترا نمیگذاریم کہ بطرف خوارزم روے آں درویش گفت ایں سخن راگذارید کہ شمارا فوتِ ایں معنی نیست اتفاقاً دریں اثنا۔ خدمت مولانا حمید الدین شاشی رحمہ اللہ با جمعے دران موضع رسیدند و با خواجہ ملاقات کردند خواجہ آں قصہ را با مولانا تقریر کردند و فرمودند من حضرت شمارا گواہ میکنم کہ ایں درویش را نمیگذاریم کہ بخوارزم رود مولانا فرمودند کہ ما نیز گواہ شدیم بعدہ آں درویش مشہور بخوارزم رواں شد چوں بافشنہ رسید کہ از نواحے بخاراست وجائے جمع آمدن کارواں ست قاصدان سلطان روزگار آمدند وراہ خوارزم را بستند تا کسے بخوارزم نرود آں درویش با اہل کاروان تدبیر کردند و پارۂ از راہ بیروں شدند و باز براہ خوارزم در آمدند قاصدان سلطان براثر ایشاں رفتند و آں درویش را با رکاروان تشویش بسیار دادند و بطرف بخارا باز گردانیدند آں درویش بخواجہ داؤد نبیرۂ شیخ سیف الدین باخرزی قدس سرہ التجا نمودند و مبلغ مال خرج کردند تا از چنگ قاصدان خلاص یافت ایں خبر بمولانا حمید الدین شاشی رسید تعجب بسیار کردند و فرمودند خواص بندگان الٰہی بایں نوع تصرف میکردہ اند و مطالعۂ اں حال دلیل محبتِ خدمتِ مولانا شد بحضرت خواجہ حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ مرا فرمودند کہ شش خروار گندم است۔ مے باید کہ بآسیا بری و آرد سازی و آں روز بیست ویکم بود از برج قوس و در آسیا خلق بسیار جمع آمدہ بود نوبت آسیا بمن نرسید شش روز بر آں حال گذشت بحضرت خواجہ رفتم و قصہ

راعرضه داشتم در روز نماز دیگر بود و هوا سرد شده بود و در کنار ہائے رود بخارا علامت یخ پیدا شده
پس حضرت خواجه فرمودند که آسیابان راںگوے که این آسیا بتو دہد اگرچه سرد شده است باک
نیست اور اںگوے کہ این زمستان نخواہد آسیا سے بوایستادن و این زمستان یخ نخواهد بود
و نخواہد کرد و فرمودند که در وقت شیخ عالم **سیف الدین** باخرزی قدس سره ہمین نوع
قصه واقعه شده بوده است ایشان فرمودند که این زمستان یخ نخواہد کردن ما نیز میگوئیم یخ
نخواہد کرد بعد ازاں نفس مبارک خواجه بآسیابان رسانیدم و آسیا را بمن واد چوں شام شد
آنچناں ہوائے سرد که در وقت نماز دیگر بود نماند و در آسمان ابر پیدا شد و ہوا خوش آمد و آں
زمستان یخ نکرد و آں حال سبب محبت آسیابان و جمعے شد **حکایت** کردند که حضرت
خواجه ما قدس سره در غدیوت بودند جمعے در پیش حضرت ایشان پارۂ انار آورده بودند
درویش محمدؐ زاہد دراں جمع بود حضرت خواجه انار را قسمت کردند و فرمودند بخورید **محمد زاہد**
گفت خاطر من مشغول است بجہت آنکه غلام من گریختہ است خواجه فرمودند بطرفے نمیتواند رفتن
دو روز و دو شب نزدیک ما باش روز سوم بطرف زیورتون بمنزل خود رو و خبر غلام بتو رسد
محمدؐ زاہد آنچه فرموده بودند بجائے آورد روز سوم **محمد زاہد** چوں بمنزل خود رسید پیش ازانکه
بشارت **حضرت** خواجه را باہل خود گوید غلام از در خانه در آمد محمدؐ زاہد و کسان او تعجب کردند
کیفیت احوال از غلام پرسیدند گفت چوں از بخارا بیروں آمدم قصد آں کردم که بطرف نسف
روم چوں پارۂ راه رفتم در پائے من بندی پیدا شد که رفتن نے توانستم و آواز در لائے مے آمد
چنانکه مراد ہم شد کہ این آواز بخارا میرسد و چوں **بطرف زیورتون** باز گشتم آں بند از پائے
من کشاده مے شد و آں آواز در لائے نے آمد سه روز حال من چنیں بود دانستم که این کیفیت
از جائے دیگر ہست برگشتم و بخدمت شما آمدم عفو کنید و عذر خواست و ہر کہ آں قصه را شنید
او را بحضرت **خواجه** محبت بسیار شد **حکایت** کردند که حضرت **خواجۂ ما** قدس سره
در قصر عارفان بودند و شیخ **شادی** از غدیوت آمده بود و از قصورے که بر وے گذشته

بود عذر میخواست خواجہ فرمودند معاملت مے باید گفت فراخ شاخے معاملت آرم خواجہ فرمودند ایں در وجہ معاملہ قبول نیست چہل و ہشت دینار عدلے داری کہ در غدیوت در سوراخ دیوار پنہاں کردہ و دود آں موضع را سیاہ کردہ است و مدتے براں گذشتہ است ازجہت معاملہ آں مبلغ را مے باید آورد شیخ شادی را حال دیگر شد بواسطۂ آنکہ ہیچکس را از خلق در زمان پنہاں کردن در سوراخ دیوار اطلاع نبود و بتعجیل بغدیوت رفت و آں مبلغ چہل و ہشت دینار را بحضرت خواجہ آورد ایں عدلے را کشادند و طلب کردند و یک دینار ازاں عدلے پیش شیخ شادی دادند و فرمودند ایں یک دینار حرام است از کجا بتو رسیدہ است آنگاہ اشارت بشیخ شادی کردند کہ ایں مبلغ چہل و ہفت دینار را فراخ شاخے بگیر و زراعت کن و بخدمت بندگان خدا جل جلالہ صرف کن بعدہ از شیخ شادی از حال یک دینار پرسیدہ شد گفت پیش ازانکہ بحضرت خواجہ بپیوندم بمدتے مقامرے کردہ بودم آں یک دینار از آنست **حکایت** کردند دراں فرصت کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ بکرمینہ رسیدند در منزل شیخ خسرو اشارت کردہ کہ بر در خانہ کیست شیخ خسرو چوں بیروں آمد یوسف نام کسے را دیدند کہ بر در ایستادہ بود و طبق امرود می در دست او بود گفت آمدم تا بلقائے شریف حضرت خواجہ مشرف گردم آنگاہ یوسف درآمد و بر خواجہ سلام کرد و آں طبق را در پیش خواجہ گذاشت خواجہ از وجہ حلال آں امرود پرسیدند و مبالغت نمودند یوسف گفت از فلاں کس خریدہ ام خواجہ بشیخ خسرو اشارت فرمودند کہ امرودہا را در جائے خالی ساز خواجہ بدست مبارک خود تفحص کردند میان امرودہا یک امرود را بآں یوسف دادند و باقی را فرمودند بر حاضران قسمت نماید فاما کسے ازیں امرودہا نخورد پس روئے بآں یوسف کردند چہ سر است کہ دریں بر خاطر ما گذشت تا در باب ایں امرود بحث بسیار کردیم و باز گفتیم کہ کسے ازیں امرود نخورد راست بگوئے یوسف گفت صورت ایں بود کہ در کرمینہ گفتند چنیں صاحب کمالے آمدہ است من خواستم کہ شما را بیازمایم یک امرود را از نشان کردم و در طبق نہادم و باقی امرودہا را بر بالائے امرود گذاشتم خواجہ فرمودند نیک تفحص کن

که آں امرود این است که بتو دادم گفت بلے همانست حضرت خواجه یوسف را نصیحت کردند
و گفتند که بندگان خدائے را نشاید آزمودن اگر این امرود را بتو نمیدادم زیان زده میشدی
و از یاد و رسمے افتادی کسیکه درویش دین محمد باشد او را آزمودن چه حاجت است آں یوسف
توبه و انابت کرد حاضران را محبت و میل خاطر بسیار بحضرت خواجه شد **حکایت** کرد درویشے
حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره که در غدیوت بودند مرا فرمودند که پارهٔ هیزم بمنزل ما بقصر عارفان
مے باید رسانید و ایشاں از غدیوت بطرفے بیرون رفتند من بموجب اشارت ایشان پارهٔ هیزم
سوس گرفتم چوں معلوم شد که هیزم سوس بدشواری جمع میشود با خود اندیشه کردم و پارهٔ هیزم
خار یا سوس جمع کردم و بمنزل حضرت خواجه بقصر **عارفان** بردم بعد سه روز حضرت خواجه
آمدند و از من سوال کردند که هیزم بردی گفتم بلے بردم فرمودند قصهٔ هیزم را تو میگوئی یا من
انگاه فرمودند اول هیزم سوس گرفتی و با خود اندیشه کردی و پارهٔ هیزم خار یا آں جمع کردی...
حکایت کرد درویشے از درویشان قرشی که دراں یک فرصت که حضرت **خواجهٔ ما**
قدس الله روحه در قرشی بودند روزے فرمودند که درویشے است از درویشان ما در بخارا
در غدیوت شادی نام بعد از سه روز از بخارا بقرشی خواهد آمد بواسطهٔ آنکه در قصر عارفان بمنزل
ما پارهٔ هیزم آورده است و در آں زمان بروے قصورے گذشته است آں درویش قرشی
گفت من آں سه روز را نگاه میداشتم روز سوم بود که شیخ **شادی** غدیوتی از بخارا بقرشی
آمد بملازمت خواجه **حضرت** ایشاں او را در صحبت خود راه ندادند چند روز براں گذشت چوں
من سبندی بودم در طریقه با ایشاں التماس کردم که شیخ شادی را ببخشند خواجه لطف نمودند او
را ببخشیدند در خلوت از وے پرسیدند که سبب آمدن شما درین محل از انجا چه بود گفت درین نزدیکے
در قصر عارفان بمنزل حضرت خواجه پارهٔ هیزم آوردم و بر من قصورے گذشت نتوانستم که توقف
کنم در همان روز متوجه شدم و در روز سوم بقرشی آمدم **حکایت** کردند خواجه **علاء الحق**
والدین روح الله روحه که یکبارے حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره بقرشی رفتند و بجهت خدمت

منزل ایشاں کہ در قصر عارفان بود درویشے راگذاشتند روزے در قرشی در حضور جمعے
فرمودند کہ آں درویش خادم از باغ بمنزل ما ایں زمان ہیزم مے برد و در خاطر او گذشت
کہ اگر خواجہ اینجا بودندے نیک بودے و خدمت من در محل بودسے و ہیزم را بکراہت بمنزل
ما برد چوں بمنزل ما رسید کسانیکہ در منزل بودند آں کراہت او را دیدند و ہیزم را قبول نکردند و ہر چند
تضرع و در خواست نمود قبول نفرمودند و آں درویش از جہت آں بسیار مقبوض شد و بعد سہ روز
از بخارا بقرشی خواہد آمد آں جمع کہ در حضور ایشاں ایں قصہ را فرمودہ بودند منتظر بودند چوں سہ
روز شد آں درویش از بخارا بقرشی آمد آں جمع آں قصہ را از دے پرسیدند چنانکہ حضرت خواجہ
فرمودہ بودند بیان کرد ہمہ در حیرت شدند و عقیدۂ ہمہ بحضرت ایشاں رسوخ تمام یافت
حکایت کرد خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مشہدہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما
قدس اللہ سرہ با جماعت درویشاں در حجرۂ درویشے بودند از متابعان ایں خانوادہ بعضے
ازاں جماعت بجہت اسباب سفرہ ازاں حجرہ باشارت خواجہ بیروں آمدند دو فریق شدند
یک فریق ببازار صرافاں متوجہ شدند حضرت خواجہ را دراں موضع دیدند تصور کردند کہ ایشاں
ازاں حجرہ بیروں آمدند و فریق دیگر طرف چہار سو رفتند حضرت خواجہ را آنجا یافتند آنجماعت
را نیز ہماں تصور شد بعدہ ایشاں را باخی محمد در آہنین در بازار ملاقات شد قصۂ خود را باو
شرح کردند او گفت من ایں ساعت خواجہ را در فلاں موضع دیدم بطرفے میرفتند درویشاں را
تردد شد کہ حضرت خواجہ را کجا طلبیم دریں اندیشہ بودند کہ درویشے آمد کہ خواجہ میفرمایند کہ
اصحاب چرا تاخیر کردند در آمدن قصہ را باآں درویش بیان کردند او گفت ازاں ساعتے کہ
شما از حضرت خواجہ ازآں حجرہ بیروں آمدید صاحب حجرہ و من در خدمت ایشاں بودیم
بطرفے بیروں نیامدہ اند و ایں زمان بر سبیل تعجیل مرا بر اثر شما فرستادہ اند اصحاب در حیرت
شدند و ہماں صفت بخدمت خواجہ رفتند از کیفیت حال از ایشاں پرسیدند اصحاب قصہ
را شرح کردند خواجہ تبسم کردند صاحب حجرہ از استماع آں بسیار گریست و سبب مزید محبت او

شد آنگاہ خواجہ فرمودند منقولست کہ حضرت عزیزاں راقدس سرہ شام رمضانے سیزدہ جائے
طلبیدند ہمہ را اجابت فرمودند ناقل گفت کہ من بر سر یک سفرہ در خدمت ایشان حاضر
بودم وازاں مواضع دیگر پرسیدم چنیں شنیدم کہ ایشان در ہمہ جا حاضر بودند حکایت کرد
درویشے دراں فرصت کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ در مرو بودند و درویشان ایشاں
بر صفت و یاتون من کل فج عمیق از ہر طرفے صحبت ایشان را مسارعت مے نمودند و ریگ
بیابان مرو را چوں پرنیاں طے میکردند و ہر یک بزبان حال میخواندند مصرعہ

راہِ وصلش گہ بپہلو گہ بسر باید دوید

درویشان غدیوت نیز باں سفر مبارک رفتہ بودند دراں حال کہ حضرت خواجہ آں درویش
غدیونی را بطرف بخارا رواں میکردند امر کردند ایشاں را کہ زنہار چوں بخارا رسید اول بکار عمارت
در باغ خواجہ علاء الدین مشغول گردید و دراں عمارت اہتمام و احتیاج تمام بجائے آرید
و دریں مبالغت و تاکید بسیار نمودند و اتفاقاً آں درویشان باشارت خواجہ بعمارت آں
رز مشغول گشتند اما ہچناں احتیاط کہ مے بایست دراں رز نکردند و در بعضے مواضع تقصیر کردہ
بودند چوں حضرت خواجہ از مرو بخارا رسیدند دوستان ایشاں ہمہ بدریافت قدوم شریف
خواجہ مسارعت نمودند چوں نظر ایشاں بدرویشان غدیوت افتاد قصۂ تقصیر ایشاں را
کہ در عمارت رز باغ خواجہ علاء الدین کردہ بودند بر ایشاں خواندند و مواضع تقصیر را
روشن بیان کردند بہ مثابتے کہ فرمودند در عمارت فلاں تاک تقصیر کردہ اند درویش میباید
ہر کارے کہ او را فرمایند بتحقیق چناں داند کہ آں کار وسیلۂ سعادت اوست ہمہ درویشان
در باراں تقصیر شدند حکایت کردند کہ روزے محمد ترک کوفتی کہ از جملہ درویشان حضرت
خواجہ ما قدس سرہ بود در بازار بر دوکان یکے از درویشان نشستہ بودند در شہر بخارا و صفت
جذبۂ آں درویش بقوت بود و سخنان بلند میگفت دریں اثنا گفت کہ درویشے باشد کہ اگر بشہ
در بغداد و بر شاخ درخت باریک نشیند از اینجا بہ بیند بعد ازاں حضرت خواجہ آمدند و او را گفتند

تمرا ایں سخن بچه کار آید غم دین و مسلمانی خور و بر جادهٔ شریعت مصطفویه ثابت قدم باش ازیں
سخن آں کار کفایت نمیشود حاضران را ازاں اشراف و شفقت ایشاں وقت خوش شد
حکایت کردند از شیخ **شادی** غدیوتی که گفت سبب محبت من بحضرت **خواجه** قدس
سره آں بود که من در غدیوت بودم بکار دهقانی مشغول مے بودم روزے بغله کوفتن
مشغول شده بودم ناگاه دیدم که **عزیزے** نورانی بر فراخ شاخ نشسته میگذرد چوں بطرف
ایشاں نظر کردم مرا بطرف خود اشارت کرد اتفاقاً نزدیک من چهار هندوانه بود دو را
گذاشتم و دو دیگر را گرفتم و بطرف ایشاں رفتم چوں آں دو هندوانه را دیدند گفتند آں دو هندوانهٔ
بزرگ را آنجا گذاشتے چوں ایں سخن را ازاں عزیز شنیدم تعجب کردم و زود آں دو هندوانهٔ
بزرگ را نزدیک آں بزرگوار دین آوردم فرمودند زود اینها را پاره ساز که خورندگان رسیدند
چوں ساعتے در صحبت شریف ایشاں بودم فرمودند ایں مقدار حقوق در میان ما ثابت
شد مے باید که بخانه تو رویم که خاتون تو سر گوسفندے را در تنور هریسه پخته است و حالانکه مرا
ازاں احوال خانه هیچ خبرے نبود چوں در قدم مبارک **خواجه** بخانه رسیدم واقع آنچناں
بود که ایشاں خبر داده بودند از ظهور آں واقعه سعادت محبت در باطن من و اهل و اولاد من
پیدا شد و دائماً شیفته صحبت شریف ایشاں مے بودم **حکایت** کردند از شیخ شادی که
چوں روزے چند ازیں قصه گذشت و محبت حضرت **خواجه ما** قدس سره بر ما غلبه کرد
شبے از غایت اشتیاق لقائے مبارک ایشاں من و اهل بیت من سر بر زمین نهادیم و تضرع
و زاری کردیم و گفتیم خداوندا به بزرگیت خود شیخ **بهاء الدین** را بمسکیناں رساں فصل زمستان
بود و هوا بغایت سرد بود لحظهٔ براں گذشت حضرت **خواجه** در آمدند و فرمودند اگر حقوق صحبت
شما نبودے کار مشکل بودے در چنیں محل کسے درویشاں را تشویش میدهد در چنیں وقت
از حق سبحانه و تعالیٰ در میخواهید که شیخ **بهاء الدین** را بمارساں درویشاں را اوقات
مے باشد که غیر درستے نگنجد در تکیه بودم که گفتند آں فقیران مشتاق و منتظرند هر چند سعی کردم

ہمکان توقف نشد درچنیں ہوا از قصر عارفان آمدم حکایت کردند شیخ محمد زاہد زیور تونی در منزل شیخ شادی بود رحمہا اللہ و نادو دانگ شب با ہمدیگر صحبت داشتند شیخ محمد زاہد توجہ بشیخ شادی کردند گفت من ضعیفہ خودم خلانہ را فدائے تو کردم و اورا طلاق دہم تو بخواہ شیخ شادی نیز بہ نسبت شیخ محمد زاہد ہمیں نوع سخن گفت چوں ہر دو ایں سخن گفتند از خود رفتند و افتادند و فانی گشتند و زمان بسیار بریں حال گذشت ہر کہ دراں خانہ بودند تصور کردند کہ روح از بدن ایشاں مفارقت کردہ است ہمہ در حیرت شدند دراں حال حضرت خواجہ از قصر عارفان آمدند شیخ شادی و شیخ محمد زاہد را ازاں صفت برآوردند و فرمودند در قصر عارفان بودیم دراں زماں کہ شما ہر دو در صفت فنا درآمدید و شمارا ایں حال واقع شد مرا گفتند کہ بندگان مارا دریاب بایں سبب دریں شب آمدم حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ تربتہ کہ روزے قدم مبارک حضرت خواجہ را مے مالیدم واتفاقاً شریف زادہ دراں صحبت حاضر بود خواجہ سخن در مقام فنا مے گفتند دراں اثنا فرمودند اولیا را در فنا تصرف مید ہند آں شریف زادہ از حضرت خواجہ سوال کردند کہ اولیا را در فنا چگونہ تصرف مید ہند خواجہ قدم مبارک خود را بر سینہ من بنہادند و در من کیفیتے پیدا شد از خود رفتم آں عنایت پیش از وقت نماز دیگر تا وقت نماز بامداد داشت چوں بحال اصلی باز آمدم بحضرت خواجہ مشرف شدم فرمودند ما ایں معاملت با تو بجہت آں کردیم کہ آں شریف زادہ را اعتقاد بحال درویشاں حاصل آید حکایت کرد بعضے از درویشاں کہ بار اول کہ در سفر زیارت بیت اللہ در خدمت خواجہ ما قدس سرہ رفتہ بود گفت کہ چوں بخراسان رسیدند در مہنہ منزل خواجہ موید کہ از نوافل شیخ ابو سعید ابو الخیر است نزول فرمودہ بودند روزے گفتند و اجبہ سیر داریم بطرف کاروسرائے مہنہ رفتند درویشے دراںجا مے آمد فرمودند ایں درویش از دوستان است لیکن ما را نشناخت بعدہ چوں بمنزل درآمدند سفرہ حاضر آوردند حضرت خواجہ توجہ بخواجہ موید نمودند و فرمودند امروز در شہر شما دوستے از

دوستان حق آمده است اگر اجازت باشد اینجا حاضر شود خواجه موید فرمودند بیاید باشد حضرت خواجہ بمن اشارت کردند بجہت استدعائے آں درویش برو چوں درویش بیامد و از طعام خوردن فارغ شدند خواجہ موید با آں درویش در بحث شدند از مسائل طریقت در میان ایشاں مذکور میشد ہر چند آں درویش از خواجہ فایدہ التماس مے نمود سخنے نفرمودند چوں بحث میان ایشاں بفوت شد آں درویش از آں خانہ بیروں آمد و چوں مرغ پرید و در جائے بلندی می نشست خواجہ ازاں عمل او تبسم کردند و فرمودند سہل باشد چوں وقت نماز دیگر شد آں درویش بحضرت خواجہ آمد او را گفتند آں چہ کار بود کہ تو کردی نزدیک بندگان حق تعالے امثال ایں اعمال را اعتبارے نیست بندگان باشند حق را کہ آنچہ بر ایشاں میگذرند اگر چیزے ازاں بر خلق ظاہر کنند احوال ایشاں دیگر شود آں درویش گفت مدت چہل و پنجسال است کہ در بحر و بر عالم طلب میکنم ہرگز من کسی ندیدہ ام کرشمہ ازیں معنی از و بودہ باشد و کرت بزیارت حج و روضہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم رفتہ ام ایں معنی را در کسے نیافتم خواجہ ما فرمودند او را کہ اگر یک لحظہ تو تسلیم باشی یقین شود ترا کہ در عالم ازیں طائفہ ہستند یا نی آنگاہ او را گفتند نزدیک بنشیں و انگشت مسبحہ خود را بر زانوے او رسانیدند حالش دیگر شد و بیفتاد و رنگ او تمام متغیر گشت و نفس از وی برنمے آمد و فرصتے دراز بریں معنی گذشت حضرت خواجہ انگشت مسبحہ خود را بر پیشانی او رسانید چشم باز کرد و در حرکت آمد و بسیار تضرع نمود و گفت باز کردم باز گفتم و از سبب مہر فتے بعینت کمال شما از من ایں سخنان صادر شد بندگان حق تعالے زیادہ از آنچہ خدمت شما فرمودند بودند آنگاہ دامن حضرت خواجہ را محکم گرفت و التماس کرد کہ مقصود مرا از راہ کرم بدہید کہ عمر بیست کہ در جستجوئے آں بودم اکنوں یافتم خواجہ فرمودند کہ ترا تسلیم مے باید بود گفت در خدمت شما بمیرم خواجہ فرمودند کہ گفتی دہ کرت بگوید رشحہ گفتند اے

حضرت خواجہ آں در حساب نیست مصرعہ

عمرے کہ بے دوست رفت ہیچ حسابش مگیر

خواجه فرمودند ترا بطرف هرات مے باید رفت چناں کرد بعده خبرے رسید که در هرات موضعے خواجه را اثبات بسیار میکرده است خواجه فرمودند اینجا مصلحت باشیدن نیست زود عزیمت راه حج کردند حکایت کرد درویشے که روز عید قربان حضرت خواجه ما از مصلی بیروں آمده بودند و خلق بسیار در قدم مبارک ایشاں میرفتند و امیر برهان فرزند امیر کلال رحمهما الله که از برکت نظر شریف حضرت خواجه از عالم معنی بهرهٔ تمام داشت در عقب ایشاں بود چوں اقبال خلق را بحضرت ایشاں مشاهده کرد آهسته با خود میگفت خوشا ایام اوائل ظهور حضرت خواجه احوال و ظهورات و کاروبار ایں زمان ایشاں را در تشویش مے اندازند نزدیک امیر برهان الدین بودم خواجه در پیش میرفتند چوں او ایں سخن گفت ایشاں توقف نمودند با امیر برهان الدین رسیدند گریبان او را گرفتند و اندکے او را حرکت دادند صفتِ بزرگ در وے تصرف کرد طاقت ایستادن نداشت خواجه او را نگاه داشتند زمانے براں صفت گذشت چوں بحال خود آمد او را گفتند چه میگوئی آں احوال و کاروبار ایں زماں هست یا نی امیر برهان الدین عذر بسیار گفت و از آنچه گفته بود استغفار کرده گفت کاروبار و احوال از گذشته زیادت شده است حکایت کرد درویشے که روزے حضرت خواجه ما قدس سره بدریافت درویشے عزیز یعنی شیخ شمس الدین کلال خلیفه سید امیر کلال که از قرشی بخارا آمده بود متوجه شدند آں درویش در فتح آباد نزول فرموده بود و در زمان متوجه شدن خواجه درویشے که از متابعان پهلوان محمود رحمه الله بود یک بار نیز بجهت ایشاں موافقت کرد چوں حضرت خواجه بفتح آباد رسیدند باں درویش عزیز ملاقات کردند خطئ براں گذشت مرا معلوم شد که خواجه بنسبت عالم باطن با من التفاتے و عنایتے فرمودند دراں حال آں درویش پهلوان محمود یک بار درمے از درون کفش خود بیروں آورد و از رلو نیاز در نظر آں درویش عزیز گذاشت آں عزیز از طریق رعایت ادب و مقتضائے معرفت درویش پهلوان محمود را براں عمل مواخذه کرد و گفت یک نکته را که دنیا دوست

ومحل امانت است دیدی ونکتۂ دیگر آنکہ تمام رسول را صلی اللہ علیہ وسلم بر درم نقش
مے کنند ندیدی بعدہ آں درویش عزیز بطرف من نظر کرد بقصد آنکہ مرا تشویش دہد از برکت
نظر شریف خواجہ بباطن یاد مشغول شدم در حال مقبوض گشت وراہ سخن بر وبستہ شد
فرصتے بریں صفت گذشت وبحضرت خواجہ متوجہ شد وگفت ایں درویش شما را چہ نام است
خواجہ فرمودند امیر حسین کہ با من مصاحب مے شود آں درویش عزیز برخاست
ومرا در کنار گرفت وتلطف بسیار نمود والطاف واعتذار بے اندازہ بجائے آورد وصفت
قبض او بکلی زائل گشت وسخن آغاز کرد بعد ازاں مردے در آمد وسلام گفت ویک دینار
پیش او گذاشت وگفت دراز گوشی غایب کردم بشما اشارت کردند آں عزیز گفت ایں معاملہ
را نزدیک خواجہ ببر بعدہ حضرت خواجہ خاموش شدند وسر بر آوردند وگفتند کہ دراز
گوش تو در طرف قبلۂ فتح آباد در فلاں موضع در آمدہ است آں مرد باں اشارت چنانکہ فرمودہ
بودند بداں جانب رفت ودراز گوش را یافت ودر حال آمد بسر در تمام حاضران ازاں
اشراف تعجب بسیار کردند حکایت کرد درویشے کہ بعد ازیں قصہ آں درویش عزیز
ازاں منزل بہ بعضے از درویشان ومتابعان خود بیروں آمد وحضرت خواجہ ما قدس
سرہ درہماں منزل نشستہ بودند وباقی درویشان آں عزیز در صحبت خواجہ بودند یکے از
ازیشان خواست کہ بنسبت باطن بیکے از درویشان خواجہ مشغول گردد وآں درویش
بحضرت خواجہ توجہ کرد آثار صفت جلال در خواجہ پیدا آمد بطرف آں درویش کہ با درویشان
ایشاں گستاخی کردہ بود نظر کردند حالش دیگر شد ودر لحظہ چوں مشک پر باد شد وصورت
ولون او دیگر شد ازاں واقعہ آں درویش عزیز را خبر کردند بغایت تعجیل آمد چوں ایں حال
را مشاہدہ کرد از درویشان خواجہ سوال کرد ایشاں گفتند ہم از صاحب حال واقعہ تفحص فرمائید
ازو پرسیدند او گفت چنیں بے ادبی کردم وآں درویش عزیز توجہ بحضرت خواجہ کرد وگفت
بد کردہ است ولازبے معرفتے ایں عمل کردہ است عفو فرمائید لے کہ بشاخ رسد بر تنۂ درخت

نیز میرسد خواجہ آں درویش را بواسطۂ التماس آں عزیز بخشیدند ازاں حالت بحالت صلبیہ
خود باز آمد و حاضران کہ دراں مجلس بمنزل بودند قوی تعجب کردند و خوشحال گشتند
حکایت کردہ ہمیں درویش کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ باآں عزیز نشستہ بودند بر
کنار آں جوئے کہ در مقابلہ مزار شیخ سیف الدین و شیخ حسن بلغاری علیہما الرحمۃ
والرضوان است با یکدیگر سخن میگفتند دراں اثنا آں قصہ ماہی راکہ میان شیخ سیف الدین
و شیخ حسن بلغاری رحمہما اللہ بارے گذشتہ است میگفتند آں عزیز گفت کہ اولیاء را
ایں چنیں تصرفہا مے بودہ است دریں زمانہ کسے بود کہ مثل ایں احوال ازو بظہور آید خواجہ
فرمودند من ایں ہیچ اہم بلے کساں باشند اگر مثلاً ایں جوئے را اشارت کنند کہ بالا رو
رواں شود خواجہ دریں سخن بودند آں جوئے بطرف بالا رواں شد خواجہ فرمودند من
ایں ہیچ اہم انگاہ آب جوئے بہمان طرفِ اول کہ میرفت رواں شد خلق بسیار آں را
مشاہدہ کردند و اعتراف نمودند بکمال ولایت خواجۂ ما حکایت کردندے کہ روزے
حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قصر عارفان بر در مسجد نشستہ بودند درویشان ایشاں
از ہر طرف آمدہ بودند ازدحام و صحبت عظیم بود درویشے از طرف تاشکند بدریافت قدم
حضرت خواجہ آمد با او ہیچ التفات نکردند و فرمودند کہ خلق ما خان بواسطۂ تو زبان زدہ
شدہ اند و تو بے اجازت ما ازانجا بہ بخارا آمدۂ و بہ ہیبت بطرف او نظر کردند حال او متغیر
شد و بیخود گشت و نفس از دبر مے آمد و مدتے بریں حال گذشت و از ترس حضرت خواجہ
حاضران نمے توانستند کہ درباب او کلمہ بگویند و شفاعت کنند درچنیں وقت درویشے
خواست کہ درخواست کند خواجہ فرمودند او را کہ تو از من مشفق تر نیستی خاموش باش چنداں
فرصت گذشت کہ نماز پیشین و درویشان خوردند آں درویش بر ہمان حال افتادہ بود
آخر الامر درویشان بخدمت پدر خواجہ رفتند کہ غیر از شما کسے دیگر شفاعت ایں درویش
نمے تواند کرد ایشاں نیز فرمودند من سے ترسم و بخوف بسیار نزدیک او رفتند و گفتند کہ

درویشاں را خاطر بطرف آں گناہگار نگرانست خواجہ فرمودند تا ما دام کہ او بجا خان نخواہد
رفت و بنسبت خلق آں موضع تضرع نخواہد کرد تا آں خلق از زبان او بیروں آیند او را
بما راہ نیست حضرت **خواجہ** قدم مبارک را باز رسانیدند و گفتند برخیز در حال بخود باز
آمد آں درویشاں کہ حال را پیش از وے مشاہدہ کردہ بودند متحیر شدند **حکایت** کرد
درویشے کہ روزے حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ در اطراف قصر **عارفان** سیر کردند
و من در قدم ایشاں بودم قصابے بود دراں نزدیک اتفاقاً چوبے بر گردن نہادہ بود
و بطرف خانۂ خود میرفت و بجہت عمارتے از **خواجہ** مددے طلبید و ازاں موضع
تا خانۂ او مسافتے راہ بود زود **خواجہ** یک طرف آں چوب را خواستند کہ بر دوش مبارک
خود گیرند من درخواست کردم با من گذاشتند اما چوں آں طرف چوب کہ گران بود لطف
نمودند و مراد کردند و آہستہ باو گفتند کہ اے قصاب مسکین بچوبے کہ ما گیریم خوش
عمارتے خواہی کرد نہ خانہ خواہدت ماند نہ روزگار دیگر روز آں قصاب را دیدم کہ دیوانہ
شدہ بود و جامہ ہا بر خود پارہ کردہ و در صحرا بگشت و آرام و قرار نداشت فرصتے چنیں
بود پس ازاں از میان خلق برآمد و غایب شد **حکایت** کرد ہماں درویش کہ روزے
حضرت **خواجہ ما** قدس اللہ سرہ در باغ بودند کہ ایں زمان مرقد منور ایشاں درآنجاست
و شیخ **شادی** در خدمت ایشاں بود کہ آں قصاب دیوانہ درآمد و بر خواجہ سلام کرد
و با سکونت و وقار در مقام نیاز بیستاد و بشکر لطف خواجہ مشغول شد و گفت از برکت
حضرت شما از جمیع تعلقات خلاص یافتم خواجہ بطرف منزل رفتند و فرمودند کہ بعد
از نماز دیگر حاضر گردند بعد ازاں میان آں **قصاب** و شیخ **شادی** سخنے گذشت
و ہر دو گرم شدند قصاب مسافتے راہ چوں مرغ پرید و بر سر دیوارے نشست من آں
نفس خواجہ را کہ فرمودہ بودند کہ بعد از ادائے نماز دیگر نزدیک ما حاضر گردند باآں
قصاب رسانیدم گفت کہ اشارت ایشاں قرض است از دیوار فرود آمد و نماز دیگر ادا

کرد و چوں بطرف منزل خواجه متوجه شدیم چند قدم مارا پیش آمدند فرمودند امیر حسین چه
بوده است زود بگو من از ابتدائے بحث تا آخر در پیش حضرت **خواجه** تقریر کردم خواجه نظر
هیبت در شیخ **شادی** نظر کردند حالت عجیبے در و افتاد و تغیر در وے پیدا شد آں قصاب
ازاں متحیر شد و توجه بحضرت **خواجه** کرد و تضرع گفت ایں چه واقعه است خواجه فرمودند از
سبب تو شده است بر تست که او را باصلاح آری قصاب گفت من چه کردم خواجه فرمودند
بسبب آنکه با تو بحث کرده است و خاطر تو از و خسته شد او را ایں حال واقع شد تا تو از و راضی
نخواهی شد او بحال نخواهد آمد قصاب گفت من از و راضی شدم خواجه فرمودند سر او را از زمین
بردار آں قصاب چناں کرد شیخ شادی چشم باز کرد و در حرکت آمد آں درویش قصاب
تضرع و زاری بسیار کرد تا حضرت خواجه شیخ شادی را عفو فرمودند و آں قصاب را از
نظر مبارک ایشاں احوال بزرگ پیدا شد و از دوستان حقیقی گشت **حکایت** کرد دانشمندے
اعنی حضرت مولانا **یعقوب چرخی** رحمه الله که از دوستان حضرت خواجه ما قدس سره بود
پیش ازاں که بحضرت **خواجه** پیوستگی شود و چنگ در دامن دولت ایشاں زنم محبت و عقیده
من بحضرت **خواجه** تمام بود و حالانکه بعد ازاں که از اکابر علماء فاخره بخارا اجازت فتوے
گرفتم و عزیمت کرده بودم که بوطن اصلی خود مراجعت نمایم روزے مر بخدمت خواجه ملاقات
شد تضرع و نیاز مندی بسیار کردم فرمودند ایں زماں که عزیمت کردی نزدیک ما آمدی گفتم
دوستدار خدمتم گفتند از چه جهت گفتم از آنکه شما بزرگید و مقبول همه **خواجه** گفتند دلیل بهتر ازیں
مے باید شاید که ایں قبول شیطانی باشد گفتم **حدیث** صحیح است هرگاه **حق** سبحانه ؛
بدوستے برگیرد دوستی اورا در دلهائے بندگان اندازد خواجه تبسم کردند و فرمودند ما مرید
عزیزانیم حال من ازیں اشرف ایشاں دیگر شد از جهت آنکه پیش ازیں ملاقات یک ماه بخواب
دیده بودم که مرا میگویند مرید عزیزاں شو و ایں خواب مرا فراموش شده بود و چوں خواجه ایں
سخن فرمودند مرا آں خواب یاد آمد بعده از حضرت **خواجه** التماس کردم که خاطرے با من داشته

خواجہ فرمودند از حضرت عزیزاں نیاز مندی خاطرے طلب کردہ است فرمودند در خاطر
مے گنجد چیزے با ما گذار کہ آں را ببینم تو یاد آئی حضرت خواجہ فرمودند ترا چیزے نیست
کہ نزدیک ما گذاری کلاہ مبارک خود را بامن دادند و فرمودند کہ ایں را نگاہداری ہرگاہ کہ ایں کلاہ
بینی ما را یاد کنی و چوں یاد کنی یاد آئی و فرمودند بہار دریں سفر مولانا تاج الدین دشت
کولک را دریابی کہ وے از اولیاء اللہ است بخاطر من آمد کہ ازیں راہ بطرف وطن خود
میروم بلخ کجا و دشت کولک کجا از بخارا بیروں آمدم و بطرف بلخ رواں شدم اتفاقاً مرا ضرورتے
پیش آمد کہ از بلخ بدشت کولک رفتم بعد از دو ماہ مرا آں اشارت حضرت خواجہ بخاطر آمد تعجب
بسیار کردم و بدریافت صحبت مولانا تاج الدین شتافتم و محبت من بحضرت خواجہ
قوی شد بعد ازاں بسببے واقع شد کہ بہ بخارا آمدم بملازمت حضرت خواجہ رفتم و ارادت
گفتم و مدتے در صحبت شریف ایشاں بودم و درآں زمان کہ داعیہ ارادت در من پیدا شد خواستم
بکلام اللہ فال گیرم در حقیقت ایں ارادت و طریقہ استقامت ایشاں چوں مصحف را کشادم
ایں آیہ برآمد کہ اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ بعد ازاں داعیہ ارادت زیادہ شد چوں
عزیمت کردم کہ بخدمت ایشاں روم مجذوبے بود مرا بوے اعتقادے بود بر سر راہ نشستہ
دیدم با وے گفتم بروم گفت برو و ایں مجذوب در پیش خود خطوط کشیدہ بود گفتم ایں خطہا
را شمار کنم اگر فرد بود دلالت بر حقیقت ایں داعیہ باشد کہ اللہ فرد یحب الفرد چوں شمار کردم
فرد بود بعد ازانکہ بصحبت شریف حضرت خواجہ مشرف گشتم ابتداءً دراں صحبت ایں فرمودند
کہ العلم علمان علمٌ ظاھریٌ علی لسان ابن آدم وھو حجۃٌ علیہ وعلمٌ باطنیٌ وھو النافع
وذالک علم الانبیاء والمرسلین گفتند علم دو است یکے علم است کہ ظاہر است بر
زبان ابن آدم و آں علم حجت است بر وے و دیگر علم است کہ پوشیدہ است از و آں علم است
کہ نافع است در دین و آں علم پیغمبران و رسولان است بعدہ فرمودند چوں بایں طایفہ
نشستہ شود باید کہ از سر صدق و عاد ہمت باشید زیرا کہ گفتہ اند اذا جلستم مع اخوان

الصدق فی السرّ هم بالصّدق فانهم جواسیس القلوب یدخلون فی قلوبکم وینظرون الی
همکم ونیاتکم وبعد چون محکم بعده فرمودند شب منتظر بم تا ازاں ارواح عزیزاں اشارت
چه شود تا بآں عمل کنیم با مامور بیم المامور معذور چوں شب گذشت بعد از ادائے فرض بامداد در
خلوت فرمودند مبارکباد ترا قبول کردند و فرمودند ما کسے را قبول نے کنیم اگر قبول مے کنیم زود
قبول نے کنیم تا ما ہر کس چوں آید و وقت چوں باشد بعده بیان سلسلهٔ خود کردند بحضرت
شیخ **یوسف** ہمدانی رحمہ اللہ رسانیدند و فرمودند روزے حضرت خواجه **عبدالخالق**
غجدوانی قدس سره بر استاد مولانا **صدرالدین** رحمه الله تفسیر مے خواندند باین آیه رسیدند
که ادعوا ربکم تضرعا وخفیة انه لا یحب المعتدین واز استاد خود پرسیدند که این خفیه که حضرت حق سبحانہ
فرموده است چه طریقه است اگر ذاکر بلند بخواند یا در مقام ذکر باعضا حرکت مخصوص مے کند
غیر واقف میشود و خفیه نمے ماند و اگر بدل میگوید الشیطان یجری فی عروق ابن ادم مجری الدم واقف میشود
استاد فرمودند این علم لدنی است اگر حق تعالے خواسته باشد از **اہل اللہ** کسے بتو رسد
و ترا تعلیم کند حضرت خواجه **عبدالخالق** رحمه الله متوجه مے بوده اند تا چندانکه مردے از
اہل اللہ بایشاں رسیده و وقوف عددے را بایشاں تلقین کرده حضرت خواجه ما قدس
سره میفرمودند که وقوف عددے اول خزینهٔ علم لدنی است بعده مرا بوقوف مشغول ساختند
و میفرمودند تا توانی عدد فرد را رعایت کن اشارت بآں خطوط فرد کردند که من دلیل بر
حقیقت داعیهٔ خود ساخته بودم ازاں اشارت ایشاں محبت و عقیدهٔ من ازانچه بود زیاده
شد **حکایت** کرده ہمیں دانشمند که چوں حضرت **خواجهٔ** ما قدس سره مرا بوقوف عددے
مشغول کردند در واقعه چناں دیدم که در آب صاف بزرگ افتاده ام بعد ازاں بحضرت خواجه
رفتم فرمودند واقعه ہمین دلیل قبول طاعت است پس دلیل این است که دل بواسطهٔ ذکر زنده
شده است سخن این خانواده است **بیت**

دل چو ماہی و ذکر چوں آب است　　زنده دلها بذکر رب الارباب است

در کتاب مرصاد العباد شیخ **نجم الدین** رازی رحمه الله آورده اند که روزے درویشے بحضرت
شیخ **یوسف** همدانی قدس سره آمد و گفت ایں زمان نزدیک **شیخ احمد غزالی** قدس سره
بودم بر سفره با درویشان طعام میخوردم زمانے او را غیبتے واقع شد بعده چنیں فرمودند که ایں
ساعت حضرت پیغمبر را صلی الله علیه وسلم دیدم که آمدند و لقمه در دهان من نهادند شیخ یوسف
همدانی قدس سره فرمودند تلک خیالات تربی بها اطفال الطریقه **حکایت** کرد درویشے که
شبے مشوش حال بودم و ذوق خود را هیچ نیافتم چوں بامداد شد بحضرت **خواجه** قدس سره
رفتم فرمودند روزے بصحبت درویشے رسیدم ساعتے گذشت دراں صحبت یکے از متابعان
پهلوان محمود قدس سره در آمد و متابع پهلوان محمود درمے از کفش بیروں آورد و در
نظر آں درویش بنهاد فرمود که یک نکتۀ دنیاوی را که خوار مے باید داشت دیدۀ نکتۀ دیگر
که نام رسول الله صلی الله علیه وسلم بر درهم نقش مے کنند ندیدۀ آں دانشمند گفت
از اں قصه که حضرت خواجه فرمودند خاطر من نگراں شد چوں بمنزل رسیدم تفحص کردم
و در پاپان قدم چند درمے بوده است بدانستم که پریشان حالے من از اں بوده است۔
حکایت کرد درویشے که حضرت خواجۀ ما قدس سره روزے رومال بر دوش مبارک
خود انداخته بودند بر خاطر من گذشت که ایں طریقه طرفه است در حال خواجه بدیگرے متوجه
شدند و فرمودند کسے با یکے خصومتے کرده است و حق در طرف آں فلانست میخواهم که ایشانرا
باهم صفا دهم و ایں رومال را هم باو دهم ایں بجهت خود نکرده ام **حکایت** کرد درویشے که
روزے مرا با اهل خود رنجشے شده بود و اندک فرصتے با او باز صفا کردم چوں بحضرت خواجه قدس
سره رسیدم فرمودند با جماعت زنان حسن معاشرت مے باید کرد من در باطن خود گفتم که بافلان
کس میگویند در حال حضرت خواجه فرمودند که حضرت خواجه محمد بابا میفرمودند که اینکس
کس مے باید که بطرف شما خود کشند باز در خاطر من گذشت که اندک خصومت بود و زود صفا کردم
حضرت **خواجه** فرمودند تا امکانست رعایت مے باید کرد قصه حضرت **رسالت**

علیہ الصلوٰۃ والسلام را شنیدہ اند کہ سوئے کنیزے بدست مبارک خود گرفتہ تا او بر سر خود آب ریخت
و مہیا دہ غسل آورد این ہمہ از برائے رعایت خواتین است حکایت کردند کہ روزے حضرت
خواجہ بہ نسف رفتہ بودند بعد از گفتند بطریق معہود بخاطر من گذشت کہ چہ خوش بودے
اگر در نسف بودمے تا وعظ ایشان را شنودمے بعد ازیں خاطر بچند روز بحضرت خواجہ رفتم چوں
بہ قصر عارفان رسیدم بآں باغ کہ حضرت خواجہ بودند بر در باغ اندکے توقف کردم حضرت خواجہ
بیروں آمدند بایں فقیر التفات کردند بعد ازاں خطبہ وعظ خواندند و ایں حدیث را روایت
نمودند الفقراء الصبراء ہم جلساء اللہ تعالیٰ یوم القیمۃ ای المقربون غایۃ القرب و فرمودند کہ شیخ احمد جام
قدس سرہ فرمودہ اند فقر بر دو نوع است فقر اختیاری و فقر اضطراری فقر اضطراری بہتر از فقر
اختیاری است اختیار حق است بنسبت بندہ و دراں وعظ ایں فقیر را وعدہ فرمودند بہ نسبت فقر
و صبر حکایت کرد درویشے کہ روزے بصحبت شریف حضرت خواجہ رسیدم لحظہ گذشت چناں
دانستم کہ آں نسبتے و صفتے کہ از برکت نظر حضرت خواجہ بمن رسیدہ بود ہیچ نماند در خاطر من آمد کہ
مگر آں معنی را حضرت خواجہ از من باز گرفتند دریں حال خواجہ بدرویشے متوجہ شدند و فرمودند
ما ہر چہ دادیم از آں شماست اما صید کلب غیر معلم حرام است نے شاید خوردن حکایت کرد درویشے
کہ یکبار حضرت خواجہ ما قدس سرہ از من رنجیدہ بودند و مقدار دو ہفتہ بملازمت حضرت خواجہ
نے توانستم رفتن و دریں مدت در قبض و اندوہ بودم بحکم ضاقت علیہم الارض بما رحبت زمین
فراخ بر من تنگ شدہ بود آخر عنایتے رسید از حق تعالیٰ ہمت و باز گشت کردم و ارواح بسیاری
از مشائخ را و روح آں درویش را کہ دراں نزدیک فوت شدہ بود شفیع آوردم چوں بامداد شد
مراد عیہ آں شد کہ بحضرت خواجہ روم چوں رفتم و سلام گفتم حضرت خواجہ تلقی بعنایت کردند بیکے
از درویشاں را مخاطب ساختند و گفتند کہ ما از تو رنجیدہ بودیم و ترا از خاطر بیروں کردہ اما
چوں امشب ارواح بزرگان دین و روح آں درویش متبع را کہ دریں نزدیک فوت شدہ را
شفیع آوردی ترا بخشیدیم و قبول کردیم بعدہ آں درویش گفت چوں طریقۂ حضرت ایشاں در

متابعت سنت بر کمال بود مرا نیز ازاں آگاہ کردند کہ فلاں مبتدع بودہ ہست و ذرہ از تربیت وشفقت فرو نگذاشتند **حکایت** کردند دراں فرصت کہ آں لشکر عظیم از طرف دشت قپچاق بنجارا آمد و آں چنداں خلق در حصار ہلاک شدند و خرابی چارپایاں و سقط شدن را خود اندازہ نبود درویشے بود از جملہ دوستان حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ فراخ شاخے بود و در آں بلا از لاغری و بے قوتی از جائے خود برنمی توانست خاستن ماندہ بود روزے حضرت **خواجہ** ازاں موضع گذر کردند آں درویش را گفتند فراخ شاخ را تربیت کن آں درویش گفت تربیت تا کے کنم نمیدانم کہ ایں بلا کے دفعہ خواہد شد خواجہ فرمودند دہ روز دیگر ایں فراخ شاخ را تربیت کن آں دانشمند گفت کہ من حساب کردم از برکت نفس مبارک خواجہ روز دہم آں بلا از اہل بخارا دفعہ شد واہل اسلام ازاں درماندگی خلاص یافتند **حکایت** کرد درویشے کہ در ہمیں ایام فتنہ و اضطرار اہل حصار بخارا حاکمے کہ ضبط احوال حصار و تدبیر دفعہ ظالمان دیگر میکرد جمعے از خواص خود را بحضرت **خواجہ** فرستاد کہ ما بکلی از حرب و کار تدبیر حصار عاجز شدیم دیگر از ما کارے نمی آید ہر کفایتے و کشادی و نجاتے کہ ہست از حضرت شما ست خلاصی اہل اسلام از شر ایں ظالمان اگر خواہد بود از برکت دعائے شما و درخواست شما خواہد بود دوقت دستگیریست حضرت **خواجہ** فرمودند ما نیز امشب پالہنگ در گردن اندازیم و از حضرت حق جل قدرہ درخواہیم باشد کہ کشایشے پدید آید چوں بامداد شد خواجہ فرمودند کہ بشارت شد کہ بعد از شش روز ایں بلا دفعہ خواہد شد ایں بشارت را نزدیک آں حاکم **حصار** فرستادہ اند اہل بخارا شادمان شدند والحق چناں شد کہ فرمودہ بودند بعد از شش روز دیگر آں ظالمان از گرد حصار بخارا بتعجیل رفتند و آں مسلمانان ازیں بلیہ نجات یافتند **حکایت** کرد درویشے کہ در ہمیں حال درماندگی خلق بخارا حضرت **خواجہ** فرمودند کہ راہگذر ما را خراب مدارید کہ قدمہائے من خراب میشود و جامہ ہائے نماز میشود تا بجہت آں دعا کنم تا حضرت **حق** تبارک وتعالیٰ شما را ازیں بلا نجات دہد شبانگاہ ہمانروز بود کہ فرمودند امشب آں شب است کہ داغ در گردن اندازیم و درخواست کنیم و چوں بامداد شد

آن ظالمان از گرد حصار بخارا بزودی رفتند و اهل بخارا خلاص یافتند **حکایت** کرد درویشے
که پیش از آنکه بشرف صحبت حضرت خواجه قدس الله سره برسم ملازمت خدمت سید **امیر کلال**
نور الله مرقده میکردم چنانکه وظیفه و طریقهٔ ایشان ذکر جهر بود در بعضے اوقات متابعت آن
می نمودم و دران فرصت مرا بر خاتونے تعلق شده بود و خود را بر صفت پریخوانان میکردم
و چشم می پوشیدم و میگفتم ارواح چنین میگویند و سخنان بے فائده میگفتم روزے حضرت
خواجه ما بمنزل سید **امیر کلال** آمده بودند و اتفاقاً آن شام وظیفهٔ ذکر جهر خدمت
امیر بود چون بذکر جهر مشغول شدند خواجه زود از ان منزل بیرون آمدند و بمنزل امیر برهان الدین
که فرزند امیر کلال بودند رفتند و من نیز در عقب خواجه رفتم بقصد آنکه ایشان را گویم که چرا از وقت
ذکر نکردید چون بمنزل امیر برهان الدین رسیدند خواجه روے بمن کردند و گفتند ترا باین چه
کار اگر ازین درویش عزیز شرم نمیداری از حضرت حقتعالے و تقدس نیز شرم نمیداری میگوی
که ارواح چنین میگویند چرا نمیگوئی که بر فلان خاتون عاشق شده ام و تعلق دارم و ازین
سخنان ایشان حال من دیگر شد زود دامن مبارک خواجه را گرفتم یافتم آنچه میجستم خواجه
دست مبارک خود را بمن رسانیدند بیخود شدم و چون بحال خود باز آمدم بخدمت **خواجه**
متعلق شدم و در ملازمت ایشان می بودم بعده این قصه بسمع مبارک سید امیر کلال رسید
از حضرت **خواجه** شکایت کردند که فرزند من امیر برهان را و درویش دیگر نیز را بخود متعلق
گردانیده اند و چون شکایت امیر بسمع مبارک خواجه رسید مرا و امیر برهان را از صحبت خود را
ندند نعوذ بالله از من چه عمل ناپسندیده بود که در وجود آمد که خلاف رضاے حق بود و مدتے
برین گذشت روزے مرا بحضرت خواجه ملاقات شد گفتند اے بے سعادت این
چه حالت است ترا اندک آشنا کرده بودیم بحق تعالے باز در گمراهی افتادی گفتم سبب
خرابی نزدیک شما معلوم است فرمودند احوال اول و آخر خود را بحضرت امیر سید کلال
بگو و باز نمائی که ما را آشنا کرده بودند ما را منع کردید بران اشارت **خواجه** بخدمت سید امیر کلال

نتم و حال خود را گفتم دراں زمان خلق بسیار حاضر بودند امیر فرمودند هر کجا مقصود تو کفایت میشود برو بر فور بحضرت خواجه آمدم و باز بسعادت ہدایت رسیدم حکایت کردند از ہمین درویش کہ گفت امیر برہان را نیز خواجہ تربیت میفرمودند او برمن سابق بود هر گاه کہ مرا با وملاقات میشد احوال باطنی مرا غارت میکرد و مرا عریان مے ساخت باخود تامل کردم واجب آں نمود کہ احوال بحضرت خواجہ عرض کنم روزے باین عزیمت بحضرت خواجہ رسیدم فرمودند شکایت آمدۂ گفتم بلے فرمودند دراں زمان کہ امیر برہان بتو توجہ مینماید بگو من نلبستم ایشان را بعدہ چوں باو رسیدم خواست کہ بہمان طریقہ بمن مشغول گردد گفتم من نبستم ایشان را اشارت بحضرت خواجہ کردم حالش دیگر شد و ہوش از و زایل گشت و من بعد ہرگز نتوانست کہ بطریق گذشتہ در من تصرف کند حکایت کردند کہ بر زبان حضرت خواجہ ما قدس سرہ بنسبت بیان آں حال کہ میان ایشان و خدمت سید امیر کلال نور اللہ مرقدہٗ این سخن بسیار میگذشت در حضور و غیبت ایشان چوں مرغ روحانیت طالب از بیضۂ بشریت بواسطۂ تربیت صاحب دولتے بیروں آمد بعد ازاں پرواز گاہ آں مرغ را جز حضرت الٰہی دیگر نمیداند قد علم کل اناس مشربہم حکایت کردند کہ در مرض اخیر خدمت سید امیر کلال قدس سرہ اصحاب را بمتابعت حضرت خواجہ ما قدس سرہ اشارت فرمودند بنا بر صحت حال ایشاں در آنچہ بر ایشاں گذشت اصحاب از خدمت سید امیر کلال سوال کردند کہ ایشاں در ذکر جہر متابعت شما نکردند امیر فرمودند عمل ایشاں بہ از دیگران است آنچہ بر ایشاں میگذرانند بنا بر حکمتے است سخن خلفاے خانوادۂ خواجگان است قدست اسرارہم اگر تو را بیروں آوردند ستر من و اگر از خود بیروں آمدہ بتر من چنانکہ گفتہ است قطعہ

بیکے ہست عشق لیکن ہر صورتے نماید ... دیں احوال خسی را دو چار مے نماید

صدیق با محمد در ہفتم آسمانست ... ہر چند او بظاہر در غار مے نماید

و صاحب مرصاد رحمہ اللہ در تفسیر او کہ مسمی بحر الحقایق است در معنی این آیت قل فاتوا

بکتاب من حسبنا اللہ ہو اہدیٰ منہما اتبعہ ان کنتم صادقین بصحت مثل این حال است بہ نسبت
صادقان اہل طلب اشارت فرمودند واللہ سبحانہ یقول الحق وہو یہدی السبیل
حکایت کرد درویشے کہ خواجہ ما قدس سرہ مرا بشغلے بطرفے فرستادند و اتفاقاً ہوا گرم
بود در وقت مرجعت در سایہ درختے نشستم و بر درخت تکیہ کردم و بخواب رفتم حضرت **خواجہ** را
دیدم عصائے بزرگ در دستِ مبارکِ ایشان قصد من کردند و فرمودند این چہ جائے خواب است
برخیز من از ہیبت آں خواب برخاستم دیدم کہ دو گرگ بر بالائے سر من ایستادہ اند زود برخاستم
و متوجہ قصر **عارفان** شدم چوں نزدیک رسیدم خواجہ بر سر راہ ایستادہ بودند فرمودند کسے
در چناں موضع تکیہ کند **حکایت** کردند از مولانا **عارف** کہ از خلفائے سید **امیر کلال**
بودند رحمہ اللہ کہ فرمودہ اند دراں فرصت کہ از عیادتِ خواجہ **بہاء الدین** قدس سرہ
بطرف شہر بخارا میرفتم جمعی از درویشانِ بخارا دراں راہ نیز بودند دراں میاں یکے ایشانرا
نفی کرد و او را منع کردیم کہ تو ایشاں را نمے شناسی در حق **اولیاء اللہ** گمان بد نمے تواں برد
و بے ادبی نمے باید کرد آنکس ہمچناں نفی میکرد دریں حال زنبورے از ہوا بدہان او در آمد
و دہان او را افگار کرد چنانچہ بدرد عظیم مبتلا شد و بے آرام گشت ہمہ درویشان او را گفتند کہ
بواسطۂ بے ادبی بتو ایں رسید آنکس بسیار گریست و توبہ و انابت کرد جماعت حاضران از ایں
حال در تعجب شدند **حکایت** کرد درویشے کہ روزے جمعی از درویشان در حضور حضرت
خواجہ ما قدس سرہ کباب میکردند من بے ادبی کردم و دزدیدہ پارۂ کباب خوردم چوں کباب
را پیش خواجہ حاضر آوردند چنانکہ طریقۂ ایشاں بود کہ بر متابعت سنتِ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
کسانے را کہ بخدمت پختن طعام و سفرہ مشغول بودندے ہر کسے را لقمہ دادندے ہر کس از ایشان
را لقمہ دادند و مرا ندادند مرا در خاطر گذشت کہ چرا مرا لقمہ ندادند حضرت خواجہ توجہ بمن کردند و
فرمودند کباب دزدیدہ خوردن و طمع لقمۂ ما نیز کردن بیرون راہ است **حکایت** کرد درویش
غدیوتی کہ حال من ایں بود کہ مقدار دہ فرزند از من فوت شدہ بود از حضرت **خواجہ** التماس

کردم که فرزندے ندارم امید دارم کہ از برکت دعائے شما حضرت حق سبحانہ مرا فرزندے
بدہد و اورا حیات بسیار باشد حضرت خواجہ فرمودند درخواستم از لطف الٰہی نومید نیستم بعدہ از برکت
دعائے ایشان مرا دخترے شد چند روزے گذشتہ بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند
جان را جان میباید داد برہ بحضرت ایشان بردم آں فرزند صحت یافت و عمر دراز یافت
ایں ضعیف ایں قصہ را از اں درویش شنیدم بعد از ولادت آں فرزند او بچندیں سال بود
وہنوز در حیات بود **حکایت** کرد ہمیں درویش کہ بار دیگر بحضرت خواجہ قدس سرہ
رفتم و التماس دعاے کردم بجہت پسر قبول فرمودند و مرا پسرے شد از برکت دعاے ایشان
بجہت پیراہن او نزد ایشان رفتم فرمودند تو برو و پیراہن نفرستادند و آں پسر فوت شد
چوں بحضرت ایشاں ملاقات شد فرمودند از ما دعاے پسر درخواست کردی پسر شد اما
امید است کہ حق تعالےٰ ترا بدعاے درویشان دو پسر دہد و ایں دو پسر پسندکن باشد کہ
ایشاں را حیات بسیار باشد بعدہ از برکت دعائے حضرت خواجہ مرا پسرے شد قدرےنے
گذشت بیمار شد بحضرت خواجہ رفتم فرمودند او فرزند ماست ترا بار نجوری او چہ کار بسیار بیمار
بیمار شود باز صحت یابد بعدہ باز مرا پسرے شد دراں فرصت کہ ایں ضعیف در عنایت آثار
لطف الٰہی را در قلم مے آورد آں درویش با آں دو پسر خود دراں مجلس حاضر بود
حکایت کرد درویشے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قصر عارفان
در نماز شام و خفتن مرا امامت فرمودند و در زمان استقبال قبلہ فرمودند کہ بطرف چپ محراب
متوجہ مے باید بود و دریں معنی مبالغت نمودند بعد از نماز در خاطر من گذشت کہ من ہمہ
روز بکار زراعت مشغول بودم و ماندہ شدہ مرا ایں سخنان چہ کار آید چوں شب بخواب
رفتم حضرت خواجہ کعبہ را معاینہ نمودند و فرمودند بنا و دان کعبہ نظر کن کہ ہرگاہ بطرف
چپ محراب ایں مسجد متوجہ مے باشی قبلۂ تو ہست مقابل ناودان کعبہ خواہد بود بامداد چوں
بمسجد حاضر شدم در عقب خواجہ نماز بامداد گذاردم روئے بامن کردند و گفتند ایں درویش

تمنیت که در صحبت ماست او را بگویم که در وقت سنتیان متوجه بطرف چپ محراب باش میگوید که من مانده شده ام ازین سخنان بچه کار
آید شب مرا مشغول بایست شد تا وکعبه معاینه دیدار یقین حاصل شد که بطرف چپ محراب متوجه میبایست شد حکایت کردند
خدمت مولانا حافظی بخاری یعنی حضرت خواجه محمد پارسا که اورع زمان و تذکرهٔ خانوادهٔ خواجگان اند قدس الله اسرارهم که روزی گفتند
که عم من مولانا حسام الدین خواجه یوسف رحمه الله که از خواص یاریافتگان صحبت شریف
خواجهٔ ما بودند قدس الله سره در باغ خود در سفید مون بودند و اتفاقاً تابستان بود و
هوا در غایت حرارت حضرت خواجه در نیم روزے از شهر بخارا به سفید مون آمدند و عم من خواجه
یوسف بمقدم شریف ایشان قوی شادمان شدند دران مجلس حضرت خواجه متوجه بخواجه
یوسف شدند و فرمودند درین وقت بجهت آن آمدیم که ما را خبر کردند که درین نزدیک شما را ازین
عالم نقل مے باید کرد و فرمودند بعد از شما او خواهد بود بشارت باین ضعیف کردند و فرمودند این
باغ و منزل شما بفرزندان برادر شما خواجه یحیی انتقال خواهد کرد و حال آنکه خواجه یحیی در قید حیات
بودند خواجه یوسف از آن اعلام حضرت خواجه گران خاطر شدند و آثار حزن در ایشان ظاهر
شد حضرت خواجه فرمودند اندوه فایده نمے کند خوشحال مے باید بود و صفت بسط در حضرت
خواجه پیدا آمد بطریق مسارت بخواجه یوسف سخنان بسیار گفتند در لحظهٔ آنچنان صفت حزن
خواجه یوسف بصفت بشاشت متبدل گشت و تبسم بسیار کردند و بحکم المؤمنُ حیٌّ فی الدارین
نگران حیات آن عالم شدند بعده خواجه فرمودند که من درین هوائے گرم بجهت این سخن
آمده بودم و در همان ساعت بطرف شهر بخارا رفتند آینده با اندک فرصتے آن قصه واقع
شد که جماعتے که صورت تغلب داشتند بسلطان روزگار بیرون آمدند و عوام شهر بخارا با ایشان
موافقت نمودند و آن فتنهٔ عظیم و خرابی بسیار پیدا آمد و بلیتیں شهر بخارا را سوختند و دران اثنا
خواجه یوسف بسعادت شهادت رسیدند و مر آن اعلام حضرت خواجه متحقق گشت و بعد از
مدتے نیز عم من خواجه یحیی فوت شدند و آن باغ سفید مون و آن منازل خواجه یوسف
تمام بفرزندان خواجه یحیی انتقال کرد و جمیع آن سخنان حضرت خواجه بظهور آمد و سبب مزید یقین

من شد حکایت کردند کہ بعد ازیں قصہ باغ سفید مول بعضے از حکام و روسائے شہر بخارا اتفاق کردند کہ بسلطان روزگار بیروں آیند خدمت خواجہ یوسف را باجمعی از اہل اتفاق بحضرت خواجہ قدس سرہ فرستادند کہ عزیمت ما دریں کار رفع شر ظلم طلمہ ہست از اہل اسلام توقع از حضرت خواجہ آنست کہ دریں کار با ما موافقت فرمایند خواجہ فرمودند از فقیری چہ آید و آن جمع ہیچاں درخواست میکردند خواجہ بنوعے آں جمع را عذر خواستند و بعدہ فرمودند کہ ایں جمع را دریں کار اخلاصے نیست و ایں فتنہ عظیم است ایں شہر را خواہند بسبب ایں جماعت سوختن از ما موافقت مے طلبند اگرچہ بظاہر موافقت نمائیم اما پیش ما معلوم است و درویشان کہ در آں زمان در صحبت خواجہ حاضر بودند چنیں تقریر کردند کہ حضرت خواجہ را از آمدن خواجہ یوسف با آں جمع دشوار آمد و در آخر آنچنانکہ بر لفظ مبارک ایشاں گذشتہ بود بظہور آمد شہر بخارا را سوختند و آں چنداں خرابی باہل بخارا راہ یافت حکایت کردند درویشے کہ در قرشی بودم در خلوتے با جماعتے رفض کردم و فوطۂ نیکی داشتم بقوال دادم بعدہ بمہمے از خانہ بیروں آمدم دراں حال حضرت خواجہ قدس سرہ از طرف کش رسیدند و اتفاقاً ہیچکس از قرشی از درویشان پیش از من بخدمت ایشاں ملاقات نکردہ بود و بر حضرت ایشاں سلام کردم جواب سلام باز نفرمودند چوں بمنزل رسیدند ہیچکس نیز التفات نکردند و در خلوت با من چنیں گفتند کہ ہر شفقتے کہ کردہ شود مے باید کہ با فقیر خویش کردہ شود و اشارت بقصۂ فقیر کردند بجہت فوطہ و فرمودند در طریقۂ ما ذکر جہر و رفض نیست از آں اشارت ایشاں حال بر من دیگر شد بعدہ مرا مدتے در صحبت شریف خود راہ ندادند آخر الامر تا جمعے از درویشان مرا در حضرت خواجہ شفاعت نکردند مرا بخود راہ ندادند و سر رشتۂ نسبت خود را نیافتم حکایت کرد درویشے کہ من در موضعے ساکن بودم کہ نزدیک بود بقصر عارفان و گاہ گاہ بقصابے مشغول مے بودم و دراں موضع عزیزے رمۂ گوسفندے داشت روزے حضرت خواجہ قدس سرہ مرا گوسفندے دادند کہ نگاہدار و من ایں گوسفند را در رمۂ آں عزیز گذاشتم بعد از فرجتے مرا فرمودند کہ آں گوسفند ما را

قصابے کن ومن دراں کار تاخیر کردم روز دیگر مرا و آں عزیز را طلبیدند و متوجہ باو شدند
فرمودند احوال شب ما را بگوے آں عزیز گفت شب در رمہ چہار صد گوسفند من دزد در آمدہ
است و آں یک گوسفند خواجہ را بردہ است درویش قصاب گفت من ازاں واقعہ در خجالت
شدم بجہت آنکہ در بشارتِ خواجہ تقصیر کردم زود قیمتِ آں گوسفند را بطریق تضرع بحضرتِ
خواجہ بردم و گفتم غرامتِ ایں بر من است گناہ من کردہ ام خواجہ فرمودند ایں وجہ را من قبول نکنم
بسبب آنکہ دوش بحضرت حق تعالے عرضہ داشتہ ام کہ آں گوسفند من فدائے راہ تو باد و
عوض آں گوسفند دہ گوسفند خواستہ ام بعدہ من و آں عزیز منتظرِ آں نفس بودیم در ہماں روز وقت نماز دیگر
درویشاں خواجہ از طرف نسف آمدند و دہ گوسفند آوردند محبت من بحضرت ایشاں زیادہ شد
و آں عزیز از جملۂ محبان ایشاں شد **حکایت** کرد ایں درویش کہ فصل زمستان بود و ہوا
بغایت سرد بود شبے بر من غسل واجب شد بسبب مانع قوی کہ واقع شد نتوانستم کہ آب گرم
سازم و غسل آرم و نماز بامداد گذارم از حد بیروں در بار شدم دریں حال حضرت خواجہ بخانۂ من رسیدند
بر حضرت خواجہ سلام کردم فرمودند مرا کہ فلاں شخص سخت مکدر شدہ از غایت دہشت و بیخودی بر
زبان من سخنے گذشت حضرت خواجہ فرمودند کہ با من منکر میشوی بر تو غسل واجب شدہ
است و عظیم تقصیر کردہ و نماز بامداد بر تو فوت شدہ است و ایں زمان میگوئی کہ مکدر نیستم خجالت
من ازاں قوی بسیار شد و حس و حرکت در من ہیچ نماند والحق مشاہدہ ایں واقعہ موجب مزید
یقین و محبت من شد بحضرت خواجہ **حکایت** کرد درویشے کہ دراں فرصت کہ حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ در خراسان بودند روزے از طوس بطرف مشہد میرفتند در راہ سوارے
پیش آمد و از مرکب پیادہ شد و خدمت کردہ و چند دینارے بحضرت خواجہ آورد و نیاز مندی
بسیار نمود خواجہ فرمودند کہ ازیں عدلے بوئے نیاز مے آید صورت حال را باز نمائی سوار
گفت سہ ماہ است کہ ہفت شتر من غائب شدہ است خواجہ فرمودند عدلے را بر گیر و فتیکہ شتران
بتو رسند ما آں عدلے را بگیریم آنگاہ فرمودند زود خواہی یافت بعد از اندک فرصت مدت آں

سوار آمده گفت شتراں را یافتم از برکت نفس شما و از جملهٔ محبان شد **حکایت** کردند کہ
حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ روزے در غدیوت بودند شیخ شادی بحضرت خواجہ رسید
تو می در بسط و سرور خواجہ فرمودند خوشحالے داری خدمت کرد و گفت از برکتِ دریافتِ
قدوم شریف حضرت خواجہ است خواجہ فرمودند ایں بسط نواز ما نیست خواجہ ایں فرمودند
و شیخ شادی را بکارے فرستادند چوں از پیشِ حضرت خواجہ بیروں آمدند خواجہ فرمودند ایں
بسط شادی از حق است در راہ چند تنگۂ زر یافتہ است و بداں التفات نکردہ است بعد
ازاں موشیخ شادی آمد خواجہ از وے پرسیدند چہ عمل از تو در وجود آمدہ است شیخ شادی گفت
در خدمت شما مے آمدم چند تنگہ زر دیدم در خاطر من آمد کہ اینہا را از نظر خلق بردارم باز استغفار
کردم و گفتم مرا ایں چہ کار است مصلحت آنست کہ بہیچ وجہ بایں چیز التفات نکنم چوں سہ قدم
گذشتم در من ایں صفت پیدا شد خواجہ فرمودند ہر کہ حق را بر غیر حق گزیند کمینہ سعادت
او ایں باشد **حکایت** کرد درویشے کہ سبب محبتِ من بحضرت **خواجہ** قدس سرہ آں بود
کہ من در سمرقند مے بودم و صفتِ بزرگے احوال و کرامات و مقامات خواجہ را از صادر و وارد
بسیار مے شنیدم داعیہ در من پیدا شد کہ در بخارا روم و چنگ در ذیل سعادتِ ایشاں زنم
چوں عزیمت کردم والدۂ من مرا چہار دینار عدلی داد و گفت شاید کہ ترا بکار آید چوں بخارا
رسیدم بصحبت شریف حضرتِ خواجہ مشرف شدم بعدہ از درویشان ایشاں درخواست کردم
کہ از حضرت خواجہ درخواہید تا مرا بہ بندگی قبول فرمایند و از راہ صدق طلب نیازمندی بسیار
پیش آوردم آں درویشان حال مرا در حضرت خواجہ عرضہ داشتند خواجہ از احوال گذشتۂ من
پرسیدند آنگاہ فرمودند معاملت مے باید تا ترا قبول کنیم من گفتم چیزے از دنیا ندارم خواجہ فرمودند
بے ایں ترا قبول نمے کنیم و من ہماں افلاس خود را عرض میکردم و در آں زمان جمعی از درویشان
حاضر بودند خواجہ متوجہ درویشاں شدند و فرمودند چہار دینار عدلی دارد کہ در فلان موضع از
ثیلو جامہ گرفتہ خود نہادہ است او چوں میگوید کہ چیزے ندارم من چوں اشراف حضرت خواجہ

مشاہدہ کردم حالم دیگر شد زود آں چہار دینار در حضور ایشاں آوردم وگذشتم وخواجہ آں را قبول نکردند وراں جمع کودکے بود ایستادہ اشارت فرمودند کہ ایں عدلے را باو دہد. بنابر اشارت ایشاں چوں عدلی را دادہ شد درحال چوں کلوخ آں عدلی بطرفے انداخت من شرمسار وخجل شدم بعدہ حضرت خواجہ ازاں دہ بطرف غدیوت رفتند ودرانجا صحبت عظیم شد انجا بزرگ اصحاب حاضر بودند بجہت من از خواجہ درخواست کردند اتفاقاً دراں صحبت کودکے بود حضرت خواجہ باز فرمودند کہ آں عدلی را بایں کودک بدہ او نیز بہماں صفت آں عدلی را انداخت باز خجالت من زیادہ شد وبغایت نومید گشتم اصحاب از جہت من عذر بسیار خواستند **خواجہ** فرمودند صفتِ بخل بسیار بغایت مذموم است خاصہ درراہِ حق **مصرعہ**

کمتریں چیز نے دریں رہ سرِ بود

درم ودینار را اینجا چہ قدر آنگاہ لطف نمودند ومرا بہ بندگی قبول کردند **حکایت** کرد درویشیکہ مرا بایکے نزاعے شدہ بود وخاطر او از من خستہ گشتہ اتفاقاً من در ولایت **نسف** بودم بعد از چند روز مرا عزیمت شد کہ بطرف **بخارا** رفتم چوں بحضرت خواجہ ملاقات کردم با من ہیچ التفات نکردند ہر چند تدبیر کردم وکبار اصحاب را شفیع آوردم مرا قبول نکردند اما ایں مقدار سخن فرمودند کہ تا من ازیں بخارا بہ نسف نخواہم رفت وآنکس کہ تو با او نزاع کردہ وخاطرش از تو خستہ شدہ است عذر نخواہم خواست سلام ترا علیک نخواہم گفت چند روز در **بخارا** بودیم وبضرورت بطرف نسف باندوہ وبار وقبض عظیم متوجہ شدم ودایم منتظر قدوم حضرت **خواجہ** مے بودم بعد ازاں خواجہ لطف نمودند واز بخارا بہ نسف آمدند چوں دراں موضع کہ من درانجا ساکن مے بودم رسیدند بہیچ چیز وبہیچکس مشغول نشدند درحال بمنزل آنکس کہ من با او نزاع کردہ بودم رفتند وروئے مبارک خود را بر آستانۂ آنکس مالیدند وعذر بسیار خواستند وذکر من کردند وفرمودند ایں گناہ او نکردہ است من کردہ ام آنکس از حال خود رفت اضطراب وگریہ بسیار کرد بعد ازاں از من عفو کردند واز تائباں ومحباں حضرت خواجہ شدند

وآں خلق سعی جمیل ایشاں وآمدن ایشاں از بخارا به نسف بجہت رفع آزار خاطر مشد شئے
دراں ولایت مشہور شد وسبب محبت جمعی شد بحضرت ایشاں **حکایت** کرد ہمیں درویش
که دریک فرصت که در ولایت نسف بسیار بے آبے شد ہمه زراعت خراب شد اصحاب
خواجه قدس سرہ در نسف بسیار بودند بواسطه بے آبے مرا بحضرت خواجه بخارا فرستادند چوں
بحضرت خواجه ملاقات کردم فرمودند اصحاب نسف خوشند مرا بجہت آب فرستادند وبر لفظ
مبارک ایشاں گذشت که ایں بار شمارا از ینجا آب فرستیم ومرا فرمودند توقف کن زمانے گذشت
باران باریدن گرفت وہر ساعت بقوت تر میشد آں روز بارید وروز دیگر مرا اجازت فرمودند
ہمچناں باران مے بارید تا بنسف رسیدم دراں سه شباں روز متصل باران مے بارید واز
برکت **حضرت** خواجه ہمه ولایت نسف سیراب شد **حکایت** کرد درویشے که روزے
حضرت **خواجه** ما قدس سرہ با جمعی از درویشان در حمام بودند وبعضے قدم مبارک ایشانرا
مے مالیدند ومن در مقابله ایشاں نشسته بودم دریں اثنا یکے را از مردم حمام داعیه پیدا شد که بر
قدم مبارک حضرت خواجه آب ریزد پیش ازانکه قدم مبارک ایشاں را بسعادت آب ریختن
مشرف گردد برقدم من بوسه داد انگاه برقدم حضرت خواجه آب ریخت من ازعمل او خجل شدم
حضرت خواجه آں حالت را بنور فراست معلوم کردند وبلطف مرا از بار خجالت بیروں آوردند
وچنیں فرمودند که آنکس که نیاز مند بود از در نیاز در آمد چوں از ما خوردتر بودی از در تو درآمد
حکایت کرد ہمیں درویش که در غدیوت بودم واز برکت شیخ **شادی** بصحبت حضرت
خواجه قدس سرہ مشرف مے گشتم وشیخ شادی نصیحت بسیار میفرمودند که ہر طرف که حضرت خواجه
باشند مے باید که وقت استراحت ہمه ما قدم دراز نکنیم روزے در تابستان مرا اتفاق افتاد که
از غدیوت بقصر عارفاں بحضرت **خواجه** روم ودر راه در گرم گاه در سایه درختے تکیه کردم ودوپا
پائے مرا جانورے گزید وبغایت متألم گشتم باز تکیه کردم کرۃ سوم نیز ایں حال واقع شد در تأمل شدم که این چه حالتست
آں نصیحت شیخ شادی مرا یاد آمد چوں نظر کردم پائے من بطرف قصر عارفاں بود وچوں تفحص کردم خواجه آنجا بودند دانستم

کہ ایں تادیب مرا ازیں جہت بودہ است حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطار اللہ تربتہ کہ روزے در فصل زمستان حضرت خواجہ ما قدس سرہ درویش امیر حسین را فرمودند کہ ہیزم بسیارے جمع مے باید کرد چوں آں مقدار ہیزم کہ اشارت ایشاں بود جمع شد روز دیگر برف عظیم آمد تا چہل روز برف متعاقب بارید دو ر چناں حال حضرت خواجہ بطرف خوارزم متوجہ شدند و شیخ شادی در قدم ایشاں بود چوں بکنار آب حرام کام رسیدند حضرت خواجہ شیخ شادی را فرمودند قدم بر آب مے باید نہاد و گذشت شیخ شادی توقف کرد بکرر فرمودند بہیبت در و نظر کردند بیخود شد چوں بحال خود آمد قدم در آب نہاد و رواں شد و حضرت خواجہ در عقب او میرفتند چوں از آب گذشتند خواجہ بشیخ شادی خطاب کردند کہ بنگر ہیچ موضعے از موزۂ تو تر شدہ است یا نے شیخ شادی نظر کرد بقدرت الٰہی ہیچ جائے تر نشدہ بود بعدہ حضرت خواجہ شیخ شادی را فرمودند ترا بطرف شہر بخارا مے باید رفت و بر گشت ہر چند تضرع و زاری کرد کہ در خدمت شما باشم اجابت نفرمودند و گفتند اشارت چنیں شد کہ شادی را بر گردان کہ او نزا حجابست چوں او باز گشت فرمودند کہ عنایت الٰہی در رسید و در ہژدہ ہزار عالم ولایت بر من کشادہ گشت بعدہ بیگانہ بطرف خوارزم رواں شدم آخر روز بہ بجان کہ از دہ ہائے بخار است رسیدم و شب در مسجد آں دہ بودم الہام مے رسید کہ والدۂ تو ترا از مادر خواست کرد اجازت بطرف خوارزم رفتن نیست بطرف والدہ بقرشی مے باید رفت تفاقاً اہل آں دہ بمسجد حاضر نشدہ بودند خبر کردم تا حاضر گشتند ایشاں را نصیحت کردم توبہ و انابت کردند حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ فرمودند کہ بنا بر آں اشارت بخوارزم نرفتم و چہار موزہ گرفتم و بقدم توکل بطرف والدہ بقرشی روانہ شدم و برف بغایت عظیم مے آمد چوں بہ بوندق کہ سرزمین بخار است از طرف نسف رسیدم نماز خفتن شدہ بود دراں حال کاروانے بشتاب مے آمد و مے گفتند چہ حالت است وقت فرود آمدن کاروان نماز دیگر مے بود تا وقت خفتن مارا دوانیدن چوں مرا دیدند ہمہ یکبار گفتند زہے بزرگ خدائے را جل جلالہ کہ مارا دوانید و باینجا رسانید حکمت ایں بودہ است

من چوں ایں سخن از اہل کاروان شنیدم گفتم من از اں جماعت نیسیم کہ طمع ایں کار وازا
بخورم زود در راہ در آمدم بطرف نسف متوجہ شدم ناقل گفت من خورد سال بودم در حضرت
ایشاں گستاخی کردم وسوال کردم کہ درآں راہ طعام خوردید فرمودند بلے باز سوال کردم کہ
کہ بواسطہ غیر یا بواسطہ حضرت **خواجہ** تسلیم کردند وگفتند اسرار مرداں را فاش مے کنی من دہشت
خوردم وخاموش شدم **حکایت** کرد درویشے کہ اول چیزے کہ از حضرت **خواجہ ما** مشاہدہ
کردم وسلب محبت من شد بحضرت ایشاں ایں بود کہ روزے در بازار بخارا بر دکانے نشستہ
بودم حضرت **خواجہ** بر دوکان من آمدند واز شمایل **سلطان العارفین ابو یزید**
قدس سرہ العزیز ذکر میکردند تا چند انکہ سخن ایشاں بجائے رسید کہ فرمودند در مقامات سلطان
چنیں مذکور است کہ اگر گوشہ فوطہ خود را بجنبے رسانم آنکس شیفتہ من شود ودر عقب من روان
گردد خواجہ فرمودند من میگویم اگر آستین خود را جنبانم جمیع اہل **بخارا** از خورد وند واز خورد
وبزرگ والہ وحیران شوند خانہ ودوکان راگذارند ودر عقب من رواں شوند ایں چنیں گفتند
ودست مبارک در آستین کردند دریں حال چشم من بر کنار آستین ایشاں افتاد حالت عجیبے
در من واقع شد بیخود شدم ودر دوکان افتادم وزمان بسیار براں حال گذشت چون بحال
خود آمدم سلطنت محبت حضرت ایشاں تمام بر وجود من مستولی شدہ بود خانہ ودوکان را
پدرود کردم **حکایت** کرد درویشے کہ روزے کہ دراں فرصت حضرت خواجہ ما قدس سرہ
از طوس بواسطہ استدعائے ملک **حسین** بہرات رفتند وبہ بوستان سرائے ملک در آمدند
ودر ہر کہ میگذشتند نظرے میکردند از دربان وخدم وحشم وعیان وارکان وندما ووزرائے
ہمہ از حال خود میرفتند **حکایت** کرد درویشے کہ روزے حضرت **خواجہ ما** قدس
سرہ بمنزل من رسیدند قوی خوشحال شدم در خانہ من آرد نبود ودر ہماں روز خروار آرد
آوردم خواجہ فرمودند ایں آرد را خرچ مے سازد واز حال کمی وبسیاری ایں آرد باہیچکس اعلام
مکن حضرت خواجہ مدت دو ماہ در منزل ایں ضعیف بودند دائما درویشان ودوستان ازہا بواسطہ

قدم شریف ایشان مے آمدند و از آں آرد طعام پختہ مے شد و آں آرد بر حال خود بود بعد از آنکہ
خواجہ رفتند مدت بسیار از آں آرد خرج کردہ میشد و آرد بر حالِ خود بود بعدہ چوں نفس مبارک
خواجہ را خلاف کردم و با اہل و اولاد قصہ را گفتم دیگر آں برکت نماند و مشاہدۂ آں معنی سبب مزید
یقین من شد در کمال ولایت حضرت خواجہ **حکایت** کرد درویشے کرت اوّل کہ حضرت
خواجہ ما قدس سرہ از طرف بیت اللہ بولایت مازندران رسیدند خدمت مولانا سیف الدین
ابہری کہ از اکابر علماے روزگار خود بودند و دراں سفر ہمراہ خواجہ بودند و ایشان را محبت صحبت
حضرت خواجہ بسیار شدہ بود ایں ضعیف را در خدمتِ مولانا بخوارزم فرستادند از خوارزم از مولانا
اجازت خواستہ بطرفِ بخارا متوجہ گشتم و معلوم کردم کہ ہنوز حضرت خواجہ در مرو اند از بخارا احرام
دریافتِ حضرت جناب ایشاں کردم درویشے عزیز کہ از درویشان حضرت خواجہ بود و از
تانکن رسید بہمیں عزیمت و با من موافقتِ کرد اتفاقاً در راہ میانِ من و آں درویش سخنے گذشت
و از و کلمۂ ظاہر شد کہ بنسبت حضرت خواجہ گستاخے بود چوں بآں موضع رسیدیم کہ حضرت خواجہ در آنجا بودند شب بیگاہ شدہ بود
ما را معلوم نبود کہ منزلِ خواجہ کدام است و کسے ہم نبود تا از منزلِ خواجہ ما را اعلام کند دریں حال متحیر بدر خانہ رسیدم
در خاطرِ گذشتے پیدا شد کہ حلقہ بر درِ آں خانہ زنم ہمیں کہ دست بر درِ آں خانہ رسانیدم حضرت
خواجہ از درون نامِ مرا گفتند چوں در آمدیم وقت مصافحہ آں درویش تانکنی را مصافحہ نکردند و تا
مدت دہ روز در بارِ قبض عظیم بود بواسطۂ آں کلمہ کہ در راہ از و ظاہر شدہ بود تا آنگاہ کہ والدۂ حضرت
خواجہ او را شفاعت نکردند از و عفو نفرمودند و از آں بارِ عظیم خلاص نیافت **حکایت** کرد
درویش محمد زاہد کہ در اوائل طلب روزی در صحبت شریف حضرت خواجہ قدس سرہ
بودم در صحرائے و اتفاقاً فصل بہار بود ساعتے گذشت مرا آرزوئے خربزہ شد از حضرت
ایشاں طلب کردم و دراں نزدیک جوئے آبے بود اشارت فرمودند کہ بکنار جوئے برو چوں
بکنار جو رفتم خربزۂ بابا شیخے بغایت تازہ دیدم کہ در آب مے آمد چنانکہ گوئی ایں ساعت از پالیزہ
بیروں آمدہ است آں را گرفتم و بواسطۂ آں حالِ من دیگر شد و یقین من در کمال ولایت ایشاں

زیاده گشت **حکایت** کرد درویشے که روزے حضرت **خواجهٔ ما** قدس سره در غدیوت در
منزل درویشی بودند من چوں دراں منزل درآمدم معلوم کردم که مجلس با خوف و باهیبت است
و شیخ **شادی** در بار است زمانے گذشت شیخ شادی را درتن شورے فتاد و حال او متغیر گشت بعده
حاضران مجلس از حضرت **خواجه** بجهت شیخ شادی درخواست کردند و عفو طلبیدند خواجه فرمودند
از و سوال باید کرد که واقعه او را بچه سبب پیش آمده است درویشان هرچند شیخ شادی را سوال
کردند که بر شما چه گذشته است که حال چنیں شد هیچ سخن نگفت خواجه فرمودند او سخن گفتن نمیتواند
بسبب آنکه آں فراخ شاخ که او را شادی کاه بکراهت داده است در اندرون شادی درآمده
است و او را شاخ میزند ما چه کنیم شادی خود کرده است بعده خواجه فرمودند صورت حال
آں بود که مولانا **عبدالعزیز** را بنزدیک او فرستادیم تا از و یک خروار کاه طلبد در آں زمان
که کاه را در جوال میکرده است بکراهت بوده است چوں **عبدالعزیز** آں کاه را آورد فراخ شاخ حال
ما آں کاه را نخوردند و درویشان غدیوت باز از خواجه بجهت شیخ شادی درخواست کردند خواجه
او را در حرکت آوردند و بخود آوردند بعده حضرت **خواجه** از شیخ شادی پرسیدند که در زمان
کاه دادن چه میگفتی شیخ **شادی** گفت میگفتم اے خواجه مخدوم من فقیرم و مرا اندک کاه است
و شما پادشاهید از هر که کاه مے طلبید منت میدارد از من چه کاه مے طلبید پس شیخ شادی
تضرع بسیار کرد تا خواجه از و عفو فرمودند حاضران قصهٔ آں شاخ زدن فراخ شاخ را از و
پرسیدند گفت آنچناں بود که حضرت **خواجه** تقریر کردند **حکایت** کرد درویشے که چوں بسعادت
قبول حضرت **خواجه** قدس سره مشرف گشتم و محظوظ الطاف ایشاں شدم بهاں کسے که
پیش از دریافت صحبت ایشاں مشغول مے بودم روزے در بازار بودم و اتفاقاً مبلغے سود کرده
بودم حضرت خواجه بدوکان من آمدند و پرسیدند چه مقدار سود کرده گفتم مقدار آں بر من
روشن نیست فوطه گذاشتند و آنچه سود شده بود دراں فوطه ریختند و بردند چوں شام شد رفتم
جماعتے که در منزل بودند هر نوع چیزے طلبیدند من عذر گفتم قصه را شرح کردم ناگاه از

کید نفس و وسوسۂ شیطانی سخنے کہ دلیل کراہت بود از من صادر شد بیگاہ شب شدہ بود در ہماں
ساعت حضرت خواجہ یکے از درویشانِ مخصوصِ خود آں فوطہ را باں وجہ فرستادند بارے
عظیم برمن مستولی گشت در خلا و ملا بتحقیق دایم توبہ و انابت و استغفار میکردم آنچہ برمن گذشت
چوں حضرت خواجہ آں بار مرا بحقیقت دیدند لطف نمودند و مرا از بارِ بے ادبی بیروں آوردند
حکایت کرد شیخ شادی کہ سحرگاہے بود حضرت خواجۂ ما قدس سرہ از غدیوت بطرف
شہر بخارا میرفتند و من و درویش محمد زاہد در رکابِ ہمایونِ ایشاں بودیم چوں روز شد بشہر
بخارا رسیدند بمنزل اخی محمد در آہنین رفتند و او را فرمودند از بازار بجہتِ ما طعام بیار ولیکن از
فلاں دوکان نگیری اخی محمد چوں طعام آورد بحجرہ و آنکہ قدم در منزل نہد حضرت خواجہ او را
فرمودند ترا نگفتم از فلاں دوکان طعام نگیری کاہلی کردی و از آں یک دوکان دیگر طعام
بگرفتی حاضراں چوں تفحص کردند عدلی آں دوکان از تمغا بودہ است از اں اشراف حالِ ایشاں
دیگر شد و سبب مزید یقینِ جماعتے شد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
تربتہ کہ روزے عجوزے درمے چند از خانۂ تمغاچی آورد کہ معاملت حضرت خواجہ است من
آں را قبول نکردم کہ ایشاں چیز اینطایفہ قبول نمیکنند و لحظۂ گذشت بحضرتِ خواجہ رفتم بر دروازہ
کلاباد در منزل درویشی بودند کہ از درویشانِ ایشاں بود و مادر آں درویش صالحہ بود و خلق او
تقرب مے نمودند چوں بدرِ خانۂ آں درویش رسیدم اتفاقاً ہماں عجوزہ از درِ خانۂ او بیروں آمد
و حالانکہ حضرت خواجہ در حجرۂ آں درویش تکیہ کردہ بودند ساعتے گذشت باین ضعیف
فرمودند ایں زماں در خواب چنیں دیدم کہ دو گوشہ جغرات آوردند و کچھ در آنجا چوں کچھ را در
جغرات زدم مارے بیروں آمد حضرت خواجہ ایں خواب را با من مے گفتند خادمۂ مادر ایں
درویش دو گوشۂ جغرات و کچھ آورد بحضرت خواجہ گذشت خواجہ تبسم کردند و گفتند عجب خوابیست
کہ در حال آنچہ دیدہ شد بظہور آمد تفحص مے باید نمود تا حقیقتِ ایں جغرات معلوم شود چوں تفحص
نمودند چنانچہ ایشاں فرمودہ بودند بظہور آمد بعدہ من قصۂ آں عجوزہ را تمام شرح کردم خواجہ از

حقیقت آں حضرات پرسیدند ظاہر شد کہ از درمہاے آں عجوزہ خریدہ بودند آں درویش و والدہ
اش وخانوادۂ او متحیر شدند از مشاہدۂ آں حال بعدہ حضرت خواجہ آں درویش راگفتند والدۂ
خود را نصیحت کن ہر کہ نیاز پیش از راہ اخلاص وعقیدہ بیارد بے تحقیق کردن آں راقبول
کردن نمے شاید گرفتن چیزے از کسے بغایت دشوار است ہر چیز ہر کسے رانمی شاید
گرفتن والدۂ آں درویش توبہ کرد کہ من بعد از کسے چیزے نگیرم **حکایت** کرد درویشے کہ
روزے حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ با من خطاب کردند کہ بفلاں طرف میرویم بعد از مدت پانزدہ
روز انشاء اللہ تعالےٰ خواہیم آمد چوں آں مدت گذشت حضرتِ خواجہ آمدند بر ایشاں سلام
گفتم فرمودند آں صباح دوشنبہ بر توچہ گذشتہ بود من متحیر شدم وگریستن برمن غلبہ کرد بعد
ازاں حضرت خواجہ آں خاطر را کہ برمن گذشتہ بود بیان فرمودند وگفتند ایں چنیں قصورات
واقع مے شود اما حکمت در گذرانیدن قصور شکستِ نفس است چنانکہ ایں زمان مرتر است
پس ازاں لطف نمودند واز من عفو کردند **حکایت** کردند **نجم الدین** وادرک کوفنی رحمہ اللہ
کہ گفت دریک فرصت حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قرشی بودند ومن در بخارا بودم ناگاہ آواز
حضرت خواجہ بگوش من رسید کہ مراے طلبند بیقرار شدم وتوقف نتوانستم کرد در آں زمان از بخارا
متوجہ نسف شدم روز دیگر وقت نماز پیشین بود کہ بقرشی رسیدم وصحبت شریف حضرت خواجہ
شتافتم جمعے از درویشان قرشی حاضر بودند بعدہ از ایشاں ہمچنیں شنیدم کہ گفتند دیروز حضرت
خواجہ گفتند کہ ما را درویشے است در بخارا مولانا **نجم الدین** وادرک نام او را طلب نمایم
تا فردا نماز پیشین بیاید **حکایت** کردند خواجہ **علاء الحق** والدین رحمہ اللہ از امیر **برہان الدین**
کہ فرزند بزرگ سید **امیر کلال** قدس سرہما بود کہ گفت حضرت خواجہ **بہاء الحق** والدین قدس
سرہ در منزل ما بودند در سوخارے من از حضرت خواجہ التماس کردم کہ مرا اشتیاق مولانا عارف
است رحمہ اللہ وایشاں در نسف اند خاطر شریف متوجہ گردانند تا مولانا عارف زودتر بیایند
خواجہ فرمودند مولانا **عارف** را زود طلبیم تا بیاید پس ازاں حضرت خواجہ بربام خانقاہ بامیر

برہان برآمدند وسه کرت گفتند مولانا عارف انگاه گفتند مولانا عارف آواز مارا شنیده و
بایں طرف متوجه شد میر برہان الدین گفت چوں مولانا عارف از نسف بخارا آمدند واز
بخارا بسوخارے آمدند از خدمت مولانا سوال کرده شد از قصه طلب داشتن حضرت خواجه
قدس سره فرمودند در فلاں روز در فلان ساعت با اصحاب نشسته بودیم که آواز خواجه بگوش
من رسید که مے طلبیدند زود از نسف متوجه بخارا شدم حکایت کردند خواجه علاء الحق
والدین عطر الله تربته که حضرت خواجه ما قدس سره در دیہے بودند از دہ ہائے بخارا درویشان
در صحبت شریف ایشان حاضر بودند حضرت خواجه از میان آں جمع برخاستند وفرمودند مولانا عارف
در نسف در قشلاق خواجه مبارک در خدمت مولانا بہاء الدین نشسته اند ومارا طلبیدند فی
الحال حضرت خواجه از بخارا متوجه نسف شدند درویشے گفت دراں زمان که حضرت خواجه بخدمت
مولانا بہاء الدین بقشلاق رسیدند مولانا عارف فرمودند بخواجه که ما تا شمارا سه کرت طلب
نکردیم نزدیک ما نیامدید ومولانا عارف دراں حال بخدمت مولانا بہاء الدین حاضر بودند
حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور الله مرقده شامے بود حضرت خواجه ما
قدس سره با جمعی از درویشان بربام خانهٔ درویش عطا بودند ودراں نزدیک قصر عالی بود
امیرے که در شهر بخارا بود آں شام بربام آں قصر بود وجماعتے از قوالاں در صحبت آں امیر بودند
وجمع دیگر رقص میکردند وغلبه ونعره وشغب آں گروه بقوت بود حضرت خواجه فرمودند اینہا
که میگذرد از قبیل ملاہے است واستماع آں مشروع نیست نمے باید شنود تدبیر آنست که پنبه در
گوش کنیم تا دیگر آں آوازہا نشنویم بمجرد آنکه حضرت خواجه اینچنیں فرمودند دیگر ما ہیچ یک ازاں
آوازہا نشنودیم واحوال ہمه متحیر گشت چوں بامداد شد گروہے که در جوار منزل آں درویش عطا
بودند وطریقهٔ درویشان خواجه را معلوم کرده بودند که حضرت خواجه خلق را از حضور صحبت ملاہے
واستماع آں بقدر امکان منع میکنند درویشان را گفتند شما شب را چوں گذرانیدید باندیشه
باندیشه ہائے آوازہائے قوالاں وغلبهٔ آں جمع که رقص میکردند درویشان خواجه آں گروه را

جواب دادند کہ ما آں آوازہا بواسطۂ عنایتِ حضرت خواجہ ہیچ نشنیدیم و قصہ را بتمام شرح کردند
آں گروہ تعجب بسیار کردند و ظہور آن از ولایت سبب محبت جمعی شد بحضرت خواجہ حکایت
کردند خواجہ علاء الحق والدین طیب اللہ تربتہ کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ دراں صحبت
کہ در طوس بودند روزے فرمودند مے باید کہ بزیارت معشوق طوسی رویم جمعی از درویشان
نیز در قدم ایشاں بودند خواجہ چوں بمزار معشوق رسیدند گفتند سلام علیک یا معشوق
طوسی خوش ہستی از مرقد معشوق آواز آمد و علیکم السلام خوشیم دراں جمع یکے بود کہ ورا
بحضرت خوجگان قدس اللہ اسرارہم انکارے بود حال او بغایت متغیر گشت و مضطرب
بسیار کرد از اں صفتِ انکار باقرار آمد حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین عطر اللہ
تربتہ کہ یکے از درویشان خواجۂ ما قدس سرہ پارۂ سیب آوردہ بود خواجہ فرمودند ساعتے صبر
فرمایند و آں سیب را نخورید کہ سیب تسبیح میگوید بیت

همہ ذرات در نطق اند لیکن تو بے سمعی نمیدانی شنودن

والحق چناں بود کہ حضرت خواجہ فرمودند بعضے از حاضران صریح تسبیح آں سیب را میشنودند
حکایت کرد دانشمندے فقیہ صالح کہ از جملۂ مقبولان خدمت خلافت پناہے خواجہ علاء الحق
والدین بود کہ گفت دراں فرصت کہ در خدمت مولانا سعد الدین قرشی کہ مقتدائے
خلق نسف بودند مے بودم روزے مولانا شرح بزرگئے ولایت خواجہ بہاء الحق والدین
قدس سرہ میکردند و از شمایل ایشاں بسیار ذکر کردند و از جملۂ آں فرمودند کہ روزے حضرت
خواجہ فرمودند ایں ضعیف را مے باید کہ بباغ شما رویم اتفاقاً فصل زمستان بود چوں بباغ
رسیدیم در نظر من بغایت بیطراوت نمود گویا خارستانی و شورستانی است خواجہ فرمودند
باغ شما ایں است حال عجیبے در من تصرف کردہ بود گفتم آرے آنگاہ خواجہ فرمودند باغ شما
را سبز و باطراوت سازیم تا یقین شما زیادہ شود و آنگاہ فرمودند نظر کنید چوں نظر کردم چوں گلستان
پر از ریاحین مشاہدہ کردم باخود گفتم ایں باغ از ما نیست خواجہ فر... وند ہماں باغ شما است

چوں زمانے گذشت آں باغ را بر حال اول دیدم در یک ساعت از برکت عنایت خواجہ آں باغ بدو حالت مشاہدہ کردم و ایں سبب مزید یقین من شد **حکایت** کردند از شیخ خسرو کرمینی کہ گفت یک کرت مرا طلب دریافت صحبت شریف حضرت **خواجہ** قدس سرہ پیدا شد در وقتیکہ خربزہ زہیچ پختہ بود و اتفاقاً ماہ رمضان بود نماز بامداد گذاردم و از کرمینہ متوجہ شہر بخارا شدم بملازمت حضرت خواجہ و یک درویش با من بود از برکت توجہ خواجہ وقت نماز دیگر بود کہ بقصر عارفان رسیدہ شد حضرت خواجہ در بلاغے بودند کہ ایں زمان مزار منور ایشاں درانجاست و خدمت مولانا حسام الدین خواجہ یوسف باجمعی از علما کہ محبان خواجہ بودند نیز حاضر بودند نماز دیگر را بجماعت گذاردہ شد حاضران تعجب بسیار کردند **حکایت** کردند ہم از شیخ خسرو کرمینی کہ یک کرت حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ مرا از طرف بخارا بطرف کرمینہ رواں ساختند حالتے از برکت خاطر مبارک و نظر ایشاں با من ہمراہ بود شامے بود کہ از بخارا متوجہ کرمینہ شدم اتفاقاً فصل تیر ماہ بود درہماں شب بکرمینہ رسیدم بخانہ رفتم و زمانے گذشت آرام و قرار نداشتم بحمام رفتم و حمامے را بیدار کردم و در حمام در آمدم و لحظۂ توقف کردم پس از اں بیروں آمدم و بمسجد رفتم و در مسجد بوریا نبود و بخانہ رفتم و خادم را گفتم تا دراز گوش بگیرد با او بکنار آب حرام کام رفتم و یک خروار خاشاک بہ مسجد آوردیم انداختیم و زمانے دراز در مسجد نشستیم انگاہ سپیدہ دمید ایں ہمہ از برکات التفات حضرت خواجہ بود تا قل گفت مسافت شہر بخارا و کرمینہ دوازدہ فرسنگ است **حکایت** کرد درویشے کہ من در غدیوت بودم حضرت **خواجہ** قدس سرہ بنام من و بنام درویشے دیگر مکتوب فرستادند کہ فراخ شاخ با نزدیک فلان درویش است شما ہر دو بے توقف نزدیک او روید و آں فراخ شاخ را بسمل کنید و دریں کار ہیچ تقصیر و تاخیر مے باید کرد پس من و آں درویش زود رفتیم و خلقے را جمع کردیم تا توانستیم فراخ شاخ خواجہ را گرفتن و در حال در نظر آں مردم گاو را بسمل کردیم چوں شکم او را شگافتند ہمہ آں مردم تعجب کردند بواسطۂ آنکہ در اندروں آں فراخ شاخ چند

جائے علامت زحمتے پیدا شدہ بود کہ اگر ساعتے تاخیر میگذشت از بسمل آں فراخ شاخ
ہلاک میشد و حالانکہ حضرت خواجہ مدت دو سال بود کہ آں فراخ شاخ راندیدہ بودند
واز کسے ہم حال او را نشنیدہ و بواسطۂ مشاہدۂ آں حال بسیار کس صاحب عقیدہ شدند
حکایت کرد درویشے کہ پیش از آنکہ بحضرت **خواجہ** مشرف گردم با یکے از اہل بخارا شریک
شدم و بجہت تجارت بطرف کش رفتم و بعدہ او توقف کرد و من از انجا بقرشی آمدم و در کار و کسر ا
مے بودم روزے چند گذشت بیمار شدم و در چنیں حال نیز دراز گوش من غائب شد قوی پریشان
خاطر شدم و بریں حال دوازدہ روز گذشت ناگاہ حضرت خواجہ نزدیک من آمدند و گفتند ما ایں
روز دریں ولایت در آمدیم احوال تو چیست من از طرف بیماری و شریک نالیدم فرمودند در
بالمنت تشویش دیگر است من گفتم دوازدہ روز است کہ دراز گوش من غایب شدہ است
خواجہ فرمودند زود خواہی یافت خاطر خوش دار چوں آخر روز شد ہمسایۂ من آمد کہ دراز گوش
تو بر در ایستادہ است من از کمال بصیرت و بشارت ایشاں در شگفت شدم **حکایت** کردند
شیخ **شادی** کہ چوں بنظر قبول حضرت **خواجہ** قدس سرہ مشرف شدم عالم فدا و ایثار بر من
سہل شدہ بود اتفاقاً مرا صد دینار عدلی بود روزے اہل خانہ من گفت کہ ایں را مخفی داریم
بواسطۂ ضعف یقین با او دراں سخن موافقت کردم و بشہر بخارا رفتم و آں صد دینار را موزۂ کیمخت
و ہر نوع چیزے خریدم و اتفاقاً چناں کردم کہ از راہ قصر **عارفان** بغدیوت رفتم چوں بحضرت
خواجہ رسیدم فرمودند شادی بشہر بخارا بچہ سبب رفتہ بودی من گفتم اندکے کار بود خواجہ فرمودند
آں موزۂ کیمخت و ہر چیزے کہ گرفتۂ حاضر کن زود آں را پیش خواجہ بردم گفتند باقی آں صد
صد دینار عدلی را بیار بحضرت خواجہ بردم روئے بمن کردند و گفتند کہ اگر دینار میخواہی کوہ را
بعنایت الٰہی زر مے سازم اما در عالم فقیریم التفات ما با مثال ایں چیزہا نیست کارخانۂ
ایں طائفہ ورائے ایں عالم است ہیچ چیز ترا کم نخواہد آمد چرا ذخیرہ مے کنی بعد ازیں ایں
چنیں نکنی **رباعی**

ہیچ مانی و ہیچ ماکم سے نے ‏ ‏ ‏ ‏ وز پئے ہیچ ہیچ ماغم سے نے
زندہ بر پشت پشتِ گورستاں ‏ ‏ ‏ ‏ گر بمیریم ہیچ ماتم سے نے

حکایت کردند خواجہ **علاء الحق** والدین طیب اللہ مشہدہ کہ چوں بسعادت محبت حضرت **خواجہ** قدس سرہ مشرف گشتم برادرے داشتم از من بزرگتر قوی منکر بود حضرت خواجہ را و مرا ملامت میکرد در ہر محلے کہ چرا بصحبت ایں درویش میروی دراں فرصت اور ا اتفاق شد کہ مبلغے از مال خود را بہ برادر کہ خورد تر بود بطرف تجارت فرستاد در ہماں نزدیک شہر **بخارا** دزداں اموال او را بردند چوں خبر بہ برادر بزرگتر رسید در اندوہ و اضطراب شدہ آرام و قرار از و زائل گشت و ہر لحظہ میگفت تدبیر ایں کار چیست من چوں آں حالت بیقراری او را مشاہدہ کردم گفتم ایں را تدبیر ہست گفت چوں گفتم اگر ایں را بسمع حضرت خواجہ رسانیدہ شود امید است کہ بتوجہ خاطر مبارک ایشاں ایں اموال بحاصل آید بعدہ من ایں قصہ را بحضرت خواجہ عرض کردم و تضرع و نیازمندی برادر را باز نمودم خواجہ فرمودند انشاء اللہ زود کفایت شود خاطر جمع میباید داشت بعد ازاں آنحضرت بجہت کفایت ایں مہم از منزل بیروں آمدند در حال سواری پیش آمد زود از مرکب پیادہ شد و شرائط تعظیم بجاے آورد خواجہ فرمودند از منزل بجہت کفایتِ کارے بیروں آمدیم اول تو مارا پیش آمدی در خاطر ما گذشت ایں سر را با تو گوئیم چوں با و گفتند او گفت ایں قصہ از برکت توجہ خاطر شما کفایت شود و آں اموال بحصول خواہد پیوست در ساعت رفت و خبر کیفیت حصول را بحضرت **خواجہ** آورد و مرا گفت مصلحت ایں است کہ با برادر خورد تر شما ہر دو بطرف آں فلاں باغ روید کہ آں جماعت دزداں دراں باغ اند حضرت خواجہ ما ہر دو برادر را بطرف آں باغ کہ آں سوار را اعلام کردہ بود فرستادند چوں با آں باغ رسیدیم پیش آں جماعت دزداں را دیدیم کہ آں اموال را در میان خود نہادہ اند و میخواہند کہ قسمت کنند چوں از آمدن ما واقف گشتند درحال بر مرکبات سوار شدند و دست بسلاح بردند برادر خورد تر من چوں آں حال را مشاہدہ کرد قوی در خوف شد من او را گفتم از برکت نظر حضرت خواجہ

هیچ املے بما نخواهد رسید بارد خاطر شریف ایشان درحال آں جماعت هر کسے بطرفے متفرق
شدند و ایں احوال تمام حاصل آمد در زود ترین اوقات ایں خبر باں کیفیت ببرادر بزرگتر من رسید
دانست ایں فتح وکفایت از واسطہ توجہ خواجہ شدہ است وآں معنے سبب کمال محبت برادر من
شد بحضرت خواجہ قدس سرہ وآں ہمہ انکار باقرار واعتقاد مبدل گشت وصاحب یقین شد
بہ نسبت ظهورات ایشاں حکایت کرد درویشے کہ دوستے داشتم او را کنیزک ترکیہ بود از وے غائب
شدہ بود و مرا و یک کس دیگر را درخواست کرد کہ کار خود را گذارید و بکار من مشغول گردید و در از
گوشی یا حجرہ گیرید و بہر طرف تفحص او روید و دریں اثنا مرا بحضرت خواجہ در بازار ملاقات شد
قصہ را با ایشاں عرض کردم عنایت کردہ فرمودند آنکس را بگوی کہ تو نیز بہم .... گفتند تو نیز بکار
خود مشغول باش آنگاہ فرمودند خاطر جمع دارید کہ آں کنیزک بہیچ طرف نرفتہ است معاملہ پیدا
قبول کردن آں نفس خواجہ را بصاحب کنیزک رسانیدم شاد شد و معاملہ قبول کرد چوں
نماز پیشین شد خواجہ پرسیدند کہ از کنیزک خبرے شد صاحب کنیزک گفت کہ بمنزل نرفتہ ام
تا از حال کنیزک پرسم پس بمنزل رفتہ پیش از آنکہ با اہل خانہ سخنے گویم اہل خانہ من بمصلحتے و گنجینہ
درآمد سبد بزرگے بود بر سر آں چیزے پوشیدہ دید اتفاقاً آں چیز را برداشت کنیزک را دراں سبد
نشستہ دید زود از گنجینہ بیروں آمد و از حال کنیزک با شوہر گفت نظر کرد شوہر را متغیر دید از سبب
تغیر حال پرسید شوہر قصہ را از اول تا آخر با اہل خانہ گفت او نیز متحیر شد و ہر دو محب و معتقد حضرت
خواجہ شدند و ہر کہ آں قصہ را شنید او نیز معتقد گشت حکایت: اکرد آں درویش بعد ازیں
قصہ روزے عزیزے مرا گفت کہ کنیزکے ترکیہ داشتم دو سال است کہ از من غائب شدہ است
و معاملہ قبول کردہ ام ..... آں قصہ را بحضرت خواجہ قدس سرہ عرضہ داشتم فرمودند کنیزک
آں عزیز پیدا مے شود اندک مدتے بریں گذشت آں عزیز تقاضا کرد خواجہ فرمودند دو
سہ روز دیگر صبرے باید کرد کہ محل صبر است اتفاقاً دوکان آں عزیز بہ دوکان من نزدیک
بود روزے بیکے بدوکان آں عزیز آمد و از و سوال کرد کہ کنیزک ترکیہ غائب کردہ آں عزیز

گفت بلے دو سال است و صنعت او را گفت آنحضرت کہ ایں کنیزک کہ تو میگوئی در فلان دہ است و آں عزیز شادمان شد خلق ازاں حال بسیار تعجب کردند **حکایت** کردند خواجہ علاء الحق والدین طابت تربتہ کہ دراں فرصت کہ عبداللہ قزغن در مملکت ماوراء النہر حاکم بود و بطرف بخارا آمدہ بود عزیمت آں کرد کہ در نواحی بخارا بصید بیروں آید و خلق ولایت را حکم کرد کہ بجہت صید بیروں آیند اتفاقاً حضرت خواجہ در بعضے از نواحی بخارا بودند چوں خلق آں موضع بصید بیروں آمدند ایشاں نیز باں خلق موافقت کردند چوں ہر کسے بطرفے بصید رفتند تلے بود درآں نزدیکے حضرت **خواجہ** برآں تل برآمدند و برگوشۂ بنشستند و کہنہ خرقہ خود را لمے دوختند در اثنائے آں بر خاطر ایشاں گذشت کہ عزت اولیا عجب است از یں جا بودہ است کہ سلاطین عالم سر بر آستان ایشاں نہادہ اند درہمیں حال سوارے بالباس ملوکانہ آمد و از اسپ پیادہ شد و بتعظیم و احترام تمام بر حضرت خواجہ سلام گفت و با دب بیامد و بطرف آفتاب بایستاد چوں ساعتے گذشت حضرت **خواجہ** سر برآوردند و گفتند در چہ کارے او گفت در صید بودم ناگاہ جاذبۂ در باطن من پیدا شد و بے اختیار مرا بدیں طرف آورد و چوں بایں موضع رسیدم حضرت شمارا دیدم مرا میلے تمام بخدمت شما بحاصل آمد ایں سخن را با ادب و حرمت تمام گفت و آنگاہ اظہار طلب کرد و تضرع و نیازمندی بسیار نمود و التماس التفات کرد خواجہ فرمودند مرا بگذار فقیر ـــــــ ام درین دہ بودم **عبداللہ** قزغن خلائق را بصید بیروں آورد و من با ایشاں موافقت کردم چوں مرا صلاحیت ایں کار نبود بدیں جانب آمدم چوں **خواجہ** ایں سخن گفتند آں سوار گفت بارے شما مرا صید کردید بعد ازاں **خواجہ** برخاستند و آں خرقہ را بر دوش مبارک خود نہادند و بطرف صحرا روانہ شدند حضرت **خواجہ** ساعتے راہ قطع کردند و ہنوز آں سوار پیادہ در عقب ایشاں بہ نیاز تمام میرفت حضرت خواجہ بہیبت سوے او نظر کردند دیگر ہیچ نتوانست کہ در عقب ایشاں رود متحیر بر جائے بماند **حکایت** کردند کہ در کرمینہ از درویشاں و محباں و متابعان حضرت **خواجہ ما قدس** سرہ بسیار بودند درویشے از یں جمع با امیرزادۂ کہ در کرمینہ بود اختلاطے داشت یک روز آں امیر

درویش را جفا کرد و ناسزائے بسیار گفت و بہ نسبتِ حضرتِ خواجہ نیز بے ادبی کرد آں درویش
خستہ خاطر نزدیک شیخ خسرو آمد درویشان جمع بودند او را گفتند درویشاں را دریں راہ امثال
ایں بارہا بسیار مے باید کشید انبیا و اولیا را چندیں جفا و ناسزا گفتند تحمل میباید کرد باشد کہ
حق سبحانہ وتعالےٰ از برکت حضرتِ خواجہ او را دشنائی کرامت کند روز دیگر آں امیرزادہ
بصحبت درویشانِ حضرتِ خواجہ آمد و گفت توبہ کردم کہ بعد ازیں ہیچ درویشے را سخن نگویم
دوش در خواب دیدم کہ در دریائے افتادم حضرت خواجہ مرا ازاں گرداب خلاص دادند
دمن و نظر ایشاں توبہ کردم و عذر بسیار خواست درویشان او را گفتند مبارکباد کہ بسعادت
رسیدی چوں او بمنزل خود رفت بعد از نماز پیشین یکے آمد کہ فلاں امیرزادہ دیوانہ شدہ ست
و جامہ ہا بر خود پارہ کردہ در صحرا میدود و پائے برہنہ و سر برہنہ و جمعی از متابعان او در عقب
او رفتند بعضے درویشان چوں بمنزل او رسیدند متعلقان او را بر مرکب نشاندہ بمنزل آوردہ
بودند و پائے او قوی مجروح شدہ بود و اضطراب میکرد چوں زمانے درویشان بنزدیک
او نشستند اضطراب او کمتر شد و بخود آمد از وے پرسیدند کہ سبب ایں احوال چہ بود گفت چوں متعلقان
من معلوم کردند کہ من توبہ کردہ ام مرا ملامت کردند و سخنان باطل بسیار گفتند و مرا بشرب
خمر دلالت کردند و الحاح بسیار نمودند کہ یک قدح بخور ہمیں کہ بوسوسہ شیطان یک قدح
گرفتم خواجہ را دیدم کہ در خانہ در آمدند بصفتے و ہیبتے کہ آں را شرح نتواں کرد قصد من کردہ
خواستند کہ چیزے بر من زنند چوں من آں حالت را مشاہدہ کردم مرا از خود خبر نماند و حالت
آں امیرزادہ چناں بود کہ از الم تدم قوی مے نالید بواسطہ آنکہ سیخے در قدم او رفتہ بود
و نتوانستن کشید و درخواست کرد درویشاں را کہ مرا زودتر بجار ابحضرت خواجہ رسانید کہ
شفائے ظاہر و باطن من بسبب نظر قبول ایشان است درحال درویشان او را در محفہ
نشاندند و بطرف بخارا روان ساختند چوں بہ بخارا بحضرت ایشاں رسیدند او را قبول کردند
و صحت ظاہری و باطنی او را بحاصل آمد امارت و حکومت را گذاشت و تا آخر حیات در صحبت

درویشان راسخ بود حکایت کرد درویشے که حضرت خواجۂ ما قدس سرہ مرا بطرف خوارزم بمصلحتے روانہ ساختند جمعی از بخارا نیز با من ہمراہ بودند چوں در خوارزم در کاروانسرائے نزول کردیم و ہر کس از ما بکار خود مشغول گشتیم روزے آں جمع مرا ناسزائے بسیار گفتند و بحضرت خواجہ نیز بے ادبی بسیار کردند و بعضے از ایشاں دراں جفا مبالغت نمودند من ازاں حال قوی خستہ خاطر شدم و بحضرت خواجہ توجہ کردم و دہ کس را از مردم کاروانسرائے نیز حاضر کردم و گفتم من شیخے دارم و ایں جمع نیز شیخے دارند اگر شیخ ایشاں بر صواب بود بر مال من یا بر جان من زند و اگر شیخ من بر صواب باشد بر مال ایشاں یا بر جان ایشاں زند و گفتم اثر ایں سخن امروز یا فردا ظاہر شود آں روز گذشت روز دیگر بامدادیکے آمد کہ در خانۂ فلاں کس کہ یکے از منکران بود آنچہ بودہ است دزد بردہ است و ایں خبر باہل ایں کاروانسرا نیز رسید ہمہ ازاں تعجب کردند مرا باں صاحب واقعہ ملاقات شد گفت واقع آں چہ نفس بود کہ دیروز در کاروانسرائے بر تو گذشت گفتم سبب بے ادبی نسبت باولیاء اللہ خطر دین و دنیا وارد بعد ازیں قصہ ساعتے در کاروانسرا جمعی نشستہ بودیم و آتش کدہ سے پختند چنیں گفتند کہ از ہراست مردے آمدہ است و میگوید با فلان بخاری حوالے دارم آنکس کہ او را خدمت میفرماید میگوید غلام من است آں فرزند من است کہ در آمدن قرغن بہرات او را اسیر کردہ بودند و حالانکہ آں بخاری از منکران بود و در جواب دعوے مرد ہروے میگفت من ایں غلام را در بخارا بچہار صد خریدہ ام لحظۂ گذشت آں غلام را مرضے شد و اندک زمانے فوت شد شورے و فغانے در کاروانسرا افتاد و از مطالعۂ ایں احوال آں دہ کس و اہل کاروانسرا قوی در حیرت شدند و میگفتند آں چہ سخن بود کہ تو گفتی دیروز کہ اگر شیخ من بر صواب بود بر جان شما زند یا بر مال و اہل انکار خجل و شرمسار گشتند و ازان وادری و انکار بمقام استغفار آمدند حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در غدیوت در منزل شیخ شادی بودند اتفاقاً فصل زمستان بود و ہوا بغایت سرد بود و شب بیگاہ شدہ بود خواجہ

بودند شادی آتش بکن تا گرم شویم شیخ شادی بطلب آتش بیروں رفت و بمنزل پدر من
وچراغ نبود و ایشاں تکیہ کردہ بودند پرسید کہ آتش ہست مادر من جواب داد کہ ہست و
آنکہ شیخ شادی چیزے ندا شت کہ بآں آتش گیرد چیزے طلب کرد مادر من گفت در فلاں
جاے کاسہ ہاست آنکہ بہتر باشد بگیرید شیخ **شادی** در کاسہ آتش گرفت و چوں آتش
حضرت **خواجہ** گرم شدند و فرمودند شیخ شادی از چہ جاے آتش آوردی از منزل
فقیر شیخ شادی قصہ را شرح کرد خواجہ فرمودند ایں زماں بآں منزل رو و ہر چہ بشنوی
بازگوئی شیخ شادی چوں بمنزل پدر من رفت او را در ذکر یافت بحضرت **خواجہ ما عرض**
بامداد پگاہ مادر من بحضرت خواجہ رفت و از غدیوت و قبض درویشاں بسیار جمع بودند
حضرت **خواجہ** ما مادر من پرسیدند کہ چہ آرزو داری امروز طلب کن حال ایں بود کہ پدر
و خواہر من در ذل بندگی مالکان غدیوت بودند مادر من از جہت خود و خواہر من
ع بسیار کرد و گفت ما ایں دو ضعیفہ طاقت ذل بندگی آں جماعت نداریم خواجہ فرمودند
دختر تو زود خلاص خواہید شد اما سخت بخلے کردی اگر اہل بخارا در سخواستی بتو مے بخشیدم
درک فرستے از برکت نفس حضرت خواجہ ما مادر و خواہر مرا آزاد کردند و بعد ازاں پدر من
خلاص یافتیم و دین و دنیاے ما معمور شد **حکایت** کردند دراں فرصت کہ حضرت
خواجہ ما قدس سرہ از قرشی بمنزل رفتند دراں زمان شیخ **خسرو** با جمعی از درویشان
بنہ متوجہ دریافت صحبت شریف حضرت ایشان شدند چوں بنانکن رسیدند شنیدند
چہ کہ در سوول اند شیخ خسرو گفت در خاطر چنیں میگذرد کہ حضرت **ایشاں** در کشائی
بوں بآں طرف توجہ نمودند از نانکن درویشے با ایشاں موافقت کرد و کچکول حلوائی پیش
د شیخ **خسرو** گفتند ایں را بحضرت **خواجہ** مے باید برد وقت صبح بود کہ بکشائی رسیدند
یاسے حضرت خواجہ مشرف گشتند از اطراف خلق جمع شدہ بودند چوں کچکول حلوا را
حضرت خواجہ گذشتند فرمودند آں کودک دیوانہ را طلبید کہ وے آخر روز از ما حلوائی

سے طلبید ساعتے گذشت کودک برہنہ را آوردند آں حلوا را پیش او نہادند و گفتند حلوا
سے طلبیدی بجز آں جمع کہ دی آخر روز در حضرت خواجہ بودند متحیر شدند از سبب تحیر
پرسیدہ شد چنیں گفتند کہ دی آخر روز ایں کودک دیوانہ از خواجہ حلواے طلبید فرمودند
صبر کن بامداد دوستان حق تعالےٰ خواہند آمد و حلوا خواہند آورد **حکایت** کردند حضرت
خواجۂ ما قدس سرہ در نواحی کرمینہ در کنار آب حرام کام نزول فرمودہ بودند و طعام میخوردند
و شیخ خسرو بسط تمام داشت و در خدمت خواجہ ایستادہ بودند خواجہ بطرف شیخ خسرو نظر کردند
و فرمودند توانی حاضران در تعجب شدند کہ ہیچکس سخن نمیگوید خواجہ ایں سخن بچہ معنی میگویند
بعدہ از شیخ خسرو پرسیدہ شد کہ آنچہ خواجہ فرمودند بشما اشارت بچہ بود شیخ خسرو فرمود
چوں قدم میمون حضرت خواجہ بکرمینہ رسید و فقیران آں موضع بلقاے ایشاں مشرف
شدند و من از ذوق صحبت ایشاں در عالم نمے گنجیدم دراں حال در خاطر من آمد کہ وقتیکہ
حضرت **رسول** علیہ الصلوٰۃ والسلام بمیان صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین میرسیدند
چندیں فداہا و قربانہا میکردند مرا چیزے نیست یکے فرزند دارم او را فداے ایشاں کنم
ایں سخن در خاطر من بود و درویشان طعام میخوردند خواجہ روئے بمن کردند و فرمودند توانی
صورت حال ایں بود ہر کہ ایں سخن را شنید بحضرت ایشاں متعلق شد **حکایت** کردند
کہ چوں حضرت **خواجۂ ما** بکرمینہ رسیدند اتفاقاً دراں فرصت گرگ غلبہ کردہ بود و خلق از ایں
قوی بہ تنگ آمدہ بودند خصوصاً در شب تقریب در محل نیک آں قصہ غلبہ گرگ را و بعضے مہمات
و اسباب خرابی کرمینہ را عرضہ داشتیم کہ ہرچند وقت آب حرام کام سر جوئے کرمینہ را ویران میکند
و ایں زمان نزدیک آمدہ است کہ باز ویران کند و دیگر کرمینہ بر سر راہ افتادہ است کارگذاران
و قاصدان سلاطین روزگار بسیار بر کرمینہ میگذرند و خلق موضع مشوش حال میگردند تقریر
کردیم حضرت خواجہ فرمودند دیگر گرگ زحمت نرساند و آب حرام کام سر جوے کرمینہ را ویران
نکند و قاصدان **سلاطین** دیگر نگذرند بعدہ از برکت نفس خواجہ دیگر گرگ تشویش نکرد

ودرہمان نزدیک از پادشاہِ روزگار حکم رسید کہ دیگر قاصدان بکرسیبنہ نگذرند۔ وسی سال
است کہ سرجوے کرسبنہ آب حرام کام دیران نکردہ است واین قصہ درمیان خلق مشہور شد
حکایت کرد شیخ امیر حسین کہ در قصر عارفان بکارِ زراعت حضرت خواجہ مشغول میبودم
وبواسطۂ آنکہ حضرت خواجہ میفرمودند امیر حسین ہر کارے کہ تو امیفرمائیم بحقیقت کنندۂ آں کار
منم تو بلستی از برکت آں عنایتِ ایشاں آثار بزرگ مشاہدہ مے کردم وہم بنا برآنکہ از ایشاں
دانستہ بودم آں را از خود نمی دیدم حوالہ بوجود مبارک حضرت خواجہ میکردم تا یک کرت
خاطرہا ی برمن گذشت کہ مقصود توئی نہ خواجہ بیقرار شدم وزود از قصر عارفان بشہر بخارا
رفتم حضرتِ خواجہ بدروازۂ کلاباد بودند در منزل درویشی چوں برایشاں سلام گفتم تبسم کردند
وخاموش شدند مرا حالتے عجب پیدا شد وقبضے عظیم وبارے تو ی چنانکہ طاقت از من
رفت ازاں منزل بیروں آمدم از خود رفتم وکار برمن دشوار شد درویشان کیفیت حال
مرا بحضرت خواجہ عرض کردند فرمودند تا آنچہ در سرِ اوست نگوید خلاص نخواہد یافت
ناقل گفت با وجود آں بار ونسیجہ کہ من داشتم نفس بافرمانِ من نمیخواست کہ آں سر را کشائیم
چوں کارم بتنگ آمد آنچہ گذشتہ بود تقریر کردم وعذر واستغفار پیش آوردم تا خواجہ از من بخشیدند
وازمن عفو کردند وبازدرِ لطف وتربیت را برمن کشادند حکایت کرد شیخ امیر حسین
کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در قصر عارفان روزے فرمودند کہ بزیارت دوستے
میرویم بعد از پانزدہ روز خواہیم آمد انشاء اللہ آنگاہ بطرف غدیوت روانہ شدند ودرویش
دیگر بامن بود چوں شام شد شوق حضرت خواجہ برمن غالب گشت بیطاقت شدم بآں
درویش گفتم دراندوہ آنم کہ حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہند آمد آں شام گذشت
وروزِ دیگر شد بعد از ساعتے حضرت خواجہ از غدیوت آمدند وبہ ہیبت درنظرِ من نظر
کردند وفرمودند نہ گفتہ بودیم کہ بعد از پانزدہ روز خواہیم آمد کوہے را در پیش ما ایستادہ کردی
بآں طرف چوں رویم بعدہ روئے بآں درویش کردند وگفتند امیر حسین شام با تو چہ گفت

آں درویش گفت شام با من چنیں گفت کہ در اندوہ آنم کہ حضرت خواجہ از غدیوت کے خواہند آمد من
تضرع و زاری بسیار کردم خواجہ عفو فرمودند چوں مقصود تو این است کہ من با تو باشم یک لحظہ از تو
غائب نیستم **بیت**

باتوام ہر جا کہ ہستم باتوام ٭ تا نہ پنداری کہ تنہا میروی

ایں طریقہ را مے باید گذاشت آنگاہ فرمودند بزرگ صفتے است ایں کار راہ حق ہمیں است
فقرا اصحابہ را رضی اللہ عنہم ہمیں صفت بود نمیخواستند کہ از خدمت و صحبت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم
خالی باشند لاجرم در دل ایشاں پیغمبر را نگذاشت کہ بارؤسائے قریش صحبت خاصہ دارد اگرچہ
نیت صحبت پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم در باب دین بحضرت **حق تعالیٰ** و تقدس معلوم بود
باز فرمان اند کہ با ایشاں باش کہ بامداد و شبانگاہ بیاد پروردگار مشغول اند و ہر دو چشم خود را از ایشاں
بر مدار پس حضرت **خواجہ** ایں لطف ہا نمودند و بطرف آں دوست رفتند و بعد از پانزدہ روز
تشریف قدوم فرمودند **حکایت** کردند از حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ در غدیوت محبان بسیار
بودند و ہر کہ ایشاں را بمنزل خود مے طلبید بر متابعت سنت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
و بہجت بر آمدن کار آں نیازمند مے رفتند و اہل بیت شیخ شادی را خاطر ایں میخواست کہ برکت
وجود شریف حضرت خواجہ دایما در منزل ایشاں باشد اتفاقاً شامے بود خواجہ در منزل درویشی
بودند و اہل بیت شیخ شادی آں شام تضرع بسیار کردند بحضرت حق تعالے و تقدس کہ
خواجہ مے باید کہ دریں دہ در ہمیں منزل ما باشند و بسیار گریستند بامداد حضرت خواجہ بمنزل شیخ
شادی آمدند و گفتند حق تعالے ما را از برائے ارشاد خلایق آفریدہ است۔ تو از حضرت
حق درمیخواہی کہ مے باید کہ شیخ **بہاء الدین** دریں دہ در منزل ما باشند و جائے دیگر نرود
ایں سخن کجا راست آید شفقت مے باید کرد ہمہ خود را نمے باید بود **حکایت** کردند خواجہ علاء الحق
والدین روح اللہ روحہ کہ حضرت **خواجہ ما** قدس سرہ در قرشی بودند ایشاں را مرضے پیدا
شد در آں مرض ہمہ دو یافتند شبے بیگاہ بود کہ جماعتے از عزیزان بعیادت حضرت ایشاں آمدند

از ہر صفت مردم بودند بعد از ساعتے ہر یک از ایشاں احوال و مقامات خود بر ایشاں عرض
میکردند از نسبت خود از خواجہ سوال میکردند بعضے بلغت عربی و بعضے بلغت ترکی و بعضے
بفارسی و خواجہ جواب سوال ایشاں بزبان ایشاں باز میدادند آنشب تا آخر خواجہ باآں طائفہ
مشغول بودند خواجہ در منزل درویش امین شاہ مے بودند و اہل بیت او از برکت صدق خدمتے
کہ داشتہ بہ نسبت ایشاں و درویشان ایشاں آثار قبول از وے بسیار دیدہ شد حضرت خواجہ
گفتند چوں بامداد شد از آمدن آں جمع عزلتبا الیہ آں درویش حکایت کرد - حکایت
کرد شیخ خسرو کرمینی کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در قصر عارفاں بودند در باغے
کہ ایں زمان مرقد مطہر ایشاں در انجاست و بر کنار حوض ایستادہ بودند و با پیرے
سخن میگفتند من برسیدم و سلام گفتم آں پیر بطرف باغ رواں شد خواجہ فرمودند ایں خواجہ
خضر است علیہ السلام دو کرت خواجہ چنیں گفتند من ہیچ نگفتم خاموش شدم و بعنایت
حق جل و علا در ظاہر و باطن مرا باو میلے نشد چوں دو سہ روز گذشت در خانقاہ بار ہماں
پیر را دیدم کہ حضرت خواجہ باو سخن مے گفتند چوں مقدار دو ماہ بریں حال گذشت
روزے در بازار بخارا مرا باں پیر ملاقات شد تبسم کرد سلام کردم مرا در کنار گرفت و بصفت
بسط پیش آمد و از احوال من پرسید چوں بقصر عارفان بحضرت خواجہ رسیدم فرمودند در
بازار با خضر علیہ السلام ملاقات کردی حکایت کرد شیخ امیر حسین کہ یک روزے حضرت
خواجہ ما قدس سرہ مرا از قصر عارفان از راہ فتح آباد بشہر بخارا روانہ کردند بکفایت مہمے
و فرمودند شب در شہر بخارا باش و بامداد بیا چوں پارۂ راہ رفتم مے گریستم و با نفس خود جنگ
میکردم و ناسزا میگفتم کہ اے نفس کافر ہرگز باشد کہ مسلمان شوی کہ تا از شر تو خلاص یابم
دریں سخن بودم مرد نورانی قوی با صفا مرا پیش آمد و گفت چند مضطرب میکنی معلوم باشد
کہ چہ مقدار مشقت و ریاضت کشیدہ باشی بسیار از مشایخ کرام یاد کردہ و ریاضت ہائے
ایشاں را گفت و بطریقہ رفتن ایشاں را دریں راہ بیان کرد من تضرع و زاری کردم دست

در گریبان کرد و پارهٔ خمیر با من داد و گفت نان بپز و میخور چوں از من گذشت غایب شد
بعده بشهر بخارا رفتم و مهمے که حضرت خواجه اشارت فرموده بودند کفایت شد آں خمیر را بیک
نانوائی بردم نام او عطا بود چوں آں خمیر را بدید تعجب بسیار کرد و گفت من هرگز مثل این خمیر
ندیدم و از حال من پرسید گفتم از خادمان حضرت خواجه ام آں نانوا آں خمیر را به نیاز تمام نان
بپخت پر چه از آں نان با و دادم چوں بطرف قصر عارفان متوجه شدم و بدروازهٔ کلاباد
رسیدم نماز شام شده بود بوئے سیب بمشام من رسید در خاطر من گذشت که این بوئے
سیب از کجا باشد ساعتے نبود که مقدار چهارده سیب از طاق مسجد از طرف قبله افتاد پارهٔ
نان و سیب خوردم و پارهٔ از شب توقف کردم و در همان شب بقصر عارفان رفتم و در مسجد
آمدم و نماز بامداد را در حضرت خواجه ادا کردم و بر ایشاں سلام گفتم فرمودند آنکس که در راه
ترا پارهٔ خمیر داد که بود دانستی گفتم ندانستم فرمودند چه سخنها گفت من گفتم چنیں و چنیں گفت
فرمودند آنکس مهتر خضر بود علیه السلام خضر را چه میکنی او نیز غیر است حق را طلب بعده آں قصهٔ
سیب را فرمودند آنگاه گفتند زہے سعادت که همراه آں نانوا شد عاقبت الامر چناں شد
که حضرت **خواجه** فرموده بودند آں نانوا بقبول حضرت خواجه مشرف گشت و تا آخر عمر بر
محبت ایشاں بود **حکایت** کرد درویشے که حضرت خواجهٔ ما قدس سره در غدیوت
بودند و من و خال من و یک درویش نیک شاه باغ ارسلان در قبض و بار بودیم اما حال مرا
قبض بغایت عظیم بود چنانکه در خاک میغلطیدم سر روے در خاک پوشیده میشد در این اثنا
خواجه فرمودند که معاملت میباید تا خلاص شوید هزار دینارے باید که درویش باغ ارسلانی
نهد و صد دینار خال مرا فرمودند و ده دینار مرا فرمودند در خاطر من گذشت که درویش باغ ارسلانی
یک دینار از دنیاے ندارد و خال من صد دینار نیز ندارد و اگر من آنچه دارم جمع کنم شاید که
هزار دینار جمع شود از من ده دینار معامله مے طلبند حضرت **خواجه** فرمودند من معامله
بنسبت دنیاے نمے طلبم بمقدار آشنائی در آمدن دریں راه مے طلبم آں باغ ارسلانی

هزار دینار است و آن خال نو صد دینار است و آن توده دینار یقین من به نسبت کمال شهرت
ایشان زیاده شد **حکایت** کرد درویشے یعنی شیخ **رشید** موئے باف که یکے از اسباب
محبت من بحضرت **خواجه** ما قدس سره آن بود که عزیزے یعنی شیخ محمد دراهتی مرا بقصر عارفان
بهمے فرستاده بود در شیخ **امیر حسین** و شیخ **امیر محمد** خرگوشی با درویشان دیگر نزدیک باغے
که این زمان مرقد منور خواجه در انجا است ایستاده بودند و تیشه ها و تبرها در دست ایشان بود
چون من نزدیک ایشان رسیدم خوفے در من پیدا شد و لرزه بر اعضائے من افتاد بعد
از اندک فرصتے حضرت خواجه از طرف منزل آمدند و از من سوال کردند که چرا چنین متغیر
حالے گفتم باین موضع رسیدم ترسے در من پیدا شد سبب این را نمیدانم خواجه فرمودند
از امیر حسین پرس که احوال چه بود از شیخ **امیر حسین** پرسیدم گفت از بامداد درویشان در
حضرت **خواجه** بزنبیر خاک مے کشیدند بعد از فرصتے خواجه بطرف منزل خود متوجه شدند
بجهت طعام درویشان لحظهٔ گذشت جوانے آزاد دیدم از طرف منزل خواجه باین طرف مے آمد که از
جائے بجائے چون مرغ مے پرید چون نزدیک ما رسید بهمین صفت از پیش ما گذشت
ما همه نگران او شدیم قصد کردیم که این کار را گذاریم و در عقب او رویم که درین حال حضرت
خواجه از منزل خود بیرون آمدند و اشارت بما کردند که ساعتے صبر کنید تا من بیایم از آن
سخن خواجه ترسے و تغیرے در ما پیدا شد درین زمان تو اینجا رسیدی چون شیخ امیر حسین
این سخن گفت خواجه بمن متوجه شدند و فرمودند چون درین حال نزدیک ایشان رسیدی
صفت ایشان در عکس کرده است بعده حضرت **خواجه** فرمودند قصه آن جوان چنین
بود که من از نسف بجارا مے آمدم یکے را دیدم همچون مرغ مے پرید چون باو رسیدم گفتم
صحبت عزلتیان را چون گذاشتی و چه سبب اینجا افتادی بدرد و حسرت گفت من از
فلان شهرم آن قوم مرا با خود آشنا کرده بودند و در صحبت شریف خود راه دادند و مدتے
با ایشان بودم روزے برکوهے نشسته بودم آرزوئے زن و فرزند در خاطر من گذشت

این طائفه بر رفتِ خاطر مرا دیدند قصد کردند که بروند و مرا آنجا گذارند زود من دامن یکے
از ایشان را گرفتم و درخواست کردم که مرا در جاے گذارید که در آنجا خلق باشند نظر کردم
خود را اینجا دیدم پس من آں جوان را از نسف به بخارا آوردم و شش روز در منزل ما بود
دریں زمان که منزل رفتم تا بجهت این درویشان طعام بیارم آنجوان اجازت طلبید او را آنجا
کردم و خواستم که سفره برگیرم تفرقهٔ احوال و بر رفتِ خواطر این درویشان را دیدم زود از منزل
بیرون آمدم و ایشان را گفتم ساعتے صبر کنید تا من بیایم درویش مے باید که هر چیز از جاے
نرود و اعتقاد او در حق پیر خود بهیچ وجه متبدل نشود تا که اگر خضر علیه السلام را بیند با و التفات
نکند دریں زمان که حضرت خواجه این سخنان بآں درویش میگفتند آثار هیبت در جبین مبارک
ایشان ظاهر شده بود فرمودند سهل مرتبه است در هوا پریدن مگس نیز در هوا مے پرد متوجه شیخ امیر حسین
و آں درویشان شدند و فرمودند زنبیل را از خاک پر سازید و گذارید آنگاه خواجه زنبیل را اشارت
کردند نیز خود رفت و خاک را خالی کرد باز نزدیک ایشان آمد چند کرت چنین مشاهده افتاد
و همه را احوال ازیں مشاهده دیگر شد خاصه مرا سبب محبت شد پس از آں خواجه فرمودند مثال
این چیزها در پیش بندگان خاص حق تعالی و تقدس اعتبارے ندارد و بعده چوں من بشهر
بخارا رفتم و آں قصه را در حضور عزیزان شرح کردم متحیر شدند حکایت کردند خواجه علاء الحق
والدین عطار الله تربته که درویشے بود امیر تاج نام از جمله درویشان حضرت خواجه قدس
سره و صفت او چنیں بود که هرگاه درویشان او را بخدمتے از قصر عارفان بشهر بخارا فرستادندے
بسهل وقت آنجا میرسید و از شهر بخارا بقصر عارفان باز باین طریق سیر رفتار او بود که چوں
از نظر درویشان غایب مے شد اکثر وقت چوں مرغ مے پرید او چنیں گفت که روزے مرا درویشان
بشغلے بخارا فرستاده بودند و من بهمان صفت میرفتم اتفاقاً حضرت خواجه بطرف شهر بخارا
میرفتند بران صفت من مطلع شدند آں صفت را از من خلع کردند و دیگر نتوانستم بآں طریق
رفتن شنیدم از درویشے که میگفت حضرت خواجه ما در خراسان بودند با درویشان دادند

گرفتن احوال وصفات را بتحقیق مے نمودند مبشر موده اند من بران احوال وصفات متصرفم
اگر خواہم بکسے دہم واگر خواہم از کسے بگیرم حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طیب الله
مشهده که روزے اصحاب در حضرت خواجهٔ ما قدس سره حاضر بودند ناگاه نام ترکی از
کوفین آمد و بر خواجه سلام گفت و با ادب بایستاد حضرت خواجه فرمودند چرا آمدهٔ و چه مطلبی
او گفت روح شمارا مے طلبم حضرت خواجه توجه باصحاب کردند و گفتند در وے طلب وہمتش را
ببینید اصحاب گفتند کرم حضرت خواجه بسیار است پس از آں خواجه او را نظرے فرمودند در
حال چناں صفتے و حالے در وے پیدا شد که از بیان بیروں بود هر که او را مید ید شیفتهٔ او میشد
و از برکات نظر ایشاں از جملهٔ مقبولان شد حکایت کردند که روزے درویشان حضرت
خواجهٔ ما قدس الله روحه در قصر عارفان باشارت ایشان زنبر مے کشیدند دراں اثنا
محمد خرگوشی که از درویشان خواجهٔ ما بود از زیر توں آمد صفتے و حالتے در وے تصرف کرده بود
قرار و آرام نداشت از درویشان که زنبر مے کشیدند از حضرت خواجه سوال کرد گفتند خواجه
بطرف منزل رفتند درویش محمد بتعجیل تمام بطرف منزل خواجه رواں شد و از غایت اضطراب
که داشت چوں مرغ مے پرید از انجا که درویشان زنبر مے کشیدند تا منزل خواجه مسافتے
بود دو کرت پرید نزدیک بمنزل خواجه رسید درویشان خواجه چوں آں حال مشاهده
کردند در عقب او رواں شدند چوں باو رسیدند خواجه از منزل بیروں آمدند و بانگ
برایں درویشان زدند گفتند ازیں فقیرے سر و پا چه میخواهید ازیں صفت حاصلے نیست
و بریں احوال اعتمادے نیست بسیار بیگانه باشد که چوں مرغ در هوا پرد و حق طلبی بیروں
ازیں است آں درویشان قوی در خوف شدند دراں حال حضرت خواجه ایشان
را گفتند زنبر را پر خاک سازید خواجه اشارت بزنبر کردند با خاک پر رفت و خاک را می بیخت
د بازمے آمد حاضران از مطالعهٔ آں حال از کردهٔ خود پشیمان شدند حکایت کرد
که روزے حضرت خواجهٔ ما قدس سره دو کس را باجره گرفتند در عمارت ایشان

...ے کشیدند زمانے گذشت بکراہت زنبرے کشیدند حضرت خواجۂ ما قدس سرہ توجہ بآں
دو کس نمودند و فرمودند مرا چہ سنت مے نہید اگر بایں زنبر اشارت کنم رواں میشود خواجہ چوں
ایں سخن گفتند درحال زنبر رواں شد پر بار میرفت و خالی مے شد و باز مے آمد ایں چنیں
بنکرار واقع شد مطالعۂ آں سبب حصول عقیدۂ جماعتے شد بحضرت خواجۂ ما حکایت
کرد درویشے کہ روزے با حضرت خواجہ قدس سرہ در قصر عارفان زنبرے کشیدم
لحظۂ یک طرف زنبر را حضرت خواجہ میگرفتند و طرف دیگر را من میگرفتم زمانے ایں چنیں بود
بعدہ حضرت خواجہ ایستادند و فرمودند تو طرف خود را بگیر مرا گرفتن حاجت نیست بر موجب
اشارت ایشاں یک طرف را من گرفتم و ہیچ المے بمن نمیرسید بلکہ مرا حالے میشد کہ از غایت
شوق در عقب زنبر بتعجیل تمام میرفتم دراں روز چند کرت ایں چنیں لطف فرمودند حکایت
کرد خواجہ علاء الحق والدین طاب مرقدہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ
در دروازۂ کلاباد با جمعی درویشان نشستہ بودند و خلق بسیار بفتح آباد میرفتند خواجہ فرمودند
درویشے را کہ از میان آں خلق انبوہ آں کہنہ پوش را نزد من بیار چوں او حاضر شد از وے پرسیدند
کہ بچہ سبب از میان عزلتیان جدا شدہ گفت روزے بر کوہ ابوقبیس بودیم قطب ما را خالص
نام بود و حال چناں بود کہ ہر گاہ ما را احتیاج بطعام شدے حاضر میشد روزے در دست
ہر یک کاسۂ تتماجی پیدا شد در خاطر من گذشت کہ چہ بودی اگر اہل و عیال من شیخے بودے
بمجرد ایں خاطر از صحبت ایشاں دور افتادم چندیں فرصت است بدرد فرقت ایشاں مبتلا
گشتہ ام و ہر چند تضرع میکنم بشرف صحبت ایشاں نمے توانم رسید حکایت کرد یکے
از معتقدان حضرت خواجۂ ما قدس سرہ کہ روزے حضرت خواجۂ ما در حمام بودند و اوائل
حال من بود و از جہت آں کہ تا مرا یقین حاصل شود داعیۂ مشاہدۂ خوارق عادات کرامات
از حضرت خواجہ در من مے بود در حمام عطش بر من غلبہ کرد دراں زماں خواجہ فرمودند مرا
پارۂ آب سرد بیار زود از حمام بیروں آمدم قدح پر آب سرد کردم بقصد آنکہ بحضرت خواجہ برم

در خاطر من گذشت که اول من خورم آنگاه قدحے دیگر ازیں آب بحضرت خواجه برم آں
آب سرد را خوردم قدحے دیگر بحضرت خواجه بردم فرمودند چرا آں خاطر را بخود راه دادی
واں آبِ سرد خوردی ایں از کرامات است **حکایت** کردند که حضرت **خواجهٔ ما** قدس
سره در نسف بودند فصل زمستان بود خواجه را اتفاق بطرف بخارا شد و دراں سفر خواجه محمد
نبیره یعنی حضرت خواجه محمدؒ پارسا که از فرزندان مولانا **حافظ الدین** کبیر بخاری بودند
رحمه الله در صحبت خواجهٔ ما بودند واں روز هوائے ابر بود درویشان نسف درخواست میکردند
که خواجه توقف فرمایند که هوائے ابر است خواجه توقف نکردند جمعی عظیم از درویشان در رکاب
همایوں خواجه بودند باران باریدن گرفت و هر لحظه زیاده میشد حضرت **خواجه** اشارت
بخواجه محمدؒ کردند که بگو تا باران بایستد و خواجه محمدؒ در حضور خواجه آنچناں گستاخی نمیکرد خواجه
فرمودند من ترا میگویم بگو اے باران بایست چرا نمے گوئی پس خواجه **محمدؒ** باشارت خواجه
گفت اے باران بایست در لحظه باران ایستاد و هوا کشاده شد و آفتاب پیدا گشت حالے
در حاضران پیدا شد و درویشان نسف که بجهت بدرقه آمده بودند بسیار گریستند و رکاب
حضرت **خواجه** را بوسیدند و باز گشتند **حکایت** کردند شیخ **امیر حسین** که حضرت
خواجهٔ ما قدس سره در باغے بودند که ایں زمان مزار مرقد منور ایشاں در انجاست
و امیر **برهان الدین** فرزند امیر کلال قدس سرهما بحضرت **خواجه ما** قدس سره پارهٔ
ماهی آورده بودند خواجه بپختن آں ماهی مشغول بودند چوں آں ماهی را در تنور گذاشتند
اتفاقاً فصل بهار بود ابرے عظیم پیدا شد خواجه اشارت بامیر برهان الدین کردند که بگو اینجا باران نبارد بفرمودهٔ
اشارت خواجه امیر آنچناں گفت بقدرت الٰهی دراں موضع که حضرت خواجه بودند چند
قطرهٔ بیش نبارید اما بیروں آں موضع چنداں بارید که در هر جائے آب جمع آمده بود از
مطالعهٔ آں حال یقین حاضران در حق حضرت **خواجه** زیاده گشت **حکایت** کرد
دانشمندے یعنی مولانا **جلال الدین** خالدی که حضرت خواجهٔ ما خواجه **بهاء الدین**

قدس سرہ بہ کش آمدند اتفاقاً فصل بہار بود و باران بسیارے بارید چنانچہ در فصل بہار
در کش مے باشد و حالانکہ در موضعے کہ ایشاں نزول فرمودہ بودند خانہ بود کہ از سقف
آں باران مے چکید ایشاں فرمودند ما دریں خانہ مے باشیم و آں روز باران بقوت
مے بارید و از سقف خانہ آب چکیدن ایستاد و دراں فرصت پنج شبانروز پیوستہ باران
مے بارید و در کش بسیاری از بناہا افتاد و از برکات خواجہ از سقف آں خانہ آب نچکید
مرکہ مشاہدۂ آں حال کرد بکمال ولایت ایشاں اعتراف نمود۔

حکایت کردند کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ بمنزل درویشی دوستے رفتند
فصل بہار بود و آں روز باران بقوت مے بارید و از سقف خانۂ او آب مے چکید اتفاقاً
خواجہ در انجا نزول فرمودند آں عزیز صاحب منزل ازاں حال نگران خاطر شد خواجہ فرمودند
خاطر جمع دار باشد کہ بواسطۂ قدم درویشان دیگر آب نچکد چوں بر لفظ مبارک ایشاں ایں
سخن گذشت دیگر از سقف خانۂ او آب نچکید و دراں چند روز کہ خواجہ دراں خانہ بودند
متصل باران مے بارید و بسیار خانہا و عمارتہا ویران شد روز آخر کہ خواجہ عزیمت سفر کردند
و آں صاحب منزل طعام ساختہ بود و در زمانے کہ در سفرۂ اہل بیت او نان مے نہادند
آں عزیز گفت در سفرہ نان بیشتر نہید و آں جماعت بکراہت بودند دراں عمل میگفتند
مارا نان کم مے ماند آں عزیز از عمل آں جماعت دربار شد چوں سفرہ را در حضور خواجہ باز
کرد خواجہ از وے پرسیدند کہ ایں نانہا خوردہ نمیشود بار آں عزیز زیادہ شد چوں دانست کہ
کہ خواجہ عمل کراہت اہل بیت او را دریافتند خواجہ لطف نمودند و فرمودند کہ اگرچہ آں جماعت
ایں نانہا در سفرہ بکراہت نہادہ اند ولیکن ما بجہت خاطر تو ایں را میخوریم پس خواجہ ازاں
بخوردند و چوں آں عزیز سفرہ را برداشت و نزدیک آں جماعت برد و در حیرت شدند از
بسیاری نان کہ در سفرہ بود بعدہ چوں خواجہ قدم ازاں خانہ بیروں نہادند آب از سقف
آں خانہ چکیدن گرفت بمثابۂ کہ از ناودان آب فرو ریزد آں عزیز قصہ را بخواجہ باز نمود

کہ بر لفظ مبارک گذشتہ بود کہ دیگر آب نچکد خواجہ فرمودند چنیں بود اما بجہت کراہت ایں جماعت
ایں حال واقع شد بایشاں بگو اینک سفرۂ پر نان و اینک آب چوں ناودان **حکایت**
کرد درویشے کہ حضرت **خواجۂ ما** قدس سرہ از نسف بہ بخارا میرفتند و آفتاب در برج
جوزا بودہ ہوا بغایت گرم بود و جمعی از درویشان در قدم ایشاں بودند و در روز چاشت گاہ
شدہ بود خواجہ فرمودند دراز گوشاں را بار سازند درویشاں گفتند ہوائے قوی گرم
است خواجہ فرمودند رواں مے باید شد بے توقف درویشان رواں شدند خواجہ روے
مبارک بایں ضعیف کردند و گفتند ہوا گرم است من گفتم بلے گردن من بسوخت اتفاقاً
خواجہ کلاہے از نمد بر سر داشتند و طرف آفتاب را سایہ کردہ بودند در حال طرف آفتاب
را کشادند چنانکہ آفتاب بر گردن مبارک ایشاں تافت و فرمودند گردن من نیز بسوزد چوں
حضرت **خواجہ** آنچناں کردند ساعتے نگذشت کہ پارۂ ابر پیدا شد و اندک اندک جمیع کنارہا
بر گرفت و آنچناں ہوائے گرم خوش و خرم شد خواجہ فرمودند ببینیم ایں زمان چوں خواہد سوخت
آں درویشاں را حال دیگر شد **حکایت** کرد شیخ خسرو از مولانا عارف روح اللہ روحہما
کہ گفت روزے با حضرت **خواجہ** قدس سرہ در راہے میرفتیم فصل زمستان بود و مارا در
پائے کفش و موزہ نبود و برفے عظیم آمدن گرفت بغایت در تشویش شدم توجہ بخدمت خواجہ
کردم و گفتم ایں چہ حالت است خواجہ را صفت عجیبے بود بطرف آسمان بہیبت نظر کردند
در لحظہ آں برف ایستاد و ہوا خوش شد **حکایت** کرد درویشے کہ حضرت **خواجۂ ما**
قدس سرہ در غدیوت بودند در منزل درویش اسحاق بترتیب طعام مشغول بودند و
در تنور آتش میکردند و زبانۂ آتش بلند شدہ بود دراں حالت حضرت خواجہ دست مبارک خود را
دراں تنور در آوردند و زمانے داشتند و بعد ازاں بیروں آوردند بعنایت الٰہی یکتار موے از دست مبارک ایشاں متغیر گشتہ بود **بیت**

خلیل اللہ با آتش ہمیگفت　　اگر موئے ز من یابی بسوز

ہمہ را از مشاہدۂ آں صفت وقت خوش شد **حکایت** کرد درویشے از حضرت **خواجۂ ما**

قدس سره که در آن روز که پسر ایشان فوت شده بود فرمودند ما بعنایت حق سبحانه وتعالی
بحضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم موافقت کردیم پسران ما نیز فوت شدند و فرمودند هرچه بر حضرت
پیغمبر صلی الله علیه وسلم گذشت بحسب آنچه ارادت الله بود بر ما نیز گذرانیدند و هر سنتی که از پیغمبر
صلی الله علیه وسلم بما رسید بآن عمل کردیم و نتیجه و اثر آن را در خود مشاهده کردیم تا بحدی که بما رسید
که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم با اصحاب در سفری بودند میخواستند که در تنوری نان پزند
حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم صحابه را رضوان الله علیهم اجمعین فرمودند هر کسی درین تنور نانی
بندد صحابه چنان کردند و حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم نیز نانی دران تنور بستند و سر تنور را
استوار کردند بعد از زمانی نظر کردند همه نانها پخته بود مگر نان پیغمبر صلی الله علیه وسلم همچنان خمیر
بود خواجه فرمودند ما نیز بر متابعت پیغمبر صلی الله علیه وسلم همچنین عمل کردیم نان همه درویشان پخته
بود و نانی که ما بسته بودیم همچنان خمیر بود حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما قدس
سره بطرفی میرفتند و شیخ امیر حسین در قدم ایشان بود و بآب بزرگی رسیدند خواجه بر سر پل
ایستادند و فرمودند امیر حسین وقت وجد است خود را درین آب انداز شیخ امیر حسین خود را در آن
آب انداخت باشارت حضرت خواجه و غوطه خورد و حضرت خواجه از پل گذشتند و در آن طرف
آب فرود آمدند و زمانی بنشستند و از اصحاب چند کس نیز در خدمت ایشان بودند آنگاه خواجه
فرمودند امیر حسین از آب بیرون آی شیخ امیر حسین بیرون آمد همه جامه های او خشک
بود خواجه از وی پرسیدند آن ساعت که خود را در آب انداختی چه حال بود شیخ امیر حسین گفت
عالم قوی خوش بود من در خانه بودم بغایت با صفا چون زمانی گذشت آن خانه را دری
پیدا شد حضرت شما را اشارت فرمودند از آن خانه بیرون آمدم و بحضرت شما رسیدم
حکایت کرد درویشی که پدر من در غجدیوت می بود و ملازمت حاکمان آن ده
میکرد و هم حق تبارک و تعالی بعنایت بی علت مرا بسعادت محبت حضرت خواجه ما
قدس سره مشرف گردانید و بواسطهٔ آنکه پدر و مادر من درویشی از درویشان ایشان را

جفا کردند و ناسزاے بسیار گفتند و او از پدر و مادر من بسیار آزرده شد خواجه نیز از ایشان
آزرده شدند بلا و حادثه متوجه حال ایشان شد و احوال ایشان ابتر گشت و پدر من بر حبست
سکره مبتلا گشت و بتطویل انجامید تا قریب چهار ماه تا کار بجاے رسید که اکثر اوقات او را ملازم
حمام میبایست کردن و مدتے مرا با ایشان ملاقات نمے شد روزے بحضرت خواجه رسیدم
فرمودند بفلان حمام رفته بودم پدر ترا دیدم آں زمان مرا بر و رحم آمد ترا میخواهد او را پرسش کن
من از حضرت خواجه التماس کردم از لطف حضرت شما توقع آں دارم که از بنده کی شما چناں
روم که از پرسش من آں زحمت او کمتر شود و بجهت ایں تضرع بسیار کردم لطف نمودند و فرمودند
چوں نزدیک او رسی او را بگوے ایں کلمه را بگوید یا غیاث المستغیثین اغثنی که خوش خواهد
شد بعده با شارت ایشان نزدیک پدر رفتم و سلام حضرت خواجه رسانیدم و گفتم فرموده
اند ایں کلمه را بگوید که یا غیاث المستغیثین اغثنی که خوش خواهد شد پدر من سه بار یا چهار بار
بر زبان راند حق تعالے و تقدس او را ازاں زحمت خلاص داد و زحمت سکره ازو منقطع شد
و روز دیگر بطرف غدیوت اتفاق رفتن کرد و بر مرکب سوار شد و چوں بچهار سو رسید حضرت
خواجه بر در مسجدے نشسته بودند پدر من از مرکب پیاده شد و شکر لطف توجه خاطر ایشاں
گفت و ذکر صحت خود کرد خواجه مرا فرمودند پدر را بر مرکب سوار گرداں پاے پدر را گرفتم
تا او را بر مرکب سوار گردانم مرا نگذاشت و گفت اگرچه تو فرزند منی اما ازیں جهت که از خادمان
خواجه روا نباشد که پاے من عاصی جانی را بگیری خواجه فرمودند بگذار تا پاے ترا بگیرد پدر
من به نیاز تمام گفت فرزند من در حضرت شما قربے دارد مرا در حضرت شما چرا قرب نیست
خواجه فرمودند بواسطهٔ فرزند ایں مقدار ترا قرب باشد که با ایمان ازیں عالم روے و لیکن
در شدت غربت و تنگی خواهی مُرد الحق همچنانکه حضرت خواجه فرموده بودند واقع شد و از
برکت نفس مبارک ایشاں بسعادت ایمان رفت حق سبحانه و تعالیٰ بلطف و عنایت خود همه را بسعادت ایمان ازیں عالم فانی بآں عالم
باقی برد و محبت اولیاے خود را وسیلهٔ غفران ایشاں گرداناد بمنه و کرمه حکایت کردند حضرت خواجهٔ ما

قدس سرہ کہ از غدیوت بطرف باغ ارسلان میرفتند چوں نزدیک باں دہ رسیدند ایشاں را
بمجذوبے ملاقات شد در موضعے با او نشستند تا دراں میان آں مجذوب در حضرت ایشاں
بے ادبی کرد و سخنے بغایت بد گفت کہ من ترا و خدائے ترا افسوس میدارم خواجہ چناں متغیر
شدند کہ حد ندانشت بعدہ دو کرت عفو فرمودند و باز بطرف غدیوت متوجہ شدند آں مجذوب در
عقب ایشاں میرفت پارہ کہ رفت گفت مرا اجازت فرمائید خواجہ فرمودند ترا اجازت نیست چند
کرت ہمچناں واقع شد او نے توانست کہ از قدم ایشاں باز گردد آخر گفت یکے از درویشاں
خود را فرمائید تا مرا در کنار گیرد خواجہ فرمودند اختیار تراست آں مجذوب گفت شیخ امیر حسین را
فرمائید تا مرا در کنار گیرد خواجہ اشارت بشیخ امیر حسین کردند و بتعجیل رواں شدند چوں شیخ
امیر حسین او را در کنار گرفت حالش دیگر شد و بیفتاد و روح او از قالب او بیروں آمد مجذوب
متحیر شد و چوں حضرت خواجہ سافتے راہ رفتہ بودند بر اثر ایشاں میدوید چوں رسید صورت
حال را عرض کرد خواجہ فرمودند نیک کرد کہ مرد ما شاء اللہ کان ما لم یشأ لم یکن گور و کفن سازد
دفن کن مجذوب بزارے در آمد و درخواست کرد کہ تدبیر فرمائید چوں درماندگی مجذوب
بسیار شد خواجہ باو ہیچ التفات نمیکرد درویشاں را فرادا فراد التماس کرد کہ از حضرت خواجہ
التماس فرمائید تا ایں حادثہ دفع فرمائید خواجہ روئے بمجذوب کردند و گفتند کسیکہ خدائے
مرا و مرا افسوس دارد میباید کہ از عہدہ مثل ایں واقعہ بیروں آید و او ہمچناں تضرع و زاری میکرد
و اصحاب ہمہ از حضرت خواجہ درخواست میکردند کہ او بغایت بد کردہ و ایں بے ادبی او از حد
بیروں است و ایں زمان عجز و بیچارگی خود را دانستہ است خواجہ کرم فرمودند و باز گشتند و پائے
مبارک خود را از کفش بیروں کردند و بر سینۂ شیخ امیر حسین نہادند روح در قالب او در آمد
و حرکتے در وے پیدا شد و بحالت اصلیہ خود باز گشت خواجہ فرمودند نزدیک او رسیدم سیر کردم
روح او را در آسمان چہارم یافتم باز گردانیدم و بحقیقت حیات آں درویش سبب حیات
حقیقی آں جماعت حاضران شد و یقین ایشاں بہ نسبت ولایت خواجہ کمال یافت

حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ بشیخ شادی را فرمودہ بودند کہ فراخ
شاخان خود را بفروش۔ شیخ شادی امتثال امر خواجہ کرد اما یکے فراخ شاخ سرخ داشت
آنرا نفروختہ بود چوں حضرت خواجہ بعد یوت آمدند بشیخ شادی ہیچ التفات نکردند دراں
صحبت درویشان در غدیوت بسیار بودند بعد از ساعتے حال شیخ شادی دیگر شد و از درو
او آواز عظیم مے آمد چنانکہ گوئی کسے را جواب میگوید حضرت خواجہ روئے بشیخ شادی کردند
فرمودند با ہیچ الے بنبر سانیم اما ہان فراخ شاخ سرخ است کہ ترا شاخ بزند و آں آواز را حاضران ہمہ شنودند بعدہ آن
درویشان از حضرت خواجہ درخواست بسیار کردند تا شیخ شادی را بخشیدند و از و عفو فرمودند و ظہور آں سبب رسوخ
عقیدۂ حاضران شد بحضرت خواجہ حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجہ ما قدس
سرہ در غدیوت بودند و باطن بہ نسبت یکے شفقت میکردند تا درین طریق در آید آنکس سیر
نباتے بمن داد کہ ایں را بحضرت خواجہ رساں چوں بایشان رسانیدم آنرا قبول کردند من
من آں سیر نبات را باز بہماں کس دادم و قصہ را باو گفتم آنکس فکر ولایت ایشاں کرد و
گفت ہر آئینہ چنین است دراں ساعت کہ من ایں سیر نبات را بدست تو بحضرت ایشاں
فرستادم گفتہ بودم کہ اگر ایشاں را ولایت باشد ایں نبات را قبول نکنند اما ایں زمان بر کہ
خواہند گرفت من باز سیر نبات را بحضرت خواجہ بردم قبول کردند و مرا فرمودند کہ نگاہدار
بعدہ ازاں موضع بطرفے دیگر رفتند چوں پارۂ راہ رفتند نیازمندی سبدی پر از انار بحضرت
ایشاں آورد یک انار گرفتند و بمن دادند کہ بنزد آنکس رساں و فرمودند دریں سر بسبت سر
بمہر ایں بیت خواندند فرد

سخن سر بمہر دوست بدوست حیف باشد بترجمان گفتن

چوں من آں انار را بنزد یک آنکس بردم حالش دیگر شد گفت در آندم کہ پارۂ نبات
بتو دادم در خاطر من ایں بود کہ نبات را قبول کنند و انارے بنزدیک من فرستند مرا
تحقیق شد کہ حضرت خواجہ قوی بزرگ و صاحب کمال اند و از برکت توجہ خاطر شریف ایشاں

درین راه حق در آمد حکایت کرد درویشے که روزے یکے از اعزهٔ بخارا برائے بقصد عرفان
آورد و اتفاقاً او را بحضرت خواجه ملاقات شد بر ایشان عرض کرد ایشان فرمودند نزدیک
هر دم ده برود آں جوان بے ادبی بحضرت خواجه کرد و کهنه پوستینے بود در بر خواجه از ایشان
کشید و باوجود آں لگدے بر ایشان زد و از آنجا بغدیوت رفت و شب قصد کرد که بحرم
کسے دست درازی کند سرش را بریدند و از شرش خلاص یافتند و هلاک آں ظالم واسطهٔ
تنبیه جماعتے شد که ازاں بے ادبی باخبر شوند حکایت کرد درویشے که حضرت خواجه ما
قدس سره در غدیوت بر کنار حوضے بودند درویشے را گفتند پارهٔ چوب بید بیار تا کچه
تراشم درخت بیدے بود درویش ازاں پارهٔ چوب برید و بحضرت خواجه آورد و جوانے
بود در غدیوت بیامد و آں درویش را که پارهٔ چوب بید بریده بود و بحضرت خواجه آورده بود
میزد خواجه فرمودند او را گناه نیست ایں گناه من کرده ام مرا بزن آں جوان بخیال آں درویش را میزد و خواجه میگفتند مرا بزن
دراں میان بخواجه بے ادبی کرد و بپاے چپ لگدے بطرف خواجه انداخت و دراں غضب سوار شد و بر کنار جوے مرغزارے و بجنبید
اسپ او وا ایستاد از اسپ افتاد و همان پا که بطرف خواجه آں بے ادبی کرده بود در رکاب مانده آں اسپ را در مرغزار بسیار دوید چنانکه پاے
بے ادب بشکست و دراں آب آں ظالم بے ادب هلاک شد و ازاں واقعه بسیار کس بسعادت صحبت خواجه رسیدند حکایت کرد درویشے که حضرت
خواجه ما قدس سره در شهر بخارا بر دروازهٔ کلاباد در حجرهٔ درویشے بودند ساعتے گذشت آواز
سم اسپے آمد که از طرف فتح آباد مے آمد بر در آں حجره ایستاد حضرت خواجه از درون حجره
فرمودند ینکی شاه در آئی که نسبتے که تو مے طلبی اینجاست و مقصود اینجا حاصل میشود چوں
ینکی شاه در آمد خواجه فرمودند اسپ ترا از پشته فراخون باز گردانیدیم و دانستیم که تو طلب
حق بجانب ترمذ میرفتی گفتیم بے همتی باشد که طالب از اینجا بترمذ رود ینکی شاه گفت چنیں
بود که میفرمائید چوں بپشته فراخون رسیدم اسپ ایستاد و هر چند سعی کردم قدمے آں طرف
ننهاد گفتم مصلحت آنست که عنان او را گذارم تا هر کدام طرف که خواهد رود چوں گذاشتم
فی الحال ایں طرف رواں شد و بطرف منزل هم نرفت و تعجیل تمام راست بدیں طرف

حجره آمده ایستاده که دران حجره بود از ان اشراف ایشان متحیر شد بعده آنکس از متبولان
ن. حکایت کرد درویشے که روزے حضرت خواجه ما قدس سره با شیخ امیر حسین
شفقتے میکردند وعنایت میفرمودند ومیگفتند تر اگفته بودیم که فلان زمین را آموار مییابد
کردن آب خورد و تو تقصیر کردی اتفاقاً دران مجلس خدمت مولانا حسام الدین خواجه یوسف
وجماعتے از علماء معتقد ومحب حضرت خواجه ما حاضر بودند و بعضے از مردم قصر عارفان
نیز حاضر بودند درین زمان حسن نامی از قصر عارفان درخواست کرد از حضرت خواجه
که امیر حسین را بخشید خواجه او را فرمودند خاموش باش که من با میر حسین شفقت میکنم و تو
نمیدانی این معنی تکرار شد وآن حسن هر لحظه درخواست میکرد آخر الامر خواجه بهیبت متوجه حسن
شدند وفرمودند امیر حسین را بتو گذاشتم هر چه شود تو دانی در حال در شیخ امیر حسین تغیرے
پیدا شد و سر خود را مقدارے بر سینه داشت و بر زبان میر حسین چون از کریج کوسے فرصتے که بنشست
حال چنان بود که خوفے وهیبتے در اهل مجلس پیدا شد و هیچکس را طاقت از حاضران نبود که
از خواجه التماس نماید بجهت شیخ امیر حسین خدمت خلافت پناہے خواجه علاء الحق والدین
بطرف مولانا حسام الدین خواجه یوسف اشارت فرمودند ایشان با جمیع علما که بودند
برخاستند و درخواست کردند خواجه متوجه بخواجه یوسف داکابر شدند وفرمودند بجهت خاطر شما
امیر حسین را بخشیدیم در لحظه آن تغیر او نماند واز ان حال بحالت اصلی خود باز گشت حکایت
کرد عزیزے که روزے بلقاے حضرت خواجه شتافتم ونزدیک ایشان نشستم فرمودند از من
دور نشین که این زمان وقت نزدیک نیست و باین مقدار که با ما نزدیک شدی بتو بلاے
خواهد رسید آن عزیز گفت چون از ان منزل حضرت ایشان بیرون آمدم ظالمان مرا
گرفتند ومبلغ هزار دینار از من طلب داشتند وتشویش بسیار دادند چندین سعی بایست
نمود تا بدشواری تمام از ایشان خلاص یافتم وآن سخن حضرت خواجه بیاد من آمد این معنی
که بسیار شنیده بودم از درویشان که از خواجه نقل میکردند که میفرمودند از جذبات عنایات

آلهی درحق من آن بود که در محل دریافت صحبتِ این طائفه موفق میشدم وازاں محل که میبایست
ازایشان دور بودن هم دورے بودم ازیں طائفه بهره کسے نمیتواند گرفت مگر کسے که شناسندۀ
اوقات واحوال ایشاں باشد بهره درصحبت ایشاں گاهی عطاست گاهی بلا حکایت کرد
درویشے که یک بارے حضرتِ خواجه ما قدس سره درقصر عارفان مرا فرمودند که درخانه
شصت من گندم است سے باید بشهر بخارا بردن ازاں گندم دو من گرفتم ودر موضعے گذاشتم
بعد از ساعتے حضرت خواجه آمدند وشیخ امیر حسین را فرمودند که این گندم رادر جوال کن شیخ
امیر حسین باں مشغول شده واز حضرت خواجه پرسید که این گندم چند من است گفتم شصت
من خواجه فرمودند شصت من نیست این گفتند وبطرف منزل رواں شدند وشیخ امیر حسین
نیز بکارے مشغول شد من متحیر شدم وتامل کردم وباخود گفتم چوں دانستند که آن گندم شصت
من نیست این راهم دانسته باشد که من گرفته ام آن دو من گندم را آوردم ودر جوال ریختم
بعد از زمانے حضرت خواجه آمدند وشیخ امیر حسین را فرمودند این گندم را بر دراز گوش بار سازند
وبطرف شهر بخارا رواں شود دریں حال بر لفظ شیخ امیر حسین گذشت که چند من است خواجه فرمودند
شصت من شیخ امیر حسین تعجب کرده گفت آن ساعت فرمودند شصت من نیست واین
زمان میفرمایند شصت من است خواجه فرمودند آں ساعت شصت من نبود واین ساعت
شصت من هست حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطر الله تربته که حضرت
خواجۀ ما قدس سره در بازارے میرفتند یکے را دیدند کوزۀ شیر هی دارد میفروشد حضرت
خواجه آں کوزه را شکستند حاضران را عمل آں کار در خاطر ها گذشت چوں تفحص کردند در اں
شیر هی موش مرده یافتند ازاں فراست ایشاں تعجب کردند وآں انکار با قرار مبدل گشت
حکایت کرد درویشے که حضرت خواجۀ ما قدس سره بر کنار جوئے گذر میکردند کودکے
سبوئے آب بر کنار جوئے نهاده بود خواجه آں سبو را شکستند کودک در گریه شد خواجه
یکے را فرستادند که از بازار بجهت این کودک سبوئے بیار تفحص کردند آن کوزه ناپاک بوده

است حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما قدس سره در باشتی بودند که این زمان مرقد
منور مطهر ایشان در آنجاست و من با درویشی دیگر در حضرت ایشان بودیم و خواجه تکیه فرموده بودند
ساعتی گذشت حالتی با هیبتی در خواجه پیدا شد آن درویش بیخود افتاد و خواجه برخاستند و گرد
آن حوض می گشتند بعد از زمانی درخت سیبی را در کنار گرفتند لحظه برین گذشت وجود
مبارک ایشان بزرگ شد چندانکه همه باغ از وجود مبارک ایشان پر شد و در هر جهتی که نظر
میکردم همین وجود شریف ایشان را میدیدم بعده باز دیدم وجود مبارک ایشان خورد میشد
تا آن زمان که از وجود ایشان هیچ اثری نماند باز دیدم که از وجود ایشان اثری پیدا شد
تا چندانکه بحالت اصلی رسید و همان درخت سیب را در کنار گرفته اند و ایستاده بنهایت در
حیرت شدم که این چه احوال است آنگاه خواجه فرمودند که از حضرت عزیزان علیه الرحمة
والرضوان این چنین احوال در نقل آمده است حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند و در روز وقت نماز دیگر بود مؤذن بانگ نماز گفت درین
حال از غدیوت قاصدی آمد که خال تو فلان درویش بیمار است و حضرت خواجه را با خال
من التفاتی بود بسخن او مشغول بودند که مؤذن باقامت مشغول گشت خواجه نماز دیگر را
ادا کردند و اوراد بخواندند هنوز بر جای نماز بودند که قالوا انا لله و انا الیه راجعون گفتند
دیگر نماز خفتن شده بود که از غدیوت کسی آمد که خال تو فوت شد از آن قاصد پرسیده شد
که چه وقت فوت شد گفت وقت نماز دیگر بود حکایت کرد درویشی که حضرت خواجه ما
قدس سره در قصر عارفان بودند ابراهیم نام درویشی از غدیوت آمد بصحبت خواجه از وی پرسیدند
که پیاده آمدی یا بر دراز گوش آمدی درویش گفت بعضی راه را پیاده آمدم بعضی راه را سواره
خواجه گفتند اگر ترا محبت ما هست چرا تمام یک بار پیاده نیامدی آن درویش در گریه شد در
حال حضرت خواجه بباغ ارسلان روان شدند چون بآن موضع رسیدند جمعی عظیم شد
و درویشان و نیازمندان جمع شدند و صحبت خوشی بود و آن ابراهیم غدیوتی در عقب خواجه

بباغ ارسلان بهمان صفت میگریست و زاری میکرد و درویشان باغ ارسلان را بر حال او ترحم آمد و بحضرت خواجه آمدند و درخواست کردند که ازیں درویش ابراہیم عفو فرمایند خواجه او را نزدیک خود طلب کردند و با او التفات کردند بیهوش افتاد و صلاً و قطعاً از و نفس نمے آمد آں خلق متحیر شدند و عتقاد ایشاں چناں شد که او مرده است آں مقدار زمانے گذشت که آشنے بخته شود و آں درویش ابراہیم برہمان صفت بود حضرت خواجه بعده دست مبارک خود را بروے نهادند از اں صفت برآمد اما طاقت نشستن و ایستادن نداشت خواجه او را فرمودند بغدیوت سے باید برد و در خانه که او باشد کسے که از درویشان نسبت پیش او نه درآید چوں او را بغدیوت بردند ضعیفه صالحه بود که از محارم آں درویش ابراہیم بود چوں آں واقعه او شنود نزدیک او درآمد و ساعتے بنشست صفت او دراں ضعیفه عکس کرد و بیهوش افتاد و زمانے دراز برآں صفت بماند و چوں بخود آمد آں صفت ازو زائل نشده بود و تا مدت یک سال آں صفت دراں ضعیفه باقی بود و حالانکه کار او قوی شد و آثار بزرگ ازو مشاہده کرده میشد حکایت کرد درویشے که حضرت خواجه ما قدس سره در شهر بخارا بودند و سخن در مقام عشق میگفتند و حالت شگرف در حاضران پیدا شده بود آں صفت فی الحال در من عکس کرد و بهمان صفت بقصر عارفان رفتم اتفاقاً فی الحال مرا بیکے تعلقے پیدا شد چوں نزدیک یکدیگر رسیدیم درمیان من و او دستے پیدا شد نظر کردم دست و آستین خواجه بود من زود چشم خود را پوشیدم و تعجیل تمام بطرف منزل رفتم شیخ شادی را دیدم گفتم درعقب تو خواجه مرا رواں کردند و من درہمیں ساعت رسیدم خواجه فرمودند متعلقان ترا نیکو محافظت کنند و دریں معنی نهایت مبالغه نمودند تا ما نزدیک تو خواہیم رسید ایں صفت از تو زائل نخواہد شد بعد ازیں بهفته چوں بحضرت خواجه ملاقات شد فرمودند تا دست مرا ندیدی چشم خود را نپوشیدی آنگاه حضرت خواجه باندک التفاتے آں صفت را از من زائل کردند روزے ایں ضعیف که جمع کننده ایں آثار ولایت است

در بخارا بود در صحبت درویشان خواجہ و ذکر شفقت شیخ بہ نسبت مرید میگذشت کہ تا چہ
غایت است عزیزے کہ از جملہ درویشان خواجہ ما بود فرمود کہ دراں موضع کہ من بودم
تا بخارا دوازدہ فرسنگ راہ بود روزے اتفاق مرا شد کہ بمنزل یکے از دوستان ردم چوں
رسیدم آں دوست در خانہ خود نبود اہل او را گفتم جامہ ہا مرا مے باید شستن و دریں حال مرا
با او میل خاطرے شد بہیچ نوع مرا طاقت آں نشد کہ خود را ازاں میل باز دارم او را گفتم در
خانہ را بر بند ہمیں کہ او قصد کرد کہ در خانہ را بر بندد و دریں حال آواز سم مرکب مرا بگوش رسید
کہ بتعجیل مے آمد و نام مرا میگفت کہ فلاں درویش دریں خانہ ہست من قوی در خوف
شدم و آں ضعیفہ نتوانست کہ خاموش باشد فی الحال جواب داد کہ دریں خانہ ہست بضرورت
بخوف تمام من ازاں خانہ بیروں آمدم آں سوار گفت خدمت خواجہ ترا مے طلبند ایں
زماں از بخارا رسیدند و ایں مرکب ایشان است چوں رسیدند مرا فی الحال گفتند کہ او را
طلب و ہیچ توقف مکن و بریں مرکب سوار شو آں عزیز گفت من در تحیر شدم کہ میان من و
ایشاں چندیں مسافت راہ است اگر دریں زمان لطف و شفقت ایشاں مرا در نمے یافت
بر من آنچناں عمل میگذشت خوفے و ہیبتے ہرچہ تمامتر در من پیدا شد بحضرت خواجہ رفتم
وسلام گفتم در نظر خلق اظہار نکردند من زود بترتیب طعام مشغول شدم چوں طعام حاضر
شد لقمہ ازاں طعام بخوردند و بہیبت ہر لحظہ در من نظرے کردند چوں خلوت شد مرا
گفتند اگر من نمے آمدم بر تو چہ حال میگذشت من قوی خجل شدم حکایت کرد درویشیکہ
من روزے در باغے بودم در موضعے و اتفاق چناں افتاد کہ مرا با یکے ملاقات شد و
با او میل خاطرے شد و خود را ازاں معنی نتوانستم باز داشتن و قصد او کردم چوں بنزدیک
او رسیدم حضرت خواجہ را دیدم کہ ظاہر شدند و عصائے در دست مبارک ایشاں بود
خواستند کہ آں عصا را بر من بزنند چوں آنحال را مشاہدہ کردم چشم خود را پوشیدم و دست بروے
خود نہادم و ازاں موضع زود بطرف منزل رفتم مدتے نمیتوانستم کہ در چیزے نگاہ کنم

واز انجا که من بودم تا بخارا دو از ده روزه راه بود حکایت کرد درویشی که در قصر عارفان
درویشی بود از درویشان حضرت خواجه با پالیزی کشته بود وتولی محل آب دادن بود
واتفاقا وقت بی آبی بود چنانکه در بخارا در اکثر اوقات در بهار می باشد روزی
حضرت خواجه نزدیک پالیز من آمدند وفرمودند این پالیز را وقت آب دادن است من
گفتم آب نیست خواجه فرمودند حق تعالی قادر است که آب دهد تو دهانهٔ آب را راست
ساز پس من دهانهٔ پالیز را راست کردم وهمه شب منتظر می بودم چون صبح شد آب آمد
پالیز را آب دادم ودر نزدیکی پالیز پارهٔ سیر وپیاز بود آن همه را آب دادم چون تمام شد
آب ایستاده تصور کردم که از طرف بالا آب افتاده است تفحص کردم بندی که در کنارهٔ جو
کرده بودم دیدم استوار است چون بشیب رفتم در جوی هیچ آب نبود هرچند مبالغه کردم علامت
آنکه درین فرصت نزدیک در جوی آب بوده باشد نبود متحیر شدم چون بحضرت خواجه
رسیدم فرمودند پالیز را آب دادی گفتم بلی گفتند چون در جوی آب نماند چه کردی گفتم
بطرف بالا رفتم وتفحص بسیار کردم در جوی آب نبود واثری هم نبود خواجه فرمودند چون انست
خاموش باش حکایت کرد درویشی که جمعی از درویشان حضرت خواجه قدس سره
در قصر عارفان جوی پالیزه می کندند ودران اثنا من چنین گفتم شنیده ام که یکی از
درویشان خاندان خواجگان قدس الله اسرارهم بوده اند بهمین طریق با مریدان ایشان
جوی پالیزه می کشیدند چون طعام حاضر آوردند مریدان ایشان گفتند چه خوش بودی
اگر چند از خربزهٔ زانیچی بودی آن عزیز دران زمین پالیزه درآمده است وخربزهٔ زانیچی
بیرون آورده است وپیش آن درویشان گذاشته من با درویشان خواجه درین سخن بودم
که حضرت خواجه رسیدند وفرمودند در چه سخن بودید من خاموش شدم از درویشان یکی
گفت قصه این بود خواجه تبسم فرمودند وما را بسخن مشغول کردند ودست مبارک را دراز کردند
واز زمین پالیزه یک خربزهٔ زانیچی گرفتند ودر آستین کردند وبطرف منزل روان شدند

وحال آن بود که وقت طعام خوردن درویشان شده بود ما نیز در عقب خواجه داخل
گشتیم آن درویشان با من گفتند که ما را بوئے خربزه زانسیجے مے آید راوی که محرم حضرت
خواجه بود گفت چون حضرت خواجه بخانه در آمدند آن قصه را پرسیدند و گفتند کسے این
خربزه را از شهر بخارا نزدیک ما آورده است چون من در عقب خواجه بخانه ایشان در آمدم
اهل بیت رحمهم الله گفتند شما این زمان پالیزه را جوسے مے کشتید و اینک خربزه زانسیجے
از شهر بخارا آورده اند من حقیقت حال را در خانه ایشان تقریر کردم حضرت خواجه باز
آن را بنوعے از خود نفی کردند و در خانه خواجه چون حقیقت آن معلوم بود مثال این
ظهورات در صحبت خواجه بسیار مشاهده کرده بودند گفتند پیش دوستان حق تعالی و
تقدس این چنین کارها سهل است حکایت کرد درویشے که روزے حضرت خواجه ما
قدس سره در باغ ارسلان میرفتند در راه دهقانے زمین را از برائے پالیزه شد کار
میکرد آن شغل را گذاشت و چهار قدمے پیش آمده بر حضرت خواجه سلام کرد خواجه فرمودند
در چه کارے گفت زمین پالیزه میرالخواجه پادشاه مے باید که خربزه نیک شود خواجه
فرمودند نیک میشود و برکات باشد خواجه از آن دهقان گذشتند و فرمودند وقتے
دهقانے زمینے را ارزن مے کشته است سید آتا رحمه الله برو گذشته و از وے پرسیده
اند چه کار میکنی و دهقان گفته است ارزن مے کارم ولیکن این زمین ارزن نیکو نمیدهد
سید آتا گفته اند آن زمین را که ارزن نیکو بده میگویند چند سال در آن این ارزن شده است بے آنکه ارزن کشته
شدے ارزن میشد ناقل گفت بعد از آن فرصتے آن دهقان غدیوتی را دیدم راسوگند یاد کرد آن سال
دران زمین خربزه نیک شد آن زمین را تیرماه جو کشتم و بعد از جو ارزن کشتم چند سال دران
زمین در وقت جو شیدن جو جو میشد و در وقت ارزن شدن ارزن میشد بواسطه
نفس مبارک حضرت خواجه که گفتند برکات باشد و آن قصه در نواحی مشهور شده بود
و سبب عقیدهٔ جماعتے شد حکایت کرد درویشے که روزے نیک روز که از درویشان

حضرت خواجۂ ما بود قدس سرہ از سوخارے بحضرت ایشان آمد قوی خستہ خاطر بود از و
پرسیدند سبب تغیر تو چیست گفت حسین نامی در سوخارے مرا ناسزائے بسیار گفت از ان
الم نشد مرا و لیکن چوں بحضرت شما بے ادبی کرد از اں خستہ خاطر شدم خواجہ فرمودند تو خوش
مباش زود باشد کہ فضیحت دنیا و آخرت شود درویش نیکروز گفت آں ساعت کہ حضرت
خواجہ ایں سخن گفتند روز نماز دیگر بود از خدمت ایشان بطرف سوخارے میرفتم
نماز شام شدہ بود آں حسین را دیدم در دست طعام داشت کہ نزدیک خادم خود بسر
زراعت مے برد چوں خادم او بطعام خوردن مشغول شد او بکار خادم مشغول شد
دراں حال گرگے بیامد و بروے او جست و بینی و لب او را برکند و صورت او بغایت
کریہ شد و در میان خلق رسوا شد و ایں قصۂ او مشہور گشت و حسین گرگ گزیدہ و اور القب ماند
حکایت کرد درویشے از مولانا نجم الدین دادرک کوفینی رحمہ اللہ کہ گفت روزے
حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در نواحی بخارا میرفتند دشتے بود دراینجا ہفت آہو را دیدم
کہ بطرف حضرت خواجہ آمدند مرا گفتند بندگان حق تعالیٰ را ایں چنیں بودہ است کہ امثال
ایں جانوران نزدیک ایشان مے آمدہ اند تو نیز طلب کن من گفتم در حضور شما مرا چہ حد
است خواجہ فرمودند طلب تو حاجت نیست بایں مقدار از توجہ ایشان خواہند آمد چند
قدم رفتیم آں ہفت آہو آمدند و نزدیک ما ایستادند خواجہ مرا گفتند ہر کدام خواہی بگیر و من ہر
کدام را قصد میکردم کہ یکے از ایشان را بگیرم و یگرے مے آمد کہ مرا بگیر چند کرت ایں چنیں واقع
شد من متحیر شدم حضرت خواجہ دست مبارک خود بر پشت آں ہفت آہو رسانیدند و گفتند
ما را ہیچ حاجت نیست چوں از آں ہفت آہو گذشتیم و مبلغے راہ رفتیم ہنوز ایستادہ بودند در
ما نظر میکردند حکایت کرد درویشے کہ حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر بخارا در
منزل مولانا حسام الدین خواجہ یوسف بودند و جمعی از علماء درویشان حاضر بودند و
شیخ شادی دراں جمع بود مردے بیامد و گفت بر شیخ شادی دعوی دارم خواجہ فرمودند

نیک باشد علما حاضر اند دعوی خود بگوئے آں گفت او را پیش حاکم ولایت مے برم خواجہ فرمودند ما قضیۂ ترا بہتر از حاکم بر سیم و تفحص کنیم آں مدعی نفس خواجہ را قبول نکرد خواجہ فرمودند شادی یا او بر و ہمیں ساعت معلوم خواہد شد کہ ترا چوں مے برو نزدیک حاکم بعضے از درویشان با شیخ شادی موافقت کردند و با آں مدعی فرزندان او بودند پیش از آنکہ بحاکم رسند راہگذر ایشاں بحمام در آہنین بود حاضران گفتند ناگاہ آں مدعی از بالا آب در حمام سرنگون افتاد و در حلق و بینی او از آں آب در آمد فرزنداں را گفت مرا بگیرید و فرزندان زود او را از آں آب بیروں آوردند چشم باز کرد و گفت ہیچکس را با شیخ شادی کارے نیست ایں زخم مرا از تیغ مشایخ رسید ایں دو سہ کلمہ گفت و در ساعتے فوت شد فرزندان بکار او مشغول گشتند و درویشان بحضرت خواجہ آمدند و آں قصہ را تقریر کردند آں جمع علما حاضر بودند خواجہ توجہ بشیخ شادی کردند و متبسم شدند و فرمودند کہ کارہا ست در عالم خواجہ یوسف و آں حاضران از آں نفس حضرت خواجہ کہ فرمودہ بودند کہ ہمیں ساعت معلوم خواہد کہ ترا چوں خواہد برد تعجب بسیار کردند و سبب مزید یقین شد بحضرت خواجہ حکایت کردند خواجہ علاء الحق والدین نور اللہ مرقدہ کہ چوں طریقہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ استقامت و پیروی سنت بود اکثر صحبت ایشاں با علما بود و در وقت ایشاں مقدم علما در بخارا مولانا حسام الدین اصیلے و مولانا حمید الدین شاشی بودند رحمہما اللہ تعالے و حضرت ایشاناں را با حضرت خواجہ صحبت بسیار مے بود روزے حضرت خواجہ ایں فقیر را اشارت کردند کہ پارۂ بادام بگیر کہ بدریافت صحبت مولانا حمید الدین شاشی میرویم اتفاقاً مولانا با اصحابے کہ با ایشاں بودند در شرعاباد بودند چوں خواجہ را با مولانا ملاقات شد فرمودند ما در صحبت وجوہے شاد شادر گفتگوئے ما حال دانشمندانی کہ در صحبت مولانا بودند دیگر شد و مولانا تواضع بسیار کردند حال آں بودہ ست کہ پیش از ملاقات با خواجہ مولانا با اصحاب جد کر خواجہ مشغول بودند چوں مولانا و صحاب بادام خوردند خواجہ پوست بادام را جمع کردند و در موضعے

پاکیزه دفن کردند بعضے از اصحاب مولانا انکار کردند مولانا ایشاں را استفسار کردند فرمودند
انکار مے نمایند صبر کنید خواجه فرمودند مغز در حمایت پوست است اگر در پوست خللے میباشد
در مغز سرایت میکند اگر در شریعت خللے واقع شود بطریقت سرایت میکند مولانا حمید الدین
تحسین بسیار کردند و شکر گفتند و جمع منکراں را گفتند صبر کردید ایشاں اثبات شما میکردند
با دوستان حق گستاخی نمی باید کرد خواجه فرمودند سخن خواجگان نسبت که خوش شنیدیم علیکم
پس ما اثبات که مے کنیم روزے بزرگے از ما سوال کرد که تثلیث که ما را با شما ملاقات
میشود و در یابنده طریقه شما نمیشویم در جواب آں بزرگوار گفتیم که طریقه ما متابعت سنت
است به نسبت حضرت رسول صلے الله علیه وسلم مصدیق ثابت کردایم و به نسبت
عمل متابعت علماء مے نمائیم هر چه ایشان نقل میکنند از حضرت رسول صلے الله علیه وسلم
عمل متابعت علماء مے نمائیم و به سنت پیروی آں مے کنیم از ابتدا تا ایں زمان وظیفه
ما ایں است حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطار قدس سره که اول ظهور که
خدمت مولانا حمید الدین رحمه الله از خواجه ما قدس سره مشاهده کردند و سبب صحبت
ایشاں بخواجه ما شد ایں بود که چوں طریقه پسندیده ایشاں در همه لایح شده بود و بسیاری
از دانشمنداں را بصحبت ایشاں میل شد خاصه خدمت مولانا حسام الدین خواجه یوسف
را که بخواجه پیوستند و محبت ایشاں شدند و بواسطه احوالے که ایشاں از حضرت خواجه مشاهده
کرده بودند ترک مدرسه و ترک تدریس در مدرسه کردند و اموال و اوقافی که دریں مدت
ملازمت مدرسه گرفته بودند حساب کردند مقدار دوازده هزار دینار شد در صدد آں شدند
که آنها را باز دهند و بسیاری از دانشمندان موافقت ایشاں نمودند و ملازمت صحبت شریف
خواجه میکردند و بعضے از اکابر علماء بخارا ایں معنی را انکار میکردند و مے گفتند نزدیک شده
است که مدارس مهجور گردد و رونق و ابهت علم نماند و بعضے میگفتند خدمت مولانا حسام الدین
خواجه یوسف دانشمند صاحب کمالند هر آئینه متابعت ایشاں بے سرے نباشد آخر روزے

درحضرت خواجہ بودم کہ مولانا خورد ظہیرے کہ از کبار تلامذۂ مولانا حمید الدین بود بخدمت خواجہ آمد و گفت مولانا فرمودند کہ بامداد میخواہیم کہ صحبت درویشان داریم خواجہ قبول کردند فرمودند درین طلب سے تربیت بامداد پگاہ بخدمت مولانا متوجہ شدند چوں ملاقات شد مولانا از سبب تشریف حضور سوال کردند خواجہ قصۂ طلب را باز نمودند مولانا فرمودند مثال این سخنان وظیفۂ من نیست من نفرمودہ ام طریقۂ شما ہمہ را معلوم شدہ است کہ بر نہج استقامت است کسے را بر شما اعتراض نیست خواجہ فرمودند ما طالب حقیقتیم اہم مقصود ما آنست کہ سلوک ما بر جادۂ مصطفویہ و متابعت سنت باشد و حق از باطل متمیز گردد و خدمت شما مقتدا سے عصر بحکم کتاب از شما سے باید گرفت و اخبار رسول صلی اللہ علیہ وسلم و آثار صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین از شما معلوم مے باید کرد البتہ ما طریقۂ خود را بر شما عرض میکنیم اگر موافق سنت باشد بآں مواظبت نمایم و اگر مخالف باشد ازاں رجوع کنیم چوں مولانا کمال جد حضرت خواجہ در باب تمیز حق از باطل معلوم کردند باستدعا حضرت خواجہ مولانا عقد مجلس کردند و از علما و فقرا از بخارا جمع شدند مولانا خورد و جمعی از طلبۂ علم جرأت مے نمودند این چہ طریقۂ درویشی باشد کہ بعضے از مدارس بے رونق شدہ است و انہدست و عظمت علم نماندہ است و اگر چند وقت برین گذرد طلبۂ علم از افادہ و استفادہ باز خواہند ماند و درین جمع سخنانیکہ ایشان جمع گفتند حضرت خواجہ خاموش شدند و چوں بہ نسبت روش حضرت خواجہ و درویشان ایشان آں جمع ہیچ محل اعتراض نیافتند سخنان بیروں از جادہ بسیار گفتند مولانا در غضب شدند و مولانا خورد و متابعان اورا منع بلیغ کردند و فرمودند این سخنان شما از طریقۂ صواب بیروں است بعدہ خواجہ توجہ بمولانا کردند و فرمودند حق تعالی و تقدس بعنایت بے علت در درون را در باطن ما پیدا کردہ است در ہر محلے کہ ما را مشکلے میشود بموجب فاسئلوا اہل الذکر ان کنتم لا تعلمون حق تعالے گفتہ است چیزے را کہ نداند از اہل دانش بپرسید باید عمل مے کنیم و رجوع بعنایت نمایم

وازیشاں سوال میکنیم وعمل مے آریم ازیں سبب ملازمت صحبت ایشاں مے نمائیم این طریقہ صواب ہست یا نے مارا اعلام نمائند مولانا فرمودند این طریقہ بغایت مستحسن است وبر جادہ سنت است و بر ہمہ اہل اسلام لازم است کہ مواظبت بریں طریقہ نمائیند انگاہ خواجہ فرمودند چوں خدمت خواجہ یوسف ایں داعیہ در باشناختہ اند گاہے کرم میفرمائیند و تشریف حضور ارزانی میدارند و حل مشکلات دینیہ فقیران میکنند ایں روش چگونہ است مولانا فرمودند قوی روش پسندیدہ است آں جمع تمام خاموش شدند ومحل مواخذہ نمیافتند واتفاقاً خواجہ نمدے پوشیدہ بودند آں جمع گفتند ایں لباس منہی است رسول صلی اللہ علیہ وسلم ہمت را از پوشیدن جامۂ کہ سبب شہرت گردد نہی کردہ است وایں نمد سبب شہرتست خواجہ یوسف دراں جمع حاضر بودند فرمودند کہ ایں نمد ازاں نیست لباسے سبب شہرتست کہ در اعلاء مرتبۂ تکلف باشد یا در ادنی مرتبۂ بے تکلفی کہ خلق بآں مشغول گردند وایں نمد متوسط الحال است کسے بآں مشغول نیست حضرت خواجہ فرمودند ایں نمد سبب بحث شد اولی آنست کہ نپوشم فقیرے دراں جمع حاضر بود آں نمد را باو ایثار کردند بعدہ منکران گفتند کہ طریقۂ بحث ایں درویشاں را نمیدانیم ہم از جنس ایشاں یکے را حکم سازیم ہر سخنے کہ در حق ایں درویشاں او گوید سخن ہماں باشد وچنانکہ در عصر ہر صاحب دولتے اصحاب اقوال وارباب احوال را آرزوے مے آوردہ است وانکار آنچہ نتیجہ است آں صاحب دولت بظہور مے آمدہ است میکردند در وقت خواجۂ ما ایں طائفہ بسیار بودہ اند شعر

یریدالجاھدون لیطفؤا نورہٗ ویابی اللہ الا ان یتمہٗ

بیت

ما ہیچ خواہیم و دیگراں ہیچ خواہند تا بخت کرا بود کرا دارد دوست

بیت

لطفے نماند کاں صنم خوش لقا نکرد ما را چہ جرم گر کرمش با شما نکرد

وازاں جماعت دراں مجلس بسیار بودند اتفاق برآں کردند کہ درویشے ہست از فرزندان
خواجہ اولیاے کلاں قدس سرہ اورا طلب مے باید کرد ودریں قضیہ حکم باید گردانید
تا ہرچہ او گوید در حق خواجہ ودرویشان ایشاں سخن آں باشد وبجہت ایں معنی آں درویش
را حکم مے ساختند کہ دانستہ بودند کہ آں درویش از منکران عالی خواجہ بود اتفاقاً جمعی را
کہ باآں درویش یک صفت بودند در انکار خواجہ بطلب او فرستادند خواجہ در جمیع ایں احوال
خاموش شدند چوں آں درویش بیامد بقیۂ اہل انکار بیک بار مسافت راہ اورا استقبال
نمودند و تعظیم و احترام بسیار کردند بعدہ چوں آں درویش بمجلس مولانا رسید واصحاب متفرقہ
جمع نشستند از طریقۂ خواجۂ ما از آں درویش سوال کردند آں درویش گفت آنچہ حق باشد خواہم
گفت پس توجہ بمولانا واہل مجلس کرد و گفت خواجہ قطب الدین والد بندہ را میدانید
ہمہ بیک کلمہ گفتند کہ ایشاں مقتدائے اہل طریقت بودند خصوصاً اہل انکار کہ وصف خواجہ
قطب الدین بسیار کردند انگاہ گفت روزے درخدمت والد خود بودم کہ خدمت خواجہ
بہاء الحق والدین در لباس مقربان سلاطین آمدند واز مرکب پیادہ شدند و با والدِ
ایں ضعیف ملاقات کردند بعد از لحظۂ والد بمن اشارت کردند کہ در خانہ در فلان موضع سیر
نانے است چنیں گاہے ہست کہ آں را نگاہ داشتہ ایم بیار من بتعجیل رفتم وآں را بحضرت
والد خود آوردم دو قسم کردند یک قسم بایشاں دادند و دیگرے بمن دادند و فرمودند چونکہ
تو فرزند منی ایشاں نیز فرزند من اند و میان ما عقد برادرے بستند و فرمودند یک دیگر
کنار گیرید انگاہ والدم گفتند کہ واقف باش از ایشاں احوال و اسرار بزرگ بظہور خواہد
آمد پس آں درویش چنیں گفت ایں زمان دم ظہور آں احوالست کہ والد ما فرمودہ بودند
اہل انکار بیکبار خجل و شرمسار شدند از آں ظہور حقانیت طریقۂ حضرت خواجہ و سلطان ولایت
ایشاں بعنایت حق تعالیٰ و تقدس بر ہمہ غلبہ کرد فوقع الحق وبطل ما کانوا یعملون فغلبوا
ھنالک وانقلبوا صاغرین آنچہ حق بود ظاہر شد و آنچہ منکران مے اندیشیدند باطل شد مغلوب

ومحجوب ازاں مجلس باز گشتند حضرت خواجہ با خدمت مولانا را عذر بسیار خواستند وفرمودند
تصدیعہ خدمت کردیم وجرمانہ آں پیش مولانا بردند ومولانا از خواجہ درخواست کردند کہ ایں
طعام مے باید در قدم مبارک شما پختہ شود درحال خواجہ با درویشان بضبط آں اقدام
نمودند وبا مولانا با اصحاب خاصہ جمع نشستہ بودند خواجہ لحظہ بصحبت مولانا مے آمدند
وساعتے نزدیک آں درویشان میرفتند کہ بطعام پختن مشغول بودند اتفاقا یک نوبتے
خواجہ بصحبت مولانا آمدند ودر پہلوئے مولانا خورد نشستہ اند حال او دیگر شد خواجہ زود
بطرف درویشان رفتند مولانا خورد از خود رفت وبیہوش گشت ومولانا واصحاب
بداں مشغول شدند وخاطر مولانا قوی نگران شد ایں فقیر را طلب کردند وفرمودند زینہار
کہ مولانا خورد ہلاک شود مے باید واقعہ را بحضرت خواجہ باز نمودن من آں قصہ بر حضرت
خواجہ عرض کردم فرمودند محل نگرانی خاطر نیست اما رعایت خاطر شریف مولانا مے باید
کردن خواجہ دست مبارک بر کتف مولانا خورد نہادند آں صفت او کمتر شد وبحال خود
باز آمد وبسیار گریست وعذر بسیار خواست ازاں کردہ وگفتہ پشیمان شد واز صمیم قلب محب
ومعتقد خواجہ شد وآں چنداں انکار وغبار او باقرار وداد متبدل گشت از مطالعہ آں
احوال حضرت مولینا را بحضرت خواجہ محبت بسیار شد وازاں سبب محبت خود مولانا
درحضور خواجہ چنیں میگفتند کہ چنانکہ سفیدی چشم را بسیاہی چشم در روشنائی احتیاج ہست
مرا بشما نیز احتیاجست اوّل کرتے کہ ایں بندہ ضعیف کہ جمع کنندۂ ایں کتاب عُمدۃ السالکین
است بحضرت خواجہ رسیدہ بودم وایشاں در قصر عارفان بودند دریں اثنا سخنے فرمودند
کہ دراں وقت ظہور شیخ نجم الدین کبرٰے قدس سرہ در خوارزم سخنان بسمع مولانا فخر الدین
رازی رحمۃ اللہ از شیخ رسیدہ است مولانا شیخ را طلب کردند واز شیخ پرسیدند کہ بِمَ
عرفت اللہ قال عرفت اللہ تعالی بالواردات غیبتیہ یعجز عن ادراکھا العقول لملکم
بچہ شناختی خدائے راجل جلالہ گفت شناختم خدائے راجل جلالہ با نورانی کہ از غیب بمن

میرسند که عاجز است از ادراک آں واردات عقلہا که در شک انداز نده است مولانا
متحیر گشتند بعده خواجه باین ضعیف فرمودند که وقتے علمائے بخارا بما مشغول شدند و
این قصه را فرمودند حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین نور الله تعالے مرقده
که در اوایل ظهور خواجه ما قدس سره پیش ازیں قصه اجتماع علما و فقرا بخارا واعظے بود
در شهر بخارا از فرزندان بکر فضیل بخاری رحمه الله او را نیز ازیں پیوستن خواجه یوسف
رحمه الله بحضرت خواجه بغایت دشوار آمده بود و بسیار میگفت که آں درویش سر و پا برهنه
را علم و دانش نیست متابعت کردن او چه معنی دارد وے باید او را منع کردن تا با اهل علم
دیگر صحبت ندارد هم وے روزے اتفاق کرد جمعی از یاران خود بطرف قصر عارفان
متوجه شد و اتفاقاً در همان روز خواجه یوسف نیز با جمعی طلبه بحضرت خواجه بقصر عارفان
آمده بودند در باغ خانقاه اجتماع عظیم شد چوں از طعام خوردن فارغ شدند اصحاب آں
واعظ را صبر نمانده بود نزدیک تر بخواجه و اصحاب و درویشان ایشاں مشغول گردند با
حال شیخ امیر حسین از در باغ در آمد و سلام گفت خواجه فرمودند امیر حسین بدیں طرف بیا آنگاه
گفتند چند مخالفت ما را میکنی هر چند ترا الیقین بیشتر میشود خلاف بیشتر مے نمائی شیخ امیر حسین
گفت مرا چه مجال خلافست خواجه فرمودند ترا گفته بودیم که سینهٔ فلان زمین بلند است آنرا
هموار مے باید کرد تا آب خورد و ترب کشته نشود وے کشته نماند شیخ امیر حسین گفت چناں
کردم خواجه جمعی از کبار اصحاب را فرستادند تا از حال آں زمین تفحص نمایند چوں درویشان
رفتند آں چنانکه خواجه فرموده بودند در سینهٔ آں زمین ترب کشته نشده بود بواسطهٔ آنکه
بلند بود آب نرسیده بود درویشان آنچه دیده بودند گفتند حضرت خواجه شیخ امیر حسین
را فرمودند این چنیں سخن مرا مے شنوی و هیبت در شیخ امیر حسین نظر کردند در حال حالش
دیگر شد و فتاد و از گردن او آوازے مے آمد و روے او بطرف قفا و قفاے او بطرف
سینه گشت احوال حاضران از مشاهدهٔ آں حال متغیر گشت و فرصت دراز براں بگذشت

ہیچکس را از حاضران مجال آں نبود کہ از حضرت خواجہ درخواست کند آخر الامر خواجہ
یوسف و آں واعظ و جمع طلبہ برخاستند و شفاعت بسیار کردند حضرت خواجہ درخواست
ایشاں را قبول کردند و فرمودند تا دستِ امیر حسین را مالیدند روئے او و قفائے او
بحالت اصلی باز آمد و آں انکار حاضران باقرار مبدل گشت حکایت کرد درویشے کہ
شامے بود حضرت خواجۂ ما قدس سرہ در شہر بخارا در منزل درویشی بودند شیخ
از قصر عارفان بیامد خواجہ در روئے او نظر کردند کہ امیر حسین بر توجہ رفتہ است او خاموش شد خواجہ از وپرسیدند
چند سال است کہ تو در صحبت ماے باشی گفت ہفتدہ سال است خواجہ فرمودند دریں مدت ہرگز از ما
سخنے شنودۂ کہ آں غیر واقع بودہ باشد شیخ امیر حسین گفت نے خواجہ فرمودند پس چرا آنچہ
بر تو گذشتہ است نمیگوئی او ہیچ نگفت خواجہ فرمودند چوں نمیگوئی من گویم پس ہبین
درو نظر کردند و گفتند کہ بر ضعیفۂ من یا دخترمن نگراں خاطر شدۂ چوں خواجہ ایں سخن گفتند
از گردن شیخ امیر حسین آواز آمد و روئے او بطرف پشت او شد و قفائے او بطرف سینہ
او گشت و رنگ او سیاہی سبز د و زمانے بسیار براں حال بود و شب بیگاہ شد و من ہرگز
پیش ازاں ایں حال را مشاہدہ نکردہ بودم از خود رفتم دراں خانہ عزیزے بود او برخاست
والتماس کرد خواجہ فرمودند کہ ایعزیز خاموش باش تو طریقۂ درویشاں را نمیدانی در صحبت
ایشاں نبودۂ و نزدیک آمدہ است کہ راستی را نگوید آنگاہ شیخ امیر حسین گفت صورت حال
ایں بود کہ حضرت خواجہ پارۂ صابون و روغن چراغ بمن دادند کہ بقصر عارفان بمنزل ما
رساں بایں طریق کہ درخانہ را کشائی وایں چیزہا را درتن شوئی گذار چوں بمنزل ایشاں
رسیدم و بہماں طریق آں چیزہا را درتن شوئی گذاشتم نظر بر خواہر خاتون خواجہ افتاد خاطر
من میل کرد خواجہ فرمودند چوں میدانی کہ دیدۂ ما از بصیرتے است کہ حق تعالےٰ و تقدس
ما را کرامت کردہ است در حکم حدیث نبوی اتقوا فراسۃ المؤمن فانہ ینظر بنور اللہ چرا ما را تشویش
میدہی و نزد و راستی را نمیگوئی گفت بد کردم و توبہ کردم عفو فرمائید خواجہ دست مبارک

خود را بر گردن او نهادند از گردن او آواز بر آمد روئے و قفائے او بر حالت اصلی خود باز گشت و الحق مشاہدۂ ایں احوال بسبب رسوخ شد بحضرت خواجہ حکایت کردند از شیخ شادی کہ گفت یکبارگی پارۂ کرباس ببازار شہر بخارا بردم و فروختم آں عالی را حضرت خواجۂ ما خرج کردند و مرا فرمودند کہ چوں بخانہ رسی بگوے بہائے کرباس را خواجہ خرج کردند من از بازار شہر بخارا بغدیوت آمدم و اہل خانہ از من پرسیدند کہ عالی کرباس را چہ کردی گفتم کہ بر میان بستہ بودم کشادہ شدہ افتاد و آں جماعت خاموش شدند صفت قبض عظیمے در من پیدا شد و آرام و قرار از من رفت بعد از زمانے حضرت خواجہ از شہر بخارا آمدند و آں جماعت خانۂ من گفتند کہ شادی آمد با تو گفت کہ عالی را بر میان بستہ بود کشادہ شد و افتاد فرمودند ایں سخن خلاف واقع است من او را گفتم کہ صورت حال را گوئی او نگفتہ است اکنوں ایں قبض او از جہت آنست کہ بیان واقع نکردہ است بعد ازاں لطف نمودند و او را از صفت قبض بیروں آوردند و آں شفقت و تربیت را بجائے آوردند حاضران را ازاں اشراف و شفقت ایشاں حال دیگر شد حکایت کردند کہ چوں حضرت خواجۂ ما در منزل شیخ شادی بودند و با فقیران لطفے میکردند شیخ شادی میخواست کہ دراں خانہ در آید خواجہ فرمودند شادی از سر غفلت در آمدی بر توجہ گذشتہ است کہ غافل شدہ در خانۂ کہ ما باشیم چرا بغفلت مے در آئی چرا واقف نمے باشی پس ازاں خواجہ انگشت مسبحۂ خود را بر زمین نہادند شیخ شادی سرنگوں در تن شوہی افتاد و احوال او دیگر شد و از خود رفت خوفے از مشاہدۂ آں صفت بر حاضران مستولی شد در گریہ شدند دریں ساعت درویشے از باغ ارسلان آمد و آں حال را دید روے بر زمین نہاد و تضرع بسیار کرد خواجہ از شیخ شادی عفو فرمودند و گفتند مرشد آنست کہ ذرۂ تعظیم سے را در محل شفقت فرو نگذارد و اگر غفلت را بتو ننمائیم پس من چہ شفقت کردہ باشم حکایت کردند کہ یکبار درویشان در غدیوت در منزل شیخ شادی تتماج مے پختند و اتفاقاً

بعضے از درویشان تتماج را بغفلت در دیگ مے انداختند و مزاح میکردند چوں تتماج
انداختن را تمام کردند حضرت خواجۂ ما از قصر عارفان رسیدند توی بهیبت شیخ شادی را
گفتند که سر دیگ را استوار پوش پس روئے بآں درویشان کردند و فرمودند ایں چه عجب
است که شما میگذرانید مرا چندیں کار بود و بادم که شما تتماج را بغفلت مے اندازید تعجیل
آمدم آنجا حرمت که غافل بودند احوال ایشان دیگر شده بیخود شدند شیخ شادی در خواست
کرد حضرت خواجه ایشان را عفو فرمودند شیخ شادی گفتند سر دیگ را کشائی شیخ شادی
نظر کرد آں تتماج انگور باشده بود و حال آں بود که فصل بهار بود چنانکه معهود مے بود تتماج
در غفلت انداخته بودند و آں واقعه سبب ارشاد بسیاری از خلق شد حکایت کردند
که روزے درویشان حضرت خواجه قدس سره در غدیوت در منزل شیخ شادی شیر
کرنج مے پختند چوں آں طعام را در کاسه ها کشیدند و قسمت کردند هیچکس نتوانست که ازاں
طعام لقمه خورد همه متحیر شدند و گفتند حلق ما گرفته است امکان خوردن نیست هر آئینه دریں سرے
خواهد بود مصلحت آنست که ایں آش ها در دیگ باشد و ما منتظر باشیم تا چه بظهور آید لحظه بریں
گذشت حضرت خواجه رسیدند و فرمودند که من از قصر عارفان روان شدم شما دیگ بر
آتشدان نهادید چوں چهار دانگ راه آمدم آش را از دیگ کشیدید پس ازاں حلقهائے
شما را گرفتم تا نتوانستند آش خوردن آں درویشان بذوق تمام آش را بخدمت خواجه حاضر
آوردند و آں روز دراں صحبت احوال عجیبے گذشت حکایت کرد درویشے باراول که
حضرت خواجۂ ما قدس سره بزیارت بیت الله میرفتند در خراسان بودند مکتوبے
ازانجا فرستادند و شیخ امیر حسین را از بخارا طلبیده گشتند و اتفاقاً من با شیخ امیر حسین بخراسان
رفتم چوں بمرو رسیدیم چنیں گفتند که خدمت خواجه بجانب سرخس رفتند چوں باں طرف
متوجه شدیم و نزدیک رسیدیم حضرت خواجه ما را استقبال کردند ما در تعجب شدیم که حضرت
خواجه را چگونه معلوم شده است از آمدن ما خواجه فرمودند که دوش دو کرت با من گفتند

که درویش امیر حسین میر سالور احتقبال کن حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین طاب ثراه که روزے خدمت خواجه یوسف رحمه الله از حضرت خواجه ما قدس الله سره التماس نمودند که مے باید که قدم شریف بباغ این فقیر که در مزار سفید مون است رسد خواجه التماس ایشان را قبول فرمودند و بطرف سفید مون بآن باغ ایشان با درویشان رفتند و دو روز آنجا توقف کردند از عنایت الٰهی در روز سوم درویشان را در صحبت خواجه احوال خوش بود و صحبتے بغایت گرم دران حال مولانا عارف رسیدند و بصحبت خواجه مشرف گشتند چون زمانے گذشت خواجه ازان باغ بیرون آمدند و در سایه درختے تکیه فرمودند و این ضعیف در قدم ایشان بود بعد از فرصتے خواجه یوسف با بعضے از طلبهٔ علم از باغ بیرون آمدند اما بصحبت خواجه نمے توانستند آمد چون نزدیک ایشان رفتم فرمودند در ما خوفے پیدا شده است از آنجهت نمیتوانیم نزدیک خواجه آمدن و سبب خوف آنست که بعد از انکه خواجه باین طرف آمدند مولانا عارف سخنے میگفتند بخاطرم امتناع کلمات او کردیم ثقالتے و قبضے در ما پیدا شد زود ازان مجلس بیرون آمدیم خوف عظیم بر ما مستولی شد من قصه خواجه یوسف را بحضرت خواجه عرض کردم بباغ در آمدند وقت نماز پیشین شده بود بنماز مشغول شدند و مولانا ابوبکر ایجه را امامت فرمودند بعد از تکبیر تحریمه فرصتے گذشت از مولانا ابوبکر هیچ حرکتے پیدا نشد خواجه او را از محراب بیرون آوردند و خود بامامت مشغول شدند بیننده دران قوم که با خواجه بنماز ایستاده بودند پیدا شد و در هر یکے کیفیتے تصرف کرد که نتوانستند نماز گزاردن مگر یک کس که بخواجه نماز گذارد و آنقوم که دران باغ خواجه یوسف بودند قریب هفتاد تن بودند هر یکے را حالے بود بعضے مے گریستند و بعضے در خاک مے غلطیدند و بعضے بطرف صحرا میرفتند و مولانا امیر ابوبکر عمامه و دراعه انداخته بود و بهر طرف میدوید و میگفت دل من از من رنجیده است و خاک و خاشاک بر سر میکرد و حضرت خواجه چون نماز پیشین تمام کردند احوال آن قوم را بر ان صفت

مشاہدہ کردند حال عجیبے داشتند از باغ بیروں آمدہ بر بالائے تودۂ ایستادند دراں حال خواجہ
یوسف میگفت کہ خوف ما زیادہ شد تدبیر ایں حال چیست آں حال وصفت خواجہ یوسف
را بر خواجہ عرض کردم از راہ غیرت و اظہار عجز آں قوم گفتند تدبیر ایشاں آنست کہ نزدیک
مولانا عارف روند بسبب آنکہ ایں احوال ایں قوم را از کلام و بیان او پیدا شدہ است او
راسے باید پیدا کرد و اتفاقاً مولانا بطرفے مختفی شدہ بود جمعی بطلب مولانا عارف رفتند
دریں زمان من در حضرت خواجہ تضرع نمودم کہ خاطر خواجہ یوسف قوی در بار شدہ است کہ
ایں قوم از جہت صحبت شریف شما بایں باغ آمدند و ایں حال ایشاں را روے معرفتے ونادانے
واقع شدہ است علاج حال ایشاں باندک التفات حضرت است حضرت خواجہ لطف
نمودند و بہریکے ازاں قوم التفاتے نمودند و در احوال خود باز آوردند اما بمولانا ابوبکر ہیچ
مشغول نشدند تا آں زمانیکہ مولانا عارف آمد خواجہ متوجہ مولانا عارف شدند و فرمودند
ایں عمل کہ تو کردی از باب درویشی است صحبت گرم یافتی و قومے را دیدی کہ بغایت متعلق
شدہ اند قصد آں کردی کہ ایشاں را بطرف خود جذب کنی تنور گرم یافتی خواستی کہ فطیر ہائے
خام خود را در بندی و فساد کردی بر تو واجب است کہ صلاح ایشاں بکنی من خود بواسطہ
التماس جدید خواجہ یوسف تدبیر کار ایں قوم غیر مولانا ابوبکر کردم آں زمان کہ من از باغ
بیروں آمدم تو صحبت گرم یافتی و متوجہ بایں مولانا ابوبکر شدۂ و شرح معارف آلٰھی میکردی
باید کہ صلاح حال مولانا ابوبکر بکنی بزرگ عالم فاضل کامل را سخن از خود بیخود کردۂ و غیر منتفع
گردانیدۂ فرزندان او ترا کجا گذارند چوں حضرت خواجہ ایں سخن گفتند واثر ہیبت و حال
ازیشاں ظاہر میشد مولانا عارف گریاں شد و بسیار درخواست و تضرع بسیار کرد و گفت
بد کردم مرا حد ایں نیست و خدمت خواجہ یوسف برخاستند و شفاعت کردند خواجہ از
مولانا عارف عفو کردند و حضرت خواجہ مولنا ابوبکر را التفات بسیار نمودند و آں صفت را
از ایشاں زائل گردانیدند و فرمودند تا عمامہ بربستند و دراعہ در پوشیدند مولنا ابوبکر

ابو بکر بحال اصلی خود باز گشتند و حضرت خواجہ ما و خواجہ یوسف و علماء و اکابر و درویشان از باغ مزار سفید مون بطرف شہر بخارا رفتند حکایت کرد عزیزے کہ روزے حضرت خواجہ ما قدس سرہ در شہر بخارا میرفتند بر دراز گوش نشستہ بودند اتفاقاً درویشے بر راہ گذر ایشان بود خواجہ چوں باو نزدیک رسیدند آں درویش درخواست کرد کہ از دراز گوش فرود آمدن حاجت نیست خواجہ فرمودند کہ مارا در خاطر نبود کہ فرود آیم درخواست حاجت نیست آں درویش در غضب شد و خواجہ را ناسزائے بسیار گفت خواجہ تبسم کردند و بشاشت نمودند حاضران ازاں لطف حضرت خواجہ تعجب کردند اتفاقاً روز دیگر خواجہ با جمعی از درویشان بطرف کوفین رفتند و آں درویش را مرضے صعب پیدا شد بعضے از کسانیکہ در آں روز بے ادبی او بہ نسبت خواجہ حاضر بودند نزدیک او رفتند و او را گفتند سبب مرض تو از سخنانے ہست کہ بہ نسبت ایشاں آں روز گفتی علاج تو ہم از ایشان خواہد بود و آں درویش دایم از خواجہ یاد میکرد روزے مرا طلب کرد و گفت اگر ایشان نخواہند آمدن ہلاک خواہم شد بعد ازانکہ از پیش او بیروں آمدم بطرفے مے رفتم میر فتم مرا با خواجہ ملاقات شد کہ ہماں ساعت از طرف کوفین مے آمدند بر ایشان سلام گفتم از من پرسیدند کہ حال آں درویش بیمار کہ ایں زمان پیش او بودی چونست بہتر ہست من تعجب کردم و آنگاہ گفتم مہم زحمت قوی دارد منتظر لقائے شریف شما ست خواجہ بمنزل نرفتند و بر فور بعیادت او رفتند و من نیز در قدم ایشاں بودم آں درویش را پرسش کردند و فرمودند الشافی ہو اللہ خوش خواہی شد مترس ورین مرض نخواہی مُرد از برکت دعائے ایشاں اثر صحت در آں درویش پیدا شد از خواجہ عذر بسیار خواست و گفت کہ خاطر شریف شما از من رنجیدہ شد من بے ادبی کردم عفو فرمائید خواجہ فرمودند خاطر ما از تو نرنجیدہ است و در دل از تو غبارے نیست آنگاہ خواجہ از پیش آں درویش بیروں آمدند و دیگراں اثنا فرمودند ما متابعت روش پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم مے نمایم دندان مبارک او را شکستند فرمودند

اللهم اهد قومی فانهم لایعلمون اما گفته اند مشائخ رحمهم الله تیغ برهنه اند مردم خود را بران تیغ
میزنند ایشان خود را بر کسے نمیزنند از حضرت عزیزان قدس سره سوال کردند که میگویند فلان
کس را تیغ مشائخ رسید این سخن چگونه است ایشان فرمودند که آن کس که مرد است بغیر
نمے پردازد و آنکه نامرد است نمے تواند اما مشائخ را درین راه تیغے است برهنه که خلق خود
را بر آن میزنند حکایت کرد درویشے که ملازم سفر حضرت خواجهٔ ما قدس سره بود که کرت
دوم که خواجه بزیارت عزیمت بیت الله بغداد رسیدند و وقت آن شد که از حجاج جهت
راه کعبه شتر کرایه گیرند خواجه اصحاب را اشارت کردند که هر کسے بجهت خود شترے گیرند آخر
یکے شتر لاغر ضعیف ماند که از حجاج هیچکس آنرا التفات و قبول نکرد خواجه فرمودند که این شتر
را ما مے گیریم اصحاب نگران خاطر شدند و بطریق تضرع بحضرت خواجه عرضه داشتند که
این شتر قوی لاغر است و بقوت راه کعبه بغایت دشوار است خواجه فرمودند البته ما برهمین
شتر خواهیم نشست بعده چون در بادیه در آمدند بسیاری از شتران با قوت بر جائے ماندند
و سقط شدند و حضرت خواجه در وقت رفتن و در آمدن بر همان شتر ضعیف و لاغر سوار بودند
و حضرت خواجه بسیار میفرمودند که هر که بر ستورے سوار شود باید بار خود را بر ستور ننهد و بقدر رعایت
حال ستور نماید از اولیاء الله کسانے بودند که از راه صورت بر مرکب نشسته اند اما از راه معنی بار ایشان بر مرکب
نبوده است چنانکه از سلطان ابو یزید بسطامی قدس سره منقولست که در راه اینچنیں میکردند از ان صفت حضرت خواجهٔ ما
را تعجب بسیار شد حکایت کرد شیخ امیر حسین که اول سبب محبت و پیوستگی من بحضرت
خواجهٔ ما قدس سره آن بود که من در قصر عارفان بودم در جوار منزل خواجه و من در سن بیست
سالگی بودم و کسب من زراعت بود اما همه همت و مقصود من بر خورد و خواب بود و قرآن و آداب
و احکام مسلمانی نمیدانستم و گذر حضرت خواجه که بمسجد میرفتند بر در خانهٔ من بود و هر کرت که میگذشتند
در من نظر میکردند و تبسم میفرمودند تا چند کرت این چنیں واقع شد در من اندوه عظیم پیدا
شد که چرا من نماز نمیگذارم و کسے وقت این حال نبود درین اندوه بخواب رفتم حضرت خواجه

رابخواب دیدم که آئینه بزرگ و روشن در دست ایشان بود و در دست من نهادند خود را دران آئینه دیدم هم برین حال بودم که از خواب بیدار شدم گریهٔ قوی بر من مستولی شد و هر ساعت میخواستم که نعره زنم بتکلف بسیار خود را نگاه میداشتم درین حال بودم که خواجه از در خانه در آمدند و نزدیک من نشستند و فرمودند ترا چه شده است من خاموش شدم خواجه فرمودند آنکس که آئینه را در دست تو نهاده بود گفتم حضرت شما بود دید فرمودند چون اینچنین خاموش باش گفتند چرا نماز نمیگذاری من گریستم و گفتم نماز گذاردن نمیدانم و قرآن نخوانده ام خواجه فرمودند من ترا تعلیم کنم و نیز تربیت و شفقتی که باید بجا آرم والحق آنچنانکه فرمودند بجای آوردند و اول سبب محبت من اینواقعه بود دوایم در خدمت ایشان مے بودم منتظر اشارت که چه فرمایند حکایت کرد شیخ امیر حسین که دران فرصت که بازار تاراب را غارت میکردند خلق ولایت بخارا قوی در تشویش شده بودند و خاطر شریف حضرت خواجه ما قدس الله سره از جهت تفرقهٔ اسلام در بار شده بود من در آن وقت از سو خارے بجهت دیوار باغ بر پشت خار سفید مے کشیدم خواجه فرمودند قدم شوم را بطرف بازار تاراب رسان باشد که مسلمانان خلاص یابند باشارت خواجه بطرف بازار رفتم چون نزدیک بازار تاراب رسیدم غلبه و شورے دران خلق دیدم چون پیشتر رفتم معلوم شد که حکم شده است که خلق باز گردند در حال مردم از بازار تاراب بطرف شهر بخارا روان گشتند من نیز با ایشان بازگشتم و روز دیگر بحضرت خواجه آمدم سوال کردند که چه از دو آمدی قصه را گفتم خواجه فرمودند که کاشکے پیش ازین میرفتی حکایت کرد یکے از ساکنان قصر عارفان که شبے حضرت خواجهٔ ما قدس سره در مسجد قصر عارفان بودند و جمعی از درویشان حاضر بودند خواجه متوجه بمن شدند و نام پدر مرا گفتند فرمودند که کیست که او را اینجا زحاضر آرد و حال چنان بود که پدر من نماز نمیگذارد دیدیم که خواجه این سخن فرمودند جمعی را دیدم قوی باهیبت سلاح از تیغ و دبوس در دست دارند و قصد پدر من میکردند زود بیرون خاستم و

گفتم من او را بنماز حاضر گردانم خواجه فرمودند دولت و سعادت یابی من از مسجد بیرون آمدم و به تعجیل بطرف خانه رفتم آں جمع را دیدم بہماں کیفیت در عقب من بخانہ آمدند من پدر را گفتم بنماز مے باید رفت گفت بلے بروم اما مساہلتے میکرد آں جمع را دیدم کہ قصد او میکنند من تعجیل کردم و پدر را بوضو ساختن مشغول کردم و چشم من دراں جمع بود پدر من وضو ساخت و بطرف مسجد رواں شد من در عقب او رفتم چوں بکنار حوضے رسیدیم کہ بر در مسجد است حال من دیگر شد و از خود رفتم و آں خلق عقب خواجہ چوں نماز گذاردند من بر ہمیں حال بودم حضرت خواجہ آمدند و بدست مبارک خود گوش مرا مالیدند بحال خود آمدم آں واقعہ را بپدر خود گفتم تعجب بسیار کرد و من بعد نماز را ترک نکرد حکایت کرد شیخ امیر حسین کہ دراں فرصت کہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ سرہ مرا بطرف لشکر گاہ امیر بیاباں بجہت طلب والد خود رواں کردند اتفاقا خواجہ در قرشی بودند و فصل زمستان بود و ہوا بغایت سرد بود و برف بسیار باریدہ بود و روز وقت نماز پیشین بود خواجہ لطف نمودند و با جمعی درویشاں تا سر راہ رفتند و سخناں بسیار بایں فقیر گفتند و فرمودند کہ در جمیع احوال من با توام در عالم صورت تو میروی بحقیقت من میروم خاطر جمع دار بے توشہ و مرکب و ہمراہ مرا روانہ کردند چوں از نظر ایشاں رواں گشتم حال عجیبے داشتم وقت نماز شام بموضعے رسیدم کہ در آنجا دو گنبد بود و در بیرون آں شتران خفتہ بودند و خاوندان شتران نیز خفتہ بودند و دراں حال برف مے آمد ساعتے آنجا نشستم سہ سوار از عقب من رسیدند و در لباس فاخرہ در ہر یکے از ایشاں آثار امارت پیدا بود برایشاں سلام گفتم آں امیر ایشاں چوں از مرکب خود فرود آمد دست مرا گرفت و با خود دراں گنبد درآورد چناں معلوم کردم کہ خاطر او بطرف من میل کردہ بود بعدہ آں جمع پرسیدند کہ ایں چہ کس است امیر ایشاں گفت ما اینجا رسیدیم او نزدیک شتران نشستہ بود آں جمع گفتند او دزد است من تبسم کردم و ہیچ سخن نگفتم امیر ایشاں کیفیت احوال از من پرسید گفتم از طرف بخارا بطرف لشکر گاہ امیر بیاباں میروم گفتند بچہ

سبب گفتم من در صحبت عزیزے مے باشم پدر ایشاں دراں لشکرگاه ہست و آں عزیز را مانعی
بود بنا بران نیامد آں جمع گفتند اگر راست میگوئی توشه و مرکب و ہمراه تو کجاست من
گفتم آں عزیز مرا ایں چنیں فرستاد مرا اختیارے نیست یکے ازاں جمع مردے بود حاجی
گفت آں عزیز که او را ایں چنیں فرستاده ہست از بندگان خاص خدا تعالیٰ ہست آنچه گفته
ہست و دیده که درویش در راه با ہمراه خواهد شد ازیں جهت او را بے توشه و مرکب و ہمراه
فرستاده ہست پس ازاں امیر و آں جماعت مرا رعایت بسیار کردند و حقیقت حال آں جماعت
چناں بود که ایشان از ولایت کات مال عظیم نزدیک ایں امیر مے بردند بامداد چوں روان
شدند خادمے داشتند او غایب شد متحیر شدند من گفتم من خادم شما باشم جوالها بسیار داشتند
پر از غله چهار تن ازیشان یک جوال را برمیداشتند و من تنها یک جوال را مے برداشتم
و آں جماعت تعجب میکردند و میگفتند که مگر او خضر ہست و مدت چهل و پنج روز با ایشان
رفتم بعد ازیں چنیں شنیده شد که لشکرگاه امیر در فلان موضع ہست چوں نزدیک رسیدیم
معلوم شد که آں امیر در لشکرگاه خود نیست بطرف شکار رفته ہست آں جماعت بطرف امیر
رفتند من گفتم بطرف لشکرگاه میروم که مرا آں عزیز چنیں امر کرده ہست زینهار بلشکرگاه
روی آں جماعت هر چند سعی کردند با ایشاں موافقت نکردم و اتفاق میان لشکرگاه دو کوه
بود و دریاے وخش در ہمیں حال مانده بودم از طرفے دو کس پدید آمدند و گفتند که ما نیز
بلشکرگاه میرویم مرکبان داشتند مرا نیز بر مرکب نشاندند و ازاں دو کوه گذرانیدند و شام منزل
خود بردند و خدمت در رعایت بسیار کردند و بامداد مرا بر اسپ نشاندند و گفتند چشم خود را بپوش
و از دریاے وخش گذرانیدند چوں بلشکرگاه رسیدم منزل والد خواجه معلوم کردم ایشاں
نیز بشکار رفته بودند کاروانسے یافتم که بطرف ترمذ میرفتند با ایشاں تا ترمذ رفتم بر دراز
گوش مرا سوار کرده بودند چوں بآب چغانیان رسیده شد خلقے از اہل کاروان در آب
افتادند و بسیاری از دراز گوشاں را آب برد و در گذشتن ازاں آب جامه و موزه من تر

نشد بسبب آنکه چوں دراز گوش من بکنار آب رسید افتاد من از دراز گوش فرود آمدم چنین
شنیدم دراں حال برکنار آب جمعی از بخارا بوده اند و مرا آنحال را دیده اند و گمان برده مرا آب
برد در بخارا بحضرت خواجه گفته اند که امیر حسین را آب برد خواجه فرموده اند که اگر او در آب افتد
یا در آتش نزدیک ما بسلامت و عافیت خواهد رسید چوں بترمذ رسیدیم هر کس متفرق شدند من
بطرف بازار سه سوئے بترمذ رفتم و در موضعے نشستم هوا بغایت سرد بود و نماز دیگر و شام بر
من قضا شده بود بار عظیم سست شدم در خاطر من آمد که مرا درین شهر آشنائے نیست درین حال
درویشے آمد دست مرا گرفت درین حال دیدم که او راحجت من پیدا شد و مرا بطرف
منزل خود برد جائے قوی باروح وصفا بود چهار کس دراں منزل بودند زود جامه مرا
کشیدند و موزه مرا بکارد شگافتند و خشک کردند و طعام حاضر آوردند چوں از طعام فارغ
شدیم مرا گفتند مے باید که نماز خفتن را تو امامت کنی هر چند عذر گفتم قبول نکردند بعد از
وضو ساختم و نماز دیگر و شام را قضا کردم و نماز خفتن را بضرورت امامت کردم آں درویش و
آں جمع بسیار گریستند بعده از حال من پرسیدند قصه را بایشان تقریر کردم تعجب بسیار
کردند بعد از نماز بامداد ازاں درویش اجازت طلبیدم که بطرف چهار سو ترمذ روم ولیکن
باز خواهم آمد انشاء الله تعالے زمانے بر دکانے نشستم جوانے ترک را دیدم دراز بالا
پوستین پوشیده قرصے بزرگ از شیلو پوستین بدر کرد و پوشیده در کنار من نهاد و در
من نظر کرد من نیز آں نان را پوشیدم و مسجدے بود دراں نزدیک در آنجا درآمدم و بسیار
گریستم و اندک ازاں نان بخوردم و چوں ازاں مسجد بیروں آمدم یکے را دیدم بر مرکب
سوار ایستاده است در خاطر من آمد که ازیں سوار از حاکم بخارا که پدر خواجه در ملازمت او
مے باشد پرسیم نزدیک او رفتم و برد و سلام کردم و از و پرسیدم آنسوار گفت آں جماعت که
که از کاث آمدند خبر شمارا بپدر شیخ شما رسانیدند و پدر شیخ شما قوی منتظر ند و من از جمله
خادمان حاکم بخارا ام و بعد دو روز خواهم آمد بطرف لشکرگاه منزل من در ترمذ در فلان

جائے است خاطر من تسکین یافت انگاہ بطرف آں درویش رفتم وخبر پدر خواجہ راگفتم او تعجب کرد وگفت در رفتن شما بطرف چہار سوئے حکمت بودہ است بعد از دو روز با قاصد حاکم بخارا بطرف لشکرگاہ رفتم وخدمت پدر خواجہ را دریافتم وسلام خواجہ را رسانیدم از من پرسیدند کہ فرزند بہاء الدین چہ گفت گفتم چنیں فرمودند مے باید کہ آنچہ در دست ایشانست بگیرند وبایں طرف بیایند واگر نیایند لشکرگاہ برافتد ، پدر خواجہ گفتند این چہ سخنان است کہ فرزند من میگوید مرا ایں امیر بعمل بہ بخارا خواہد فرستاد وایں مقدار عدلی بمن خواہد رسید انگاہ مرا نزدیک حاکم بخارا بردند من سلام خواجہ را رسانیدم بعدہ در خدمت ایشاں مے بودم معلوم کردم کہ آں حاکم بخارا وملازمان او نماز نمیگزارند ایشاں را امر معروف کردم جماعۃً بنا در آمدند ومن مؤذن بودم مقدار دویست کس نماز میگذارند چوں طریقۂ خواجہ آں بود کہ در خرقہ ولقمہ احتیاط بسیار میکردند من از طعام آں مردم وہر کہ در ملازمت او بود نمیخوردم وکسب من آں بود کہ بر کنار دریا نشستہ بودم وہیزم جمع میکردم ومیفروختم وقوت خود مے ساختم وہرگاہ کہ مرا با پدر خواجہ ملاقات میشد ایشاں را میگفتم کہ حضرت خواجہ منتظر ومشتاق خدمتِ شما اند اصلاً پدر خواجہ بدیں سخن من التفات نمیکردند ومدت پنج ماہ وپانزدہ روز شدہ بود کہ من از حضرت خواجہ مفارقت نمودہ بودم وشوق من بحضرت ایشاں از حد گذشتہ بود روزے بغایت محزون در گوشۂ نشستہ بودم بعضے از ملازمان ومقربانِ آں حاکم بخارا کہ با من میل خاطر میداشتند نزدیک من آمدند وگفتند چنیں شنیدہ ایم کہ ایں امیر روزگار را کہ حاکم بخارا در خدمت اوست خصمے پیدا شدہ است چہ میگوئی مارا مصلحت ہست کہ پیش او توقف نمایم یا بطرفے سرخود گیریم پیش ازانکہ فتنہ وکارزار پیدا شود من گفتم ایں سخن را من چہ دانم چوں آں جماعت بسیار الحاح کردند کہ مارا بر سخن تو اعتقاد ہست ازاں جہت کہ تو فرستادۂ حضرت خواجۂ مارا اعلام مے باید کرد بر زبان من گذشت کہ آں خصم بر ایں امیر غالب خواہد آمد آں جمع ازیں سخن متغیر شدند وگفتند ایں امیر را مست

هزار سوار جرار است و آن خصم را ده هزار سوار بیش نیست و من گفتم اگر حکم خدای تعالی باشد آن باشد که این لشکر اندک
غالب آید شما چه میگوئید ایشان گفتند چه توان گفت در حال رفتند و قصه را با حاکم بخارا گفتند که مولوی چنین
گفت نقل کردند او لحظه خاموش شد و گفت او خورد سال است او را علم نیست و در دل نباید سخن او عمل نتوان
کرد امیر روی گردانید آخر الامر چنان شد که آن لشکر اندک نزدیک آمد من پدر خواجه را گفتم یکنار گوشه بیرون میباید
شدن بعده هر دو لشکر مقابل شدند و آن لشکر اندک غالب آمد و آن امیر با شصت هزار سپاه هزیمت
یافت بعده حاکم بخارا دیدم کهنه نمدی در خود پیچیده بود مرا دید و گفت شیخ سخن تو نشنیدیم پس از آن پدر
خواجه با چند کس دیگر سلامت بودند و پدر خواجه میگفت که بکابل میروم که سه هزار دینار عدلی دارم من گفتم
چنین مگوئید بچشم خود دیدید که لشکرگاه امیر در طرفة العینی بر افتاد خواجه منتظر شما اند الکنون هرگز نباید که فسادی
واقع شود پدر خواجه بدین سخنان من هیچ التفاتی نمیکردند و میخواستند که بطرف کابل روند روز دیگر حاکم آنموضع
که ما در آنجا بودیم خبر یافت آمد و مرکبان و چیزهای پدر خواجه را و آن مردم که با پدر خواجه همراه بودند گرفت و ایشان را
تشویش بسیار کرد همه در حیرت شدند من پدر خواجه و آنکسان را که مال ایشان گرفته بود گفتم که از برکت ولایت خواجه
این چیزهای شما حاصل شود بطرف بخارا بی توقف میروید همه گفتند خلاف نکنیم و بطرف بخارا بی توقف روان گردیم
من زود نزدیک آن امیر که غالب آمده بود رفتم و گفتم حاکم فلان موضع چنین ظلمی کرد آن امیر حکم کرد که هر چه از شما
گرفته بدهند و قاصدی را نامزد آن معنی کرد آن قاصد اموال از آنکسان گرفت و پدر خواجه و آنکسان را
سفارشی نمود آن امیر پدر خواجه را گفت دو سه روز توقف نمائید بعده اتفاقاً کاروانی از طرف هندوستان
رسید آن امیر پدر خواجه را با آنکسان باهل کاروان سفارش نمود که ایشان را تا نزدیک بخارا رسانند چون ببند
آماتین رسیدیم نیمروز بود مرکب پدر خواجه را بر کنار آب علف میدادم ناگاه در باطن من خوفی پیدا شد
زود موزه و جامه در پوشیدم نظر کردم دزدان آمده بودند اهل کاروان را از آن حال واقف کردم بعده
چون پدر خواجه سلامت بقرشی رسیدند والده حضرت خواجه در قرشی بودند پدر خواجه آنجا توقف نمودند
طاقت من از اشتیاق لقای مبارک حضرت خواجه طاق شده بود زود از ایشان اجازت طلبیدم
و بطرف بخارا روانه شدم وقت توت و زردآلو بود هوا قوی گرم بود اما بذوق دریافت لقای شریف

ایشاں خوشحال میرفتیم چوں بسعادت نظر مبارک خواجه مشرف گشتم ذوق آں نهایت نبود و تقبیه احوال
والد و والده پرسیدند و فرمودند احوالے که در رفتن و آمدن بر تو گذشته ست تو بیان مکنی یا من گویم گفتم
که همه بر حضرت شما روشن ست فرمودند که شام اول که تو بآں دو گنبد رسیدی و در پیش شتران خستی و ساعتے
از عقب تو آں امیر آمد و او را با تو میل خاطر شد و تو با او دراں گنبد در آمدی و آنجماعت ترا به زنان نسبت
کردند و تو تبسم کردی و از احوال تو پرسیدند و آں مرد حاجی ایں سخن گفت و آخر کار ترا تعظیم کردند و بامداد
که غلام ایشاں گریخت و تو تنها آں جوال عدلی را بر دوش نهی و ترا گفتند که او خضر ست آں زمان تو نبودی من
بودم فرمودند چوں نزدیک آں دو کوه رسیدی آں سواران از آں دو کوه در آمدند و بعد ازاں ترا بمنزل خود بردند و شب خدمت کردند و
بامداد ترا بر اسپ نشاندند و گفتند که چنیم خود را پوش و ازاں دریائے وخش گذرانیدند و آں زمان ما با تو بودیم
و فرمودند چوں برادر از گوش نشستی و در چنانیاں زود در آمدی و در از گوشان اهل کاروان ز آب بر
و در از گوش تو نزدیک بکنار آب در آب افتاد و تو فرود آمدی و جامه و موزه تو تر نشد و آں بار بخاری
که تر آبانجا ان و به تصور کرد که ترا آب برد نزدیک ما آمد و آں خبر تر گفت ما او را گفتیم اگر در آب و در باد آتش نزدیک ما و بسلامت خواهد
رسید و چوں برادر تو آں خبر را شنید بیامد که برادرم بسبب فرستادن شما در آب فت خون بها از او مید ما او را گفتیم اگر امیر حسین بسلامت
نیاید هر چه تو طلبی بدهیم فرمودند چوں در ترمذ در آمدی و بسر سه سو رسیدی در خاطر تو گذشت که درین شهر
مرا آشنائی نیست حق تعالی بفضل و کرم خود آں درویش را نزدیک تو رسانید تا ترا بمنزل خود برد و آش پخته
و امامت نماز خفتن فرمودند و آں قوم بسیار گریستند فرمودند که بامداد که بطرف چهارسوئے ترمذ رفتی و آں ترک
بر سر تو رسید و نان گرم بزرگ در کنار تو نهاد و بگوشه چشم با تو نظر کرد هیچ میدانی او که بود من گفتم نمیدانم
خواجه فرمودند که او خضر بود و در خاطر تو آمد که ازاں سواره یکم که از حاکم بخارا و از پدر خواجه خبر دار و بپرسید
چوں سلام من بپدر من رسانیدی و سخن مرا گفتی پدر من گفت ایں چه سخنهاست که فرزند من میگوید مرا
ایں امیر محل بخارا خواهد فرستادن و ایں مقدار عالی من خواهد رسید فرمودند چوں ملازمان حاکم بخارا
آمدند و از تو احوال آں دو لشکر پرسیدند تو گفتی ایں امیر مغلوب خواهد شدن فرمودند چوں پلس زمن
عزیمت رفتن کابل کردند و سخن ترا نشنودند روز دیگر حاکم شهر صفا چیزهائے از درا فغانستان کرده

او بود ندگرفت و تو با ایشان اقرار کردی و نزدیک آن امیر غالب رفتی و قصهٔ ظلم آن حاکم شهر صفار را عرضه داشتی
و چیزهای ایشان با ایشان بازداد فرمودند در آن زمان که بر در بند آهنی بر کنار جوی مرکب پدرم را علف
میدادشتی و در خاطر تو خوفی پیدا شد آن خوف را در باطن تو من اندختم تمامی آن احوال را که در آن راه بر من
گذشته بود همه را بیان فرمودند مرا تحقیق شد که آنچه در زمان روان کردن من فرموده بودند که نوعی
روی من بیرون حقیقت بوده است و مشاهدهٔ این احوال سبب یقین من شد بحضرت ایشان حکایت
کرد درویشی یعنی شیخ عمر تاکنی که سبب محبت من بحضرت خواجهٔ ما قدس سره آن بود که من در تاکن
میبودم و بعضی از درویشان حضرت خواجه که در بخارا میبودند مصاحب بودم و از طریق کسب خود گاه
گاه خدمتی میکردم بقدر حال خود و در صحبت آن درویشان از شمایل و فضایل شریف حضرت خواجه بسیار
می شنیدم مرا میل خاطر تمام بدریافت صحبت شریف حضرت خواجه پیدا شد و از برکت ایشان در میان
آن درویشان صفتهای پسندیده بسیار بود روزی جهت کفایت مهمی بیکی از درویشان بمنزل او رفته
بودم و متوجه بحضرت خواجه بودم بعد از لحظهٔ آن درویش طعام حاضر آورد در آن زمان صورت حضرت خواجه
در نظر من آمد و آوازی بگوش من آمد که ترا بخراسان میباید آمد صفتی در من پیدا شد آن طعام را بخوردم و
بطرف سمرقند متوجه شدم که از آنجا بطرف کش روم بخدمت مولانا جلال الدین خالدی رحمه الله بواسطهٔ آنکه از
درویشان شنیده بودم که مولانا با حضرت خواجه صحبت بسیار داشتند و در میان ایشان محرمیتهای بسیار
شده است چون بکش بمنزل مولانا رسیدم پیش از ملاقات بمولانا متوجه شدم که تا باشد که از طرف ایشان
طلبی پیدا شود ساعتی گذشت جماعتی از آئمه بمنزل مولانا بیرون آمدند و بعد ایشان مولانا آمدند و مرا طلب
کردند چون ملاقات کرده شد مرا عذر بسیار خواستند و گفتند که از زمان آمدن تو ما را خبر شد ما خواستیم که در
صحبت خلوت ترا ببینیم من قصهٔ خود را عرض کردم و بسیار گریستم و از مولانا نظری و التفاتی التماس کردم
مولانا فرمودند اگر دانم که مقصود تو از من کفایت میشود من تقصیر کنم قوی نامسلمان باشم آن مقصود تو از
خواجه بهاء الحق والدین کفایت میشود و از فضایل و کمالات ایشان بسیار ذکر کردند و گفتند همه خلق نگران
حال می باشند و حال نگران خدمت خواجه است و مرا امر فرمودند که زود می باید که بخدمت ایشان متوجه

گردی و بعضے احوال و وقعات کہ در راہ خراسان مرا پیش خواہد آمد اشارت کردند بر فور از خدمت مولانا
بطرف نسف روان شدم و از آنجا بطرف خواجہ جیران متوجہ شدم و در کشتی نشستم چوں پارۂ راہ رفتیم نماز
پیشین شد بانگ نماز گفتم آں جمع کہ در کشتی بودند باستعداد وضو مشغول شدند خاطر من نگران شد
ایشاں را نصیحت کردم ہمہ قبول نکردند مرا از صحبت ایشاں نفور شد و حال بر من تنگ شد خواستم
کہ خود را در آب اندازم قدم از کشتی بیروں نہادم و برکت توجہ حضرت خواجہ بروے آب رواں شدم
آں جمع کہ در کشتی بودند آں حالت مرا مشاہدہ کردند گریاں شدند و گفتند بد کردیم و توبہ کردیم ہر چہ
تو رسائی ما باآں عمل کنیم در خواست آنست کہ بکشتی در آئی بعدہ من بکشتی در آمدم و نماز پیشین باآں جماعت
گذاردم چوں بقلعۂ آموے رسیدم در آنجا احوال عجب گذشت بعد ازاں براہ مرو یگانہ رواں شدم
و متوجہ بحضرت خواجہ شدم چوں نزدیک رباط شیر شتر رسیدم کاروانے مرا پیش آمد گفتند ایں راہ رو کہ
ریگ قوی است در راہ بسیار غلط میشود سعی در آں کن کہ در رفتن میل بدست راست نمائی کہ طرف
چپ بیابان جول زردک است و پایانے ندارد و بیم ہلاکت است چوں از ایشاں گذشتم گفتم
نزدیک خواجہ میروم و طالب راہ حقم مرا چہ خطر باشد بقاصد بطرف بیابان جول زردک رواں
شدم پارۂ راہ رفتم بخود آمدم معلوم کردم کہ گرسنہ ام و اشتہائے طعام دارم در خاطر من گذشت کہ اگر
اینجا بایں صفت طعامے بودے در دیگ مسین و سفرۂ نان و سبزی چہ خوش بودے نظر کردم و
دیدم کہ طعامے بداں صفت در ہماں دیگ با سفرۂ نان در سایہ تودۂ ریگے است چوں آں حال
را مشاہدہ کردم حال بر من دیگر شد و بسیار گریستم و گفتم اے کریم علی الاطلاق ہر کہ ترا طلبد ہر چہ او را
باید حاصل است من چرا از تو غیر ترا طلبم ایں بگفتم کشش من زیادہ شد آں طعام را بہماں حال
گذاشتم و روے دراں ریگستان آوردم و رواں شدم چوں پارۂ راہ رفتم رمۂ آہوے پیش من آمدند
چوں مرا دیدند از من رمیدند بر خاطر من گذشت کہ اگر ایں طلب من بر حق است و توجہ من بحضرت خواجہ
درست است میباید کہ ایں جانوران از من نگریزند در حال و طرف من آمدند و خود را بر من مے مالیدند
باز حال بر من دیگر شد بسیار گریستم و مستغرق توجہ حضرت ایشاں رواں شدم آخر الامر چوں

بلغان رسیدم احوال شکرف از توجه و برکت حضرت خواجه ظاهر شد پس از آنمو ضع بطرف سرخس روان شدم چون نزدیک رسیدم بر خاطر من گذشت که هیچ منزلے و دیارے از دوستان حق تعالے خالی نمے باشد توجه کردم و گفتم تا اجازت آں صاحب دولت نشود دریں شهر نه درآیم اتفاقاً دو درویش از مرد با من همراه شده بودند لحظه گذشت آں دو درویش گفتند اینک داؤدی دیوانه آمد دیوانه ایں ملک اوست چون نزدیک رسیدم اور استقبال کردم وسلام گفتم علیک گفت و بعد ازاں گفت خوش آمدی درویش ترکستانی و مرا در کنار گرفت و گرده بیروں آورد و دو نیمه کرده داد و گفت نیمه ایں ملک را بتو دادیم در آی چون سرخس درآمدم و بچهار سو رسیدم یکے را دیدم که کودکان باو سنگ میزدند از وے پرسیدم که ایں کیست گفت ایں دیوانه را چهار دار دیوانه میگویند او نیز دیوانه است در خاطر من گذشت که از و نیز اجازت دریں شهر در آمدن طلبیم دراں حال که کودکان او را سنگ میزدند گفت درویش ترکستانی سخن همانست که داؤدی دیوانه ترا گوید بعد ازاں معلوم کردم که میل طعام مرا شده است و با خود گفتم که دریں شهر هر آئنه از کسان درویشان حضرت خواجه مے باید که کسے باشد من اوّل لقمه از دست آں درویش طعام خورم چون دریں سخن بودم که سقائے آمده مرا گفت که من از خادمان حضرت خواجه ام و مرا بمنزل خود برد و سه نوع طعام پیش من آورد و گفت که حضرت خواجه بهرات رفتند تا ایشان بیایند بمنزلی تو ایں است و من خادم توام چون روزے چند شد خبر رسید که حضرت خواجه آمدند فی الحال باآں درویش بدیدن خواجه بیروں آمدم اتفاقاً حضرت خواجه بر مرکبے سوار بودند و خلق بسیار در رکاب همایون ایشان بودند که بطرف مزار چهل ختران میرفتند از بسیاری مردم نتوانستم که بحضرت ایشان ملاقات کنم بر خاطر من گذشت که خواجه بهاء الدین بخلق مشغول بوده است و من مدتے مشقت کشیدم و آمدم و ایشان با من هیچ التفاتے نکردند مرا تدبیر کار خود میباید کرد همیں که ایں سخنان بر خاطر من گذشت خواجه از مرکب پیاده شدند و از میان خلق بسیار نزدیک من آمدند و فرمودند خوش آمدی درویش تاشکنتی تو آں ساعت که اینجا رسیدی مارا معلوم شد خواستم که در خلوت ترا ببینم و بتو مشغول گردم اما چون نزدیک

شد که بواسطهٔ آن خاطر علمهای خود را و اشارت آن صاحب دولت انرا حبط گردانی بضرورت درین جمع این مقدار
بانو بایست مشغول شدن چون حضرت خواجه از انجا مراجعت فرمودند بمنزلی که بود نزول کردند و انبوهی خلق
کم شد و خلوت گشت مرا نزدیک خود طلب فرمودند و گفتند در حجره کاری هرچه بر تو گذشته است از آن روز که
در تاشکند بمنزل فلان درویش با بودی بجهت کفایت مهم او و ترا آن جذبه پیدا شد تا این زمان از همه ما را
اعلام کردند و همه آن احوال که ترا پیدا شد از واسطهٔ توجه ما بود و از آن ماست از آن روز که در صحبت مولانا جلال الدین
خالدی بودی و ایشان آن الطاف فرمودند من در آن مجلس حاضر بودم و آن اشارت که ایشان کردند از همه
من واقفم و آن زمان که قدم بر آب نهادی و روان شدی بر آب ملاح تو من بودم و آن همه احوال که در قلعهٔ آمویه
از تو ظهور کرد از توجه ما بود و آن طعام که در ریگ رباط شیر نشتر دیدی آن طعام را من حاضر کرده بودم و آن
رمهٔ آهو که نزدیک تو آمدند چوپان ایشان من بودم و قصهٔ داودی دیوانه و چهار دار دیوانه و سقا نیز فرمودند
بعد از فرمودند این حال که این زمان در تست از سبب توجه ماست و از آن ماست اگر بگیریم و اگر خواهیم بگذاریم و گفتند
که واقف باش که خواهیم گرفتن بلحظهٔ گذشت دیدم که آن حال هیچ نماند و من تمام خالی شدم خواجه فرمودندی خواهی
که باز بتو دهیم من گفتم بلی در لحظه دیدم که آن حال مرا باز ایثار کردند چند کرت اینچنین واقع شده و من
متحیر بودم که چه کیفیت این حال را می گیرند خواجه فرمودند که من متصرفم اگر بخواهم بگیرم و این حال ترا بجذبه پیدا
شده است از آن جهت محل تصرف است و حالیکه بمتابعت و سلوک می بود صاحب دولت و تصرفی آنرا نمیتوانند تصرف
کردن درین اثنا حال بزرگی مشاهده کردم مرا رقتی پیدا شد بسیار گریستم خواجه فرمودند چرا میگریی گفتم من چندین
گاه در تاریکی بوده ام خواجه فرمودند چنین مگو آنچه پیش ازین معلوم کرده بودی آن نیز حق بود اما آنچه این زمان
مشاهده کردی از آن بزرگتر است بواسطهٔ آنکه احوال گذشته ترا چنان ملنها باز بعد مرا گفتند که این حال را میخواهی
یا گذشته را من گفتم این را میخواهم خواجه فرمودند این معنی بی متابعت میسر نمیشود گفتم قبول کردم آنچه که اشارت
حضرت خواجه باشد بجای آرم خواجه فرمودند مرگ نوبت مبارک باد حکایت کرد درویشی که حضرت
خواجهٔ ما قدس سره از سرخس بماخان آمدند درویشان که در حضرت ایشان بودند هر کسی را خارشتی میفرمودند
روزی فقاعی بود در جوار حضرت خواجه او را گفتند هیچ کاری داری ترا کسی دهیم که بمزد کار کند - آن

فقاعی گفت مہمے دارم یخدانرا میباید کہ از خاشاک و خاک پاک سازم و حضرت خواجہ مرا و درویش اسماعیل
غدیوتی را امر کردند کہ شما ہر دو یخدان فقاعی را پاک سازید حضرت خواجہ فقاعی را گفتند کہ ایشانرا کار فرمائی
تا آخر روز اما بیک شرط کہ ایشانرا ہیچ طعام ندہی باشارت خواجہ ما ہر دو بکار یخدان مشغول شدیم اتفاقاً
آں روز باد سخت بود و مشقت بسیار کردیم و دراں کار چندیں حرکت کردیم کہ طاقت ما طاق شد فقاعی را بر
حال ما رحم آمد و در گریہ شد و گفت میدانم کہ شما گرسنہ شدہ اید اما از طاقت امر خواجہ قوی میترسم آخر گفت امیدوارم
از کرم ایشان کہ ایں بے ادبی مرا بخشند چیزے بمن داد و مرا ببازار فرستاد کہ طعام بیار چوں ببازار رسیدم
نزدیک دکان نان فروش رفتم و در خوف بودم از طرف خواجہ اگرچہ از انجا تا منزل حضرت خواجہ رحمہ مسافتے
راہ بود زود در دکان نان فروش در آمدم و نان گرفتم و بخوف تمام از دکان او بیروں آمدم دریں حال
از طرف قفاے من گریبان مرا کسے گرفت نظر کردم خواجہ بودند نان را از من گرفتند و فرمودند با من ایں
نقشہا میسر نمیشود و طپانچہ بر گردن من زدند و فرمودند بغیر از من کسے دیگر شمارا نمے تواند طعام دادن گرسنہ
مے باید کار کرد و بخوف تمام و اندوہ بطرف یخدان رفتم و قصہ را باز نمودم و باز بکار مشغول شدیم و بہر طریق کہ
بود تا نماز دیگر کار کردیم ضعف دل و بیطاقتی بنہایت رسید باز آں فقاعی گفت ببازار برو باشد کہ ایں زمان
توانی طعام آورد و بخوف بسیار بطرف بازار رواں شدم و با خود گفتم آں ساعت کہ حضرت خواجہ بنماز دیگر
در مسجد در آیند نان بگیرم زیرا کہ منزل ایشاں مقابل بازار بود و چوں خواجہ بمسجد در آمدند زود از نان فروش
نان گرفتم و براہ چہارسو بطرف یخدان بتعجیل رواں شدم چوں بچہارسو رسیدم حضرت خواجہ پیش راہ مرا گرفتند و
نان را از من گرفتند و فرمودند کہ بہاء الدین تدبیرات پیش نمیرود بطرف یخدان رفتم و حال را باز گفتم بعدہ با
درویش اسمعیل مقرر کردیم کہ میباید گریخت ہر چند کوشیدیم آں میسر نشد و بواسطہ آں خیانات در صحبت
شریف خواجہ راہ نمے یافتیم آخر الامر پدر حضرت خواجہ را شفیع ساختیم تا مارا شفاعت کردند تا بصحبت خواجہ
توانستیم رسید حکایت کردند ہمیں درویش کہ حضرت خواجہ ما قدس سرہ مرا با درویش اسمعیل فرما خان ہیزم آوردن
فرستادند و دہ دراز گوش ہمراہ دادند یکے دراز گوش خواجہ بود چوں ہیزم را بر دراز گوش بار کردیم در راہ از دراز
گوش خواجہ ہیزم بیفتاد اسمعیل در غضب شد و چنانکہ عادت عوام خلق است کہ در حال غضب بر خداوند

چهار پادشنام میداهند از دسخنے صادر شد من او را گفتم اے مسکین اینچه سخن بود که درین محل از تو صادر شد
او در گریه شد و بر سر و روے خود بسیار طپانچه میزد و قوی در بار شد چوں نزدیک خانه رسیدیم حضرت خواجه
مسافتے راه مارا پیش آمدند و بهیبت گفتند آں هیزم ناپاک را ازین دراز گوش ما بیفگن که آں هیزم
سوختن را نمے شاید هیزم که کسے بجهت ما آرد و غضب کند و اینچناں ناسزا گوید سوختن آں هیزم روا نیست و
فرمودند در آوان طلب من در بخارا بودم و خدمت سید امیر کلال قدس سره در نسف بودند مرا داعیه پیدا شد
که بخدمت امیر روم از بخارا بتعجیل رواں شدم و چوں بخدمت امیر رسیدم فرمودند فرزند بهاء الدین قوی
خوش آمدی درین محل تو مناسبت که بجهت خمدان هیزم و ریده شده است کسے نیست که هیزم را نزدیک خمدان
آرد و حالانکه هیزم خار مغیلاں بود و بر پشت برهنه آں هیزم را بخمدان مے آوردم و دایم تفکر میگفتم و اینجا
ناسزا میگویند و غضب میکنند چند روز آں درویش غدیوی قبض و بار عظیم کشید و کارش تنگ شد تا پدر
خواجه النماس عفو کردند حضرت خواجه ازاں درویش عفو فرمودند و او را در صحبت شریف خود راه ندادند
حکایت کردند خواجه علاء الحق والدین عطار الله تربته که در اوایل که من بحضرت خواجه قدس سره پیوستم
و بقبول نظر ایشاں مشرف گشتم صفت محبت ایشاں درین چناں اثر کرده بود که قرار و آرام از من رفته بود
و لحظهٔ بے صحبت شریف ایشاں نمے توانستم بود روزے حضرت خواجه متوجه من شدند و فرمودند تو مرا
دوست میداری یا من ترا گفتم اے مخدوم شمارا باین فقیر چه التفات خواهد بود من حضرت شمارا دوست
میدارم خواجه فرمودند ساعتے ساکن باش تا حال ترا معلوم گردد چوں زمانے گذشت نظر کردم در
وجود من از محبت حضرت ایشاں هیچ اثر باقی نماند خواجه فرمودند اکنوں ترا معلوم شد که محبت و دوستی از
طرف ما بوده است فرد

اگر از جانب معشوق نباشد میلے طالب عاشق بیچاره بجائے نرسد

اگر محبوب حقیقی نقاب قبول از روئے بجبهٔ نکشودی کرا زهره آں بودی که قدم در سراپردهٔ پیوند نهادی
حکایت کرد درویشے که حضرت خواجه ما قدس سره بر بام بودند و جمعی از درویشان در حضرت ایشاں حاضر
بودند و صحبتے بغایت خوش بود خواجه توجه باصحاب کردند و فرمودند شمارا مرید اگر وه آید یا من شمارا درویشان

رجوع گفتند با شما التماسی کرده‌ایم خواجه فرمودند حال چنین است مرا پیدا بسازید خواجه این سخن گفتند و از نظر اصحاب غایب شدند
هرچند اصحاب که بر آن بام بودند خواجه را طلب کردند نیافتند همه متحیر شدند بعده دانستند که حال چیست از آن سخن استغفار
کردند و گفتند حق این است که خدمت شما را التماس کرده آید اگر جاذبهٔ لطف شما نبودی کرا طاقت آن بودی که در صحبت
قبول شما راه یافتی اصحاب چون آن عذر گفتند بعده حضرت خواجه را دیدند که بر همان موضع که پیش از آن بودند
نشسته‌اند جمیع درویشان متحیر شدند و آن معنی سبب رسوخ محبت ایشان شد بحضرت خواجه حکایت کرد یکی از درویشان
که سبب محبت من بحضرت خواجه قدس سره آن بود که من از چغانیان در صغر سن بطرف فاخرهٔ بخارا رفته بودم
و ملازمت علما می‌نمودم در آن اثنا مرا داعیه پیدا شد که بزیارت بیت الله روم چون باین سعادت مشرف گشتم
باز به بخارا آمدم و حال آن بود که نفس من قوی طاغی بود و خود بین شده بود و نزدیک بود که حال دیگرگونه
شود و سر بشقاوت کشد در چنین حال در من جذبه پیدا شد که بے اختیار مرا بصحبت شریف حضرت خواجه
رسانید چون بآنحضرت رسیدم درویشان بسیار در صحبت ایشان بودند خواجه مرا نزدیک خود کشیدند و طپانچه بر
گردن من زدند حال من دیگر شد در آن حالت ناله از من پیدا شد خواجه بانگ بر من زدند که خاموش باش چه
جای ناله است که اگر این ناله از تو پیدا نمی‌شد کار تو در همین یک صحبت تمام میشد و چون خاموش نگردی از
حال خود بر سنی باز نمائی و بگوی که خود را چون می‌بینی گفتم وجود خود را این زمان در مبرزے می‌بینم پر
از نجاست که بهر طرف از و نجاست و پلیدی میرود حضرت خواجه سوگند یاد کردند که راست میگوید و صفت
و حال وے چنین است بعد از آن روئے باصحاب کردند و فرمودند اگر بصحبت ما نمیرسید بے ایمان از دنیا
میرفت حکایت کرد یکے از درویشان حضرت خواجهٔ ما قدس سره که مرا داعیهٔ صحبت شریف خواجه پیدا شد
از تاشکن بطرف بخارا متوجه شدم و در آن حال ضعیفهٔ من چند درمے بمن داد که این را بحضرت خواجه مے باید رسانید
هرچند از و پرسیدم که بچه سبب میفرستی سخنے نگفت چون به بخارا رسیدم و بصحبت خواجه مشرف شدم و آن درمها را بحضرت
خواجه ظاهر کردم تبسم کردند و فرمودند از این چند درم بوے فرزند مے آید امید است که حق سبحانه و تعالی ترا پسرے
کرامت فرماید بعده از برکت دعای حضرت خواجه خدا تعالی مرا پسرے داد در آن زمان که ناقل این قصه را با این ضعیف
تقریر میکرد آن پسر او در آن مجلس حاضر بود و حکایت کردند که حضرت خواجهٔ ما قدس سره بسیار میفرمودند که صحبت

اولیاء الله نعمتی بغایت بزرگست بیت آنکس که یافت دولتی یافت عظیم * و آنکس که نیافت داغ نایافت بس است

و دولت عظیم نیافتن سبب در ماندن ازین صحبت قصوریست که بر رونده راه میگذرد و در آن فرصت که این بنده

ضعیف از سمرقند بجانب بخارا رفت بدریافت صحبت شریف خواجه وظیفهٔ اصحاب ایشان چنان بود که بقدر امکان نماز

را در صحبت شریف خواجه در مسجد ایشان میگذاردند خاصه نماز بامداد را روزی آن وظیفه ازین ضعیف فوت شده

بآن سعادت مشرف نشدم که نماز بامداد در آن جماعت با برکت در صحبت حضرت ایشان گذارم دربار شدم و در آنحال

متوجه ایشان شدم و روز دیگر نماز بامداد را در خواستم که در مسجد حضرت ایشان گذارم رکعت اول را نیز نتوانستم که با جماعت

ادا کنم آن بار من زیاده شد بعده بتعجیل تمام روان شدم که چون حضرت خواجه از مسجد بیرون آیند بر ایشان

سلام گویم و این دولت از من فوت نشود مترصد این معنی میبودم چون بر حضرت ایشان سلام کردم و جواب

سلام مرا فرمودند آهسته در گوش من گفتند که هرگاه که بر کسی قصوری میگذرد از صحبت دوستان حق تعالی و تقدس

دو میماند حال چنان میباشد از آن سخن حضرت ایشان اندوه بار من زیاده شد بر همان حال بودم چون نماز

پیشین شد حضرت خواجه با اصحاب بمنزل دوستی رفتند و این ضعیف را نیز با خود نشاندند و آنگاه فرمودند از

حضرت عزیزان علیه الرحمة والرضوان پرسیده اند که مسبوق بقضای مسبوقیه چه وقت بر خیزد ایشان فرمودند پیش

از وقت صبح تا نماز جماعت از و فوت نشود و حکایت کردند که هرگاه عزیزی فوت میشد حضرت خواجهٔ ما قدس

سره آن حدیث را میخواندند که الموتُ ریحنة المؤمن و تحیّة تاویل آنست که موت وسیلهٔ رحمت لقاء حق است چنانکه

در حدیث آمده است که لا راحة للمؤمن دون لقاء الله تعالی یعنی مؤمن را غیر از لقاء حق تعالی و تقدس راحتی

نیست و پیداست آنکه وصول بدولت لقاء حقیقی الهی جل انعامه در زندان دنیا با حجاب بقای بدن ممکن نیست بدلیل

الدنیا سجن المؤمن لاجرم باین رحمت مشرف شدن را سابقه چشیدن موت بایست چنانکه در حدیث وارد شده

است الموت دون اللقاء منقولست که حضرت خواجهٔ ما موت را بسیار یاد میکرده اند خصوصاً در آخر حیات و میگفتند

دوستان رفتن آن عالم بغایت خوش است و بعده طبقات خواجگان را قدس الله اسرارهم ذکر میکردند در همان نزدیک

رحلت نمودند در آن حدیث صحیح که عائشه رضی الله عنها طریق زندگانی و احوال پیغمبر را صلی الله علیه و سلم روایت میکنند

مذکور است یا عائشة اخوانی من اولی العزم والرسل قد صبروا علی ما هو اشد من هذا فمضوا علی حالهم فقدموا علی ربهم

فاکرم بأبهم واجزل ثوابهم الی قوله فما من شیء احب الی من اللحوق باخلائی اخوانی قالت عائشة رضی الله عنها فما
مکث بعد ذلک جمعة حتی قبضه الله تعالی عائشه رضی الله عنها روایت میکند که حضرت رسول صلی الله علیه وسلم
هرگز طعام سیر نخوردند من درخواست کردم پیغمبر گفتند ای عائشه دوستان و برادران من از اولو العزم رسولان
هستند که برسخت تر ازین کارها صبر کردند و بر آن حال خود از دنیا گذشتند و بحضرت پروردگار ایشان رسیدند پس
ثواب بزرگ و بازگشت نیک ایشان را کرامت کرد و هیچ چیز دوست تر نیست مرا از پیوستن با دوستان و برادران
خود عائشه رض گفت بعد ازین یک هفته تمام رسول الله در دنیا نبود و ازین عالم بجوار لطف حقتعالی انتقال فرمود
حکایت کردند از برکة الزمان قطب عزلتیان عبد القدوس الوهاب که گفت چون حضرت خواجه ما را دفن
کردند از طرف روی مبارک ایشان بحکم القبر روضة من ریاض الجنة دریچه از جنت در قبر منور ایشان کشاده شد
دو حور در آمدند و سلام کردند و گفتند ما از آن شمائیم از آنوقت که حضرت حکیم کریم علی الاطلاق جلت الطافه ما را آفریده
است منتظر خدمت شمائیم حضرت خواجه فرمودند مرا بحضرت حق سبحانه و تعالی عهدیست که تا بدیدار بیچون و بیچگونه او مشرف
نگردم و جمیع آنکسان را که بمن پیوسته اند و کلمه حقی از من شنیده اند و بآن عمل کرده اند شفاعت نکنم بهیچ چیز و هیچ
کس مشغول نگردم حکایت کرد دانشمندی که در آنوقت که حضرت خواجه ما قدس سره از دار فنا بدار البقا
رحلت نمودند من در ولایت کش بودم چون آن خبر بمن رسید قوی شکسته خاطر شدم با خود گفتم که باز بعد ربه دم
همان شب حضرت خواجه را بخواب دیدم که این آیه میخوانند افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و میگویند زید بن حارثه گفته
است چون از آن خواب بیدار شدم اشارت حضرت خواجه را فهم کردم بحسب روحانیت با همه فقیران که با ایشان
متوجه می بوده اند این زمان نیز عنایت خواهند نمود اما آنچه فرمودند زید بن حارثه گفته است آنرا معلوم
نکردم در همان نزدیک حضرت خواجه را بخواب دیدم فرمودند قال زید بن حارثه الدین واحد و دایم آن اشارت
حضرت خواجه در خاطر من میبود و این خواب دلیل حقانیت حضرت ایشان است که در حیات و ممات بندگان
حق تعالی را جل انعامه و لا الات برراه راست میکنند و آنچه مینمایند از کتاب و سنت و آثار صحابه و سیرت سلف صالح است
قدس الله روحه و افاض علینا برکاته بمحمد و آله و صحبه اجمعین صلی الله علیه و علیهم و سلم تسلیما کثیرا ❊

عرضداشت

ایہا الاحباب! آج یہ نادر کتاب ہدیۂ احباب ہے۔ کتاب کیا ہے حقائق معرفت الٰہی کا خزینہ ہے کیسے نہ ہو۔ اسمیں اُس شہنشاہ فلک بارگاہ کی مقدس و بیش قیمت زندگی کے حالات درج ہیں جسکی مشکلکشائی کا ڈنکا چار دانگ عالم میں بج رہا ہے جس کے در کی غلامی بڑے بڑے بادشاہان و سلاطین کے لئے مایۂ عزت اور بڑے بڑے علمائے نامدار و مشائخ کبار کے واسطے ذریعۂ سعادت ہے یعنی امام شریعت خضر راہِ حقیقت مرجع اقطاب۔ ہادی شیخ و شاب سایۂ حق بر زمین۔ نورِ چشم حضرت سید المرسلین خواجہ خواجگان عالیجناب حضرت شہنشاہ مشکلکشا بہاء الحق والدین المعروف بہ شاہ نقشبند بخاری رضی اللہ عنہ ؎

سکہ کہ در یثرب و بطحا زدند	نوبت آخر بہ بخارا زدند
از خط آں سکہ شد سہرہ مشد	چوں دل بے نقش شہ نقشبند
اول او آخر ہر منتہی	آخر او جیب تمنا تہی

ہم یہ دعویٰ سے کہہ سکتے ہیں کہ حضرت خواجہ ممدوح القدر کے حالات میں اس کتاب سے پہلے کوئی کتاب ہندوستان میں نہیں چھپی۔ گویا یہ حقائق و دقائق معرفت الٰہی کا خزینہ آٹھویں صدی ہجری سے سربمہر تھا اور حکم قضا و قدر یوں تھا اُس مہر کا کھلنا چودھویں صدی کے قطب یعنی محبوب الٰہی فرزند حضرت رسالت پناہی قطب زماں غوث دوراں عالیجناب حضرت حاجی حافظ سید جماعت علی شاہ صاحب قبلہ علیپوری دامت فیوضہم ؎

بقا بادش چو عمر نوح بل بیش	کہ خورشید است زو بیگانہ خویش

کے دست مبارک سے لکھا تھا آپ بغرض سیر و سیاحت کشمیر تشریف لیگئے اور نہایت کوشش سے پرانے پرانے کتب خانوں میں تلاش کرا کر یہ کتاب اور مقامات حضرت میر سید کلالؒ و دیگر کتب نادرہ علم تصوف کا ایک ذخیرہ ہمراہ لائے اور اپنی عالی ہمتی سے بغرض فائدہ عام انجمن خدام الصوفیہ کو وہ کتابیں عطا فرمائیں۔ جو انجمن کی طرف سے وقتاً فوقتاً شائع ہو کر ہدیۂ احباب ہوا کرینگی۔

راقم حافظ ظفر علی سکرٹری انجمن خدام الصوفیہ لاہور